فەرهەنگا گولی

فارسی ـ کوردی

مسعود خالد گولی

فەرهەنگا گولی

فارسی ـ کوردی

مسعود خالد گولی

[illegible] دهۆک 2002

دەزگەها سپیرێز یا چاپ و وەشانێ

خودانێ ئمتیازێ: حافظ قاضی

سەرنڤیسەر: مؤید طیب

* کتێبا هژمار (٢)
* فەرهەنگا گولی (فارسی ـ کوردی)
* مسعود خالد گولی
* دەرهێنانا هونەری و کومپیوتەر: م. خ. گولی
* بەرگ: بەیار جەمیل
* خوەشنڤیسی: یوسف بەرواری
* چاپا ئێکێ
* ژمارا سپاردنێ: (٣٤) سالا ٢٠٠٢
* چاپخانە: وەزارەتا پەروەردێ ـ هەولێر
* تیراژ: (٥٠٠) دانە

پێشگۆتن

نڤیسەر و هۆزانڤانێن مە یێن کلاسیک مشە پەیڤێن فارسی بکار ئینواینە د نڤیسینێن خوە دا و ئەو ژی ڤەدگەڕت بۆ کاودانێت وی سەردەمی. ئیرۆ دەمێ ئەو دەستنڤیسێن وان دکەڤنە بەر دەستێن مە، ئەم دکەڤین ئالوزیان ژ بەر کو زمانێ وان تێکەلەک بوو ژ زمانێن: (کوردی، فارسی، تورکی وعەرەبی)، و تنێ تشتێ کو مە ژ ڤان ئالوزیان بینتە دەر دێ قاموس بن. ئەڤە ب نسبەت نڤیسینێن کلاسیکێن مە، ژ لایەکێ دیڤە ئەم(کورد) وەک مللەتەکێ زولم لێکری، هەردەم مالێت مە ل ملێن مە بووینە و ئەم یێت دەربەدەری وەلاتێن خەلکی بووین، ب تایبەتی ل نیڤا دووێ ژ چەرخێ بۆری کو ڤێ دەربەدەریێ سنوور بەزاندن و گەهشتبوو دوورترین جھ ل سەر رویێ ئەردی. پرانیا ڤان دەربەدەران ل ئیرانێ ئاکنجیبوون و بۆ ماوەیێ پتر ژ بیست سالان دگەل ئیرانیان ژیان و زاروکێن وان د خواندنگەهێن ئیرانیان ڤە و ب زمانێ ئیرانیان(فارسی) خواندن و نڤیسین. ئەڤرۆ پشتی قوربانیدانەکا زێدە، نیمچە ئازادی یەک ل هەرێما کوردستانا عیراقێ هاتیە دەست و ب رەف رەف ئەڤ دەربەدەرە یێ قەستا وەلاتێ خوە یێ خوشتڤی دکەنەڤە. ئاڤەدانی و پێشڤەچۆن ژ گەلەک ئالیانڤە ئەڤرۆ ل کوردستانا عیراقێ یا گەهشتی یە ئاستێن بلند و بەردەوامن ژی لسەر، بەلام ژ لایێ بزاڤا رەوشەنبیری ڤە هێشتا نەگەهشتیە ئاستێ پێویست، و وەکی ئەم دبینین هەر رەوشەنبیرەک ژ ئالیێ خوەڤە یێ بزاڤێ دکت کو ڤێ بۆشاییێ داگرت و ژ وان ژی زارۆکێن وان دەربەدەرا یێن کو ل ئیرانێ ب زمانێ فارسی خواندین و ئەڤرۆ دڤێن ب رێکا قەلەمێ خوە، خزمەتا رەوشەنبیری یا وەلاتێ خوە بکەن.. ئەڤ خەمخورە دو جوینن؛ جوینەک ژ وان ئەون کو دڤێن ب رێکا وەرگێڕانێ(وەرگێران ژ فارسی بۆ کوردی) خزمەتێ بکەن، کو ئەو دبینن نویترین و گرنگترین پەرتوکێن جیهانێ ب زمانێ فارسی کەفتینە بەر دەستێن فارسی زانان، لەورا ئەو ژی حەز دکەن زوی وان پەرتوکان ب زمانێ کوردی دانە بەر دەستێن مللەتێ خوە. جوینێ دووێ ژی ئەون یێن کو ب قەلەمێ خوە و ب هزرا خوە، خوە

ئاڤێتینە مەیدانێ، بەلام هندەک ژ ڤی جوینێ دووێ ب زمانێ فارسی هزر دکن و ب کوردی وێ هزرێ دادرێژن.. دیارە ژی ئەڤ هەردو جوینە گەلەک پێدڤی قاموسەکێ نە کو بۆ وان ببتە هاریکار، بۆیە ژی مە پێکۆل کر بۆ دانانا ڤێ قاموسێ.

ژ بۆیی کو خوەندەڤان ئاگەهداری چەوانیا بەرهەڤکرنا ڤێ قاموسێ بن، من ل ژێر ب چەند خالان تێبینی یێن خوە رێزکرینە:

* یا زانایە کو زمانێ ئیرانی(نەکو یێ فارسی)، تێکەلەکە ژ گەلەک زمانان، وەکی(ئنگلیزی، تورکی، روسی، سریانی، سانسکریتی، عەرەبی، عبری، فرەنسی، یوونانی، مەغولی، هندی، ئوردویی، فارسی، کوردی و......هتد) و هەگەر من ڤیابا قاموسا (ئیرانی ـ کوردی) چێکەم، دا هینگێ مەجبوور بم کو هندی پەیڤێن ب زمانێن سلال من ناڤ لێ ئینایین د قاموسا خوە دا دەستنیشان بکەم ب مەرجەکی کو ئیرانیان ئەو ب کار ئینابن و خویایە ژی کو ب تنێ ئەو پەیڤێن ب زمانێن (عەرەبی، فرەنسی، تورکی، ئنگلیزی و یوونانی)، د ناڤ قاموس و نڤیسینێن ئیرانیان دا ب بەرچاڤ دکەڤن، رەنگە گەلەک پتر بن ژ پەیڤێن فارسی بخوە، بۆیە ژی من خوە ژ قاموسا(ئیرانی ـ کوردی) دوور خست، ئەو تێ نە کو ئەو پەیڤێن ئیرانیان ژ بیانیان وەرگرتین و وەکی خوە دارشتین، یان ژی ئەو پەیڤێن کو وەکی خوە ماین لێ بۆ هندەک واتایێن دی لکار بن، من وەرگرتینە، ژ بەر کو نهۆ ئەو مولکێ فارسا بخوەنە.

* من نەڤیا ئەز سێ چارێکێن پەیڤێن ڤێ قاموسێ ب هەمی پێشگر و پاشگر و کورتکری و......هتد) بینمە خوار، چێتر بێژین: پەیڤەک کو هەمان پەیڤ چەندین پێشگر و پاشگران وەردگرت و هەمان پەیڤ دهێتە سڤککرن و پشتی دهێتە سڤککرن، دیسان دگەل وان هەمی پێشگر و پاشگران دهێتەڤە و دوبارە و سێ بارە و چەندبارەبوونا هەمان پەیڤ ب چەند رەنگێن دی و......، من ئەڤ چەندە ب پێدڤی نەدیتیە و نابینم ژی، لێ بۆ ساناهی ئێخستن من هەر د ڤێ قاموسێ دا(ل بەرپەرێن ١٨ـ٣٠)، بابەتێ (چەند خالێن گرنگ و پێدڤی ژ دەستوورا زمانێ فارسی) بەرهەڤکریە، بۆ زانین.

* هەر دیسان ب نسبەت ژێدەرەکی و کا چەند کار ژێ دەردکەڤن، وەکی نموونە ژێدەرێ(رفتن: چۆن)، ئەو کارێن کو ل هەمی دەمان و بۆ هەمی کەسان ژ ڤی ژێدەری دەردکەڤن ب تنێ پتر ژ شێست کارانە، ئەڤە و ژ بلی کارێن فرمان و تێپەڕ و تێ نەپەڕ و......هتد. د ڤێ قاموسێ دا من چەندەک ژێ ئینایەنە و ئەڤێن دی ژی لسەر خواندەڤانی فەر دبت کو خوە بگەهینتە دەستوورا زمانێ فارسی، و ژ بۆ ئاسانکرنا کارێ خواندەڤانی مە د ڤێ قاموسێ دا هندەک ژ دەستوورێن دەستپێکی و د هەمان دەم دا گرنگ و بنگەهین بەرهەڤکرینە.

* ب نسبەت بلێڤکرن(تلفظ)ا پەیڤێن فارسی:

- پرانیا پەیڤان ب چەندین رەنگان دهێنە بلێڤکرن، کو ئەڤ جیاوازیا بلێڤکرنێ ژی، ب بەرفرەهیا ئاخا ئیرانێ و ب مشەیی یا نەتەوان ڤە گرێدایە و هەر کەسەکی یان هەر دەڤەرەکێ ب رەنگەکێ ئەو پەیڤ بلێڤکرینە.. لێ من لڤێرە پێکۆل کریە بلێڤکرنا ژ هەمیان بەربەلاڤتر دەستنیشان بکەم و بۆ ڤێ چەندێ ژی من مفا ژ قاموسان وەرگرتیە. ئەڤە سەرەرایی کو من مفا ژ دوازدە سالێن خواندنا خوە ب زمانێ فارسی و تێکەلیا خوە یا هەڤدە سالان دگەل ئیرانیان دیتیە. و سەرەرایی ڤێ چەندێ ژی، من نەشیایە و نەشێم ژی بدروستی چەوانی یا بلێڤکرنا پەیڤێن فارسی، ب نڤیسین، بۆ گوهێن وە بدەمە ناساندن، ژ بەرکو من مفا ژ رێنڤیسا لاتینی دیتییە - یا کو من چێترین رێک دیتی بۆ ڤی ئەرکی - و ئەڤ رێنڤیسە رەنگە بدروستی تێرا زمانێ کوردی نەکربت، ئەڤجا چ بگەهتە زمانەکێ بیانی کو ئەو ژی فارسی بت. بۆ نموونە مە چوار رەنگێن (و)ا د رێنڤیسا لاتینی دا بۆ زمانێ کوردی بکارئینایینە کو ئەو ژی (O- Û- U- W)نە، هەرچەندە چێدبت د زمانێ کوردی دا بەس بۆ ڤێ تیپێ ب تنێ ئەم پێدڤی چەند رەنگێن دی ژی بین، ئەڤە و د زمانێ فارسی دا ئەڤ گومانە نامینت و دێ بێژین: ئەڤ چوار رەنگە و ئەو چوارشێوە بلێڤکرنە تێرا تیپا (و)ا فارسی ناکن. هەرچەندە مەرەم ژ دانانا ڤێ قاموسێ نە ئەوە کو ئەم چەوانیا بلێڤکرنا پەیڤان بدەینە ناساندن و چێدبت ژی هند گرنگیی یا خوە نەبت.

* دیسان بۆ هندەک تیپان ئەز مامە مەحتل کا کیژان تیپا لاتینی بکار بینم، وەکی: (ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، غ). هندەک ژ وان من وەکی ئیرانیان کا

چەوان بلێڤ دکن، تیپەکا لاتینی ب هەمان بلێڤکرن ژێرە دانایە، وەکی:

ـ بۆ تیپێن (ت، ط) من تیپا (T)یا لاتینی بکار بریە، ژ بەرکو ئیرانی هەر دو تیپان ب یەک ئاوایی بلێڤ دکن.

ـ بۆ تیپێن (ث، س، ص) من تیپا (S)یا لاتینی نڤیسی یە، ژ بەرکو ئیرانی هەر سێ تیپان ب یەک ئاوایی بلێڤ دکن.

ـ بۆ تیپێن (ذ، ز، ض، ظ) من تیپا (Z)یا لاتینی دانایە، ژ بەرکو ئیرانی هەر چوار تیپان ب یەک ئاوایی بلێڤ دکن.

ـ بۆ تیپێن (ح، ه) من تیپا (H)یا لاتینی وەرگرتیە، ژ بەرکو ئیرانی هەر دو تیپان ب یەک ئاوایی بلێڤ دکن.

هەروەسا بۆ هەر دو پەیڤێن (ع، غ) کو مە د رێنڤیسا لاتینی دا نینن، ئەز ڤەگەریامە سەر دەستوورا مە یا کوردی و کا ئەم د کوردیێ دا ل شوینا ڤان هەردو پەیڤان ب رێنڤیسا لاتینی چ بکار دئینین، من هەمان د فارسیێ دا ژی بکار ئینانە، ئانکو:

ـ هەگەر تیپا (ع)، (فتحە) لسەر بت، من تیپا(E)یا لاتینی ژێرە دانایە.

ـ هەگەر تیپا (ع)، (کسرە) لبن بت، من تیپا(Ê)یا لاتینی ژێرە دانایە.

ـ هەگەر تیپا (ع)، (ضمّە) لسەر بت، من تیپا(U)یا لاتینی ژێرە دانایە.

ـ هەگەر لدویڤ تیپا(ع) را، تیپا(و) هاتبت، من تیپا(Û)یا لاتینی ژێرە دانایە.

ـ هەگەر لدویڤ تیپا(ع) را، تیپا(ا) هاتبت، من تیپا(A)یا لاتینی ژێرە دانایە.

ـ هەگەر تیپا(ع) ل نیڤا پەیڤێ یان دویماهی یا پەیڤێ هاتبت، من (') ژێرە دانایە.

ـ بۆ تیپێن (غ، خ) هەردووان من تیپا (X) یا لاتینی وەرگرتی یە. هەرچەندە ل دەڤەرێن ژێک جیاوازێن ئیرانێ هەر دو تیپێن (غ، ق) ب رەنگێن ژێک جیاواز دهێنە بلێڤ کرن، بۆ نموونە: ل باکورێ ئیرانێ هەردووان (غ) بلێڤ دکن، ل باشوورێ دەڤەرا (فارس) هەردووان (ق) بلێڤ دکن و ل دەڤەرا (کرمان) هەردووان ب (ق)ەکا وەسا بلێڤ دکن کو دەنگێ (خ) ژی ژێ دهێت، لێ ل ڤێرە مە بۆ تیپا (ق)،

تیــپــا لاتـینی یا (Q) ئینایه و بۆ هەردوویـن دی(خ، غ) ژی ب یەک ئاوایی (X) دانایە.

* دێ ئێیینە سەر هەڤواتە یان شرۆڤا کوردی کو بەرامبەر پەیڤێن فارسی یێن ڤێ قاموسێ هاتینە دانان.

مـخـابن، هێـدی هێـدی پەیڤـێن رەسـەن و خـومـالی یێـن کـوردی یێ بن گـورِ دبن، نەخاســمە خەم هلگـر دکێمن کو ڤان پەیڤان بپـارێزن و نڤیســینێن مە یێــن نهۆ و بێ سەروبەریا قاموسێن(کوردی ـ کوردی«زاراڤێ بەهدینی») شەهدەڤانێن ڤێ راستیێ نە.

ب نسـبـەت ڤێ خـالێ، دەمێ من ڤـیـای هەڤـواتاییێن کـوردی بۆ پـەیڤـێن فـارسی دەینم، ئەو هەڤواتا لبەر من د غەریب بوون، لەورا ژی من ل گەلەک جهان شرۆڤە بۆ پەیڤان ب فەری دیتی یە، بۆ نموونـە: دەمێ دبێژین (کۆد)، ژ بەر نەبوونا (کۆد)ی ل دەمێ نهـۆ و بکار نەئینانا ڤێ پەیڤێ، ل بەر من و خـوەندەڤـانان چێدبت ئەڤ پەیڤە غەریب بت، لێ هەگەر مە شرۆڤە کر و گۆت: (کۆد، ئانکو ترارکێ کو ژ داری هاتبتە چێکرن) هینگێ فـێمکرنا وێ دێ ژ نوی دەست دت. ئەڤ نموونە د مشەنە و دڤـێت ژ بیر نەکین ژی کـو ل گەلەک جهان مە تنێ شرۆڤە نڤیسی یە، ئەو ژی ژ بەر بدەست نەکەفـتنا هەڤـواتایێ ب زمـانێ کـوردی(زاراڤێ بەهدینی)، ژ بەر کـو هندەک ژ وان نـینن و هندەکـێن دی ژی یێـن بەرزە بـووین ژ بەر بکارنەئینانا وان. من بـاوەری ب خـوەندەڤــانان هەیە کـو دێ بۆ چاپێن داهاتی ڤێ قـامــوسێ زەنگین تر کــەن ب دانانەبەردەستا ڤان هەڤواتاییێن بەرزەبووی.

ل دویماهیـێ سوپاسـیـا هەردو خـویشـک و برایان(ژیان طاهر احـمـد و ئامر طاهر احـمد ـ کو هەردو دەرچۆیێن کـولیژا ئادابێ نە ل زانکۆیا دهۆکێ و نێـزیکی بیـست سـالێـن ژیێ خـوە ل ئیـرانێ بۆراندینە و هەر سێ قـوناغـێن خـواندنێ(سـەرەتـایی، ناڤنجی و ئامادەیی) ل ئیرانێ و ب زمانێ فـارسی خواندینە ـ) دکەم بۆ راستڤەکرنا ڤێ قاموسێ و ئامۆژگارییێن وان ل جهێن پێدڤی.

مەسعود خالد گولی

دهۆک ـ ٢٠٠١/٧/٣

سەرچاوێن زمانێ فارسی

دەستەیەکا گرنگ ژ زمانان ب زمانێن (هندوئەوروپی) هاتینە ناڤکرن، کو ئەو ژی ئەڤەنە: هیتی ـ ئەرمەنی ـ بالتی و سلاڤی ـ ئەلبانی و ڤەنیزی و ئیلیری ـ یەونانی ـ تورکی و فریژی ـ کلتی(سلتی)ـ لاتینی ـ تخاری(اگنی و کوچی) ـ ژێرمەنی و هندوئیرانی(ئاریایی).

و پشکەکا گرنگ ژ زمانێن هندوئیرانی، کۆمێن زمانێن ئیرانی نە کو ل پەی گۆرانکارییێن کو ب سەردا هاتین، لسەر سێ جوینێن ژێری هاتینە دابەشکرن:

أ) زمانێن ئیرانی یێن کەڤن

ب) زمانێن ئیرانی یێن ناڤین

ج) زمانێن ئیرانی یێن نهۆ

هەر ئێک ژ ڤان هەر سێ جوینا بخوە ژی، ژ چەند زمانەکان پێک دهێن کو دێ لخوارێ بەرچاڤ کەین:

أ) زمانێن ئیرانی یێن کەڤن

زمانێن ئیرانی یێن کەڤن ژ ڤان زمانان پێک دهێت:

١ـ میدی: زمانێ شاهێن سنسلا میدی و خەلکێ رۆژئاڤا و ناڤەراستا ئیرانێ بوو. ژ سالا (٨٣٥)ێ بەری زایینێ و هێرڤە د نڤیسارێن شاهێن ئاشوور دا ناڤێ میدی یان هاتیە.

٢ـ پارسی یا باستان: ئەڤ زمانە یێ تایبەت بوو ب خەلکێ دەڤەرا (پارس)ڤە و پشتی شاهێن هەخامەنشی یا هاتینە سەر حوکمی، ئەڤ زمانە ل سەرانسەری ئیرانێ بەلاڤە بوو. نڤیسارێن داریوشێ مەزن و شاهێن دی یێن هەخامەنشی کو لسەر بەرا هاتینە نڤیسین، ب ڤی زمانی نە.

٣ـ ئاڤێستایی: زمانێ ئاڤێستایی زمانێ پشکەک ژ خەلکێ دەڤەرێن رۆژهلات و باکورێ رۆژهلاتێ ئیرانێ بوو و پەرتوکا پیرۆزا زەردەشت پێغەمبەری (ئاڤێستا) ب ڤی زمانی یە.

ب) زمانێن ئیرانی یێن ناڤین

ئەڤ کۆمەزمانە دکەڤنە د ناڤبەرا زمانێن کەڤن و نهۆ یێن ئیرانی دا. زوی ب زوی مرۆڤ نکارت بێژت کا ل کیژان دەمی ئەڤ زمانە هاتیە قادێ، لێ ژ نڤیسارێن شاهێن هەخامەنشی یان دیار دبت کو ل دوماهیا سەردەمێ دەستهەلاتداری یا هەخامەنشی یان(دۆرێت چەرخێ چوارێ بەری زایینێ)، کۆمە زمانێن ئیرانی یێن ناڤین هاتبنە مەیدانێ، ژ بەر کو ل ڤی دەمی بوو کو هێدی هێدی زمانێ پارسی یا باستانی بەرەڤ چونەیییێ ڤە دچۆ، نەخاسمە ژ لایێ دستووریێ ڤە مشە شاشی کەتبوونە ڤی زمانی.

زمانێن ئیرانی یێن ناڤین کو هندەک پاشمای ژێ مابنە، ئەڤێن ژێرینە:

١ـ پارتی(پەهلەڤی یا ئەشکانی): ئەڤ زمانە تایبەت بوو ب خەلکێ دەڤەرا خوراسان کو د ناڤدار بوون ب (پارت). دەمێ کو ئەشکانی ژ ڤی مللەتی هاتینە سەر حوکمی، ئەڤ زمانە ل هەمی ئیرانێ بەلاڤ بوو و پشتی وان ساسانی ژی هەر ب ڤی زمانی ئاخفتن و نڤیسین. ژ زمانێ پەهلەڤی یا ئەشکانی چو نەمایە، دبێژن سەردەمێ ئەشکانیان حەفتێ پەرتوک ب ڤی زمانی هەبوون و ژ وان پەرتوکان: (مروک ـ سندباد ـ یوسیفاس ـ سیماس و......هتد)، لێ نهۆ چو ژ وان نەماینە و ب تنێ پەرتوکەکا بچویک یا مای ب ناڤێ (درخت آسوریک).

٢ـ پارسی یا ناڤین: ئەڤ زمانە، زمانێ فەرمی یێ وەلاتێ ئیرانێ بوو ل سەردەمێ ساسانیان. ژ ڤی زمانی مستەک ژ خرارەکێ ماینە. پێتڤی یە ڤێ ژی بزانین کو پشتی عەرەبان ب سەر دەڤەرێ دا گرتی، پەرتوکێن پەهلەڤی مانە د جه دا و سەد و چەند سال بۆرین هەتا کو (ابن مقفع)ی پەرتوکێن (کلیلە و دمنە) و (خداینامە) ژ پەهلەڤی کرینە عەرەبی و هندەک پەرتوکێن دی هەتا سەدسالا

حەفتێ(ئانکو شەش سەدسالا پشتی هینگێ)ژی هێشتا خواندەڤانێن خوە هەبوون ب تایبەت ل دەڤەرا خوراسانێ، بەلێ ئەو تشتێ کو عەرەبان بێ سەروبەر کرین، مەغولیا ئەو بێ بنیات کرن. سەرەرایی ڤێ وێرانییێ، هندەک پەرتوک نهو ژی ماینە، وەکی: [کارنامەء اردشیر بابکان ـ یادگار زریران(کو شەرناما گەرشاسبی یە دگەل ئەرجاسبی)ـ زردهشت نامە ـ خسرو گواتان(خسرو قباد)ـ پشکێن ئاڤێستایێ(کو هەر پێنج پشکێن: «یسنا، یشتها، وندیداد، ویسپرد و خردە ئاڤێستا»نە)ـ پەرتوکێن ئۆلی و چەند پەرتوکێن دی ژی].

٣ـ سغدی: ئەڤ زمانە ل وەلاتێ (سغد)ـ کو «سەمەرقەند و بوخارا» سەنتەرێن ڤی وەلاتی بوون ـ بەربەلاڤ بوو و دهاتە هژمارتن زمانێ نێڤ نەتەوی یێ ئاسیایا ناڤەراست و سەرچەڤێن ڤی زمانی دگەهشتنە وەلاتێ چینێ ژی. ئەڤ زمانە ل ژێر کارتێکرنا زمانێن فارسی و تورکی هێدی هێدی ژ مەیدانێ رابوو.

٤ـ خوتەنی: ئێک ژ زمانێن ئیرانی یێن ناڤینە کو ل کەڤنە وەلاتێ(خوتەن ـ ل باشوورێ رۆژهلاتێ کاشغەرێ یە ـ) ب ڤی زمانی دئاخفتن.

٥ـ خوارەزمی: زمانێ دەڤەرا خوارەزم و دەور و بەرێن رویبارێ جەیحون بوو و خویایە کو تا چەرخێ هەشتێ یێ کۆچی ژی هێشتا مابوو و پاشان جهێ خوە دایە زمانێ فارسی و زمانێ تورکی. شوین مایێن زمانێ خوارەزمی هەمی ب خەتێ عەرەبی نە، بەلێ هێشتا هەمی بدروستاهی نەهاتینە راکرن، ژ بەر کو ئەو خەتێ پێ هاتیە نڤیسین یێ بێ خال و بێ لڤاندن(تحریک) بوو.

ج) زمانێن ئیرانی یێن نهۆ

ئەڤ کۆمەزمانە ژ ڤان زمانێن ژێری پێک دهێت:

١ـ فارسی یا نوی(دەری): ئەڤ زمانە سەرەتا ل دەڤەرا خوراسانێ لکار بوو، و هێدی هێدی گەهشتە ناڤ پایتەختێ ساسانیان و پاشان بوو زمانێ دەرباری(کوچکا شاهی) ژی و بۆیە ب ڤی ناڤی(دەرباری: دەری) هاتە ناڤکرن، و نوکە ژی هەر ب ڤی زمانی دئاخڤن. ژ وان ناڤدارێن کو هەر ل سەرەتا ب ڤی زمانی نڤیسین و هاتینە

پێش؛ (رودەکی، دەقیقی، کەسایی و فیردەوسی) بوون.

یا خویایە کو پشتی زمانێ دەری بوویە زمانێ فەرمی یێ سیاسی و ئەدەبی ل هەمی ئیرانێ، ئەڤ زمانە وەک خوە نەما، ب تایبەت پشتی هوزانڤانێن دەڤەرێن ناڤەراست، رۆژئاڤا، باکور و باشووری ئیرانێ ب ڤی زمانی نڤیسین و ب رێکا نڤیسینێن خوە گەلەک پەیڤ و زاراوێن خوە یێن ناوچەیی یێن تایبەت ئینانە د ناڤ زمانێ دەری دا. ژ لایەکێ دیڤە زمانێ عەرەبی ژی هەر ل دەستپێکا بسەرداگرتنا ئیسلامێ ل سەر دەڤەرێ جهێ خوە د ناڤ ڤی زمانی دا کر.

٢ـ ئاسی(ئەستی): ئەڤ زمانە ل پشکەک ژ دەڤەرێن چیایی یێن قەفقاسێ بکار دهێت و دو زاراڤێن گرنگ و سەرەکی ڤی زمانی پێک دئینن، کو ئەو ژی: زاراڤێ(ئیرون)ی و زاراڤێ(دیکورون)ی نە.

ئەڤ مللەتێ (ئاسی) یان (ئالانی) کو ل سەر بەرپەرێن مێژوویێ مشە ناڤێ وان بەرچاڤ دبت، د بنەرەت دا خەلکێن ئالییێ رۆژهلاتێ دەریایا خەزەرن کو کۆچ کرینە و ل ڤێ دەڤەرێ(چیاییێن قەفقاس) ئاکنجی بووینە، لەورا ژی زمانێ وان گەلەک نێزیکی زمانێن (سغدی و خوارەزمی)یە.

٣ـ پشتو(پختو): زمانێ ناوچەیی یێ رۆژهلاتێ ئەڤغانستانێ و پشکەکێ ژ خوجهێن سنوورێن باکورێ رۆژئاڤاییێ پاکستانێ یە. ئەڤ زمانە ژ چەند زاراڤەیێن جیاواز پێکدهێت، وەکی: (ڤەزیری، ئافەریدی، پیشاڤەری، قەندهاری ـ غلزەئی ـ بنوچی و......هتد). د زمانێ پشتو دا هێشتا (نێر و مێ) مایە.

٤ـ بەلووچی: ئەڤ زمانە ل پشکەکێ ژ بەلووچستانێ و هندەک دەڤەرێن تورکمەنستانا روسی لکارە.

٥ـ کوردی: ئەڤ زمانە تایبەتە ب مللەتەکیڤە ب ناڤێ کورد، کو وەلاتێ وان ل سەر وەلاتێن: (ئیران، تورکیا، عێراق و سوریا)یا نهۆ هاتیە پارڤەکرن.

کەرەستێن سەرەکی یێن پێکهینەرێن
زمانێ فارسی

زمانێ فارسی، زمانەکە کو ئەڤە چەند هزار سالن ل وەلاتێ ئیرانێ پێ دئاخڤن و بۆرینا دەمی گەلەک گهۆڕین لێ کرینە و هندەک ژ ڤان گهۆڕینا ل سەر پەیڤان بووینە و هندەک ژی ل دەستوورا زمانی بووینە و ئەڤ گهۆڕینە ب رێکا تێکەلبوونا هندەک زمانێن دی دگەل زمانێ فارسی هاتینە کرن کو هندەک ژ وان هەڤ رە و ریشالن دگەل زمانێ فارسی و نێزیکاتی یەک یا د گەلێک هەی و هندەکێن دی ژی د بیانی نە. لخوارێ مە لبەرە وان زمانا بدەینە نیاسین یێن کو هەر ئێک ب رەنگەکی و ژ بۆ مەرەمەکێ هاتینە دناڤ زمانێ فارسی دا و بووینە کەرەستێن سەرەکی یێن پێکهێنەرێن زمانێ فارسی.

١ـ دەری یا کەڤن: بەلگەنامە دیار دکەن کو ل سەردەمێ ساسانیان و دەستپێکا ئیسلامەتیێ، زمانێ دەری ژی وەکی زمانێ پەهلەڤی هەبوویە و ژ وان بەلگەیان هندەک نڤشت و رستەنە کو د پەرتوکێن عەرەبی دا ژ زاردەڤێ شاهێن ساسانی و مەزنێن وی سەردەمی و ل دەستپێکا ئیسلامەتیێ هاتینە تومارکرن کو ئەڤ نڤیسینە ب زمانێ دەری یا کەڤن بووینە نەکو ب زمانێ پەهلەڤی. بۆ نموونە مرۆڤ دشێت بنێڕتە پەرتوکێن: (المحاسن والاضداد) یا (جاحظ)ی، (تاریخ)ا (طبری) و (عیون الاخبار) یا (ابن قتیبە)ی.

٢ـ پارتی: مشە پەیڤێن پارتی د ناڤ زمانێ فارسی دا دهێنە دیتن، وەکی: افراشتن، اندام، جاوید، خاست، فرشتە، مرغ، پور، پهلوان، چهر، شاهپور، شهر، فرزانە و......هتد.

٣ـ پارسی یا ناڤین(پەهلەڤی): پڕانیا پەیڤێن کو ژ ڤی زمانی هاتینە د ناڤ زمانێ فارسی دا، پەیڤێن ئۆلی(زەردەشتی)نە، وەکی: آبان، آفرینگان، ارد، اردش،

اردیبهشت، اشتاد، امرداد، انیران، اوستا، خورشید، سروش، شهریور و......هتد.

٤ـ هندی: ل سەردەمێ ساسانیان و ئیسلامێ، چەندین پەیڤێن هندی هاتنە د ناڤ زمانێ فارسی دا، وەکی: انبه، برشکال، جمدر، جنگل، جنم، جوکی، چاپ، چمپا، دهره، کافور، کپی، کتاره، نارگیل، نیلوفر، هلاهل و......هتد.

٥ـ عەرەبی: ژ ئەنجامێ هێرشێن عەرەبان و ب رێکا ئیسلامێ، مشە پەیڤێن عەرەبی هاتنە د ناڤ زمانێ فارسی دا، و هێژایی گۆتنێ یە کو، کا زمانێ عەرەبی ب چ گەرماتی و ب چ هێزەک بسەر مصرێ و سوریێ دا گرت، ب هەمان گەرماتی و هەمان هێز بسەر ئیرانێ ژی داگرت، لێ زمانێ فارسی تا حەددەکی خوە لبەر گرت و ب رێکا زمانێن: (قبطی، نبطی، ئارامی و سریانی)دا نەچۆ.

سەرەتا (هەر ژ چەرخێ ئێکێ تا چەرخێ پێنجێ)، تنێ ئەو پەیڤێن عەرەبی هاتنە د ناڤ زمانێ فارسی دا کو هەڤواتاییێن بەرامبەر وان د زمانێ فارسی دا نەبوون، وەکی: زکاة، حج، مسلم، مؤمن، کافر، جهاد، فاسق، منافق، قرآن، متعه، طلاق، قبله، شیطان، کوثر، وسوسه، دعا، عزرائیل، میکائیل، شهید، لعنة، رجیم، شنبه، جمعه و......هتد.

هەروەسا هندەک پەیڤێن ئیداری و گەلەک پەیڤێن جۆراوجۆرێن دی ژی هاتنە دناڤ زمانێ فارسی دا، وەکی: اوّل، ثاني، غزا، غزو، سلطان، حرس، شرطة، امیر، رعیة، کاتب، کتاب، رسول، حبس، خادم، خلیفة، اتفاق، فرار، سبب، اختیار، حاکم، ادعا، راتب، حمد، شکر و......هتد.

٦ـ تورکی: پشتی فەرمانرەوایی یا ئیرانێ کەتیە دەستێ هندەک سنسلێن تورکا (غەزنەوی، سەلجوقی، خوارەزمشاهی و ئیلخانی)یان و مانا سوپایێ تورکا ل شار و باژێرک و گوندێن ئیرانیان، د ڤی دەمی دا زمانێ تورکی هاتە دناڤ زمانێ فارسی دا، بۆ نموونە: اتا، اتابیک(اتابک)، اطاق، باشی، بیگ(بگ)، تاش، چاروق، چخماق، خاتون، خاقان، خان، سنجاق، قاپچی، قربان(قماندان، کماندان) و......هتد.

٧) مەغولی: ژ چەرخێ حەفتێ و هێرڤە، پشتی مەغولان بسەر ئیرانێ دا گرتی،

گەلەک پەیڤێن مەغولی هاتنە دناڤ زمانێ فارسی دا، وەکی: آقا، آلتون، اردو، الاغ، ایل، ایلخان، ایلچی، بهادر، تومان، سوغات، سیورمیش، قراغچی، نوکر، یاسا، یاغی و......هتد.

٨) ئەوروپی: ل سەردەمێ صەفەوی یان و ژ بەر هاتن و چۆنا بالیوز و بازرگانێن بیانی بۆ ئیرانێ و بەروڤاژی، هێدی هێدی پەیڤێن بیانی هاتنە دناڤ زمانێ فارسی دا. ل سەردەمێ قەجەرا ژی، ژ بەر ڤرێکرنا بالیوزێن ئیرانی بۆ وەلاتێن ئەوروپی و دامەزراندنا بالیوزخانە و کنسولی یێن وان ل تەهران و باژێرێن دی، و ب تایبەت پشتی ڤرێکرنا قوتابیان بۆ ئەوروپا ل سەردەمێ دەستەلاتداری یا (ناصرالدین شاە)ی، مشە پەیڤێن رۆژئاڤایی هاتنە دناڤ زمانێ فارسی دا.

پشتی (مشروطیت)ێ و خوەشبوونا پەیوەندی یان ل ناڤبەرا ئیرانێ و وەلاتێن رۆژئاڤایی، هێرشا پەیڤێن ئەوروپی و ئەمریکی بۆ سەر زمانێ فارسی ب هێزتر لێ هات، بۆ نموونە دێ هندەک ژ وان پەیڤان ژ ڤان هەر سێ زمانێن ژێری ئینین:

ـ فرەنسی: آدرس، آرتیکل، آژان، اتومبیل، ارگ، بانک، بلیط، پارتی، پارک، پارلمان، پرگرام، پلیس، پیانو، تروریست، تلفن، تلگراف، دیپلماسی، رادیکال، سالن، سانسور، سندیکا، کابینە، کمیسیون، کنفرانس، موزیک و......هتد.

ـ ئنگلیزی: استوپ، اسموکینگ، باسکت بال، ساندویچ، فوتبال، کتری، کوکتل، گلاس، واگن، هاف بک، گاف تایم و......هتد.

ـ روسی: استکان، اسکناس، بلشویک، چتور، درشکە، روبل، سماور، کالسکە، وتکا و......هتد.

زمانێ فارسی
پشتی دیاربوونا ئیسلامەتیێ

پشتـی دیاربوونا ئیسـلامـەتیێ و دەمێ ڤی دینی ئیـران ژێ ڤـەگـرتی، زمـانێ عـەرەبی ل ڤی وەلاتی بەلاڤە بوو، و هوسا زانایێن ئیرانی یێت موسلمان ژ بەر ئولێ خوە کەتنە د ناڤ زمانێ عـەرەبی دا و هەر هینگێ بوو کو نڤیسین و تۆرێ ئیرانیـان بوو زمانێ عـەرەبی و زمانێ عـەرەبی ل ڤی وەلاتی ب درێژی یا دو چەرخا گەهشـتـە گـوپیـتکێ، ب تایبـەتی ژ لایێ زانسـتی و ئەدەبی ڤـە. و هەر د هەمـان دەمـدا ژی زمانێ فارسی ما زمانێ ئاخفتنێ و دانوستاندنێت رۆژانە لسەر ئاستێ مللی.

دەسـتـپـێکا چەرخێ سـیێ یێ کـۆچی، هندەک دەڤـەرێن رۆژهلاتا ئیـرانێ، وەکی: (خوراسـان و سگسـتـان و......) لبن سـیبـەرا خـیلافەتا ئیـسـلامی سەرخوەبوونا خوە وەرگرتن و رێڤەبرنا دەڤەرێ کەتە د دەستێن میرێن ناڤخویی یێن بنەمالێن ناڤدارێن ئیـرانی یێن کـەڤن دا.. هەر هینـگێ زمــانێ فــارسی ســەروژنوی ســەرهلداڤــە ب تایبــەتــی د بیــاڤێ هوزان و ئەدەبی دا، بەلأم ئەڤ زمــانێ فــارسی یێ نوی ل ژێر کارتێکرنا زمانێ عەرەبی بۆ ماوەیەکی درێژ گەلەک هاتبوو گوهارتن.

هەر ل ڤی دەمی بـوو کـو بۆ جـارا ئێکێ هوزانا فـارسی یا ئیـسـلامی ل سـەردەمێ (یعـقوب بن لیث ـ دامەزرێنەرێ دەولەتا صـەففـاری ل سگسـتـانێ ـ) دیار بووی، ئەو ژی پشـتی وان سەرکەفتنا بوو یێن کـو (یعـقوب بن لیث)ی بدەسـتـڤە ئینایین، ل وی دەمی هوزانڤان و پەسنکەرێن (یعقوب)ی رابوون ب ڤەهاندنا هوزانا و پەسندانا وی ب زمـانێ عـەرەبی.. (یعـقـوب)ی گـۆت: بۆچی هویـن ب وی زمـانی هوزانا ب من ڤـەدهینن یێ کـو ئەم تێ نەگەهین ـ ژ بەر کـو وەکـە مە گـۆتی زمـانێ عـەرەبی زمـانێ فەرمی یێ دەولـەتێ و زمـانێ زانست و ئەدەبی بوو و خـەلک هەر ب زمـانێ خوە یێ فـارسی دئاخـفتن ـ، و هوزانڤـان ل زمـانێ فـارسی زڤـرین و هوزان ب زمـانێ فـارسی

نڤیسین و ب زمانێ فارسی پەسنێن وی دان و پشتی هینگێ زمانێ فارسی دیسان هاتەڤە مەیدانێ و زمانێ هوزانێ و نڤیسینێ ل سەردەمێ دەولەتا (سامانی) ل خوراسانێ گەلەک پێش کەت و هەر ل ڤی دەمی بوو کو ئێکەمین هوزانڤانێ مەزنێ فارسان دیار بووی کو ئەو ژی (جعفر بن محمد رودکی یێ سەمەرقەندی ٢٦٠_٣٢٩کۆچی) بوو. هەروەسا گەلەک نڤیسینێن فارسی یا نوی ل ڤی سەردەمی هاتنە مەیدانێ کو خودانێت ناڤدارترینێن وان ئەڤ زانایە بوون: (ابو علی محمد بلعمی ـ ابو ریحان بیرونی و ابو علی بن سینا).

دڤێ ڤێ ژی ژ بیر نەکین کو ئەڤ شورەشا ئەدەبی و رەوشەنبیری کو ب هاتنەڤا زمانێ فارسی لسەر ئاستێ ئەدەب و هونەری دیار بوویەڤە، ل دژی زمانێ عەرەبی نەراوەستیا، بەلکو زمانێ عەرەبی هەر ما زمانێ عەرەبیێ جاران و دشێین بێژین هێژ وێڤەتر ژی.

هەروەسا ل سەردەمێ سەلجوقیان ژی کو دهێتە هژمارتن گرنگترین و ناڤدارترین سەردەم بۆ مێژووا زانست و ئەدەبی ل ئیرانێ، نەبەس ب زمانێ فارسی، بەلکو ب زمانێ عەرەبی ژی، مشە زانا و نڤیسەران ب هەردو زمانان خوە بەردانە قادێ کو کێمتر نەبوون ژ ناڤدارێن چەرخێ چارێ(بیرونی و ابن سینا)ی، و هەگەر بێژین ل وی سەردەمی تۆرێ فارسی گەهشتبوو پلا گەهشتنێ، ئەڤە بەرهەمێ وێ گەهشتنێ ل چەرخێن پێنجێ و شەشێ کۆچی دیار بوو، کو بۆ نموونە ژ هوزانڤانان دکارین ڤان ناڤان بینین: (ناصر خسرو ـ عمر خیام ـ الحکیم السنائي ـ شیخ عطار ـ الخاقاني الشرواني و نظامي گنجوي)، و ژ مێژوونڤیسان: (راوندي)یێ خودانێ پەرتوکا «راحة الصدور»، و ژ فەقە و زانایان: (حجة الاسلام الامام محمد الغزالي و القشيري) و ژ وەزیر و نڤیسەران ژی، ناڤدارێن مینا: (عمید الملك الكندري و نظام الملك ـ وەزیرێ ناڤدار د مێژووا شارستانیا ئیسلامی دا کو گەلەک خواندنگەه ل بازێرێن وەکی: بلخ، نیشابور، هرات، اصفهان، بغداد و.....هتد، ب ناڤێ وی (نظامیە) هاتینە ناڤکرن ـ)، یێن ڤی سەردەمی نە.

* * *

بەری هێرشا مەغولا دەستهەلات ژ دەستێ سەلجوقی یان هاتبوو دەر و کەتبوو د دەستێن دەولەتا خوارەزمشاهی یان دا. و د هەمان دەمدا ژی دەستهەلات ژ چەنگیزخانێ مەغول کەتبوو دەستێن کورێ و نەڤییێن وی، کو ل سەردەمێ هولاکوخانی، هێرشێن وی بۆ سەر دەڤەرێ دوماهیک ب خیلافەتا ئیسلامی ل دەڤەرێ ئینا و هوسا دەستهەلاتداری ل ئیرانێ کەتە دەستێ ڤێ بنەمالێ کو ب (ئیلخانی) د ناڤدار بوون و ئێکەم کەس ژ ڤێ بنەمالێ کو ل ئیرانێ حوکم گرتیە دەست (غازان خان) بوو.

هێژ دەڤەرێ بدروستاهی بێهنا خوە نەدای ژ بەر هێرشێن مەغولا، جارەکا دی هێرش هاتنەڤە سەر دەڤەرێ و ڤێ جارێ ژ لایێ تەیموور لەنگی ڤە بوو کو ب ژێک بژالەبوونا دەولەتێ بدوماهی هات و ویرانی و پاشڤەمانێن ئێکجار زۆر بجی هشتن، کو شابیتێن ڤێ مالوێرانییێ هەتا چەرخێ دەهێ کۆچی ژی مابوون، ئەو دەمێ کو دەولەتا صەفەوی دەستهەلات ئێخستی د بن رکێبا خوە و وەلات کریەڤە ئێک پارچە و ب هەمان سنورێن خوە ییێن کەڤن و ل ژێر حوکمەکێ ئێکانە.

بەلام ژ لایێ ئەدەبی و نڤیسینێ ڤە د ڤان چەرخێن رەش دا، نڤیسەر و هوزانڤان د دەست داهێلای نەبوون، بەلکو هوزانڤانێن مەزنێن وەکی سعدی شیرازی ل چەرخێ حەفتێ و حافظ شیرازی ل چەرخێ هەشتێ خوە کرن سەمبول کو حەتا نوکە ژی وەلاتێ ئیرانێ و ئیرانی ب وان سەرفیرازن و شانازیێ ب ئەدەبێ وان دبەن. هەروەسا ژ لایێ صۆفیاتی و خودێناسیێ ڤە، هوزان ل ئیرانێ گەهشتە گوپیتکێ، ئەو ژی لسەر دەستێن هوزانڤانێن مینا: جلال الدین محمد رومی، حافظ شیرازی، عبدالرحمن جامی و......هتد.

چەند خالێن گرنگ و پێدڤی
ژ
دەستوورا زمانێ فارسی

ژ بۆیی کو ئەم ژ دوبارە و چەند بارەکرنا هندەک پەیڤ و ئەنجامێن ژێدەرێن زمانێ فارسی خوە بدەینە پاش، مە ب فەر دیت ئاماژێ بکەینە چەند خالێن گرنگ و پێدڤی ژ دەستوورا زمانێ فارسی. بۆ نموونە مە ژ ژێدەرێ (رفتن) ب تنێ چەندین ئەنجام ییێت ل خوارێ وەرگرتین کو هەگەر کت کتا وان مە د ڤێ قاموسێ دا ئینابانە خوار، پێدڤی بوو ئەڤ قاموسە ب قەبارێ خوەڤە چەند بەرامبەری ئەڤا نهۆ بایە، بۆیە ژی پێدڤی یە لسەر خواندەڤای ئاگەهداری ڤان پێزانینان بت، بەری خوە بەردەتە دناڤ قاموسێ دا.

ژێدەر

ژێدەر(یان ژێدەرێ سـادە)، ئەوە کـو ژ پەیڤـەکێ ب تنێ پێک دهێت، وەکی: (گرفتن ـ بردن ـ شنیدن).

د زمانێ فـارسی دا نیشـانێن ژێدەری (تن ـ دن)ن، کو ل دویماهیا پەیڤێ دهێن، ئەڤە ب مەرجەکی کو هەگەر تیپا (ن) ژ داویا پەیڤێ بهێتە راکرن، کارێ بۆری هەر ژ وێ پەیڤێ بمینتە د جهـ دا، وەکی:

رفتن(چۆن)«ژێدەر» --> رفت(چۆ)«کارێ بۆری»

گفتن(گۆتن)«ژێدەر» --> گفت(گۆت)«کارێ بۆری»

آمدن(هاتن)«ژێدەر» --> آمد(هات)«کارێ بۆری»

ژێدەرێ لێکدای

ژێدەرێ لێکدای ئەوە کو ژ دو یان چەند پەیڤان پێکهاتبت، وەکی: سخن گفتن ـ بازآمدن ـ در برگرفتن.

ژێدەرێ دارشتی

ژێدەرێ دارشتی، ئەوە کو هەر د بنیات دا ژێدەر نەبوویە، بەلکو (یدن) ل داوییا پەیڤا فارسی یان عەرەبی هاتیە زێدەکرن و ژێدەر ژێ چێبوویە، وەکی:

هراس + یدن = هراسیدن(ترسیان)

فهم + یدن = فهمیدن(تێ گەهشتن)

ژێدەرێ بێ داوی

ژێدەرێ بێ داوی یان ژێدەرێ کوری برِی ئەو ژێدەرە کو تیپا (ن) ژ داوییا وی هاتبتە لادان، وەکی: رفت و آمد ـ گفت و شنید ـ خرید و فروخت.

ژێدەرێ دویەمین

هندەک کارا د زمانێ فارسی دا، دو ژێدەر یێن هەین، وەکی: (خفتن ـ خوابیدن)، (رستن ـ روییدن) و (گداختن ـ گدازیدن).

ناڤێ ژێدەری

ناڤێ ژێدەری ئەوە کو ئەنجام، ئانکوا ژێدەری بدەت، کو چەند جۆرن:

١) ناڤێ ژێدەری یێ کو ب تیپا (ش) ب داوی دهێت، وەکی: آموزش ـ آسایش ـ بخشش ـ پرورش و......هتد.

٢) ناڤێ ژێدەری یێ کو ب تیپێن(ار) ب داوی دهێت، وەکی: گفتار ـ کردار ـ دیدار ـ رفتار و......هتد.

٣) ناڤێ ژێدەری یێ کو ب تیپا (ی) ب داوی دهێت، وەکی: خستگی ـ آسودگی ـ تشنگی ـ زندگی و......هتد.

٤) ناڤێ ژێدەری یێ کو ل سەر کێشا کارێ بۆری یێ کت دهێت، کو دهێت وەکی ژێدەرێ بێ داوی ژی، وەکی: گذشت ـ نشست ـ خرید ـ برید و......هتد.

٥) ناڤێ ژێدەری کو ژ رەگەزێ (کارێ فرمان بۆ کەسێ کت) پێک دهێت، وەکی: (رم ـ هراس ـ خرام ـ خراش ـ پسند) کـو ژێدەرێن (رمیـدن ـ هراسیـدن ـ خرامیدن ـ خراشیدن ـ پسندیدن) ژێ هاتینە چێکرن.

هەژی گوتنێ یە کو ناڤێ ژێدەری ژ هەمی ژێدەران ناهێتە دروستکرن، بۆ نموونە ژ ژێدەرێ (خواندن) ناڤێ ژێدەری دروست نابیت.

کـــار

کـار، ئەو پەیڤە یا کـو ئەنجـامـدانا کـارەکی بگەهینت د ئێک ژ هەر سێ دەمـێن سێکانە دا (بۆری ـ نهۆ ـ ئاینده). دابەشبوونا کاری لسەر شەش کەسانە، کو ئەو ژی ئەڤێن خوارێ نە:

ـ کەسێ ئێکەم یێ ئاخفتنکەر	«من»	(ئەز ـ من)
ـ کەسێ دووەم یێ کو دگەل دئاخڤن	«تو»	(تـو ـ تـه)
ـ کەسێ سێ یەم یێ کو د ئاخفتنێ دا بەحسێ وی دهێتەکرن	«او، وی»	(ئەو ـ وی، وێ)
ـ کەسێن ئێکەم یێن ئاخفتنکەرێن	«ما»	(ئەم ـ مـه)
ـ کەسێن دووەم یێن کو دگەل دئاخڤن	«شما»	(هوین ـ وه)
ـ کەسێن سێ یەم یێن کو د ئاخفتنێ دا بەحسێ وان دهێتەکرن	«ایشان، آنها»	(ئەو ـ وان)

کارێ بۆری

ئەو کارە یێ کو لدەمێ بۆری هاتیە ئەنجامدان و پێنج جۆرن:

١) **کارێ بۆری یێ خوەسەر:** ئەو کـارە یـێ کـو ل دەمـێ بۆری هاتیـە ئەنجـامدان

بێ ی دیارکرنا چەوایەتیێ، وەکی:

رفتم --> (ئەز) چۆم

رفتی --> (تو) چۆی

رفت --> (ئەو) چۆ

رفتیم --> (ئەم) چۆین

رفتید --> (هوین) چۆن

رفتند --> (ئەو) چۆن

٢) کـــارێ بۆری یێ بەردەوام: ئەو کـــارە یێ کـــو ل دەمێ بۆری ب رەنگەکێ بەردەوام هاتبتە ئەنجامدان، و نیشانا وی (می ـ همی)یە لسەرێ کاری، وەکی:

می رفتم ـ همی رفتم --> (ئەز) دچۆم

می رفتی ـ همی رفتی --> (تو) دچۆی

می رفت ـ همی رفت --> (ئەو) دچۆ

می رفتیم ـ همی رفتیم --> (ئەم) دچۆین

می رفتید ـ همی رفتید --> (هوین) دچۆن

می رفتند ـ همی رفتند --> (ئەو) دچۆن

٣) کـارێ بۆری یێ نەقلی: کـارێ بۆری یێ نەقلی دو جـۆرن، ئێـک ژێ ئەوە کـو کار ب دروستاهی ب دوماهی هاتبت، وەکی:

خواندەام --> (من) یێ خواندی، یا خواندی

خواندەای --> (تە) یێ خواندی، یا خواندی

خواندە است --> (وی) یێ خواندی، (وێ) یا خواندی

خواندەایم --> (مە) یا خواندی

خواندەاید --> (وە) یا خواندی

خواندەاند --> (وان) یا خواندی

ئانکو؛ ییێت خواندین و ییێت ژ خواندنێ ب دویماهی هاتین.

جۆرێ دووێ ئەوە کو ب دروستاهی کار ب دوماهی نەهاتبت، وەکی:

ایستادەام --> (ئەز) یێ راوەستیایمە، یا راوەستیایمە

ایستادەای --> (تو) یێ راوەستیایی، یا راوەستیایی

ایستادە است --> (ئەو) یێ راوەستیایە، یا راوەستیایە

ایستادەایم --> (ئەم) ییێت راوەستیاینە

ایستادەاید --> (هوین) ییێت راوەستیاینە

ایستادەاند --> (ئەو) ییێت راوەستیاینە

ئانکو؛ ییێت راوەستیاین و هێشتا ژی د راوەستیاینە.

٤) کارێ بۆری یێ دویر: ئەو کارە یێ کو ل دەمەکێ بۆری یێ دویر هاتبتە ئەنجامدان، وەکی:

رفتە بودم --> (ئەز) چۆبووم

رفتە بودی --> (تو) چۆبووی

رفتە بود --> (ئەو) چۆبوو

رفتە بودیم --> (ئەم) چۆبووین

رفتە بودید --> (هوین) چۆبوون

رفتە بودند --> (ئەو) چۆبوون

٥) کارێ بۆری یێ ئیلتیزامی: ئەو کارە یێ کو ب ئەنجام گەهشتنا وی، جهێ شک و گومانێ بت، وەکی:

باید رفتە باشم --> پێویستە (ئەز) چۆبم

باید رفتە باشی --> پێویستە (تو) چۆبی

باید رفتە باشد --> پێویستە (ئەو) چۆبت

باید رفتە باشیم --> پێویستە (ئەم) چۆبین

باید رفته باشید --> پێویسته (هوین) چۆبن

باید رفته باشند --> پێویسته (ئەو) چۆبن

ئانکو؛ پێدڤی یه چۆبن، لێ چێدبت ژی نەچۆبن.

هەروەسا ل نموونا سلال ل شوینا (باید) ئالاڤێ گومانێ (شاید: چێدبت) ژی دهێت، ئانکو؛ چێدبت ئەز چۆبم، چێدبت تو چۆبی و........هتد.

کارێ نهۆ

د زمانێ فارسی دا ژ بۆ کارێ نهۆ چۆ دارشتنێن تایبەت نینن و هندەک جارا کار، کارێ نهۆیه و هندەک جارا ژی دبته کارێ ئاینده و ب ڤان هەردو رەنگایه:

١) کارێ نهۆ یێ ئخباری: ئەو کاره یێ کو د ئەنجامدانێ دایه و هێشتا ب دوماهی نەهاتیه، وەکی:

می روم --> (ئەز) یێ دچم

می روی --> (تو) یێ دچی، یا دچی

می رود --> (ئەو) یێ دچت، یا دچت

می رویم --> (ئەم) یێ دچین

می روید --> (هوین) یێ دچن

می روند(--> (ئەو) یێ دچن

هەر وەکی مە پێشتر ژی گۆتی، د زمانێ فارسی دا رەوایه کو تو بۆ (دێ چم) ژی، کو کارێ ئاییندەیه، بێژی: (می روم).

٢) کارێ نهۆ یێ ئیلتیزامی: وەکی:

بروم --> (ئەز) بچم

بروی --> (تو) بچی

برود --> (ئەو) بچت

برويم --> (ئەم) بچين

برويد --> (هوين) بچن

بروند --> (ئەو) بچن

کارێ ئاینده

کارێ ئاینده ئەو کاره یێ کو هێژ دەست ب ئەنجامدانا وی نەهاتبته کرن، وەکی:

خواهم رفت --> (ئەز) دێ چم

خواهی رفت --> (تو) دێ چی

خواهد رفت --> (ئەو) دێ چت

خواهیم رفت --> (ئەم) دێ چین

خواهید رفت --> (هوین) دێ چن

خواهند رفت --> (ئەو) دێ چن

کت و کۆم

کت: ئەو پەیڤە کو کەسەکی یان تشتەکی ب تنێ نیشان بدەت، وەکی: مرد ـ زن ـ کتاب ـ قلم.

کۆم: ئەو پەیڤە کو پتر ژ دو یان چەند کەسان یان تشتان نیشان بدەت، و د زمانێ فارسی دا (ان) و (ها) هێمایێت وێنە. هندی گیاندارن ب (ان) دهێنە کۆمکرن، وەکی: مردان ـ زنان ـ شیران. و هندی بێ جانن ب (ها) دهێنە کۆمکرن، وەکی: کتابها ـ قلمها ـ شمشیرها. هەروەسا شینکاتی و هندەک ئەندامێن لەشی ژی ب (ان) دهێنە کۆمکرن، وەکی: (درختان ـ چشمان ـ ابروان و......هتد). هەروەسا پەیڤێن (روز ـ شب ـ روزگار) ژی هندەک جارا ب (ان)ێ کۆم دبن و دبنە: (روزان ـ شبان ـ روزگاران). هەگەر دویماهیا پەیڤەکی ب تیپێن (ا) و (و) داوی هاتبت و بڤێن ب (ان)ێ کۆم بکن، تیپا (ی) ل بەری هێمایێ کۆمکرنێ دهێتە

زێدەکرن، وەکی: (دانا: دانا + ی + ان = دانایان)، (بینا: بینایان)، (پارسا: پارسایان) و (سخنگو: سخنگویان). ئەڤە و ئەڤ قاعیدە ژ هندەک پەیڤان ناگرت، وەکی: (بانو: بانوان)، (گیسو: گیسوان)، (آهو: آهوان)، (بازو: بازوان) و (جادو: جادوان).

هەگەر دویماهیکا هندەک پەیڤان ب (ە)ا کو بلێڤ نەبت(غیر ملفوظ) ب داوی هاتبت و بڤێین ب وێ پەیڤێ ب (ان)ێ کۆم بکن، ئەو تیپا (ە) دهێتە گوهارتن ب تیپا (گ)، وەکی: (دایە: دایە + ان = دایگان)، (خفتە: خفتگان)، (آیندە: آیندگان) و (مورچە: مورچگان). و هەگەر بڤێین هەمان رەنگە پەیڤان ب (ها)ێ کۆم بکن، هەرچەندە دبنە دو (ە) لدویڤ ئێک، بەلآم پێدڤی یە هەردو بهێنە نڤیساندن، ژ بەرکو هەگەر نەئێنە نڤیسین، ئانکوین وان دهێنە گوهارتن، وەکی: (نامەها ـ نامها)، (گلەها ـ گلها) و.....هتد.

ئەڤە و دڤێ ژ بیر نەکین کو گەلەک جاران روی دایە کو پەیڤێن فارسی ب هێماییێن کۆمکرنێ یێن عەرەبی(ون، ین، ات) هاتینە کۆم کرن کو ئەڤە شاشی یەکە بەردەوام خەلک کەفتینە تێدا و ئەو شاشی ژی نهو لسەر زمانێ فارسی کرینە مال. هەروەسا هندەک پەیڤێن کۆم یێن عەرەبی دیسان ب هێماییێن کۆمکرنا فارسی کۆم کرینەڤە و ب تایبەت ئەو پەیڤێن کو د زمانێ عەرەبی دا هاتینە کۆمکرن ب رێکا (جمع تکسیر)، کو ئەڤە هەما هەر ئێکجار شاشی یەکا غەریبە.

پێشگر و پاشگر

پێشگر و پاشگر، هندەک تیپ یان پەیڤن کو ل سەرێ پەیڤان، یان دویماهیا پەیڤان دهێن و مایێ خوە د ئانکوا وان پەیڤان دا دکەن.

پێشگر د زمانێ فارسی دا ئەڤەنە:

نا --> ناتوان، ناجور

بی --> بیدل، بیباک

هم --> همنشین، همزانو

فرا --> فراخور، فرابر

فرو --> فرومایه، فروبردن

بر--> برانگیختن، برنشاندن

پاشگر د زمانێ فارسی گەلەکن کو ئەو ژی ئەڤەنە:

ـ پاشگرێن وەکهەڤی و سالۆخدانێ:

ین --> زرین ـ سیمین ـ نمکین

ینه --> زرینه ـ سیمینه ـ پشمینه

گان --> دهگان ـ بازرگان ـ گروگان

گین --> شرمگین ـ غمگین ـ سهمگین

ناک --> دردناک ـ غمناک ـ ترسناک

مند --> هوشمند ـ خردمند ـ هنرمند

یار --> هوشیار ـ بختیار ـ دادیار

ور --> تاجور ـ هنرور ـ کینەور

ـ پاشگرێن وەکیاتیێ:

وار --> پریوار ـ بندەوار ـ شاهوار

انه --> خردمندانه ـ دوستانه ـ مردانه

سان --> پیلسان ـ دیوسان ـ شیرسان

آسا --> مهرآسا ـ مەآسا ـ پلنگآسا

وش(فش) --> ماهوش(ماەفش) ـ پریوش(پری فش)

ـ پاشگرێن جهی:

گاه --> رزمگاه ـ بزمگاه ـ کمینگاه

ستان --> گلستان ـ نخلستان ـ بوستان

کده --> دهکده ـ بتکده ـ آتشکده

لاخ --> سنگلاخ ـ دیولاخ

زار --> لالەزار ـ گلزار ـ مرغزار

بار --> رودبار ـ جویبار

سار --> کوهسار ـ چشمەسار

دان --> یخدان ـ جامەدان ـ نمکدان

سیر --> گرمسیر ـ سردسیر

ـ پاشگرێن دەمی:

ان --> بهاران ـ بامدادان ـ برگریزان

گاه --> شبانگاه ـ شامگاه ـ صبحگاه

گاهان --> شامگاهان ـ صبحگاهان ـ سحرگاهان

ـ پاشگرێن بکەرینیێ:

ندە --> زنندە ـ گویندە ـ دهندە

ان --> گریان ـ خندان ـ شتابان

ار --> پرستار ـ خواستار ـ دوستار

گار --> پروردگار ـ آموزگار

کار --> ستمکار ـ درستکار ـ بزەکار

گر --> دادگر ـ ستمگر ـ آهنگر

ـ پاشگرێن خاوەنداری و پارێزڤانییێ:

دار --> سرایدار ـ راهدار ـ پردەدار

بان --> باغبان ـ دشتبان ـ دربان

وان --> ساروان ـ گاروان

بد --> کهبد ـ سپهبد ـ هیربد

تیپێن کو دهێنه گوهارتن ب هندەک تیپێن دی

د زمانێ فارسی دا هندەک تیپ دهێنه گوهارتن ب هندەک تیپێن دی، کو لخوارێ ئەم دێ دیار کەین:

تیپا (ا) دبته (ی) --> ارمغان: یرمغان

تیپا (ا) دبته (د) --> بآن: بدان

تیپا (ا) دبته (ه) --> انبان: هنبان

تیپا (ب) دبته (و) --> باز: واز

تیپا (ب) دبته (ف) --> زبان: زفان

تیپا (پ) دبته (ف) --> پیل: فیل

تیپا (ت) دبته (د) --> کتخدا: کدخدا

تیپا (ج) دبته (ژ) --> کج: کژ

تیپا (ج) دبته (ک) --> آخشیج: آخشیک

تیپا (چ) دبته (ش) --> کاچی: کاشی

تیپا (خ) دبته (ه) --> خستو: هستو

تیپا (خ) دبته (غ) --> ستیخ: ستیغ

تیپا (د) دبته (ت) --> زردشت: زرتشت

تیپا (ر) دبته (ل) --> سوراخ: سولاخ

تیپا (ز) دبته (ج) --> سوزیدن: سوجیدن

تیپا (ز) دبته (چ) --> پزشک: پچشک

تیپا (ز) دبته (غ) --> گریز: گریغ

تیپا (ز) دبته (س) --> ایاز: ایاس

تیپا (ژ) دبته (ش) --> باژگونه: باشگونه

تیپا (س) دبته (چ) --> خروس: خروچ

تیپا (س) دبته (ه) --> آماس: آماه

تیپا (س) دبته (ش) --> فرسته: فرشته

تیپا (ش) دبته (س) --> شار: سار

تیپا (ش) دبته (ج) --> کاش: کاج

تیپا (غ) دبته (گ) --> لغام: لگام

تیپا (ف) دبته (و) --> فام: وام

تیپا (ف) دبته (پ) --> سفارش: سپارش

تیپا (ک) دبته (غ) --> کژغاو: غژغاو

تیپا (ک) دبته (خ) --> شاماکچه: شاماخچه

تیپا (گ) دبته (غ) --> گلوله: غلوله

تیپا (گ) دبته (د) --> آونگ: آوند

تیپا (گ) دبته (و) --> گرگ: ورگ

تیپا (ل) دبته (ر) --> زلو: زرو

تیپا (م) دبته (ن) --> نردبام: نردبان

تیپا (ن) دبته (م) --> کجین: کجیم

تیپا (و) دبته (ب) --> نوشته: نبشته

تیپا (و) دبته (پ) --> وام: پام

تیپا (و) دبته (ف) --> یاوه: یافه

تیپا (ه) دبته (ح) --> هیز: حیز

تیپا (ه) دبته (ج) --> ماه: ماج

تیپا (ه) دبته (همزه) --> هست: است

كورتكرنا پەيڤان

كورتكرنا پەيڤان د زمانی دا ئانكو سڤك كرن و سڤك كرن ژی ئانكو راكرنا تیپەكێ ژ پەیڤێ، بۆ نموونە: (همارە ـ نگه ـ شه) كورتكرییێن پەیڤێن (همواره ـ نگاه ـ شاه)ن. ل خالێن ژێری دێ پتر ب سەر چەوانیا كورتكرنا پەیڤان هل بن:

١) تیپا (ا)ئەلیفا ل سەرێ پەیڤێ دهێتە راكرن، وەكی: (اشتر ـ استخر ـ افكندن)، دێ بنه: (شتر ـ ستخر ـ فكندن).

٢) تیپا (ا)ئەلیفا بەری (ه)ا كو ب لێڤ دبت دهێتە راكرن، وەكی: (شاه ـ گاه ـ راه)، دێ بنه: (شه ـ گه ـ ره).

٣) تیپا (و)واوا بەری (ه)ا كو ب لێڤ دبت دهێتە راكرن، وەكی: (اندوه ـ انبوه)، دێ بنه: (انده ـ انبه).

٤) تیپا (و)واوا دناڤ پەیڤێ ڕا دهێتە راكرن، وەكی: (گوهر ـ بیهوده ـ بود)، دێ بنه: (گهر ـ بیهده ـ بد).

٥) تیپا (ه)ا كو ب لێڤ دبت دهێتە راكرن هەگەر ل پشت (ا)ئەلیفێ بت، وەكی: (گیاه ـ گناه ـ شاه)، دێ بنه: (گیا ـ گنا ـ شا).

٦) تیپا (ە)ا كو ب لێڤ نەبت(غیر ملفوظ) دێ ژ دوماهیا بەركارناڤی(اسم مفعول) هێتە راكرن، وەكی: (سالخورده ـ سرآمده ـ كارآمده)، دێ بنه: (سالخورد ـ سرآمد ـ كارآمد).

٧) تیپا (ە)ا كو ب لێڤ نەبت دناڤ پەیڤا لێكدای دا، وەكی: (كەاندر ـ كەاین ـ چەتوان)، دێ بنه: (كاندر ـ كاین ـ چتوان).

٨) و هندەك نموونێن تایبەت ژی یێت هەین، وەكی: (زمین ـ زانسوتر ـ چون او ـ هر زمان)، دێ بنه: (زمی ـ زاستر ـ چنو ـ هزمان).

ژێـدەر

بۆ دەسـتنیـشـانکرنا پەیـڤێن فـارسی و شـرۆڤـە و لێ زڤـڕینا پەیڤـان، و بابەتێن زمانەڤانی یێن ڤێ قاموسێ، من مفا ژ ڤان ژێدەران وەرگرتیە:

١) فـرهنگ فـارسی عـمـیـد(دو جلدی)، تألیف: حـسن عـمـیـد ـ چاپ هفتم(١٣٦٩)، مؤسسهء انتشارات امیر کبیر ـ چاپخانهء سپهر، تهران

٢) فـرهنگ فـارسی مـعین(شش جلدی)، تألیف: دکـتـر مـحـمـد مـعین ـ چاپ یازدهم(١٣٧٦)، مؤسسهء انتشارات امیر کبیر ـ چاپخانهء سپهر، تهران

٣) فـرهنگ سعـدی(فـارسی بفـارسی)، تألیف: اصـغر حـامـدی ربّانی ـ چاپ هەشتم(زمستان ١٣٦٩)، انتشارات مهتاب ـ چاپ مهارت

٤) واژەنامـە(فـارسی ـ کـردی)، تألیف: دکـتـر مـحـمـد تقی ابراهیم پور ـ چاپ اوّل(١٣٧٣)، انتشارات ققنوس ـ چاپخانهء دنیا، تهران

٥) هەنبـانـە بۆرینە، فـرهنگ(کـردی ـ فـارسی)، تألیف: هەژار ـ چاپ اوّل(١٣٦٩)، انتشارات سروش ـ چاپخانهء پویا، تهران

٦) المعجم الذهبي(فـارسي ـ عربي)، تألیف: الدکتور محمد التونجي ـ الطبعة الاولی(آذار ١٩٦٩)، دار العِلم للملایین، بیروت

٧) الادب الفـارسي، تألیف: الدکـتـور مـحـمـد مـحـمـدي ـ الطبـعـة الثانیة(١٩٩٥)، منشورات توس ـ المطبعة: حیدري، طهران

و بۆ هەڤواتاییێن کوردی من بەرێ خوە دایە خەلکێ گوندان و نڤیسەر و زمانزانێن هێژا ب تایبەتی ئەو هێژاییێن کو ل کوڤارا «مەتین» کار دکن نەخاسمە کو هەمی ئەو

کەسن یێن کو خەمێ ژ پاراستنا پەیڤێن رەسەن و خومالی یێن کوردی دخۆن، و چ گاڤا پێـویست ببـایە هەر ئێـک ژ ڤـان هێـژایان دا قـەسـتـا ژێدەرێن خـوە یێن جـهێ باوەرییێ کـەن. سـەرەرایی ڤێ چەندێ ژی هێـژ گـەلەک کـێـمـاسی مـاینە و ئەز دێ چاڤەرێ ی خەمخوریا خەمخوران بم بۆ چاپێن داهاتی.

آب(Ab): ئاڤ.

آب آتشگون(Abê Ateşgon): دڕکەیە ژ مەیا ڕەنگ سور ـ ئاڤا کو ڕەنگێ ئاگری بدەت.

آباد(Abad): ئاڤەدان ـ ل دوماهیا ناڤێ پڕانیا گوندان دهێت.

آبادان(Abadan): جهێ ئاڤەدان ـ ناڤێ باژێرەکێ ئیرانێ یە.

آب آلو(Abê Alû): ئاڤا حولیکێ ـ ئەو ئاڤە یا کو حولیکێت هشک دکەنە تێدا دا دیسان نەرم ببنەڤە.

آبان(Aban): هەیڤا هەشتێ یە ژ سالا هەتاڤی ـ هەیڤا دووێ یە ژ وەرزێ پاییزێ ـ هەروەسا ڕوژا دەهێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالێن هەتاڤی.

آبانگان(Abangan): ناڤێ جەژنا ئیرانی یێت کەڤنە کو دکەڤتە د ڕوژا دەهێ ژ هەیڤا (آبان)ێ دا.

آبانگاه(Abangah): ناڤێ ڕوژا دەهێ یە ژ هەیڤا فەروەردین(هەیڤا ئێکێ ژ وەرزێ بهارێ) ـ ناڤێ فریشتەکی یە کو وەکیلێ ئاڤێ یە.

آب باز(Ab baz): مەلەڤان. هەروەسا پەیڤا (آبورز) ژی لکارە.

آب بازان(Ab bazan): تیرەیەکە ژ گیانەوەرێن دەریایی یێن ب مەمک، وەکی: (دۆلفین و کاشالوت)ان.

آب بسته(Ab bestê): ئاڤا بەستی(بەفر ـ گژلوک) ـ شویشە.

آب تاختن(Ab taxten): میزتن.

آب تره(Ab terê): گیایێ ڕەشاد.

آب تنی(Ab tenî): مەلەڤانی.

آبتین(Abtîn): ناڤێ پەرتوکا (آتبین)ی یە، بنێرە (آتبین).

آبجامه(Abcamê): جاما کو ئاڤێ یان مەیێ پێ ڤەدخون.

آبجو(Abco): بیره.

آب چـر(Ab çer): چـەروانـێ کەسەکی کو کەسەکێ دی تەرشێ خوە لێ بچەرینیت و ژ پێشڤە دراڤەکی بدەتە خودانێ چەروانی، ئەو چەروان دێ بتـە (آب چر)ا تەرشێ کەسێ دووێ(خـودانێ تەرشی).

آبچین(Abçîn): خاولی ـ پارچەکا پەڕۆکی یە کو لەشێ مرۆڤێ مری پشتی شویشتنێ پێ زوها دکەن.

آب حـیـات(Abê heyat): ئاڤا ژیانێ؛ دبێژن هەر کەسێ ژ ڤێ ئاڤێ ڤەخوت دێ هەروهەر ژیت هەر وەکی دبێژن خدر پێغەمبەری ژی، ژێ ڤەخواریە و هێشتا یێ ساخە ـ دڕکەیە ژ دەڤێ یارێ.

آبخـانە(Abxanê): ئەدەب، تەوالێت(w.c).

آبخست(Abxest): فێقییێ هشک بووی ـ فێقییێ رزی.

آب خـضـر(Abê Xêzêr): ئاڤا ژیانێ، ئاڤا حەیاتێ(آب حیات).

آب خـفـتـە(Abê Xuftê): گـۆم ـ دڕکەیە ژ بەفرێ و جەمەدێ.

آبخو(Abxû): گزیرتە.

آبخوار(Abxwar): ئاڤ ڤەخور.

آبخوارە(Abxwarê): ئاڤ ڤەخور ـ ترارک یان ئامانەکێ کو ئاڤ و مەی پێ بێتە ڤەخوارن.

آبخور(Abxor): ئاڤ ڤەخور ـ مفا ـ بەخت ـ رزقێ روژێ ـ دەراڤ.

آبخوست(Abxost): گزیرتە.

آبخـیـز(Abxîz): ئەردێ تێر ئاڤ ـ ئەردێ کو مروڤ پچەکێ بکۆلت، ئاڤ ژێ بزێت ـ شێل ـ پێل ـ ئاڤ رابوون.

آبدادە(Abdadê): تیـژکـری، سەقاکری(بۆ سەقاکرنا شیر و خەنجەرا ل کارە).

آبدار(Abdar): تێر ئاڤ، ب ئاڤ ـ کەیف خوەش ـ ب چێژ، ب تام.

آبدارخـانـە(Abdarxanê): چایخانە ـ قەهوەخانە.

آبدازک(Abdazek): فـڕندەکە ژ چویچکێ بچویکترە.

آبدان(Abdan): حـەودا ئاڤێ ـ مثانە(میزدانک) ـ هەر جهەکێ ئاڤ لێ خرڤە بیت.

آبدان(Abedan): کـورتکری یا پەیڤا (آبادان) ـ ئاڤا.

آبدزدک(Abduzdek): جۆبر.

آبدست(Abdest): دەستنمێژ ـ سرت ـ شارەزا و کاردان.
آبدستان(Abdestan): مەسین ـ گوزک.
آبدندان(Abdendan): جورەکێ هنارێ یە ـ جورەکێ هرمیکێ یە ـ ئەو نەزانێ کو مروڤ بشێت د قومارێ دا ب حیلە ژێ ببت بێ ی کو ئەو ب خوە بحەسیێت.
آبدوغ(Abdûx): ئاڤە ماست ـ دەو.
آب دهان(Abê dehan): ئاڤا دەڤی(گلیز، تف).
آبدیده(Abdîdê): تەڕ، شل، هەر تشتەکێ کو ئاڤێ بکێشیتە خوە، وەکی: (پەڕۆک، ئیسفەنج و ......هتد) ـ نمیای.
آب دیده(Abê dîdê): ڕۆندک، هێستر.
آبراهه(Abrahê): ڕێکا کو ئاڤ تێرا بچیت.
آب رخ(Abê rux): ئاوری، هەتک، هێڤێنێ سەربلندیێ.
آب رز(Abê rez): چیکێت ئاڤێ دەمێ کو ژ چەقەکێ بری یێ دارێ دکەڤیت ـ مەی ـ ئاڤا ژەهرێ.
آبرفت(Abreft): ڕەمل و ئاخا کو ئاڤا ڕویباری دگەل خوە دبەت ـ لیَم.
آب رفتن(Ab reften): تێکچوون (بۆ تێکچوونا جلک و پەڕۆکا لکارە).
آب رو(Abê rû): بنێرە (آب رخ).
آبرون(Abruven): گیایێ هەردەم شین، هەردەم بهار ـ گولێن کو بیستانی پێشچاڤ دکن.
آبریز(Abrîz): ئاڤرێژ(بۆ جهی) ـ چالا کو ئاڤا حەمامێ درێژتێ.
آبریزان(Abrîzan): هەمان (آبریزگان)ە کو جەژنەکا ئیرانی یێن کەڤن بوو، ل ڕۆژا سێزدەی تیرمەهێ ژ هەمی سالێن هەتاڤی دکرە جەژن و گولاڤ ب هەڤدو دا دکرن؛ تا سەردەمێ «صفوی»یا ژی ئەڤ جەژنە دهاتە کرن.
آبریزه(Abrîzê): ئێشەکا چاڤی یە کو هەردەم چاڤ روندکا دکەت.
آب زر(Abê zer): ئاڤا زێڕی.
آبزن(Abzen): تەستەکا مەزن کو مرۆڤ خوە تێدا بشوت.
آبزه(Abzêh): ئاڤزە.
آبزی(Abzî): گیانەوەرێ کو د ئاڤ

ئاڤێ دا دژیت ـ گـیـانەوەرێن دەریایی.

آب زیر کـاه(Abê zîrê kah): دڕکـەیە بۆ مـرۆڤێ زیرەک و حـیلەکـەر کـو بسـەرڤـە خـوە نیشابدەت یێ بێ ئازارە و ژ بن ڤە دڕندە و پیسە مرۆڤ بیت ـ وەکی ڤێ دڕکا کوردی یە: (نەرمکێ بن کایێ یە).

آبژ(Abêj): گـوڕی یا ئاگـری ـ چریسک.

آبسـال(Absal)ـ آبسـالان: وەرزێ بهـارێ ـ دەمێ بارانا ـ سـالا پڕ ئاڤ و باران ـ بۆ پەیڤێن (باغ و بیستان) ژی لکارە.

آب سبز(Abê sebz): ئێشـەکـا چاڤی یە کـو ب زاراوێ پزیشکی دبێـژنێ: (گلوکـوم ـ Glau-come).

آب سـبک(Abê sebuk): ئاڤـا پاقژ بۆ ڤەخوارنێ.

آبست(Abêst): ئاڤز، ب تشت، ب حال. هەروەسا پەیڤێن: (آبسـتـه، آبستان و آبستن) ژی لکارن.

آبسـتـا(Abêsta): ناڤێ پەرتوکـا زەردەشت پێغەمبەری یە. هەروەسا ب ناڤێن: (إبستا و إوستا) ژی ناڤدارە.

آبستنی(Abêstenî): ئاڤزی(دەمێ کـو ژن یان هەر گـیـانەوەرەکێ مێ ئاڤـز دبیت کـو ئەڤ مـدەهە ل دەڤ مرۆڤا نێزیکی «٢٨٠»ڕۆژانە).

آبسته(Abeste): زەڤیا ئاڤ ژ سەر هاتبیتـە گرتن ـ زەڤیا بەرهەڤ بۆ چاندنێ. (آبست) ژی ل کارە.

آب سفـید(Abê sêfîd): ئێشـەکا چاڤی یـە د زاراوێ پـزیـشـکـی دا دبێژنێ: (Cataracte).

آب سـنـگین(Abê sengîn): ئـەو ئاڤـە یا کـو پڕی کـەرەسـتـێن کانی(معدنی) بت.

آب سوار(Ab sevar): پەقیشکێت ئاڤێ.

آبسه(Abêsê): قونێر ـ وەرەمـەکا ب کـێـم ل بنێ ددانی یـان هەر جهەکی ژ لەشی.

آب سیاه(Abê siyah): ئێشـەکا چاڤی یە کـو د ئەنجـام دا خـودانی کۆرە دکەت ـ مەیا کو ژ ترێ رەش هاتبیتە چێکرن ـ ئاڤا بۆش ـ ئاڤا رەش(طوفان).

آبشـار(Abşar): سـویلاڤ ـ د

زاراویێ وەرزشی دا جـــــــورەکێ هێرشێ یە و بەرێڤەکرنا تەپێ یە بۆ پشت تۆرێ د یاری یێن (ڤولیبال، تەنس و تەنسا ل سەر مێزێ) دا.

آبشامه(Abşame): پەردەکا تەنکە کــو دل و پش(ســیــه) د ناڤ ڕا هاتینە پێچان.

آبشت(Abeşt): ڤەشارتی ـ نەپەنی ـ جەهسویس، قەسەڤەگوهێز.

آبشخور(Abêşxor): مفا ـ بەخت ـ بـاهر ـ ژینـگەهـ ـ وارگــــەهـ ـ دەراڤ.

آب شدن(Ab şuden): حەلیـان ـ دڕکەیە بۆ شەرم کرنێ.

آب شش(Abşuş): ســیــــهــێت مـاسـیـیـان کـو(اکسـیـژن)ێ پێ ژ ئاڤێ وەردگرن.

آب شنگرفی(Abê şengurfî): دڕکـەیە ژ مـەیا سـۆر و ڕۆندکـێت خوینەلۆ.

آب شــــیب(Ab şêyb): ئاڤـــا بەزەک(جـوتیــار پتـر ڤی زاراوی بکار دئینن).

آبغوره(Abxûrê): سـیـهک(ئاڤـا تریێ نەگەهشتی) ـ دڕکەیە ژ گرین و ڕۆندک باراندنێ.

آبفت(Abeft- Abaft): جـلـکێ ستوبر.

آب فسرده(Abê fesurdê): ئاڤا قەڕسی ـ جەمەد(بەستی) ـ بەفر.

آب فـشـان(Ab feşan): کـانـیـکا ئاڤـا گـەرم کـو وەخم و هلمـا گـەرم ژێ رادبیت.

آبک(Abek): زاراوەکێ کیمیایی یە بۆ پەیڤا «سیماب» بکار دئینن.

آبکار(Abkar): ئاڤگێڕ ـ ئاڤکێش ـ مەی ڤەخۆر ـ مەی فرۆش.

آب کـردن(Ab kerden): بنێـرە: (آب شــدن)ـ دڕکــەیە بـۆ فـرۆتـنا تشـتـەکێ بێ خێر ب ڕێکا فـێل و سەختەکاری یێ.

آبـــــــکـــــــــش(Abkeş): صـافـۆک(صـافـینک) ـ ئاڤگێـڕ ـ ئاڤکێش.

آب کشیدن(Ab keşîden): ئاڤ ژ بیرێ کێشـانە دەر ـ ڤەگوهاسـتنا ئاڤێ ژ جهەکی بۆ جهەکێ دیتـر ب ئامــانەکێ ئاڤێ ـ ژاراڤ کــرن ـ کیسەدانا برینێ ژ بەر شویشـتنا ب ئاڤا نەپاقژ.

آبکند(Abkend): ئەردێ کـو ئاڤێ هلکۆلابیت.

آبکور(Abkûr): ئەو کەسێ ژ ئاڤێ بێ بار ـ ئەو کەسێ کو ئاڤێ نەدەت کەسێن دیتر ـ خەسیس ـ قەلس.

آبکوهە(Abkûhê): پێل.

آبکی(Abekî): هەر تشتێ وەکی ئاڤێ بیت ـ تێر ئاڤ ـ پڕ ئاڤ، ئاڤدار ـ فێقیێ ڤل.

آبگانە(Abganê): بچویکێ نەگەهشتی ـ بچویکێ(یێ مرۆڤی یان یێ گیانەوەری) مری بەری بێتە سەر دونیایێ ـ (آبگانە کردن Abganê kerden: ژبەرچوون ـ بەرهاڤێتن).

آبگرد(Abgerd): زڤرۆک(زڤرۆکا دەریایێ).

آبگردان(Abgerdan): مۆچک(ژ کاچکی مەزنتر و کویرترە).

آب گردش(Ab gerdêş): گەڕا ئاڤدانێ(جوتیار ڤی زاراوی بکار دئینن دەمێ نوبەتێ دگەرن بۆ ئاڤدانا بیستانێن خوە).

آب گرم(Abê germ): ئاڤا گەرم ـ ئاڤا کەلی ـ گەرماڤ.

آب گرم کن(Ab germ kun): ئاڤ گەرمکەر(مەبەست ژێ ئامیرێ ئاڤ گەرمکەرە «حەمام»).

آبگز(Abgez): فێقیێ عێبەلۆ ـ فێقیێ رزی.

آبگند(Abgend): جهێ کو ئاڤا پیس و گەنی لێ خڕڤە دبیت ـ گۆم.

آبگون(Abgûn): وەکی ئاڤێ ـ پشکەکە ژ کارێزێ کو ئاڤ ژێ دزێت ـ حەود.

آبگیر(Abgîr): حەود ـ سێریج، چالا ئاڤ لێ خڕڤە دکەن ـ مەلەڤانگەه ـ ئامانێ کو گولاڤێ دکەنێ ـ ئەو کەسێ د سەرشوێ ڤە ل دەمێ سەرشویشتنێ ئاڤێ ل مرۆڤی دکەت.

آبگینە(Abgînê): شیشە ـ شیشا مەیێ ـ خودیک.

آبگینەگر(Abgînêger): شویشەساز.

آب لمبو(Ab lembû): فێقیێ ڤل.

آبلوج(Ablûc): شەکر ـ قەندێ سپی.

آبلە(Abêlê): خوریک.

آبلەرو(Abêlê rû): سەروچاڤ خوریک.

آب مروارید(Abê murvarîd): هەمان ئێشا «ئاڤا سپی»یە، کو

ئێکه ژ ئێشێن چاڤی.

آب مژه(Abê mujê): روندک.

آبناک(Abnak): شهدار ـ نمیای ـ ئاڤدار.

آب نبات(Ab nebat): شەکروک، شەکرک.

آب نگاری(Ab nêgarî): زانستێ کو ل سەر ئاڤێ باخڤت، د زاراوێ زانستی دا دبێژنێ: (Hydrography).

آب نما(Ab nema): حەود یان جۆکا کو ئاڤا وێ دیار بت ـ ئەو جهێ کو ئاڤا کانیێ یان کاریزێ بسەر ئەرد دبت ـ لەیلان.

آب نورد(Ab neverd): دەریاڤان.

آبو(Abû): جورەکێ گولێ یە کو فارس دبێژنێ (نیلوفەر) ژی ـ خال(برایێ دەیکێ)، بو ڤێ مەبەستێ (آبی) ژی لکارە.

آب ورز(Ab verz): مەلەڤان ـ غەواس.

آب و رنگ(Abo reng): رویێ سور و سپی ـ ئارونگ ـ ئاڤ رەنگ.

آب و گل(Abo gêl): خانی ـ ئاڤاهی.

آبوند(Abvend): گوزکێ ئاڤێ.

آبه(Abe): «ليزابه ـ Lîzabe» پتر لسەر زارێ خەلکی یە: ئاڤا لێچ ،ئەو ئاڤا کو دگەل بوونا نویزادەی ژ زکێ دەیکێ دەردکەڤیت.

آبی(Abî): ئاڤی(بۆ هەر تشتەکێ ئاڤی بکار دهێت وەکی گیانەوەرێ ئاڤی و شینکاتی یێت ئاڤی و چاندنا ئاڤی) ـ رەنگێ شین ـ ئەو کەسێ کو خەلکێ گوندێ ئاوه(گوندەکە ل نێزیکی باژێرێ ساوه ل ئیرانێ) بت ـ بیه(ئەو ژی فێقیەکە).

آبیار(Abyar): ئەو کەسێ کو ئاڤێ ل سەر بیستان و زەڤی و مالا بەلاڤ دکەت.

آبیاری(Abyarî): ئاڤدانا زەڤی و بیستانا.

آپاردی(Apardî): زرِشەرم ـ فێلباز ـ زیرەک. هەروەسا (آپارتی) ژی لکارە.

آتبین(Atbîn): ناڤێ بابێ فرەیدونی یە ـ کەسێ کو کارێن باش دکەت و خودانێ ئاخفتنا خوە بت ـ ناڤێ خودانێ پەرتووکا «آبتین»ە.

آتش(Ateş): ئاگر.

آتشبار(Ateşbar): هەر تشتێ کو ئاگر ژێ ببارت ـ ئەو کەس یان ئەو تشتێ کو ئاگری ببارینت(بۆ زاراوێن لەشکەری پتر لکارە).

آتشبان(Ateşban): ئاگرڤان(ئەو کەسێ کو پاسەوانی و سەرەگوهی یا ئاگرێ ئاتەشکەدێ /بنێرە آتشکدە/ دکر).

آتش برزین(Ateş berzîn): بنێرە: (آذر برزین).

آتش بس(Ateş bes): ئاگربەست(شەر راوەستاندن).

آتشپا(Ateş pa): دڕکەیە بو وی کەسێ بلەز بێت و بچیت.

آتش پارسی(Ateşê parsî): ئاگروک ـ شەڤ ترسک و تامێسک ـ ئاگرێ کو فارسا د ئاگردانکێن خوە ڤە هل دکرن.

آتشپارە(Ateşparê): پارچەکا ئاگری ـ دڕکەیە ژ مروڤێ زیرەک و سرت و دڕندە و بچویکێ شیم.

آتش پرست(Ateş perest): ئاگر پەرێس ـ ژ بەر کو ئاگر لجەم زەردەشتی یان پیروز بوو، لەو ناڤێ «آتش پرست» لسەر هاتیە دانان، هەروەسا (آذرپرست و آذرکیش) ژی دبێژنێ.

آتش تاب(Ateş tab): ئەو کەسێ کو کەرەستێن سوتەمەنی دکەتە دناڤ کویرهێ دا.

آتشخانە(Ateşxanê): کویرهە.

آتش خای(Ateş xay): ئەو کەسێ کو ئاگری دجویت ئان دخوت.

آتشخوار(Ateşxar): ئاگرخور ـ مریشکا ئاگر خور ـ کەردیکل یانژی نەعام(کو یێ هاتی یە نیاسین ب ئاگرخوریێ) ـ دڕکەیە ژ حەرامخور و زالمان.

آتش خوی(Ateş xûy): بەدفەڕ ـ بێ ئەدەب.

آتش دست(Ateş dest): دڕکەیە بو مروڤێ زیرەک و دەستماتی.

آتش دهقان(Ateşê dêhqan): ئاگرێ کو جوتیار بەرددەتە زەڤیێ پشتی ژ دروینێ خلاس دبیت و بەرهەمێ خوە ژ ناڤ زەڤیێ دکێشیتە دەر.

آتش زبان(Ateş zeban): ئەو کەسێ کو سڤک دئاخڤیت.

آتش زنە(Ateş zene-zenê): تشتێ کو ئاگر پێ بێتە هلکرن

وەکی ستاوبەرا(دو بەرێت سپی کو هەگەر لێک ددەن چریسکێت ئاگری ژێ دچن) و چەخمــاقــا(بەرەکێ گــەلەک رەق و رەشــە کــو هەگــەر ئاسنی لێ بدەن چریسکێت ئاگــری ژێ دچن ـ د زاراوێ جیــولوجی دا دبێژنێ Silex).

آتش سری(Ateş serî): بەدفەرِی ـ تورِە بوون.

آتش سوز(Ateş sûz): ئەو تشتێ کــو د ناڤ ئاگــری دا د ســوژیت ـ ئاگر هلکەر.

آتش سوزی(Ateş sûzî): ئاگر تێ بەربوون.

آتش طور(Ateşê Tor): ئاگرێ کو ل چیــایێ طور ب بەرچاڤێ مــوســا پێغــەمــبەری کــەفــتی کــو ئارونگا نویرها خودێ بوو.

آتش فــــشــــان(Ateş fêşan): ڤۆلّکان.

آتشــک(Ateşek): خـــــوریک ـ کەهرەب ـ ستێرستێروک ـ چراک ئان گلوپێت کــو ل شــەڤێ(دەمێ نڤستنێ) هل دکەن.

آتش کاو(Ateş kav): پەلگازک.

آتشــکدە(Ateşkedê): ئاڤــاهی یەکێ پیــروز بوو کــو ئاگــر تێڤــە هلدکرن و زەردەشتی یا ئەو ئاگر د پاراستن ـ پەرستــگەها زەردەشــتی یان، ل ئــیــــرانــێ سێ ژ ڤـــان پەرستگەها ژ ئەڤێن دیتر مەزنتر و ناڤدارترن ئەو ژی:

١ـ پەرســتــگەها «آذرفــرنبغ» ئان «آذرخـــرداد» ئان «آذر خـــروه »ل (کــاریان فــارس)، کــو یا تایبــەت بوو ب پێـشــەواییێن روحــانی یێن زەردەشتی یان ڤە.

٢ـ پەرستــگەها «آذرگشــسب،» ل (شــیــز آذربایجــان) و تایبــەت بوو ب پاشــا و شــەرکــەرێن ئیــرانا هینگێ .

٣ـ پەرســـــتگەها «بــرزیــن» ئــان «آذربرزیـن مـــــهـــــر» ل (ریـوند خراسان) کو تایبەت بو ب خەلکی و جوتیاران ڤە.

آتش کردن(Ateş kerden): ئاگــر هلکرن ـ پەڤــاندنا گــوللەتوپ و تڤەنگان.

آتشگیـــرە(Ateşgîre): پویش و پەلەخ.

آتـــشــــنـــاک(Ateşnak): وەک ئاگــری(چ بــو رەنگێ خــوە بیت یان

بو تێهنا خوە بیت).

آتش نشاندن(Ateş nêşanden): ئاگر ڤەمراندن.

آتش نشـــــانی(Ateş nêşanî): رێڤەبەری یا ئاگر ڤەمراندنێ.

آتش نهاد(Ateş nehad): بنێرە: (آتشناک).

آتشه(Ateşê): کەهرەبا.

آتشی(Ateşî): وەکی ئـاگـــــری ـ درکەیە بۆ مرۆڤێ تورە.

آتشیزه(Ateşîzê): ستێرستێروک.

آتشین پنجــه(Ateşîn pencê): درکــەیە بـۆ مـرۆڤێ دەسـتــهــەل و شارەزا و کاردان.

آتوربانان(Atûrbanan): ئێـک ژ چینێن چوارینێن کـۆمـەلا ئیـرانی بوو ل سـەر دەمێ سـاسـانیـان، کـو پێکهـاتیبـوون ژ (مغـان، موبدان، هیربدان، داوران).

آتون(Atûn): کـویرها حـەمـامێ ـ کـویرها گـێـچێ ـ ئەو ژنکێن کـو کچکا فێر دکەنە کارێن دەستی.

آجل(Acul- Acel): بـایێ کـــو ژ حـەفکێ دەر دکـەڤیت و دەنگ ژێ دهێت.

آجیـدن(Acîden): قـەیتک دان، قـولپک لێدان ـ شـرینقـە دانان ـ گـرکـرنا تشـتـــەکی. هەروەسـا پەیڤــێـن: (آجــدن، آژیدن، آژدن، آزیدن، آزدن، آزندن، آزنیـدن) ژی لکارن.

آجیل(Acîl): توڤک(چەرەز).

آچار(Açar): ترش، ترشی ـ دیسـان ئەڤ پەیڤە لکارە بۆ کلیل و سپـانا ژی لێ (آچار)ا کـو بو ڤـان هەردو پەیڤێن داویێ بکار دهێت د بنیات دا پەیڤەکا ترکی یە.

آخ(Ax): دەنگێ کو لدەمێ ئاخینک راهێلانێ ژ دەڤی دەردکەڤیت؛ (آه ـ وای) ژی لکارن.

آخال(Axal): گلێش ـ هەر تشتەکێ بێ کەڵک.

آختن(Axten): کـێـــشــانە دەر(بو نمونە: دەمێ شـیــر و خــەنجــەرا ژ کاڤلانی دکێشنە دەر).

آخـتــه(Axte-ê): خــەســانـدی (گـیـانەوەر و مـروڤ دەمێ دهێنە خەساندن). هەروەسا: (آخته) ژی لکارە.

آخریان(Axrêyan): مـال ـ کـەل و پەلێت ناڤ مالێ ـ پەرۆک.

آخسمه(Axsume- Axseme):

بیره.

آخــور(Axûr): هافــرێ دەوارا ـ لشوینا (گوڤ)ێ ژی بکار دهێت.

آخــورک(Axûrek): کــورتکریا (آخـور)ێ ـ هەسـتـیێ لناڤـبەرا سـینگ و بن ئەرزنکێ(بعـەرەبی دبێژنێ ترقوه).

آخوند(Axund): مەلا ـ ماموستا ـ صوفی ـ زانایێ ئایینی.

آخـوندک(Axundek): هەسـپێ فاطما نەبی یا.

آداک(Adak- Adek- Edak): گزیرته، هشکی یا لناڤ دەریایێ.

آدامس(Adams): قــــاچـک، بەنیشت، علک.

آدخ(Adex): باش ـ قەنج ـ پیروز.

آدر(Adêr): نشتەر ـ نشتەرگەر.

آدرنگ(Adereng): خەم ـ رێنج ـ ئاتاف ـ نەمان.

آدم(Adem): د عـــەرەبی دا بابێ مروڤـایە(ابولبـشر)، لێ د فـارسی دا ژ بلی ڤێ ئانکویێ، ئانکوبێن: (مــرۆڤ ـ کــەس ـ خــولام یان خزمەتکارێ زەلام) ژی ددەت.

آدم نمایان(Adem nêmayan): تیرەکەکە ژ گیانەوەرێن ب چچک وەکی مــەیموینـکێ کـــو وەکی مروڤانە.

آدنیس(Adonîs): گـیـایەکـە کـو گـولێن زەر و سـور پێـڤـە دهێن و د ناڤ زەڤیێن گەنمی دا دمشەنە ـ د چیڤانوکێن یەونانیان دا گەنجەکێ دەلال بوو کـــو (آفـــرودیت Af-rodît)ێ حەژێ دکر.

آدینده(Adyende): کـەسکوسـور، کەسکوئالا(قوس قزح).

آدینـه(Adîne-ê): رۆژا ئـەیـنـی ـ روژا دویماهی یا هەفتیێ.

آذرافـیـون(Azarafyon): کـەفـا دەریایێ.

آذراقی(Azaraqî): ســـەکـــوژ؛ مـــــــــەبـەسـت ژێ تـوڤـێ دارا(وومیکیە)یە کو ل هندستان و سـیـلانێ شین دبت؛ فـێـقـیـێ ڤێ دارێ هندی لالنگایە کـو ١٢ـ١٥ دندکێت وەکی مەهیک(قومچە)ا لگەل هەر فــێــقی یەکی هەنە، بسـەرڤـە رەنگێ خـوەلـیێ ددەت و ناڤکا وێ سپی یە، دو کەرەستێن ژەهراوی ژێ چێـدکن کـو دبێـژنێ (استرکنین و بروسین).

آذر(Azer): ئاگــر ـ ناڤێ هەیڤـا

نەهێ یە ژ ساڵا هەتاڤی ـ ناڤێ روژا نەهێ یە ژ هەمی هەیڤێن ساڵا هەتاڤی کو ئیرانیێن کەڤن روژا نەهێ ژ هەیڤا نەهێ دکرنە جەژن.

آذر آباد(Azer abad): پەرستگەهـ ـ دبێژن ناڤێ پەرستگەهەکێ بویە ل تەبریزێ کو صوفی یەکی ب ناڤێ (آذرباد) ئەو یا ئاڤا کری و (آذر آبادگان) ناڤێ کەڤنێ (آذربایجان) ژ وێرێ هاتیە.

آذر آیین(Azer Ayîn): ناڤێ پەرستگەها چارێ یە ژ هەر هەفت پەرستگەهێن مەزنێن ئیرانیێن کەڤن.

آذر برزین(Azerberzîn): ناڤێ پەرستگەها سێیێ یە ژ پەرستگەهێن مەزنێن ئیرانیان کو (آتش برزین ـ آذر مهر)ژی لکارن ـ ناڤێ پەهلەوانەکێ ئیرانیان بوو.

آذر پیرا(Azer pîra): خزمەتکارێ پەرستگەهێ.

آذرخش(Azerexş): کارەبا ـ برویسی.

آذر زردشت(Azer zerdeşt): ناڤێ پەرستگەهەکا مەزن یا پارسی یانە.

آذرشسپ(Azerşesp): ناڤێ فریشتا ئاگری ـ برویسی ـ کمکمە ـ چەپچەپیسک ـ جورەکێ پەنبی یێ چیایی یە کو دناڤ ئاگری دا ناسوژیت. (آذرشب Azerşeb و آذرشست Azerşust و آذرشین Azerşîn) ژی لکارن و هندەک وەسا بۆ دچن کو (آذرشسپ) ناڤێ پەرتوکا (آذرشست)ی یە و هندەکێن دی دبێژن کورتکریا پەیڤا (آذرگشسپ)ە.

آذرکدە(Azerkedê): پەرستگەهـ.

آذرکیش(Azerkîş): ئاگر پەرێس.

آذرگشسب(Azerguşesb): کورتکری یا (آذرگشنسب)، ناڤێ ئێک ژ هەرسێ پەرستگەهێن مەزن و ناڤدارێن زەمانێ ساسانیان.

آذرگشنسب(Azerguşnesb): [Azer = ئاگر، guşn = نێر، esb = هەسپ] = هەسپێ کو وەکی ئاگری دکەتە غار. بۆ شەرکەرا دهاتە بکارئینان.

آذرنگ(Azereng): خەم ـ رێنج ـ مرن ـ روناهی ـ ب رەنگێ ئاگری

ـ تیشک.

آذرنوش(Azernûş): ناڤێ پەرستگەهەکا مەزنە ژ هەر هەفت پەرستگەهێن مەزنێن پارسیان کو جهێ وێ ل (بلخ)ێ بوو.

آذری(Azerî): وەکی ئاگری ـ ئەو کەسێ کو خەلکێ ئازەربایجانێ بت ـ ناڤێ زاراڤەکێ فارسی یێ کەڤنە کو ل ئازەربایجانێ دهاتە بکارئینان.

آراستن(Arasten): جوان کرن ـ پاقژکرنا سەر و روی یا ـ رێک خستنا ناڤ مالییێن مالێ.

آرام(Aram): د زمانێ عەرەبی دا کوما (ارم)ێ یە ئانکو ئەو بەرێن دادنە بەر لێڤێن جاددا بۆ رێ نیشاندانێ، هەروەسا کوما (رئم)ێ یە ئانکو خەزالا سپی، لێ د زمانێ فارسی دا ئانکوییێن: (قرار ـ بێ دەنگ ـ نەلڤ ـ هێدی)ددەت.

آرامگاه(Aramgah): مەزار ـ گۆڕ(گورستان).

آرامی(Aramî): ئەو کەسێن کو بدویڤ (آرام ـ کورێ پێنجێ یێ سام کورێ نوحی) کەتین.

آرایش(Arayêş): بنێرە (آراستن).

آرایشگاه(Arayêşgah): سەرتراشخانە ـ مویکارخانە.

آرایشگر(Arayêşger): سەرتراش، مویکار، حەللاق.

آرد(Ard): ئار.

آردبیز(Ardbîz): موخل.

آردن(Arden): مفسک ـ هەسکیف.

آرزم(Arezm): شەڕ ـ جەنگ.

آرزو(Arêzû): ئومێد ـ هیڤی ـ چاڤەرێ ـ ئارمانج ـ خواست(حەز) ـ مراد و مەخسەد.

آرزوانە(Arêzûwanê): مەهبیران(بۆ ژنا ب حال بکار دهێت کو لدەمێ ئاڤزی یێ حەژ هندەک خوارنا دکەت).

آرستن(Aresten): بنێرە: (آراستن).

آرستن(Arêsten): شیان، کارین، پێ چێبوون.

آرش(Areş): ناڤێ کورێ دووێ یێ «کیقباد»ی و برایێ «کیکاوس»ی، هەروەسا دگوتنێ «کی آرش» ژی.

آرش(Arêş): ئینان.

آرشی(Areşî): یـێ «ئـارەش»ی، مەبەست ژێ تیرا ئارەشی یە کو د چیروکێن ئیرانی دا هاتیە دەمێ شەر کەتیە ناڤبەرا (منوچهر و ئەفراسیاب)ی بریار هاتە دان لەشکەرێ ئیرانێ تیرەکێ بهاڤێژت، هەر جهەکێ کو ئەو تیر کەتە ئەردی دێ ئەو دبیتە سنورێ ئیران و تورانا؛ ئینا «ئارەش»ی تیرەک ژ باژێرێ(آمولا طەبەرستانێ) هاڤێت ئو ل (مەرڤ) کەتە ئەردی.

آرغدن(Aruxden- Aluxden): تۆرە بوون.

آرمان(Arman): ئارمانج، هیڤی، ئارەزو ـ کوڤان.

آرن(Aren): ئەنیشک، د فارسی دا (آرنج Arenc)پتر لکارە کو هەر ڤێ ئانکوێ ددەت.

آرنگ(Areng): ئەنیشک ـ خەم ـ ئێشاندن ـ رەنگ ـ جۆر ـ شێوە.

آرواره(Arvare): لاچلاچ، لاچلاچک(هەردو هەستیێن سەری و بنی یێن دەڤی کو ددان لسەرن). (آروار، آروارک و آره) ژی لکارن.

آروبند(Arûbend): جەبیار(ئەو کەسێ کو دەستێت شکەستی و خەلیای دبەتە جه).

آروین(Arvîn): ئەزموون.

آری(Arî): پەیڤا بەرسڤدانێ(بەلێ) کو بەروڤاژی پەیڤا(نە، نەخێر)ە.

آریا(Arya): گرنگترین پارچەیە ژ نەژادێ سپی کو لدەستپێکێ مللەتەک بوو ل بیابانان دژیان و سێ هزار سالا بەری زاییا مەسیحی هندەک ژ وان چوونە هندستانێ هندەک ژی ل ئیران و کوردستانێ مان و یێن دی بەرەڤ یەونان و ئەلمانیا و ژێر و ژۆرێن ئەوروپا کەفتنە رێ. ناڤێن(هندوئەوروپی ـ ئاریایی ـ ئاری ـ ئاریانی ـ ئاریان و ئارین) ژی هەر بۆ ڤی نەژادی لکارن. هندەک زمانێن کو کەسێن ئاری پێ دئاخڤن ئەڤەنە(ئاڤێستایی ـ سانسکریتی ـ پەهلەڤی ـ فارسی ـ کوردی ـ یەونانی ـ لاتینی ـ ئەلمانی) ژ وەلاتێن ئەوروپی تنێ وەلاتێن (فینلەندا ـ مجارستان ـ ترکیا) ژ ڤی نەژادی نائێنە هژمارتن ـ هەروەسا ئاریا ناڤێ گیایەکی یە وەکی خشخاشێ یە و

کەرەستێن بێ هشییێ ژێ چێدکن ـ د زمانێ فـەرەنسی ژی دا لشـوینا ئاواز و ئاوازدانانێ لکارە، کـو فـارس ژی هەر ب ڤێ ئانکویێ بکار دئینن.

آريـدبـريـد(Arîdberîd): بـنـێ گـیـایەکێ وەکی پـیـڤـازێ یە کـو د کەڤندا پزیشکا بۆ چارەکرنا ئێشا باوەسیر بکار دئینان.

آريغ(Arîx): دلسـار ـ نەفـرەت ـ کینە و دژاتی.

آزاد(Azad): ئـازاد ـ رهـا ـ بەروڤاژی پەیڤا (بەنی).

آزار تلخه(Azarê telxe): ئێشـا زەرک(ئێشا یرقان).

آزخ(Azex): بالویل(بەهلویلک).

آزردن(Azurden): ئێـشـاندن ـ قەهراندن ـ دلتەنگکرن.

آزرم(Azerm): شـەرم و حـەیا و هەتک.

آزری(Azerî): یـێ ئـازەری، مـەبەست ژێ(باپیـرێ ئیـبـراهیم پێغـەمبەری یان مامێ وی یە کـو دگوتنێ ئازەرێ پەیکەرساز).

آزغ(Azux): چقـەک کـو ژ دارا خورمێ هاتبیتە برین.

آزفـنـداک(Azfendak): کـەسکوسـور، کـەسکوئالا(قـوس قزح).

آزگـار(Azgar): تـەمـام ـ درێژ و بڤەکێش ـ رەبەق.

آزمـايش(Azmayêş): ئەزمـوون، تەجریبە.

آزوغـه(Azoxe- Azoqe): خوارنا کێم ـ ئەو خوارنا کێم یا کو رێڤنگ دگەل خوە دبەت ـ خـوارنا کو ل مال بۆ پاشەرۆژێ هلدگرن.

آژگن(Ajgên): دەرگەهێ کون کون کو ژ دەرڤە مرۆڤ ژ ناڤ خـانی دا ببینن.

آژنـد(Ajend): گـلێ، تـەقـن(بـۆ چێکرنا ئاڤاهییێن بەرا و لبنا، ڤێ تەقنێ بکار دئینن).

آژنگ(Ajeng): خیچ و کوریشکێن ل سـەر روی(دەمێ پیـری یێ یان تورەبوونێ).

آژەنـگ نـاک(Ajeng nak): بـرە تێکچووی ـ ئەنی گرێ.

آژیر(Ajîr): هشـیـار ـ زیرەک ـ هایدار.

آژيراک(Ajîrak): ڤیـژیێن مـرۆڤا و شهینا دەوارا.

آژینه(Ajîne): ئالاڤەکێ پیلایی کو دەستکێ وی ژ داری یە و وەکی تەبەرکایە؛ ئەڤ ئالاڤە تێتە بکار ئینان بو دڕکرن و تیژکرنا بەرێن ئاشا.

آس(As): دستار و ئاش لێ بفارسی ئەڤێ ب دەستی بگێرین دبێژنێ «دستاس» و هەگەر ب ئاڤێ بێتە گێران دبێژنێ «آسیاب» و هەگەر ب هێزا کەری بگێرین دبێژنێ «خرآس» و هەگەر ب هێزا بای بهێتە گێران دبێژنێ «آسیای بادی» و یێن ب هێزا ماتورا بهێتە گێران دبێژنێ «آسیای دودی» ـ ناڤێ دارەکێ یە وەکی هناری یە، بەرگێت وێ کەسکن و گولیلکێت سپی پێڤە دئێن و دبێهن خوەشن، فێقیێ وێ وەکی ژنوی چێدبت کەسکە پاشی رەش دبت؛ ئەڤ دارە بعەرەبی ژی هەر بڤی ناڤی یە ـ د زمانێ فەرەنسی دا ناڤێ جورەکێ یاریا قوماریێ یە کو ئیرانی ژی هەر بڤێ مەبەستێ بکاردئینن.

آسا(Asa): فەرمانە ب نڤستنێ(بنڤە) ـ پاشگرە و ئانکویا «وەکی و مینا» ددت ـ باوشکێت خەوێ ـ رێک و پێک کرن(چ مال بیت یان سەر وریھ بن) ـ ماقویل ـ بنەجەھ(وەکی: قەسە بنەجھ) ـ هێدیاتی(نەرماتی ـ بتایبەت لدەمێ ئاخفتنێ) ـ شێواز.

آسان(Asan): سانەهی.

آسایش(Asayêş): بێ دەنگی ـ تەناهی.

آسبان(Asban): ئاشڤان.

آستان(Astan- Astanê): دەرازینک.

آستر(Aster): بەطەن(بۆ جلکا دهێت)ـ وێڤەتر.

آستن(Astên): هچکێ جلکی ـ دبێژنێ «آستین و آستی ـ آستیم ـ آستم »ژی.

آستیم(Astîm): کیسەدانا برینێ.

آستین(Astîn): هچکێ جلکی ـ دەرێ مەشکێ ـ رێک و رێباز.

کوتە آستین(Kuteh Astîn): دەستکورت ـ لاوازحال ـ هەژار.

آستینە(Astîne-ê): هێکا مریشکێ.

آسغدن(Asuxden): نەسوتی یان

نیڤ سوتی.

آسغدن(Asexden): ئامادەبوون.

آسمان(Asman): ئەسمان(هەروەسا بۆ ڤێ مەبەستێ پەیڤێن: سپهر، گەردون، فلک، چرخ، چرخ بلند، چرخ دولابی، چرخ کبود ژی لکارن) ـ ناڤێ روژا بیست و هەفتێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی، (آسمان روز) ژی هەر بۆ ڤێ مەبەستێ لکارە.

آسمان پیسه(Asman pîsê): ئەسمانێ کو پنی پنیکێن ئەورا لێ بن.

آسمانخراش(Asmanxeraş): گەلەک بلند(بۆ ئاڤاهی یا بکار دهێت).

آسمان دره(Asman dere- der-rê): رێکا کادزا(زاراوەکێ ستێرناسیێ یە).

آسمان نورد(Asman neverd): فڕوکه یان هەر تشتەکێ کو ل هەوا بچت.

آسمانه(Asmane-ê): بان.

آسمند(Asmend): درەوکەر ـ فێلباز ـ حەیران.

آسنی(Asnî- Asnêy): هەوی(دەمێ دوو ژن شوی ب زەلامەکی دکەن هەر دوو ژن دبنە هەوی یێن هەڤدوو).

آس و پاس(Aso pas): رەپ و رویت(بو مروڤێ مفلس بکار دهێت).

آسه(Ase): تەوەر ـ بەرێ ئاشی ـ ئاتافێ ژەنگی بوونا گەمی ـ مورکا دووێ ژ ستوی کو دکەڤتە پشت مورکا (اطلس)دا.

آسیا(Asîya): ددانێ کورسی ـ ئاش.

آسیب(Asîb): زیان ـ درب ـ ئێش ـ هەرشی.

آسیمه(Asîmê): پەریشان.

آش(Aş): جورەکێ خوارنا ئیرانیانە.

آشام(Aşam): هەر تشتەکێ بێتە ڤەخوارن.

آشپز(Aşpez): زادچێکەر کو بعەرەبی دبێژنێ (طباخ).

آشغال(Aşxal): گلێش.

آشغالدان(Aşxaldan): سەتلا گلێشی.

آشفتن(Aşuften): پەریشان بوون ـ تورە بوون ـ سەرگەردان بوون.

آشفته بخت(Aşuftê bext):

بەخت رەش ـ بێ شەنس.
آشکوب(Aşkûb): بان.
آشکوخ(Aşkux): تەحەسین، حولسین ـ هلنگفتن.
آشمال(Aşmal): مەللاق ـ دو روی ـ ئەزمان خوەش.
آشموغ(Aşmux): کەسێ کو خەلکی بسەردا ببەت یان رێکێ لبەر بەرزە کەت ـ قەسەڤەگوهێز.
آشنا(Aşêna): هەڤال ـ نیاس، خزم ـ کەس و کار ـ مەلەڤانی(بو ڤێ مەبەستێ پتر شنا şêna لکارە).
آشوب(Aşûb): فتنە ـ دەنگ و دۆر ـ سەرهلدان ـ شورەش.
آشوب انگیز(Aşûb engîz): فتنەچی، فتنەهلێخ.
آشوریدن(Aşûrîden): شێل و بێل کرن ـ تێکدان ـ سەرابن کرن ـ تێکهلکرن. هەروەسا (شورانیدن) ژی لکارە.
آشوغ(Aşûx): غەریب(مەبەست ژێ مروڤێ غەریب، نە خەلکێ دەڤەرێ یان بیانی یە).
آش و لاش(Aşo laş): پرت پرت ـ بژالە.
آشیب و تیب(Aşîbo tîb): نە ئارام ـ نیگەران ـ پەریشان حال. د شەهناما فردەوسی دا (آشیب و شیب ـ آسیب و شیب) ژی هاتیە.
آشیهە(Aşîhê): شهینا هەسپی.
آغار(Axar): نمیای.
آغاز(Axaz): دەستپێک، سەرەتا.
آغر(Axer): هشکەرۆ ـ جهێن کو پشتی ئاڤ رابوون بدوماهی تێت و هێشتا ئاڤ تێدا مابیت.
آغستن(Axêsten): پرکرن، تژی کرن.
آغشتن(Axêşten): تەرکرن، شل کرن ـ شێلاندن ـ تێکهل کرن ـ هەڤیرکرن.
آغشغە(Axêşxe): پەنجەرا مەزن ـ دەرگەهێ کو جهێ روناهیێ لێ بت.
آغوز(Axuz): فری(شیرێ کو هەتا سێ روژا پشتی زایینێ ژ پەزی و چێلا ددوشن). پەیڤێن(شیرماک، فلە، شمە، فرشە، زهک) ژی هەر بو ڤێ مەبەستێ لکارن.
آغوش(Axûş): باغەل، هەمبێز ـ د زمانێ تورکی دا کو ئیرانی ژی هەر ب وێ مەبەستێ بکاردئینن ناڤەکە ژ ناڤێن بەنی ییێت تورک.

آغيل(Axîl): نێرينا ژ كوژيێ چاڤى ب نيشانا تورەبوونێ.

آفتاب(Aftab): گەرماتى ـ روناهى ـ هەتاڤ(بەروڤاژى پەيڤا سيبەر) ـ رۆژ كو بعەرەبى دبێژنێ(شمس)، (آف ـ خورشيد) ژى لكارن.

آفتاب پرست(Aftab perest): رۆژپەرێس ـ كمكمە. (آفتاب گردك)ژى لكارە.

آفتاب گەردان(Aftab gerdan): گول بەرۆژ.

آفتابگين(Aftabgîn): رۆژا هەتاڤى، رۆژا ساهى(بەروڤاژى روژا ئەورى).

آفتابە(Aftabê): مەسين.

آفدم(Afdum): دويماهى ـ ئەنجام.

آفروزە(Afrûzê): فتيلا لەمپێ يان فانوسێ.

آفروشە(Afrûşe): حەلاوا كو ژ ئار و دوهن و هنگڤينى يان شەكرا كەلاندى هاتبيتە چێكرن.

آفريدگار(Aferîdêgar): ناڤەكە ژ ناڤێن خودێ(ئافرندە، چێكەر).

آفريدن(Aferîden): ژ نەبوونێ چێكرن، خەلق كرن، ئافراندن.

آفند(Afend): شەڕ، جەنگ.

آك(Ak): خرابى ـ ئێش ـ زيان ـ ئاتاف.

آكپ(Akup): هوندرێ دەڤى.

آكج(Akec): چەنگالێن ئاسنى.

آكندە پهلو(Akendê pehlû): گەلەک قەلەو.

آكندە گوش(Akendê gûş): بێ گوھ(ئەو كەسێ كو گوھ نەدەتە شيرەتێن خەلكى ـ نە گوهدار).

آكو(Ako): بوم، كوند.

آگون(Agûn): سەرنوخين ـ سەرابن.

آل(Al): سۆرێ ڤەبى(رەنگێ سۆر) ـ ژنک دبێژن (آل) تشتەكێ وەكى ئەجنايە كو نائێتە ديتن و وەسا بو خەلكى ددا خوياكرن كو خولكێ ژنكەكا لاغەر ددەت و خورى مويە كو هەگەر ژنک بمينت بتنێ ئەو (آل)دهێتێ و زيانێ دگەهينتێ ب تايبەت هەگەر ژنكا ب حەمل بارێ خوە دانابيت، دبێژن شەڤا شەشێ پشتى زانێ، (آل)دهێتێ و جەرگێ وێ دئينتە دەر، لەورا ژى ڤەزاى هندى نەبريە حەمامێ بو شويشتنێ نەدهێلان بتنێ ـ هەروەسا د عەرەبى دا دو ئانكوييێن

دی ژی ددەت کـو ئیـرانی ژی هەر ب وان ئانکویا بـکار دئیـنن، ئەو ژی: «خـــــــانـەدان(اهـل) ــ لەیلان(سراب)»ن.

آلاس(Alas): رەژوی.

آلاکـلـنـگ(Alakuleng): یـاری یەکە کو ئەم دبێژینێ (حل حوپین ـ دارناقۆس ـ شەقلەشیق)، هەروەسا ناڤێ کـێـزکـەکێ یە کـو بعـەرەبی دبێژنێ «ذراریح».

آلانه(Alane): خانی ـ هێلین.

آلبـالو(Albalû): فـێـقـیـەکـە وەکی گێلاسێ یە بەلێ ژ وێ هویرترە.

آلر(Aler): ران، رەهن.

آلغدن(Aluxden): تورە بوون.

آلفتن(Aluften): پەریـشـان بـوون ـ تێکچوون(ژ ئەگەرێ تورە بوونێ).

آلگونه(Algûnê): سـۆراڤـا روی یا کو ژنک بکار دئینن.

آلنج(Alunc): حولیکا دارستانا.

آلـنـگ(Aleng): خـــــەندەک یـان شویرهە و دیوارێن بلند ژی یێن کو لدورمـاندوری کـەلهـا یان سوپایا ئاڤا دکرن.

آلو(Alû): حولیک.

آلوئک(Alu'ek): هویرکـێـت بەرێ کلسێ.

آلـوچـه(Alûçê): حــــــولـیـک، حولیترشک.

آلودن(Alûden): شـێـلاندن ـ تێ گەڤزاندن ـ تەرکرن.

آلـوده دامـن(Alûdê damen): دەهمــــەن پیـس ــ خــرابکـار ـ گونەهکار ـ کەسا کو ناڤێ وێ ب پیسی(خرابی) چووبیت.

آلونک(Alûnek): کولک.

آله(Aluh): ئەلهو.

آلیــز(Alîz): جــوتک ـ زیـچک ـ لیتک ـ حەبەلوتک.

آمـاج(Amac): ئارمـانج ـ کـێل ـ گێسن.

آمـادگـاه(Amadgah): رێڤـەبەری یا کو ب ئامادەکرنا خوارن و کەل و پەلێن لەشکەری رادبیت.

آمـار(Amar): سـەرژمـێـری؛ چەند جـۆر هەنە مـینا سـەرژمـێـری یا ئابووری و سەرژمێری یا رامیـاری و سەرژمێری یا نفوسێ.

آمـــــــــــاردار(Amardar): ژمێریار(حسابدار ـ محاسب).

آمـاس(Amas): جـهێ وەرمـتی ژ لەشی چ بریندار بیت یان هەرشی

بیت، (آماز و آماه) ژی لکارن.

آمدن(Ameden): هاتن ـ گەهشتن ـ دیاربوون ـ زڤرین.

آمـــــــــرزیـدن(Amurzîden): عەفووکرن، لێ بۆرین.

آمـــــرغ(Amurx-Amerx): بۆ چەنداتییێ بکار دهێت ـ بهـــا ـ بەرێز ـ مفا ـ پیچەک ژ تشتەکی.

آمنه(Amene-ê): پشـتـیێ دارا ـ قرش و قال.

آمـــوت(Amot): هێلینا فــڕندێن نێچیرێ وەکی: (بازی ـ ئەلهـو ـ شاهین و......هتد).

آمـــــوخــــتـــــار(Amûxtar): فێربووی(بعەرەبی دبێژنێ معتاد).

آموختن(Amûxten): فێربوون.

آمـــودن(Amûden): چێکرن ـ بەرهەڤکرن ـ تێکهلکرن.

آموزشگاه(Amûzêşgah): جهێ فێربوونێ(خواندنگەه).

آموزگار(Amûzgar): فێـرکەر ـ مـامـۆسـتـا ـ رێ نیـشـاندەر ـ پەندبێژ، شیرەتکەر.

آمـــوسنی(Amvêsnî): هەوی(دو ژنێن کـو شـوی ب مێـرەکی کـربن دبنە هەوییێن هەڤدو).

آمـه(Ameh): ئامـانێ کـو حـوبری دکەنێ بۆ نڤیسینێ.

آمـــیــــختن(Amîxten): ناڤـێـک هلکرن(تێکهلکرن) ـ هەروەسـا (آمـیــزش Amîzêş) ژی کـو ژ ڤێ پەیڤێ دهێـتـە وەرگـرتن ب ئانکویا نێزیکی یا گوهنێلی یە.

آمیزەمو(Amîzê mû): کەسێ کو پرچا ســەرێ وی رەش و ســپـی ناڤێک هلببیتن.

آن(An): ئیـشـارە بۆ تشـتـەکی یان کەسەکی ل دویر(وێ هە ـ وا هە ـ یا هە) هەروەسـا بۆ کـەسێ نەئامـادە(ئەو).. هەگەر بۆ کومێ بکار بیـن بۆ کـەسـا دێ بێـژن (آنان) و بۆ کوما گیانەوەرا و کەل وپەلا (آنها) بکار دهێت.

آن(Anê): بۆ مـالـکیـەتێ بکار تێت(یێ فـلانی)؛ هەر وەسـا (از آن Ezanê ـ زان Zanê) ژی بکار دئینن.

آنجا(Anca): وێراهە ـ وێرێ.

آنچـنان(Ançunan): وەسـا، واسی، وەتوڤ.

آنچـه(Ançê): هەر تشـت، هەر تشتێ کو.

آنـدون(Andûn): ویـراهــه ــ وی رەخێ هه ـ وی دەمی، هینگێ.

آن سری(An serî): ئاخرەتی ـ یێ وێ دنیایا دی.

آنک(Anek): بـo دویراتییێ دهێت وەکی: (هینگێ ـ ئەو) لهـەمبـەر (اینک Înek = نۆکـه ـ ئەڤـه) ـ خوریک(ئێشا خوریک).

آنـگـاه(Angah): هیـنـگـێ ــ وی دەمی ـ پاشی ـ پشـتی هینگێ ـ لدویڤرا.

آنین(Anîn): جـەرکێ بچـویک کـو لشـــوینا مـــەشکێ بکاردئینن بۆ ژێگرتنا نیڤشکی ژ دەوی.

آو(Av-w): ئاڤ.

آوا(Ava): کـورتکریا پەیڤـا(آواز): ئاواز ـ دەنگ.

آواخ(Avax): تەحـەم، مــخـابن. (آوخ، آه، وای، آوه، آواه، دریغ، دریغـا و افسـوس) ژی لـکارن هەر بو ڤێ مەبەستێ.

آوار(Avar): تـوز و غــوبار ـ دیـوار یان بانێ خانی کو خراب لێهاتبیت و بهـەرفـیت ـ کـورتکریا (آواره) ـ بێ جـهـ ـ بەرزه ـ دەربەدەر، ئاواره ـ سـتـەم ـ قـەهرین ـ رێنـج ـ خرابی ـ تالانکرن ـ لشـوینا (آمـار) ژی لکاره ئانکو سەرژمێری.

آور(Aver): براســـتی ـ راست و دروست ـ بێ گومان.

آورد(Averd): جــەنگ، شـــەڕ ـ هێـرش ـ ئینا (بۆ سـێـیـەم کـەسێ تاک).

آوردجو(Averdcû): شەڕکەر.

آوردن(Averden): ئینان ـ دیارکرن.

آورد و بـــرد(Averdo bord): ئینان و برن(مــەبەست ژێ کــارێ بەردەوامە).

آورک(Averek): بابەلیـــسـک ـ هێـزک(پێ یاریەکـه کـو خـوه پێ دادەن).

آوند(Avend): گــــوزکێ ئاڤێ ـ گـوزکێ مـەیێ ـ د زاراوێ چاندنێ دا ئەو بۆریـکن یێـن کـــو ئاڤێ ژ رهێـن دارێ دکــێــشـنه بەلگا ـ هەروەسا بنێرە (آونگ) ژی.

آونگ(Aveng): وەریسێ کـو تری یان هەر فێقیەکێ دیتر پێڤه بکن و ب بانێ خانی ڤه بهلاویسن ـ هەر تشــتێ بهــێــتــه هلاویستن؛ پەیڤێن(آوند، آون) ژی لکارن.

آویختن(Avîxten): هلاویستن.

آویز(Avîz): شەڕ، جەنگ ـ هەروەسا ئانکویا (بهلاویسە)ژی ددەت، هندە جارا دگەل پەیڤەکا دی دهێت و ئانکوا بکەرێ شەڕی ددەت، وەکی پەیڤا: (گلاویز «Gelavîz»: شەڕکەر، شەڕڤان)ـ هەروەسا (آویز) کورتکریا پەیڤا (آویزە)یە ژی؛ ئانکو: هەلاویستی.

آویژە(Avîje): تایبەت ـ صافی ـ هەڤال و دوست و خزم. بۆ کۆمێ (آویژگان و ویژگان) لکارن.

آه(Ah): پەیڤا مخابنییێ یە ـ دەنگێ ئاخینک راهێلانێ یە.

آهستە(Ahêstê): هێدی، بێ دەنگ.

آهک(Ahek): کلس[ئێک ژ کەرەستێن ئاڤاکرنێ].

آهمند(Ahumend): گونەهکار، درەوکەر، عێبەلۆ.

آهن(Ahen): ئاسن.

آهن جفت(Ahen cuft): گێسن(بۆ کێلانا ئەردی بکار دهێت).

آهن خا(Ahen xa): ئەو کەسێ کو ئاسنی ب ددانا نەرم دکەت(دڕکەیە بۆ هەسپێ ب هێز).

آهن ربا(Ahen ruba): مگناتیس.

آهنکار(Ahenkar): ئاسنگەر، هەسنکار. هەروەسا پەیڤا (آهنگر) ژی لکارە.

آهنگ(Aheng): کارێ سەفەرێ ـ ئیرادە ـ رێباز ـ ئاواز.

آهنگساز(Ahengsaz): ئاوازدانەر.

آهنین(Ahenîn): وەکی ئاسنی.

آهو(Ahû): خەزال، ئاسک ـ کێماسی(د کاری دا، د تشتی دا، ل مرۆڤی).

آهوانە(Ahûvanê): وەکی خەزالا، خەزالی.

آهوپا(Ahû pa): پێ کو وەکی خەزالێ توند بچیت ـ خانییێ شەش کوژی.

آهو دل(Ahû dêl): ترسنۆک، کولافە. (آهوری) ژی لکارە.

آهون(Ahon): رێکا لبن ئەردی ـ شکەن.

آهیانە(Ahyanê): قافێ سەری کو بعەرەبی دبێژنێ (عظم قحف).

آی(Ay): بۆ مخابنییێ و گازیکرنێ تێتە بکار ئینان.

آيا(Aya): ئەرێ، ئایا(بۆ پرسیارێ بکار دهێت).

آیزنه(Ayêzne): مێرێ خویشکێ، زاڤایێ مرۆڤی.

آیش(Ayêş): هاتن(هەگەر دارێن فێقی یێن وەکی سێڤ و حولیکا سالەکێ فێقی بدەن و سالا دی نه، ئەو سالا ب بەر بیت دێ بێژن ئەڤ داره یا ب(آیش)ه ـ دیسان بۆ زەڤییێ ژی ئەڤ زاراوه لکاره بۆ نموونه لهندەک جها، سالەکێ زەڤی شۆڤه و بێ بەره و سالا د دیڤدا تێته چاندن و ب بەر دکەڤیت ئەو سالا زەڤی تشتەک لێ هاتبیته چاندن دێ بێژن ئەڤ زەڤییه یا ب(آیش)ه، مەبەستا ڤێکرایی ئەوه کو ئەڤ ساله ئەڤ داره یان ئەڤ زەڤییه دێ تشتەک ژێ هێت).

آیشنه(Ayêşne): جەهسویس ـ قەسەڤەگوهێز. (آیشتنه، آیشه، ایشه، ابیشه، اپیشه، انیشه)ژی لکارن.

آیفت(Ayeft): پێدڤیاتی، پێویستی، موحتاجی ـ نیاز ـ خواستن«طلب» ـ مفا، سوود.

آییژ(Ayîj - Ayêj): چریسک و گوریا ئاگری. (آییژه، آییژک، آبیژ، آبیز، ابیز، ابیزک، آبید) ژی لکارن.

آیین(Ayîn): دەستوور ـ رێباز ـ داب و نەریت ـ شەنگسته، بنواش، قاعده ـ خوه جوانکرن(د بەرخوەرا چوون).

آیین جمشید(Ayînê Cemşîd): ناڤێ ئاوازەکێ یه ژ ئاوازێن کەڤنێن ئیرانییان.

آیینه(Ayînê): خودیکا روناهیێ.

آیینه چرخ(Ayînêyê çerx): درکەیه ژ رۆژ(تاڤ)ێ.
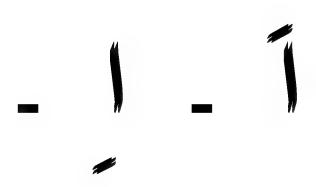
ابا(Eba): آش(جورەکێ خوارنا روهنە)، بێی ئەلیفا دەسپێکێ ژی تێتە بکارئینان وەکی: (شوربا، جوجەبا).

ابام(Ebam): دەین، قەر.

ابان(Eban): هەیڤا دووێ یا پاییزێ و هەیڤا هەشتێ ژ سالا هەتاڤی کو دبێژنێ(آبان) ژی.

ابدالی(Ebdalî): یێ (ابدال)ی ـ هەژاری ـ ناڤێ تائیفەکێ یە ل ئەڤغانستانێ کو نوکە دبێژنێ(دەرانی).

ابر(Ebr): ئەور ـ جورەکێ لیفکی کو لەشێ خوە پێ دشۆن ـ پرتەکا ئیسفەنجی کو زڤرکی دادننە سەر و ئامانا پێ دشۆن.

ابر(Eber): سلال، بالاّ، ژۆر.

ابرنجک(Ebrencek): کەهرەب ـ برویسی.

ابرو(Ebrû): برە، بری.

ابریز(Êbrîz): زێرێ خوری و بێ غەش.

ابریشم(Ebrîşem): ئارمیش، ئاڤلمیش.

ابزار(Ebzar): ئالاڤ ـ هەر تشتەکێ کو کارەک پێ بێتەکرن. (افزار، اوزار) ژی لکارن.

ابکار(Ebkar): کشتوکالّ ـ جوتیاری.

ابناخون(Ebnaxûn): کەلە. (انباخون) ژی لکارە.

ابو عطا(Ebû 'Eta): ناڤێ ئاوازەکا موزیکا ئیرانی یە.

ابیاری(Ebyarî): خەلکێ «ابیار ـ گوندەکە ل مصرێ» ـ جۆرەکێ پەرۆکی یە ـ جۆرەکێ کوترانە.

ابیز(Ebîz): چریسکا ئاگری.

اپرویز(Epervîz): سەرکەفتی ـ خوەشتقی.

اپسان(Epsan): بەراڤ، هوسان. هەروەسا (افسان) ژی لکارە.

اپشک(Epşek): خوناڤ.

اپیشه(Epîşê-e): بێ کار.

اج(Ec- Uc): کولند.

اجامر(Ecamêr): کۆمەکا مرۆڤێن کو حەژ بەلبەلێ بکەن.

اجغار(Ecxar): ئاگرێ گەش.

اختر(Exter): ستێر ـ بەخت(ستێرا بەختی) ـ هەروەسا ناڤێ گیایەکی یە ـ چەرمەکێ چوارکوژی بسەرێ رمەکی ڤە(بۆ پتر زانیاری یا بنێرە: اختر کاویان).

اختر بین(Exter bîn): ستێر ناس ـ فالڤەکەر، خێڤزانک.

اختر شبگرد(Exterê şebgerd): دڕکەیە بۆ هەیڤێ و ئانکویا وێ، ستێرا کو ب شەڤ دگەریێت.

اختر کاویان(Exterê Ka-viyan): هەر وەکی مە ل پێشتر گوتی اختر چەرمەکێ چوارکوژی بوو کو ب سەرێ رمەکێ ڤە گرێدان و ب گەوهەرێن جوراوجور د خەملاندن و کەسەک دا هەلگریت و دا ب بەر سوپای کەڤیت. سەر دەمێ هەخامەنشی یان و ساسانیان ئەڤ (ئەختەرە) هەبوویە و چێدبیت هێشتا کەڤنتر ژی بیت، ژ بەر کو ڤەکۆلەر دبێژن (kavi) ئانکوا وێ (شاه یان ژی شاهزاده)یە و وەکی دبێژن (اختر کاویان) ئانکو ئەختەرا شاهینیێ، هەرچەندە د داستانێن کەڤن دا هاتیە کو (اختر = درفش) یا کاوێ ئاسنگر بوویە، یێ کو زحاک قەلپ دای و فریدون ئانیە شوینێ.

اخترمه(Exterme): ئالا و هەسپ و چەک و هەر تشتەکێ وەکی وان کو د شەری دا ژ نەیاری بستینن(ب عەرەبی دبێژنێ غنیمه).

اخته(Exte - Axte): خەساندی(مەبەست ژێ مرۆڤێ بێ گون کو یێ دەنگێ وی وەکی ژنکا و موی ل سەروچاڤان نەهێن، یان ژی ئەو هەسپێن کو دهێنە خەساندن داکو قەلەو بن).

اخروش(Uxrûş): دەنگ و هەرا، دەنگ و دۆر، قەرەبالغ.

اخسمه(Exsume): بیره.

اخش(Exş): قەدر و قیمەت و بها.

اخـکـکـنـدو(Exkekendû): خشخشوک.

اخکوک(Exkok): فـیـقـیێ نەگەهشـتی کو لدەڤ مە پەیڤێن (کەرک و تویتک) لشوینێ دهێنە بکارئینان.

اخگر(Exger): پەل(رەژی یا ئاگـر پێڤە ـ گەش ـ).

اخم(Exm - Exme): کوریشکێن برھ و ئەنییێ.

اخـمـو(Exmû): ئەنی گـرێ، برھ تێکچووی، تویرە.

ادا(Eda): ناز و غەمزە ـ زارڤەکرن.

اداک(Edak): گـزیرتە، هشکی یا لناڤ دەریایێ.

ار(Er): کورتکری یا پەیڤا (اگر)، ئانکو: هەکە، ئەگـەر، هەگـەر. دیسان کورتکری یا پەیڤا (ارە)یە ژی، ئانکو: مشار(منشار).

ارابه(Errabe-ê): ئەرەبانا کـو بدویڤ هەسپا ڤەدکەن.

اربو(Erbû): هرمیک.

ارتجک(Ertecek): برویسی یێن ئەسمانی.

ارتش(Ertêş): کـۆمـا سـوپاییێن وەلاتەکی.

ارتشبد(Ertêşbud): بلندترین پلا لەشکەری یە لجەم ئیرانیان.

ارج(Erc): قەدر و قیمەت.

ارج(Erec): زاراوەکێ پیڤانێ یە، هەر ژ سەرێ تبلێ تا دگەهیتە دوماهیا ئەنیشکێ کو دورێن نیڤ میترێ یە.

ارجمند(Ercmend): ب قیمەت، ب بها، رێزدار، هێژا.

ارجنه(Ercene-ê): ناڤێ ئاوازەکا موزیکی یا کەڤنا ئیرانی یە.

ارچه(Erçê): هەرچەندە، هەکەرچی.

ارچین(Erçîn): دەرەجـەکـێـت پێسترکێ.

ارد(Erd): دروسـتـی و راسـتـی ـ پاکی، پاقـژی ـ ژێ هاتی، لایق ـ تورەبوون ـ ناڤێ فریشتەکێ یە د ئاییینێ زەردەشتیان دا کو زێرەڤانا مـال و سـامـانی یە ـ ناڤێ رۆژا بیست و پێنجێ و ناڤێ زێرەڤانێ رۆژا بیـست و پێنجێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی.

ارداد(Erdad): فێلباز و حیلەکەر.

اردب(Erdeb): شـەڕ و شـۆر ـ

جەنگ.

اردم(Erdem): هونەر و پیـشـە ـ کارێ باش ـ هەر ئێک ژ سورەتێن مەزنێن پەرتوکا «زەند».

اردە(Erde): کـونجی یێـن قوتای(ئارکێ کونجی یا).

اردی(Urdî): کـورتـکری یـا «اردیبهشت» کو هەیڤا دووێ یە ژ سالا هەتاڤی یان ژی باشتر بێژین هەیڤا دووێ یە ژ وەرزێ بهارێ.

اردیبهشت(Urdîbêhêşt): بنێرە: (اردی)ـ د ئاییینێ زەردەشتیان دا، ناڤێ فریشتەکێ یە کو د جیهانا مـینەڤی دا نوینەرێ پاکی و پیـروزیێ یە و د جـیـهـانا خـاکی(گـویا زەمین)دا زێرەڤـانێ ئاگـری یە و وەکـیلێ رۆژا (اردیبهشت)ێ یە کو رۆژا سێیێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی، کو ئەڤ روژە لجـەم ئیرانیـان جەژن بوو و دگـوتنە ڤێ جـەژنێ (اردیبـهـشـتگان ـ Urdîbêhêştgan).

ارس(Ers): روندک.

ارشک(Erşek): زەلام ـ نێـر ـ ژ ناڤێن کەڤنێن ئیرانیان.

ارغ(Urx): کیفکویی بوون.

ارغـشـتـک(Erxuştek): رەقس و سەما ـ دەنگێ کو ژ لێکدانا تبلا رادبیت دەمێ سەماکەر گەلەک ب کەیف.

ارغـون(Erxon): هەسپێ کـو حێل دکەتە غار.

ارگ(Erg): کەلها موکم کو دکەنە ئاڤاهیێ حوکمەتێ و ئەڤ کەلهە، کـەلهـەکـا بچـویکە کـو د ناڤ کەلهەکا مەزنتر دا دهێتە چێکرن.

ارمـزد(Urmuzd): سـتـێـرا «موشتەری» ـ ناڤێ رۆژا ئێکێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.

ارمغان(Ermexan): خەلات و ئەو تشتێ کو رێڤنگ بۆ کەسەکی یان هندەکا دگەل خوە دئینیت دەمێ ژ وەغەرەکێ دزڤریتەڤە.

ارمگان(Êrmegan): فـێـرکـەر، مامۆستا، راهێنەر.

ارمـوی(Urmevî): بۆ وی کـەسی دهێتە گۆتن یێ کو خەلکێ باژێرێ «ئورمـیێ» بیت کـو باژێرەکێ کـوردسـتـانا ئیـرانێ یە، و هندەک ژی دبێژنە ڤی باژێری (رضائیه).

ارناوود(Ernawud): مللەتەکـە ژ

نەژادێ هندوئەوروپی کو ل وەلاتێ ئەلبانیا د ئاکنجی نە ـ ژنا شەرکەر و شەرهلێخ.

ارندان(Erendan): پەیڤا حاشاتیێ(حاشا، کلا).

اروانه(Ervane): جورەکێ حێشترا مێ یە.

اروند(Ervend): ئەزموون ـ رێنج ـ کوڤان ـ ئارەزو ـ جادوو ـ فێل، حیله ـ توند و تیژ ـ ب هێز.

ارویس(Ervîs): د ئاینێ زەردەشتی دا ناڤێ بەرەکێ مەزنێ چوارگوشەیە کو ئالاڤێن عیبادەتی وەکی تەست و هاونی دادننە سەر.

اره(Errê): مشار(ئامیرەکە بو برینا دار و ئاسنی و......هتد، بکار دهێت).

اریب(Urîb): خوەهر ـ چەمیای ـ شەت(بۆ پەرک و پەروک و زەڤیا) لکارە.

اریس(Erîs): زیرەک و هشیار.

اریش(Erîş): زیرەک و هشیار.

ازار(Êzar): شەل ـ هیزار(بنێ دیواری ژ رویێ ئەردی تا نێزیکی ئێک میتری) ـ بنێ ئاڤێ(کویرترین جهێ ئاڤێ).

ازبر(Ezber): ژ بەر(حفظ)[بۆ نموونە هەگەر هۆزانەکێ ژبەر بکەن]ـ ئەڤ پەیڤە د زمانێ عەرەبی دا ئانکو زەلامێ ملپان و ب زاخ و فارس ژی هەر ب ڤی واتای بکار دئینن.

ازدر(Ezder): ژ هەژی.

ازدو(Uzdo): جەوی، سترک.

ازغ(Ezx): ئەو چقێن دارێ ییێن کو لدەمێ کەزاخێ دهێنە برین ـ کێم و عەداڤ.

ازگات(Ezgat): دل پیس، دلخراب، دل ب گومان ـ بەدکار، خرابکار.

ازیرا(Ezîra): ژ بەرکو، چونکی.

اژکهان(Ejkehan): تەنبەل، کەدوەر ـ کەڤر.

اسپرسا(Espersa): ئیرانییێن کەڤن ئەڤ پەیڤە بۆ پیڤانێ بکار دئینان، ئەو ژی دا کورە جەحێلەک بۆ دەمێ دوو دەقیقا کەتە غار و ئەو مەسافا کو بەزۆکی دپیڤا دگوتنێ (اسپرسا)یەک کو بەرامبەری (١٥٠ـ١٨٩)میترایە.

اسپرلوس(Êsperlos): تەلار، قەسرێن شاها.

اسپری(Êsperî): ب داوی هاتی،

بۆراندی.

اسپندارمذ(Êspendarmez): د ئایینێ زەردەشتی دا، ناڤێ فریشتەکێ یە کو زێرەڤانا ئەردی یە و وەکیلا رۆژا پێنجێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی، هەروەسا ناڤێ هەیڤا دوازدێ و ناڤێ رۆژا پێنجێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.

اسپیتمان(Êspîtman): نازناڤێ زەردەشت پێغەمبەری یە.

اسپیل(Espîl): کەسێ کو کارێ وی دزینا هەسپا بیت.

است(Est): هەستی، هێسک.

است(Est-Ust): کورتکریا اوستا (پەرتووکا ئایینی یا ئۆلێ زەردەشتییایە).

استاخ(Ustax): دلێر، ئازا، نەترس. «گستاخ» پتر لکارە.

استاره(Êstarê-e): ستێر ـ سازەکا موزیکێ یە کو ب سێ تێلانە ـ ئەڤ پەیڤە ب ئانکوا (نخێفک، پەردە و عەبا) ژی دناڤ زمانێ فارسی دا لکارە، هەرچەندە دیارە یا ژ زمانێ عەرەبی هاتیە وەرگرتن.

استاغ(Êstax): ستەور(گیانەوەر یان مرۆڤێ کو نەزێت).

استام(Ustam): لغاڤا هەسپی ـ زینا هەسپی ـ هەر تشتەکێ هەسپی کو ب زێر و زیڤی هاتبیتە خەملاندن.

استان(Ustan-Êstan): جهـ، جهێ راوەستیانێ، جهێ ئاکنجی بوونێ ـ پارێزگەهـ.

استبر(Êstebr): مەزن ـ ستویر ـ ب کەلەخ.

استخوان(Ustuxan): هەستی، هێسک ـ بەرک(وەکی بەرکێ خورمێ و بەرکێ مژمژێ...).

استر(Ester): هێستر(گیانەوەرەکە).

استردن(Usturden): تراشین ـ پاقژکرن.

استرش(Usturêş): بێر، مەربێل.

استره(Usture-ê): گویزان(ئالاڤێ سەر و روی تراشینێ بوو).

استم(Êstem): ستەم، زولم، زۆری.

استمگر(Êstemger): زۆردار، زالم، ستەمکار.

استن(Ustun): ستوین.

استنبه(Êstenbe-ê): کرێت ـ گر ـ ب هێز، دلێر ـ بۆ دێو و کابوسا دهێته گۆتن.

استوار(Ustuvar): موکوم ـ راست و دروست ـ بنەجه ـ جهێ باوەرێ ـ پلەکا لەشکەری یە دناڤبەرا (گروهبانێ ئێکەم و ستوان)ی دا.

استودان(Ustûdan): هەستیدانک ـ گۆرستان ـ زیارەتێن زەردەشتیان.

استودن(Ustuden): پەسندان ـ پێهەلدان، مەدحکرن.

استور(Ustur): دەوارێ کو باری بهەلگریت یان سوارێ قەبویل بکەت، وەک: هەسپ و هێستر و......هتد. هەروەسا (ستور) ژی لکارە.

استوه(Ustuh): وەستیای، ماندی.

اسغر(Usxur): سیخور.

اسکدار(Eskudar): نامەبەر ـ پیلک(قاصد).

اسکندان(Êskendan): کلیل و قفل.

اسکنه(Êskênê-e): پیککرن(بۆ داروباری لکارە).

اسکیزه(Êskîzê-e): جوتک هاڤێتنێن دەوارا.

اسن(Esen): جلکێ بەروپشت، جلکێ ڤاژی ـ گوندورێت باژێرێ «فارس».

اشپیل(Eşpîl): خەرزێ ماسی.

اشتاد(Eştad): ناڤێ فریشتەکێ یە د ئاییینێ زەردەشتی دا و ناڤێ روژا بیست و شەشێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.

اشتر گاو(Uştur gav): زەرافە، (شترگاڤ پلنگ) پتر لکارە، ژ بەر کو گەردەنا وی وەکی یا هێشترێ یە و شاخێن وی وەکی یێن گاینە و رەنگێ وی ژی مینا پلنگی پنی پنی یە.

اشترلک(Uşterlek): کەردیکل، کو بعەرەبی دبێژنێ (نعام)، هەروەسا د فارسی دا (شترمرغ) پتر دهێتە بکارئینان.

اشتک(Êştek): قوماتک(ئەو پەروکێ کو نویزادەی دناڤ را دپێچن).

اشتلم(Uştulum): زۆر و ستەم ـ قەرەبالغ و حەشترحۆت.

اشرفی(Eşrefî): جۆرەکێ پارێ زێری یێ ئیرانی کو د کەڤن دا دهاتە بکار

ئينان و كێشا وى بەرامبەر (١٨ نوكا ـ زاراوەكە د پیڤانێ دا زێرنگر بكار دئینن ـ) بوو.

اشك(Eşk): رۆندك ـ چپكێن ئاڤێ.

اشكاف(Êşkaf): دەرز، كەلشت، شكەن ـ كون ـ كەنتورا پەرتووك و ئامانا.

اشكافتن(Êşkaften): دەرزین ـ كەلشین ـ كونبوون ـ دەرزاندن ـ كەلاشتن ـ كون كرن.

اشكفت(Êşkeft): ئەو تشتێ كو دەرز ڤێ كەفتی یان هاتیە كەلاشتن یان هاتیە كونكرن، بۆ نموونە هەگەر كونەك ل چیای ببیت دبێژنێ (اشكفت) یا كو ئەم دبێژینێ «شكەفت».

اشكل(Êşkêl): هەسپێ كو دەستێ وی یێ راستێ و پێ وی یێ چەپێ سپی بن ـ فێل و حیلە ـ قەلپ، سەختە.

اشك میغ(Eşkê mîx): باران، چپكێت بارانێ.

اشكنە(Êşkene-ê): ناڤێ خوارنەكێ یە ـ ناڤێ ئاوازەكێ یە ژ موزیكا كەڤنا ئیرانی ـ بادان(بادانا بسكێ).

اشكوفە(Uşkufe-ê): كولیلكا دارێ كو بەری بەلگا دبشكڤن ـ هلاڤێتن(دل رابوون).

اشنوسە(Êşnûse-ê): بێهنشك، (اشنوشە، شنوشە، شنوسە، وستوسە، ستوسر) ژی لكارن.

اشو(Eşo): زەلامێ دلپاك و پیروز و ب وژدان ـ بەهشتی.

اشیهە(Eşîhe-ê): شهینا هەسپی، (شیهە) ژی دئێتە بكارئینان.

اصفهان(Êsfehan): كۆما سوپاه(اسپاهان) ـ ناڤێ باژێرەكێ مەزنێ ئیرانێ یە كو دبتە سەنتەرێ پارێزگەها دەهێ یا ئیرانێ ـ ناڤێ ئاوازەكا موزیكی یە.

اصفهبد(Êsfehbud): اسپهبد: فەرماندێ سوپای.

اعزام(Ê'zam): د فارسی دا ئانكو هنارتنا كەسەكی بۆ جهەكی.

اغلیسون(Êxlîson): كەسكوسور، كەسكوئالا(قوس قزح).

افت(Uft): كەفتن ـ كێمی، كێم و كاسی.

افتادن(Uftaden): كەفتن(چ ژ جهەكێ خوە بهاڤێنە ئەردی و

بکەڤـــــیت، یان ژی ژ زێدە وەستیانێ خوە لسەر پێت خوە نەگریت).

افتالیدن(Êftalîden): رەشاندن ـ پەلاتەکرن ـ دڕاندن ـ کەلاشتن.

افچە(Efçe): هەلامەت. هەروەسا (مترس، مترسک، هراسه، داهل) ژی د زمانێ فارسی دا دئێنە بکار ئینان.

افد(Efd): سەیر، عنتیکە.

افدر(Efder): مام(برایێ بابێ)، هەروەسا برازا ژی لکارە(چ کچ بت، چ کوڕ). هندەک جارا (اودر یان ژی اخدر) بکار دئینن.

افدم(Efdum): دویاهی، سەرەنجام.

افراس(Efras): کاریز ـ کانی.

افزون(Efzûn): زێدە، پتر.

افسر(Efser): تانج(کولاڤێ شاهینیێ) ـ پلەکا لەشکەری یە.

افسردن(Efsurden): چرمسین ـ سار بوون ـ جەمسین ـ دلسار بوون ـ خەمگین بوون.

افسوس(Efsûs): زولم و ستەم ـ خەم و کوڤان ـ ترانە و یاری.

افسون(Efsûn): فێل و حیلە ـ قەلپ، سەختە.

افشار(Efşar): مالکەکا تاولێ(تاولە جورەکێ یاریێ یە) ـ ناڤێ ئاوازەکا موزیکا ئیرانی یە ـ تائیفەکا نەژادێ تورکایە کو ل ئازەربایجانا ئیرانێ و قەزوین و کەرمانێ دژین کو (نادر شاهێ ئەفشار ـ ئەوێ کو ل سالا ١١٠٠کۆچی ژ دایک بووی و ل سالا ١١٤٨کۆچی بوویە شاهێ ئیرانێ و ل سالا ١١٦٠کۆچی هاتیە کوشتن ـ ژ ڤێ تائیفێ بوو).

افشک(Efşek): خوناڤ.

افشون(Efşûn): سێ تلک و ملهێب.

افشه(Efşe-ê): ساڤار ـ دانقوت.

افغان(Efxan): هەوار ـ ئاخینک ـ زێمار.

افگار(Efgar): کەسیرە، وەستیای ـ خەمگین ـ بریندار.

افندیدن(Efendîden): شەرکرن ـ هلێخستنا شەر و شەرەنیخا.

اقبیل(Êqbîl): ئقبال، بەخت ـ خوەشبەختی.

اکبیر(Êkbîr): پیس، کرێت.

اکدش(Êkdêş-Ekdeş): دوقۆر،

گیانەوەر یان مرۆڤێ کو ژ دو نەژادا بیت(دەیک ژ نەژادەکی و باب ژ نەژادەکێ دیتر).

اکنون(Eknûn): نهو، نۆکە، نها. (کنون و نون) ژی لکارن.

اکوان(Ekvan): گولا ئەرغەوان ـ گونەهکار ـ ناڤێ دێوەکی یە د داستانێن شەهنامێ(شاهکارا ئەبولقاسم فردوسی)دا کو دگەل روستەمی شەر کر و هاتە کوشتن.

اگر(Eger): هەگەر، هەکە. (گر و أر) پتر لکارن ب تایبەتی د هۆزانان دا.

اگرچە(Egerçê): هەرچەندە، هەکەرچی.

الاخن(Elaxûn): ئاوارە و دەربەدەر.

الام(Ulam): ئەڤ پەیڤە ژ تورکی یا مەغولی هاتیە وەرگرتن و ل سەر دەمێ قەرەقویونلو و قەجەرا کەسەک هەبوو کو بەلاش خزمەتا مەئموورێ دیوانێ دکر و رێ نیشا وی مەئمووری ددا ژ گوندەکی بۆ ئێکێ دی کو دگوتنە وی کەسی یان وی رێ نیشاندەری: «الام».

الاو(Elav): گوری یا ئاگری.

البا(Ulba): خوارنەکە کو پێک دهێت ژ دل و مێلاک و پیڤازێن لبەر دوهنی سۆرکری. (قلیە پوتی و حسرة الملوک) ژی لکارن.

الباد(Êlbad): کویرنج.

الپر(Elper): زیرەک ـ فێلباز.

الجخت(Elcext- Elçext): هیڤی ـ چاڤەرێ(بۆ وی کەسی دهێتە گوتن یێ کو چاڤەرێ ول هیڤیێ بت کو دێ خەلکەک هەر تشتا دەتێ، بلا نەی پێدڤی بیت ژی).

الدنگ(Eldeng): بێعار ـ کەدوەر ـ کولانی(یێ کو ل کولانا مەزن ببیت و هەر رۆژ ل مالا ئێکی بخۆت و ڤەخۆت).

الرد(Elerd): تورەکا مەزنە کو ژ ریسی دهێتە چێکرن و بۆ ڤەگوهاستنا (کا، شینکاتی، سلک و......هتد) بکار دئینن.

الست(Elest): ران، رەهن.

الفختن(Elfexten): کۆمکرن، خرڤەکرن. (الفاختن، الفخدن، الفغدن، الفنجیدن)ژی لکارن و بۆ جهێ کۆمکرنێ پەیڤا (الفنجگاه: Elfencgah) بکار دهێت.

الفیە(Elfiye): دەزگەهێ گوهنێلی

یێ زەلامی. «الفیه شلفیه»: ناڤێ پەرتوکەکێ بوو یا پری وێنێن رویس و دلبر کو «حکیم ازرقی شاعر» بۆ «طغان»شاهێ سەلجوقی بەرهەڤ کربوو و ناڤێ وێ کربوو [الفیه(کیر) و شلفیه(قوز)]، هەروەسا هندەک دبێژن «الفیه و شلفیه» ناڤێ دو ژنا بوویە.

الک(Elek): بێژینک.

الک دولک(Elek dulek): یاری یەکا بچویکایە کو ئەم دبێژینێ (ترانێ).

الکی(Elekî): کارێ بێهودە ـ ئاخفتنا کو راستی بۆ نەبت، (ئەم د کوردی دا لشوینا ڤێ پەیڤێ، پەیڤا «ژقەستا» بکار دئینین).

الگو(Ulgû): نموونە(خەیات و پێلاڤ چێکەر پتر بکار دئینن).

الم شنگە(Elem şengê): قەرەبالغ، هۆسە، دەنگ و دۆر.

النگو(Elengû): بازنک(ئەوێ کو ژنک بۆ جوانییێ دکەنە دەستێن خوە). (دستبند و دستیارە و دست برنجن) ژی لکارن.

الوار(Elvar): دەپێ پان و درێژ و ستویر.

الواط(Elvat): زەلامێ بێعار ـ فەلیتە و کولانی.

الوس(Elûs): سپی ـ هەسپێ سپی.

الیجە(Elîce): جۆرەکێ پەرۆکێ گەخگەخێ ئارمیشی یان هریێ یە کو ب دەستی چێدکەن.

امرداد(Emurdad): ناڤێ فریشتەکێ یە د ئایینێ زەردەشتی دا ـ ناڤێ روژا هەفتێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی ـ هەیڤا پێنجێ یا سالا هەتاڤی یە(مرداد).

امرود(Emrûd): هرمیک.

امروز(Êmrûz): ئەڤروکە(رۆژا کو ئەم تێدا)، بێی پیتا (ز) ژی گەلەک بکاردهێت.

امروزە(Êmrûzê): ڤی زەمانی، ڤی سەردەمی.

امسال(Êmsal): ئەڤ سالە(سالا کو ئەم تێدا).

امشاسپند(Emşaspend): فریشتە. د ئایینێ زەردەشتی دا ناڤێ هەر شەش فریشتێن مەزنێن پلە یەک(بهمن، اردی بهشت، شهریور، اسپندارمذ، خرداد، امرداد)بوو، و مەزنێ ڤان هەر

شەش فریشتا (سپنتامینو) بوو کو پاشان ناڤێ (ئاهورامەزدا) دانانە سەر.

امشب(Êmşeb): ئیشەڤ، ئەڤ شەڤە(شەڤا کو ئەم تێدا).

امل(Ummul): کەڤنەپەرێس(پتر بۆ وان ژنکا بکار دهێت یێن کو هێشتا گرێدای ب داب و نەریتێن کەڤن ڤە بن).

امیان(Emyan): چزدانکا چەرمی(چزدانکا پارا).

انار(Enar): هنار.

انار بن(Enar bun): دارا هنارێ.

انارستان(Enarêstan): باغێ هنارا.

اناهیتا(A-Enahîta): پیس نەبووی(پاک)ـ ناڤێ فریشتەکێ بوو کو وەکیلا ئاڤێ بوو کو پاشان گوتنێ (ستێرا زوهرە)؛ (اناهید)ژی لکارە و (ناهید) ژی کورتکری یا وێ یە ـ هەروەسا ناڤێ پەرستگەهەکێ بوویە ل هەمەدانێ و ل سەردەمێ «هەخامەنشی یا» ـ پەرتووکا ئاڤێستا، اناهیتا ب کچەکا جوان دایە نیاسین.

انبار(Enbar): عنبار.

انبارک(Enbarek): جەبلخانە، ئەڤ ناڤە ل سەردەمێ ساسانیان بۆ عنبارا چەکی دهاتە گۆتن، و ئەوێ کو لبەر دراوەستا دگوتنێ (انبارک سالار، یان ژی انبارک بذ).

انباز(Enbaz): هەڤتا ـ هەڤکار ـ شریک.

انباشتن(Enbaşten): عنبارکرن، خەزنکرن.

انباغ(Enbax): هەڤتا ـ هەڤکار ـ شریک ـ هەوی(دەمێ زەلام دکەتە دوو یا چەند ژن، ئەو ژن دبنە هەوییێن هەڤ).

انبان(H-Enban): هنبان.

انبردست(Enburdest): پلاییس، کێلبتان.

انبره(Enbere): گیانەوەرێ کو موی یان هریا وی وی وەریابیت ـ هەسپ و حێشترێ کو ئاڤێ پێ دکێشن.

انبست(Enbest): مەیین، جەمسین، قەرسین، رەق بوون(بو ماست و شیر و خوینێ دهێتە بکارئینان).

انبله(Enbele): تەمەرهند(فیقی

یەکە).

انبوب(Enbûb): بەرک و مەحفویر یان هەر تشتەکێ کو بێتە رائێخستن.

انبودن(Enbûden): ئافراندن، چێکرن، خولقاندن ـ چنین(گول چنین) ـ سەفتاندن(وەکی نقینکێن مالێ دەمێ کو لسەرێک دسەفتینن) ـ خڕڤەکرن و تژی کرن.

انبوە(Enbûh): پڕ، گەلەک ـ ئالوز و دناڤێکرا.

انبوییدن(Enbûyîden): بێهن کرن.

انبیس(Enbîs): گەنم یان نوک و......هتد، کو گێرەکری بن و دابنە بای.

انتر(Enter): جۆرەکێ مەیمونکایە کو رانێت وێ د بێ موینە و کوریا وێ درێژە و سێرکباز بۆ کەناندنا خەلکی، وانا فێری کارێن سەیر و کەنیلۆک دکن.

انجمن(Encumen): جڤات.

انجوخ(Encûx): کوریشکێن سەروچاڤا یان لەشی ل ژێر کارتکرنا پیریێ.

انجیر(Encîr): هێژیر ـ کون.

انجیر بن(Encîr bun): دارا هێژیرێ.

انجیردن(Encîrden): کون کرن.

انجیرە(Encîrê): کون(پتر بۆ کونا قۆنێ بکار دهێت).

انجین(Encîn): پرت پرت کری.

انچوچک(Ençûçek): دندکا هرمیکێ ـ هەر تشتەکێ هویر یان بچویک ـ مرۆڤێ بەژن کورت و هویر(قەزم).

انداختن(Endaxten): ئێخستن ـ هاڤێتن ـ رائێخستن.

اندازە(Endazê): چەنداتی ـ قەدارە ـ قەدر و قیمەت.

انداوە(Endavê): مالنج ـ شکایەت.

اندخس(Endexs): پشتەڤان.

اندخسوارە(Endexsvarê): کەلهـ.

اندر(Ender): هوندر، ژ ناڤدا ـ هندەجارا دبیتە پێشگر و ب هەردوو رەنگێن (اندر، در) ل پێشی یا (فعل)ی دئێن و جارا ژی دبیتە پاشگر و بدویڤ (ناڤ)ی را دهێت و ئانکوا (زڕ) ددەت، وەکی(پدر اندر = زرباب).

اندربای(Enderbay): کورتکری یا پەیڤا «اندربایست»ە، ئانکو: پێدڤی، پێویست.

اندرخور(Enderxor): هەژی، ب سەرڤە، لایق.

اندرز(Enderz): پەند، شیرەت ـ وەسیەت، حیکایەت.

اندرزگر(Enderzger): نصحەتکەر ـ ل سەردەمێ ساسانیا دگوتنە مستەشار(راوێژکار)ی.

اندروا(Enderva-derva): سەرنوخین ـ هلاویستی ـ سەرگەردان.

اندروب(Enderûb): گوری یاتی(جۆرەکێ ئێشا پویستی یە).

اندرورد(Enderverd): شەلوارێ کورت.

اندرون(Enderûn): هوندر، ژ ناڤدا.

اندک(Endek): پیچەک، کێم.[اندک اندک = پیچ پیچە، کێم کێم].

اندک خور(Endek xor): کێمخوارە.

اندمه(Endeme): بیرئانینا خەمێن کەڤن ـ گوتنا سەرهاتیێن نەخوەش و خەمگین.

اندوختن(Endûxten): خرڤەکرن، کۆمکرن، جەماندن.

اندول(Endûl): بەرک.

اندوه(Endûh): خەم ـ کوڤان ـ کەسەر.

اندوه زدا(Endûh zuda): ئەو تشت یان ئەو کەسێ کو خەما کێم بکەت.

اندوهفزا(Endûh feza): ئەو تشت یان ئەو کەسێ کو خەما زێدە بکەت.

اندوهگسار(Endûhgusar): خەمخور ـ خوە شریک زانین د خەمێن ئێکێ دی دا ـ ئەو کەسێ کو دلەی دلی کەسێ دلمای ددەت.

اندوهگین(Endûhgîn): خەمگین، دلتەنگ.

اندی(Endî): ب هیڤی بوون ـ سەیر ـ هەروەسا ئانکوا «بوو ـ بلا ببت(باشە) ـ ماژخوەنە ـ بەلکی» ژی ددەت.

اندیشمند(Endîşmend): خودان هزر، رەوشەنفکر، رەوشەنبیر.

اندیشه(Endîşê): هزر ـ دالغە ـ گومان ـ ترس.

انر(Ener): هەر تشتەکێ کرێت و پیس ـ ترسناک.

انژه(Enje): نیسک.

انفست(Enfest): تەڤنێ تەڤنپیرکێ، تەڤنێ داپیروشکێ.

انگ(Eng): زرکێتک ـ مێشا هنگڤینی ـ دۆب(دۆبا هنگڤینی) ـ ئاڤا فێقی(عصارة) ـ بۆریکێت کو ژ تەقنێ هاتبنە چێکرن و دناڤ دیواری یانژی ل بن ئەردی ڕا بۆ ڤەگوهاستنا ئاڤێ دهێنە بکارئینان.

انگار(Êngar): هەروەکی، هەچکو.

انگارده(Êngarde): چیڤانۆک ـ چیرۆک ـ سەرهاتی.

انگاز(Engaz): ئالاڤ.

انگبین(Engebîn- Engubîn): هێنگڤین یانژی هەر تشتەکێ شرین.

انگرده(Engurde): تلیا تری.

انگروا(Engêrva): هەڤشی. هەروەسا (زاغه و آغل) ژی دهێنە بکارئینان.

انگر مینو(Enger mînû): انگره مەئین یوه: روحا خرابکار(ئەهریمەن)، د ئایینێ زەردەشتی دا ڕێبەرێ خرابیێ و نیشانا شەر و فەساد و پیسیێ و سەرۆکانیا پویچی و کرێتاهی و تاریاتیێ یه.

انگژ(Engej): بێر، مەربێل.

انگشت(Enguşt): تبل، تل(تلێن دەستی یان پێی).

انگشت(Engêşt): ڕەژی.

انگشتال(Engêştal): نەخوەش، نەساخ.

انگشتر(Enguşter): گوستیرک.

انگشت شمار(Enguşt şumar): کێم(تەمەت تلێن دەستا).

انگشته(Enguşte): ملهێب.

انگل(Engul): تلێن دەستا.

انگور(Engûr): تری؛ لێ هەگەر نەگەهشتی بیت دبێژنێ «غوره Xûrê».

انگورستان(Engûrêstan): ڕەزێ تری. هەروەسا (تاکستان، موستان، رزستان) ژی گەلەک لکارن.

انگور فرنگی(Engûr ferengî): دڕی، تری ڕەشک.

انگورک(Engûrek): بۆ بچویک کرنا تری دهێتە گوتن ـ جۆرەکێ

تەڤنپیرکایە ـ بیبیک (بیبیکا چاڤی).

انـــگـــوری (Engûrî): یـــا تری (مەبەست ژێ ئەو مەیە یا کو ژ تری دهێـــتـــە چێکرن) ـ یا باژێرێ (انگوریە، انگورا، آنقـرە، آنکارا، پایتەختێ تورکیا) کو د کـــەڤن دا لڤی باژێری جـۆرەکێ شالا دهاتە چێکرن و یا ناڤدار بوو ب شالا ئەنگوری.

انگیـختن (Engîxten): لڤـاندنا تشتەکی ژ جهێ وی ـ دانەکاری ـ ئاراندن.

انگیزە (Engîzê): ئەگەر، سەبەب.

انوشـــە (Enûşe-ê): نـەمــــر، هەردەمی، هەردەم شین.

انیران (Enîran): ناڤێ فریشتەکێ یە د ئایینێ زەردەشـــتی دا کـــو وەکیلە ب ژن ئینانێ ـ رۆژا سیهێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی ـ یێ نە ئیرانی ـ ژ بلی ئیرانێ.

انیـسـان (Enîsan): چیـڤـانۆک ـ ئاخفتنێن درەو و بێهودە.

انین (Enîn): گوزکێ بچویکێ کو ژ تەڤنێ هاتبیتە چێکرن.

اوام (Evam): دەیـن، قـــــەر ـ رەنگ (لون).

اوباردن (Obarden): داعویران.

اودر (Evder): مام (برایێ بابێ).

اور (Ever): خەبەر، جنێـو، قەسێن کرێت، فەحش.

اورا (E-Uvra): کەلە.

اورمــزد (Ormezd): کـورتکری یا ئاهورامـەزدا (خـودایێ ئێکانە) ـ ناڤێ ستـێرا موشتـەری یە ـ ناڤێ فـریشـتـەکێ یە ـ ناڤێ رۆژا ئێکێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی. بۆ زانـینێ هەر رۆژەکێ ناڤێ خـــوە هەبوویە کـــو ئەو ژی ئەڤـــنە: «اورمـزد ـ وهـمن ـ اردی بهـشت ـ شهـریور ـ سفندارمذد ـ خورداد ـ امــرداد ـ دیبـآدر ـ آدر ـ آبان ـ خیر ـ ماە ـ تیر ـ گوش ـ دیبمهر ـ مـهر ـ سروش ـ رشن ـ فـروردین ـ ورهرام ـ رام ـ باد ـ دیبـدین ـ دین ـ ارد ـ اشتاد ـ آسمان ـ زامیاد ـ مانترسفند ـ انارام».

اورنگ (Evreng): تەخت (تەخـتـێ شـــاهینیێ) ـ عـــەقل و زانین ـ مەزناتی و جوانی.

اوستـام (Ostam): زین یان لغاڤێ هەسپی.

اوشنگ(Evşeng): رستا کو جلکا پێ داددەن.

اولنج(Olênc): ئویشـیێ تری کـو تلیێن تری پێڤە نەمابن.

اویارقلی(Evyarqulî): دەبەنگ.

اهتـوخـشی(Uhtûxuşî): یان ژی اهنوخوشی: صنعەتکار.

اهران(Ehran): تەبەرک.

اهرم(Ehrum): لهازە.

اهمر(Ehmer): طۆری، تویری.

اهوار(Ehvar): سـەرگـەردان، حەیران.

اياره(Eyare): بازنک، دەستبەند.

اياز(Eyaz): فـێنکە بایێ کـو ب شەڤ دهێت.

ايازى(Eyazî): خێلی، پۆشی(پاتێ رەشێ کو ژنک ب سەر چاڤێ خوە داددەن).

ايتكين(Ît-Êytkîn): خـودانێ خانی.

ايتـوك(Ît-Êytûk): مـوژدە، مزگینی.

ايدر(Îder): ڤـێرە، ل ڤـێرە ـ نوکـە، نها، نهو، نهە.

ايدون(Îdûn): نوکـە، ئەڤ دەمـە ـ ڤێرە ـ ئاها هۆسا.

اير(Êyr): قـونێـر و پرسکێن هویر ـ ئالاڤێ گوهنێلیێ زەلامی(کیر).

ايرمان(Êyrman): مێهڤان.

ايزد(Îzed): خودا.

ايستادن(Îstaden): راوەستیان.

ايشان(Îşan): ئەو(جـهناڤێ کـۆم بۆ کـەسـێن سـیێ یێن نەدیار)، هەروەسـا وەک رێزگـرتـن بۆ (جـهناڤێ کت بۆ کەسێ سیێ یێ نەدیار) ژی دهێت.

ايمد(Eymed): گـێسن(جـوتیـار بۆ قلێب کرنا زەڤیێ بکار دئینن).

اين(În): ئەڤە(جهناڤێ نیشـاندانێ بۆ نێزیکیێ)، ئەڤ جهناڤە هەکەر ببیـتە کۆم، بۆ مرۆڤـا دێ (اينان) بکار ئینن و هەگەر کۆما گیانەوەرا یان تشـتـا بیت دێ (اينهـا) بکار ئینن.

ايوار(Êyvar- Êyvare): ئێڤار.

ايـواز(Êyvaz- Êyvaze): خەملاندی.

ب(Ba): تیپا دووێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. هندەک جارا دهێتە گوهارتن بۆ تیپا (و)، وەکی: (باز: واز = ڤەکری. یان آب: آو = ئاڤ)، و هندەک جارا دبتە (ف)، وەکی: (ابزار: افزار = ئالاڤ)، و ل هندەک جهان دبتە (م)، وەکی: (غژب: غژم = لبا تری) ـ ل دەستپێکا کارێ فەرمان ژی دهێت، وەکی: (برو: هەڕە).

با(Ba): ئامرازێ پەیوەندیێ یە(دگەل) ـ کورتکریا پەیڤا (باد)ە؛ ئانکو: بی، بیت، وەکی(زندە با: ساخ بی، هەر بژی) ـ پێشگرەکە د زمانێ کوردی دا بەرامبەر (ب)ە، وەکی: (باهنر«ب هونەر»، با ادب«ب ئەدەب» و.....هتد) ـ کورتکریا (ابا) یا عەرەبی، وەکی: (ابا جعفر: با جعفر، ابا سعید: با سعید و......هتد).

با آفرین(Ba aferîn): هەژی پەسندانێ.

با ارز(Ba erz): گرانبها، هێژا، بەرێز.

باب(Bab): باب ـ هەژی، لایق، ب سەرڤە ـ نسبەت، حق، وەکی دبێژن ب نسبەت یان دەرحەقا فلان تشتی، د فارسی دا دبێژن (در باب فلان چیز) ـ بۆ پیڤانێ بکار دهێت بەرامبەر (٦٠)شێست گەزایە.

بابا(Baba): باب، باپیر، پیرەمێر.

بابزن(Babzen): سیخا کەبابا.

بابک(Babek): کورتکریا پەیڤا (باب)ە ئانکو بابێ بچویک ـ پەروەردەکەر ـ جهێ باوەریێ و شول بنەجە.

بـابـو(Babû): کـــــــــــورتـکـریـا پەیڤا (باب)ە ئانکو بابێ بچویک ـ دەرویش یان مەزنێ دەرویشا.

بابوتە(Babûte-ê): گــوزکێ پری ئاڤ.

بابیزان(Babîzan): باوەشینک.

باترە(Batere-ê): دەف ـ بازنە.

بــــاتـــــنـــگــــان(Batêngan): باجانرەشک.

باج(Bac): باج، خـویک ـ گـوتار ـ ئێک ژ مـەراسـیـمـێت ئۆلی یێن زەردەشـــــتی یا ـ تاریـاتی و بێ دەنگی ل دەمێ دەســتــپــێکرنا مەراسیمەکا ئۆلی ـ هەروەسا ئەو دوعـایێن کو هێدی و لبن لێڤاڤە دخـوینن ـ ناڤێ ئێک ژ نڤـێـژێن زەردەشـتـیـا «سروش باج»ە ئانکو گــــوتنا ســــروش؛ ئەو ژی دەمێ سـپـێـدێ ژ خـەو رادبن و پشـتی دەست و روییێن خـــوە دشـــون ڤێ نڤێژێ بجە دئینن.

باجربزە(Bacurbuze-ê): هەژی ـ کـەسێ کـو بشـێت سـەرپەرشـتی یا هندەکێن دی بکەت.

باخت(Baxt): دۆڕا (خسارەت بوو).

باختر(Baxter): رۆژئاڤا، پەهلەڤی یا بۆ (باکور) بکاردئینان.

باخە(Baxe-ê): کویسەلە.

باد(Bad): با (هەوایێ کو بلڤلڤت). ـ وەرمـتنا جـهـەکی ژ لەشی لدەمێ ئلتـیـهـابێ ـ دفنبلندی (غـرور) ـ بۆ دوعـــایێ بکـار دهێت ب ئانکویا «بی»، وەکی: (زنده باد: ســـاخ بی، ســـاخ بت، هەر هەبت، هەر بژیت).

باداباد(Badabad): لشـــوینا ڤێ رسـتێ دهێت: (چ دقـەومـیت بلا بقەومیت).

بادافراه(Badefrah): سزا.

بادام(Badam): باهیڤ.

بــادام بــن(Badam bun): دارا باهیڤێ.

بادام سـیـاه(Badamê siyah): دڕکەیە بۆ چاڤێ دلبەرێ.

بادبان(Badban): ئەو خـیـڤـەتا کـو دئێخنە بەلەما دا بلڤلڤت، بعەرەبی دبێژنێ (شراع).

باد بدست(Bad bêdest): دڕکـەیە بۆ مرۆڤێ رویت و دەسـتڤـاله و بێ شۆل.

بادبر(Badber): دڕکـەیە بۆ مـرۆڤێ مەدحۆک و چو ژێ نەئێت.

باد بروت(Badê burût): درکەیە بۆ کەسێ کو ژ بلی خوە کەسێ نەبینت(خوە گەلەک مەزن دبینت).

بادبز(Badbez): پاییز(وەرزێ پاییزێ).

بادپا(Badpa): درکەیە بۆ ب حێل رێڤەچوونێ(پتر بۆ هەسپی بکار دهێت).

بادپیما(Bad pêyma): بنێرە بادپا ـ بۆ مرۆڤێ بێکار و مفلس و درەوکەر و پرپێژ ژی لکارە.

بادخیز(Badxîz): جهێ کو گەلەک با لێ بهێت.

باد دار(Bad dar): وەرمەتی ـ درکەیە بۆ مرۆڤێ خوە مەزن بکەت ـ هەروەسا کارێ فەرمانە و ئانکو: وەسا هزر بکە کو بایە. یان ژی: چو هزرا ژێ نەکە.

باد دست(Bad dest): کەسێ کو گەلەک پارا سەرف بکەت.

بادرم(Badrem-rum): بێهودە ـ بێ کارتێکرن ـ ڤەمای.

بادرو(Badro): خانیێ هاڤینی کو هەرچوار رەخێن وی با تێرا بێت و بچیت.

بادروزە(Badrûzê): هەرۆک(یێ هەر رۆژ).

بادزن(Badzen): باوەشینک و پانکە.

بادسار(Badsar): عاقل سڤک ـ وەکی بای(مەبەست ژێ بۆ چوونێ).

بادسنج(Badsenc): درکەیە بۆ کەسێ کو د هزرا دا دگەهتە ئارمانجێن خوە ـ ئالاڤەکە کو پلا لەزاتی یا بای دیار دکەت و بعەرەبی دبێژنێ(میزان الریاح).

بادکنک(Badkunek): پفدانک ـ میزدانک، میزلدانک(مثانە).

باد گند(Badê gund): ئێشا «فتق»، وەرمتنا کو دکەڤتە گونا.

بادل(Badêl): دلێر، دلاوەر، عەگید، مێرخاس.

بادنجان(Badêncan): باجانرەشک.

بادنما(Badnema): ئالاڤەکە کو دادننە د رێیا بای دا، دا بزانن کا با ژ کیژ رەخی ڤە دهێت.

باد نوروز(Badê nûrûz): بایێ بهارێ ـ ناڤێ ئاوازەکا موزیکی یە.

بادوبود(Bado bûd):

دفنبلندی(غرور).
بادوبید(Bado bîd): بێ سوود، بێ مفا، بێهوده.
باده(Bade-ê): مەی.
باده پەرست(Badê perest): مەیڤەخۆر ـ مەی پەرێس.
بار(Bar): (بار)ێ هلگرتنێ ـ بچویک د زکێ دەیکێ دا ـ بەرێ دارێ(فێقی) ـ سفر یان هەر کەرەستێ کانی کو ب زێری یان زیڤی هاتبیته طام دان ـ کیمیایا کو ب زەڤیێ وەردکەن ـ جار، کەرەت(ئێک جار، دو کەرەت) ـ بۆ مەزناهیێ دگەل ناڤێن خودێ دئێت کو کورتکریا (باریء)یا عەرەبی یە، وەکی (بارالە ـ باریء تعالی) ـ روخسەت، ئزنە، ئانەه ـ پاشگرە و ئانکویا کنار و تژیاتی یان مشەییێ ددەت، وەکی(جوبیار، رودبار) ـ هەروەسا هاتیە ژ «باریدن ـ بارین»، وەکی (اشکبار: رۆندک رێژ، خونبار: خوین رێژ).
باراه(Barah): کەسێ کو ل رێیەکا راست بچت ـ ب وژدان.
بارجامە(Barcamê): جهال ـ تێر.
باردار(Bardar): دارا ب بەر ـ ژنکا ب تشت(حال) ـ گیانەوەرێ ئاڤز.
بارديچ(Bardîç): دارەکێ درێژ کو ریتالەکا پەرۆکی ب سەرێ وی ڤەدکەن و وی پەرۆکی تەر دکەن و تەنویرێ پێ پاقژ دکەن.
بارک(Barêk): کورتکری یا (باریک)، ئانکو زراڤ.
بارکش(Barkêş): باربەر(حمال)، هەروەسا بو گیانەوەری و عەرەبانێ و ترومبێلێ ژی دهێت یێن کو باری بکێشن.
بارکش(Barkeş): خەمگین، خەمخور، خەمدار.
بارگاه(Bargah): ژ دو پەیڤێن (بار = روخسەت) و (گاه = پاشگرێ جهی، جه) پێکهاتی یە، ڤێکرا ئانکو ئەو جهێ کو شاه روخسەتێ بدەتە خەلکی کو وی لێ ببینن.. لڤێ داویێ ئەڤ پەیڤە هەر ب ڤێ ئانکویێ د ناڤ مە کوردا ژی دا پەیدا بوویە، لێ ئەم (بارەگەه) بلێڤ دکین.
بارگین(Bargîn): هەر تشتێ کو ئاڤێ تێدا یان ل پشت خرڤە

بکەن، وەکی: سکر، چالٚ.
بارو(Barû): دیـوارێ کـــــەلهـێ، شویرهە.
باروا(Bareva): هەژی، ب سەرڤە، لایق.
بارور(Barver): بنێرە (باردار).
بـارە(Bare-ê): هـەسـپ ــ تـەرز و شێـواز ـ ب نسـبەت، دەرحەق(ب نسـبەت فـلان تشـتی یان دەرحەق فـلان تشـتی) ـ جـار، کـەرەت ـ پاشگرە و ئـانکویا حــەژێکرنێ ددەت، وەکی: (زنبارە = کەسێ کو حـەژ ژنکا دکـەت. شـاعـر بارە = کەسێ کو حەژ هوزانڤانا بکەت).
بارەبند(Barê bend): گوڤ، جهێ کو هەسپا لێ گرێ بدەن.
باریدن(Barîden): باران ـ گـژلوک ـ بارین ـ بەفر بارین.
باریک(Barîk): نـازک ـ لەغــەر ــ زراڤ.
باریک بین(Barîk bîn): زیرەک، هوشیار.
باز(Baz): پێــشگرە و ئـانکویا وێ ب وێ پەیڤێ ڤـە گرێدایە یا کو بۆ دبیـتە پێشگر، وەکی(بازآمدن = هاتنەڤــە، بازآوردن = ئـینانەڤــە، بازیـافتن = دیـتنەڤــە)ـ کـــارێ فـەرمـانە ژ (باختن = دۆڕاندن) ـ ئـانـکویا دۆڕاندی یـان یـاریـکـەر ددەت وەکی لدویڤ هندەک پەیڤـا دهێت، وەکی: (جـان باز = کەسێ کـو گیـانێ خوە گۆری تشـتـەکی یان کـەسـەکێ یان ئارمـانج و دۆزەکێ بکەت، سـربـاز = ئەو کـەسێ کـو ژ بۆ خـاترا تشـتـەکی یان کـەسـەکی سەرێ خوە ژ دەست بدەت؛ حقەباز = کــەسێ کــو یاریا ب حــیـــلا دکـەت(حـیلەکـەر)، کـبـوتـرباز = کەسێ کو یاریا ب کوترکا دکەت ـ ڤـەکری(دژی گـرتی) ـ بـازی(ناڤێ فـڕندەکێ نێـچیـرێ یە) ـ ژ سـەرێ تبلا تا ئەنیشکێ.
بازار(Bazar): بازار، سویک(جهێ کڕین و فروتنا تشتا)، هەروەسا بۆ قەیسەرییێ ژی دهێت.
بـازارگــــــــان(Bazargan): بازرگـان(تجـار)؛ هەر ژ ڤێ پـەیڤێ یە: (بازرگانی = تجارة).
بازآورد(Bazaverd): خـەلات(ئەو خـەلاتێن کـو لدەمێ کـەسـەکێ ژ وەغـەرەکێ بزڤریـتەڤـە، بۆ هەڤال و نیـاسـێن خـوە بینیت)، (رەآورد،

سوغات، ارمغان و پیشکش) د زمانێ فارسی دا پتر لکارن.

بازپرس(Bazpurs): پرسیارکەر(کارمەندێ رێڤەبەرییێن پولیسا یان دادگەهێ دەمێ کو گونەهباری پرسیارپێچ دکەن).

بازپس(Bazpes): ل پەی، لدویڤ.

بازپیچ(Bazpîç): ئەو زرزرکێن کو بهنداڤ سەرێ بچویکی ڤەدکەن دەمێ دلاندکێ دا، دا بۆ خوە یاریا پێ بکەت.

بازجو(Bazcû): ڤەکولەر(کەسێ کو ژ ئالیێ دەولەتێ ڤە ل ئەشکەراکرنا هندەک نەپەنی یا بگەرییێت).

بازداشت(Bazdaît): رێگری ـ گرتن. هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە: (بازداشت کردن = زیندانکرن).

بازدم(Bazdem): هەوایێ کو مرۆڤ یان گیانەوەر هلدکێشیت دبێژنێ(دم = dem)، و ئەڤ هەوایە دەمێ کو دەردکەڤیتە ژ دەرڤە دبێژنێ (بازدم).

بازدید(Bazdîd): سەرەدان(دیدارکرن).

بازرس(Bazres): چاڤدێر.

بازرستن(Bazresten): ئازادبوون، رزگاربوون، قورتال بوون، ڤەرەستن.

بازماندن(Bazmanden): د جهـ دا مان ـ پاشڤەمان ـ وەستیان.

بازنشستن(Baznêşesten): روینشتن، خوە دانەپاش ژ کاری؛ هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە: (بازنشستە = خانەنشین).

بازو(Bazû): زەند(ژ ملی تا ئەنیشکێ).

بازودادن(Bazû daden): درکەیە ژ هاریکاری کرنێ.

بازوله(Bazûle-ê): جەنجەر.

بازه(Baze-ê): ڤەکری ـ گەلی(ناڤبەرا دو چیایا) ـ ناڤبەرا دو دیوارا، یان ژی پانی یا کولانێ ـ د زاراوێ جوتیاری دا سنورێ کو دو زەڤی یا یان دو لاتکا ژێک جودا کەت.

بازهشتن(Bazhêşten): ئازادکرن، لێ گەران(بەلا خوە ژێڤەکرن).

بازی(Bazî): یاری، گەمە.

بازیگوش(Bazîgûş): ترانەکەر، کەسێ کو هەردەم حەز ژ یاریا بکەت.

باژرنگ(Bajreng): بەرگلیسکێ بچویکا ـ زەخمە(یێن کو ژنک بسەر مەمکێن خوە دادگرن).

باستار(Bastar): د کوردی دا ل شوینا «فلان» دهێت، فارس دبێژن: (باستار و بیستار) و ئەم دبێژین: (فلان و بێهڤان).

باستان(Bastan): کەڤن ـ بۆری ـ دێرین.

باستان شناس(Bastan şênas): شوینوارناس.

باسەرە(Basere-ê): زەڤی یا بەرهەڤ بۆ چاندنێ.

باسک(Basuk): باوشکێن خەوێ، (خمیازە، دهن درە، ڤاژ، ڤاژ، پاسک، پاشک) ژی لکارن.

با سنگ(Ba seng): ب سەنگ، ب قیمەت، گرانبها.

باسواد(Ba sevad): ئەو کەسێ کو بزانت بخوینت و بنڤیست، خویندەوار.

باشام(Başam): پەردە.

باشامە(Başame-ê): عەبا ـ دەرسوکا ژنکا.

باشتین(Baştîn): فێقیێ کو ژ دارێ هاتبیتە چنین ـ ناڤێ گوندەکی یە سەر ب باژێرێ «سبزوار»ڤە.

باشگاه(Başgah): حەوشەک یان تالارەکی مەزن کو خەلکەک لێ خرڤە ببیت، چ بو وەرزشکرنێ ببیت یان ژی بو یاریکرنێ و بێهنڤەدانێ، لێ نۆکە پتر بۆ یاریگەها وەرزشی دهێتە بکاربرن.

باشنگ(Başeng): ئویشییێ تری یێ هلاویستی ب دارمێوێ ڤە(چ هشک بت، چ هێشتا یێ تەڕ بت) ـ خیارێ مەزن کو جوتیاری هلگرتبیت بۆ تۆڤی.

باشنگان(Başengan): شێڤا خیار و گوندورا و تشتێن ژ ڤی رەنگی، هەروەسا (جالیز و پالیز و باغترە) ژی دهێنە بکارئینان.

باغچ(Baxeç): بێسیرە(ترێ نیڤ گەهشتی).

باغچە(Baxçê): باغێ بچویک.

باغ سیاوشان(Baxê Siya-vuşan): ناڤێ ئاوازەکا موزیکا کەڤنا ئیرانی یە.

باغ شەهریار(Baxê Şehriyar): ناڤێ ئاوازەکا موزیکا کەڤنا ئیرانی یە.

باغ شیرین(Baxê Şîrîn): ناڤێ

ئاوازەکا موزیکا کەڤنا ئیرانی یە.

باغــوش(Baxûş): گــەڤــزین ـ نقۆبوون د ئاڤێ دا.

بــافــتن(Baften): راچــانــدن، ڤەهاندن.

بافدم(Bafdum): سەرەنجام.

باک(Bak): ترس.

بال(Bal): زەندکێ مــرۆڤی، ژ ملی تا سەرێ تبلاـ چەنگ(ئەندامێ کو فرندە پێ دفرن).

بالا(Bala): سلال، بلند ـ بەژن.

بالاخـره(Bêlexerê): پەیڤــەکــا شاشــە کـو د فـارسی دا کـەفـتـیـە کـاری، بەلێ هەرچەوا بت ئانکوێن (سەرەنجام، وەلحاصل) ددەت.

بالش(Balêş): بالیفک، پالگەهـ.

بالو(Balû): بەهلویلک، بالویل.

بالوایه(Balvayê): حاجی رەشک.

باله(Balê): ئەو پەرێن کـو مـاسی پێ مەلەڤانی یا دکەت ـ زاراوەکێ مـەحەلی یێ باژێرێ سـمنانێ یە، ئانکو بێر، مەربێل.

بالین(Balîn): نڤـینێ نڤــستنێ، بالیــفک، ئەو جــهێ کــو ل دەمێ نڤستنێ پالا خوە ددەنێ(ئەو جهە ژ نڤــینکێ یێ کــو ژ ســەری تا سینگی دکەڤیتە سەر).

بام(bam): بانێ خـانی ـ سـپـێـدە زوی ـ د زاراوێ مـــــوزیـکـێ دا دەنگێ ستویرە(بم).

بامداد(Bamdad): سپێدە زوی.

بامره(Bamreh): رێکا کـو دچیتـە سەربانی(دەرەجک، پێسترک).

بامزه(Bamezzê): تام خوەش.

بامس(Bames): پابەند، گرفتار.

بام غلتـــــان(Bam xeltan): باگــوردان(یێ کــو ســەربانی پێ دگێڕن).

بامه(Bame-ê): ریهـێن درێژ. یان ژی مرۆڤێ ریهـ درێژ.

بـان(Ban): ئـێـک ژ پـاشـگـرێـن خـــاوەنداری و پارێزڤــانیێ یە و ئانکویا (پارێزەر، خـــودانکەر) ددەت، وەکی: (باغـبـان = کـەسێ کـو سـەرەگـوهیـا باغـی دکـەت، دروازەبان = گـــۆلـچی، دژبان = کـەسێ کـو زێرەڤـانیێ ل کـەلهێ دگریت) ـ بانێ خـانی ـ کورتکریا (بانگ = ئاواز ـ هەوار).

بـانـگ(Bang): ئـاواز ـ هـەوار ـ (بانگێ نڤــێــژێ ژی هەر ژ ڤێ پەیڤێ هاتیە).

بانو(Banû): پەیڤا رێزگرتنێ بۆ ناڤێ ژنکێ: خاتوین، خانم.

بانە(Bane-ê): رێڤ، شەرمگەهـ(جهێ کو رێڤ لێ دهێن).

باور(Baver): باوەری، بڕوا.

باهار(Bahar): ترارک یان ئامانێ کو زاد تێدا بیت ـ جۆرەکێ مقام بێژیێ یە.

باهت(Bahet): بەرەکێ سپی یە کو د کەڤن دا وەسا هزر دکرن کو هەر کەسێ کو لێ بنێریت، بێ حەمد دێ کەتە کەنی، (حجر الضحک) ژی دبێژنێ.

باهک(Bahek): ئازار و ئەشکەنجە ـ بیبیکا چاڤی.

باهم(Ba hem): ب هەڤرە، ئێککگرتی.

بایا(Baya): پێدڤی، پێویست، (بایست، و دربایست) ژی لکارن.

باید(Bayed): ئیلەهـ، دڤێت(ئیلەهـ بچیت، دڤێت بچیت).

بایگان(Baygan): ئارشیڤیست(کەسێ کو بکارێ ئاریشڤکرنێ رادبیت)ـ ئارشیڤ.

ببر(Bebr): پلنگێ خیچخیچی.

ببر بیان(Bebrê beyan): لدویڤ گوتنا شەهنامێ(کتابا فردوسی) ئەو جلکە یێ کو روستەمی دکرە بەر خوە دەمێ دچوو شەڕا کو ژ کەڤلێ پلنگی هاتبوو چێکرن.

بت(But): بوت، پەیکەرێ مرۆڤی یان گیانەوەری کو ژ بەری یان داری یان ئاسنی بهێتە چێکرن و بێتە پەراستن.

بتاوار(Betavar): دوماهیک، سەرەنجام.

بتاییدن(Bêtayîden): رەهاکرن، ئازادهێلان.

بتفوز(Betfûz): دورماندوری دەڤێ گیانەوەری، هەروەسا (بتپوز، برپوز، برفوز، پتفوز، بتفور، بنفوز، بتغور و پوز)ژی لکارن.

بتگر(Butger): پەیکەرساز.

بتیا(Betya): سینگ.

بتیار(Betyar): رێنج، خوەوەستاندن.

بج(Buc): هوندرێ دەڤی ـ بزن.

بجا(Bêca): د جهێ خوەدا.

بجز(Bêcuz): ژ بلی.

بجکم(Beckem): خانیێ هاڤینی

کو ژ هەرچەند رەخاڤە دەر و پەنجەر لێ هەبن.
بچم(Bêçem): لێکدای.
بچە(Beçê): زاروک، مندال.
بچەخوار(Beçêxwar): گیانەوەرێ کو بچویکێ خوە بخۆت.
بچەزا(Beçêza): هەر گیانەوەرەکێ کو بزێت(مەبەست ژێ نە هێککەر بت).
بخاری(Buxarî): سۆپە ـ خەلکێ باژێرێ بوخارا.
بخـــتک(Bextek): کـــابووس، هەروەسا پەیڤێن: (خفتک، خفتو، برفنجک، درفنجک، فـــرنجک، فـدرنجک، برغفج، برخفج، خفج، فــرهانج، کــرنجــو و سکاچە) ژی لکارن.
بخـــتـــو(Buxtû): برویسی ـ هەر تشـتێ کو نرێنا وەکی یا عەورا ژێ بهێت.
بخـتـور(Bextver): خـودان بەخت، خـــوەش شـــانس، بەخـــتـــیـــار، بەختەوەر.
بختە(Bexte-ê): قەلەو، ب خوەڤە ـ ربیــتــەکـری ـ هەر تشــتێ کــو پویسـتێ وی، یان قەلپیشکێ وی ژێڤـــەکـــربیت، وەکی: (نـوک، کـــونجی، نیـــســک، مـــاش، بزن، بەرخک و......هتد).
بخـسـان(Bexsan): شـاراندی(بۆ ئاسنی) ـ چرمسی.
بخش(Bexş): باهر(حـــصــــة) ـ پشکەکا بچویک ژ باژێری.
بخـشـدار(Bexşdar): رێڤـەبەرێ ناوچێ، دەڤەردار(مدیر ناحیة).
بخـــــشـنامـــــە(Bexşnamê): بژاندن(تعمیم).
بخشودن(Bexşûden): لێبـورین، عـەفـوکـرن، هەروەسـا پەیڤـێن: (بخشـایش، بخشش، بخشـاینده، بخشوده، بخشایشگر، ببخشـای، بخشنده) ژ ڤی ژێدەری نە.
بخون(Bexûn): ستێرا مەریخ.
بخـــیـــە(Bexyê): قـــەیدک، قـولپـک(دروینا جـهـــەکێ بری ژ لەشی یان ژی هەر تشتەکێ دی).
بـد(Bed): پـاشـگـرە و ئـانـکـوا (سـەروەر و خـودان)ی دگـەهینت، وەکی: (سـپـهـبـد = سـەروکێ ســـوپای، مـــوبد = ســـەروکێ مغان«حەکیم و زانا و پێشەوایێ روحـــانـی یێ زەردەشـــتـی یا» ـ

خـراب، كـرێت، كـو پتـر دگـەل پەيڤـەكا دی(ل پێشـيا پەيڤـەكا دی)دهێت، وەكی: (بدبو = بێـهن نەخـوەش: گـەنی؛ بدبين = يێ كـو ب چاڤێ گومان و بێ هيڤياتيێ ل پاشـەروژێ دنێـرت: رەشـبين؛ بدچشم = يێ كو ب چاڤەكێ كرێت ب نێريتە ناموسا خەلكی: چاڤ حيز).

بداختر(Bedexter): بێ بەخت، بەخت برەش.

بدست(Bêdest): بهوست.

بدهكار(Bêdêhkar): دەيندار، قەردار.

بر(Ber): پێشگرە و ئانكوا (ل سەر، سـلال) ددەت، وەكی(برافراشتن = هلدان«وەكی: هلدانا ئالای»، برآمـدن = بلندبوون«وەكی: بلندبوون يان دياربوونا حەملێ ژنكا ب تشت»، بر روی = ل سەر«وەكی: تشتەكێ ل سەر مێزێ»)ـ بار(فێقيێ دارێ) ـ كورتكريا (برگ = بەلگێ دارێ)ـ هەمبێز، باغەل.

برابر(Beraber): بەرامبەر ـ هەڤكێش ـ روی ب روی ـ تەمەت هەڤ.

برادر(Berader): برا.

برادر اندر(Berader ender): براماك ـ هەروەسا بو وان برايێن كو بابێ وان ئێك بت لێ دەيكێن وان ئێك نەبن ژی هەر ئەڤە پەيڤە دئێتە بكارئينان.

برادرانە(Beraderanê): برايانە.

براز(Beraz): سپێنە.

برازندە(Berazendê): ژ هەژی، بسەرڤە، لايق.

برافتاد(Beruftad): ژ بن چوو، نەما.

برای(Berayê): ژ بۆ، ژ بەر.

برباد(Berbad): خراب، وێران، كاڤل.

بربست(Berbest): دەستوور، رێسا(قاعدە)، شێواز.

بربستن(Berbesten): گرێدان، پابەندكرن ـ ئامادەكرن ـ سوود ژێ هەلگرتن.

بربستە(Berbestê): بەستی(منجمد) ـ بێ گيان(جماد).

بربند(Berbend): ئێلەك، زەخمە(يێ كو ژنك دادنە سەر

مەمکێن خوە).

برپا(Berpa): سەرپێ راوەستیان ـ پێ رابوون.

برتر(Berter): بلندتر.

برتن(Berten): یێ کو خوە مەزن بکەت و زێدە د خوە بگەهت(متکبر).

برتنگ(Berteng): تەنگا دەوارا ـ دەسبلینکێن کو بچویکا د لاندکێ دا پێ گرێددەن.

برجەستن(Bercesten): خوەهاڤێتن(چ ژ جهەکێ بلند بۆ خوارێ یان ژ خوارێ بۆ سلال یان وەکی رێڤەچوونا کێچا).

برجستە(Bercestê): بلندبووی، دیارە(وەکی زکێ ژنکا ب تشت) ـ هەروەسا بۆ مرۆڤێ ناڤدار و مەزن ژی لکارە.

برخ(Berx): باهر، پشک، بەش.

برخاستن(Berxasten): رابوونەسەرخوە، ژ جهـ رابوون، ژ پێڤە راوەستیان.

برخچ(Berexç): کرێت، پیس.

برخور(Berxor): شریک(شریکێ مرۆڤی د باهرا مرۆڤی دا).

برخورد(Berxord): ڤێککەتن(وەکی لێکدانا دو ترومبێلا) ـ هەڤدو دیتن.

برخوردار(Berxordar): خودان بەهرە.

برخی(Berxî): پچەک، هندەک، پشکەک ـ قوربانی، خوە گۆری کەر.

برخیزانیدن(Berxîzanîden): کەسەک ژ جهـ راکرن.

برد(Burd): بر(کارێ برنێ بۆ کەسێ یێ بەرزە) ـ سوودمەند(ئەوێ د قومارێ دا فایدە بووی)ـ ئەو مەسافا کو گولله دپیڤت هەر دەمێ ژ تۆپێ یان تڤەنگێ دەردکەڤیت و هەتا دکەڤیتە ئەردی.

بردابرد(Burdaburd): دەنگۆدۆر و هەنگامە.

بردادن(Berdaden): فێقی دان ـ بەر دان(مەبەست ژێ هەم بەرێ داروباری یە و هەم ژی بەردانا ب واتایا ئازاکرن و تەرک کرنە).

برداشتن(Berdaşten): راکرن(تشتەک ژ ئەردی راکرن) ـ هلگرتن(بۆ نموونە: هلگرتنا دەخل و دانی بۆ زڤستانێ).

بردبار(Burdbar): بێنفرەه، سابر.
بردک(Burdek): تشتک، مامک ـ چیڤانۆک.
بردن(Burden): ڤەگوهاستن، برن(تشتەک ژ جهەکی بۆ جهەکێ دی برن) ـ برن(فایدە بوون د قومارێ دا).
بردنگ(Berdeng): گرک، کومت.
بردە(Berdê-êh): تیپا(h) لدەمێ ئاخفتنێ باش نادەرکەڤت: خولام، خدام، بەنی.
بررسی(Berrêsî): ژ (بررسیدن) یا هاتیە وەرگرتن، ئانکو: لدویڤچوون.
بر رفتن(Ber reften): چوونەسلال، بەرەڤ بەرزیێ چوون، ژێهەل چوون.
برز(Burz): بەژن و بال ـ بلندی ـ گر، چیا ـ مەزناهی ـ جوانی.
برز(Berz): کار ـ جوتیاری؛ (برزگر: جوتیار).
برزدن(Burzeden): د یاریا قومارێدا ئانکو تێکڤەدان(یا وەرەڤێن کۆمکانێ یان دۆمینێ).
برزم(Berzem): ناز، نازداری.
برزن(Berzen): تەنویر ـ سۆیە ـ سێهلا کو ژ تەڤنا جێرکا هاتبیتە چێکرن و نانی لسەر بپێژن ـ کۆلان(زقاق)ـ تاخ(محلە).
برزە گاو(Berzê gav): گایێ جۆتی.
برزین(Berzîn): ناڤێ پەرستگەهەکێ بوو ل خوراسانێ، (آذربرزین، آتش برزین و آذربرزین مهر)ژی لکارن.
برس(Bers): ئەو دارێ کو دکەنە د دفنا حێشترێ را و دەست هەفساری ب وی دارکی ڤەدکەن.
برساد(Bersad): ئێک ژ دعایێن زەردەشتیان کو بۆ بدویماهیک ئینانا نڤێژێ تێتە گۆتن.
برسان(Bursan): ئەژدەها، مارێ مەزن.
برسان(Bersan): دۆشاڤا رەش.
برش(Burêş): برین ـ کۆپن(کارتێن کو بەرامبەری وان ئەرزاقێ حکومی پێ دهێتە وەرگرتن).
برشتن(Bêrêşten): براشتن.
برشمردن(Berşêmurden): دوبارە هژمارتن.
برغمان(Berxeman): ئەژدەها، مارێ مەزن.

برغندان(Berxendan): جەژن و خوەشی یێن کو ل رۆژێن دویماهیێ ژ هەیڤا «شعبان» دکەن، و ئەو مەیا کو ل وێ رۆژێ ڤەدخۆن ژ بەر کو ژ وێ رۆژێ و پاشتر تا ئێکی هەیڤا «شوال» دڤێت خوە ژ مەیڤەخوارنێ بدەنە پاش ـ هەروەسا بۆ جەژنا دویماهیا رۆژی گرتنێ ژی دئێتە گوتن.

برغو(Burxû): زڕنا، بۆق.

برغول(Berxûl): ساڤار، دانقوت.

برف(Berf): بەفر.

برفر(Berfer): قەدر و قیمەت.

برفنج(Berfenc): دژوار ـ رێکێن ئاسێ و دژوار(ئاستەنگ).

برکشیدن(Berkêşîden): کێشان بۆ سلال ـ ئینانەدەر ـ فێرکرن.

برگ(Berg): پەڕ(ورق) ـ بەلگێت داروباری ـ ساز و ئاواز ـ سامان.

برگردیدن(Bergerdîden): زڤرینەڤە ـ لدویڤ هاتن ـ لێ قولپین(وەکی ئێکێ خیانەتێ ل هەڤالەکێ خوە دکەت، دبێژنێ فلان کەس ل فلانی قولپی).

برگریزان(Bergrîzan): وەرزێ پاییزێ، دەمێ کو بەلگێن دارا دوەریێن.

برگزیدن(Berguzîden): هەلبژارتن ـ پەسەندکرن.

برگستوان(Bergustvan): زری و کومزری.

برگشت(Bergeşt): زڤرینەڤە.

برگماردن(Bergumarden): دامەزراندن.

برگه(Berge-ê): بەلگ ـ وەکی بەلگی ـ قەیسی ـ فیش.

برم(Berm): هش و بیر ـ کانی، کەهنی ـ چالا کو ئاڤ تێدا خڕڤە دبت.

برم(Berem): چارچووڤە یان سیخمێن کو دهێنە چێکرن دا شاکێن دارمێوێ یان کولندا و......هتد باڤێژنە سەر.

برمخیدن(Bermexîden): سەرسەری و نەگوهدار.

برمر(Bermer): هیڤیداری ـ چاڤەرێیاتی ـ مێشا هنگڤینی.

برملا(Bermela): ئاشکەرا، فاش.

برمنش(Bermenêş): حەژخوەکەر ـ خوەپەرێس.

برنا(Burna): خۆرت، لاو، تۆلاز ـ

گەنج، جحێل.

برناس(Bernas): های ژخـوە نە ـ نەزان ـ خەوتە.

برنامە(Bernamê): بەرنامە.

برنج(Bêrênc): مـەعدەنێ پرنجـوک کـو بو چێکرنا سـەمـاوەر و سـێنیکێت ترازی یا و... بکار دهێت ـ برنجێ خوارنێ.

برنجـار(Bêrêncar): زەڤـیـێت برنجی(جهێ کو برنجی لێ دکەن).

برنجن(Berencen): حـجـول و بازنک.

برندک(Berendek): گر، چیا.

برنشاندن(Bernêşanden): سوار کرن ـ دانان(وەکی کەسەکی دادننە سەر کورسیکا دەستهەلاتداریێ).

بروت(Burût): سمبێل(مویێ کو لهنداف لێڤا سەری یا زەلامی دهێن).

بروشک(Burûşek): ئاخ، توز و غوبار، توز و عەجاج.

برومند(Berûmend): باردار، ب بەر ـ کورتکریا پەیڤا «آبرومند»ە، ئانکو: ب هەتک(هەتکدار).

برون(Bêrûn): کورتکریا «بیرون»: ژ دەرڤە، هەندەران.

برە(Berrê): بەرخکا میهێ، خفشا خەزالێ.

برهنە(Burehnê): رویس، تازی؛ هەروەسا (لخت، ورت، تهک، لاج و غوشت) ژی لکارن.

برهوت(Berehût): ناڤێ نهالەکێ و ناڤێ بیرەکا گەلەک کویرە ل «حضرموت» کو دبێژن (ارواح خبیثە) لێ د ئاکنجی نە، و چ جهێ گەرم و نەخوەش و بێ ئاڤ و گیا بت، ڤی ناڤی بۆ بکار دئینن.

برهود(Berhûd): نیڤ سۆتی.

بریان(Bêryan): براشتی(بۆ کەباب و تککا و......هتد).

بریدن(Burîden): برین، لەت لەت کرن.

بریدە گیس(Burîdê gîs): کەزی بری(د کـەڤن دا ئەڤ گـوتنە خـەبەر«جنێـو» بوو کـو دگـوتنە ژنکا).

بریزن(Bêrîzen): بێژینک.

بریغ(Bêrîx): ئویشیێ تری.

برین(Berîn): یێ سلال، سلال تر، بلندتر، وەکی: (بهـشـت برین = بەهشتا سلال). بۆ زانین پەیڤەک وەکی ڤێ پەیڤێ مە یا د زمانێ

کوردی دا ژی هەی لێ ئانکوا وێ نە وەکی یا فارسی یە، ئەو ژی: (بەرین = بەرفرەه)ە، هەروەکی دبێژن: (بەهشتا بەرین = بەهشتا بەرفرەه).

بز(Bez): کورتکریا پەیڤا «بزم»، ئانکو: جەژن و مێڤانی، جڤاتا کەیف و خوەشییێ ـ ئۆل و رێ و رەسم ـ گر، کومت.

بز(Buz): بزن.

بزداغ(Bêzdax): ئالاڤەکە کو ژەنگارا خەنجەر و شیرا و تشتێن وەکی وان پێ پاقژ دکەن.

بزدل(Buzdêl): درکەیە بۆ کەسێ ترسنۆک.

بزرگ(Buzurg): مەزن(چ قەبەیی یا تشتەکی بت، یان شیان و رێزگرتنا کەسەکی بت، وەک: «بەرێ مەزن، بابێ مەزن(باپیر)، مەزنێ ئویجاخێ و...).

بزرگوار(Buzurgvar): کەسێ مەزن و هەژی رێزلێگرتنێ.

بزغ(Bezex): بەق؛ هەروەسا(وزغ، غوک، غورباغە) ژی لکارن.

بزغالە(Buzxalê): کارکێ بزنێ.

بزغسمە(Bezexseme-ê): کەڤز(کو ل بەر لێڤا ئاڤێن نەلڤ دا دیار دبت و بەق هێلینکا خوە دناڤرا چێدکەت).

بزغە(Bezxe-ê): کەپرا دارمێوێ.

بزک(Bezek): جوانکرنا سەر و روی یا.

بزم(Bezm): جەژن و مێڤانی و کەیف و خوەشی و مەی ڤەخوارن.

بزماورد(Bezmaverd): بالۆلکا هێکا کەلاندی(ساندەویچا هێکا کەلاندی).

بزنگاە(Bêzengah): ئەو جهێ کو دز و رێگر رێڤنگا د شەلینن ـ درکەیە ژ وێ هوزانێ یان پەخشانێ کو هۆزانڤان یان نڤیسەر مەرەما خوە تێدا ئاشکەرا بکەت.

بزە(Beze): گونەه.

بزەکار(Bezehkar): گونەهکار.

بزیدن(Bezîden): لڤلڤینا بای.

بژ(Bej): پەتیلێت بەفرێ.

بس(Bes): زێدە، گەلەک ـ بەس، تمام(کافی)، ئەڤە و(بسا، بسیار، ای بس، چە بسیار) هەمی ژ ریشالێ خوە یێ پەهلەڤی (Vas) هاتینە وەرگرتن.

بساردن(Besarden): کێلانا

زەڤیێ، قلێبکرنا زەڤیێ.

بساک(Besak): ئەفسەر ـ تانجا کو ژ گولا دهێتە چێکرن و د جەژن و بەریکانا دا دکەنە سەرێ کەسەکی.

بسان(Bêsan): وەکی.

بساوایی(Bêsavayî): ئێک ژ هەستێن پێنجینەییێن مرۆڤی کو مرۆڤ ب ڤی هەستی، هەست ب گەرمی و ساری و نەرمی و زڤری یێ دکەت و ئالاڤێ وی پویستێ لەشی یە؛ ب عەرەبی دبێژنێ(حاسة اللمس).

بسباس(Besbas): ئاخفتنا بێ مەعنە.

بست(Best): گرت(وەکی: دەرگەهـ گرت) ـ سکر ـ گرێ ـ جهەکێ کو کەسەک ژ ترسا دا بچیتێ دا کەس وی نەگریت، وەکی جهێن پیروز یان خانییێن مەزن و ئاغەواتا ـ پچەکا تریاکێ کو تێرا جارەکا کێشانێ بکەت.

بست(Bust): بیستان، باغ، گولستان ـ ناڤێ باژێرەکێ کەڤنارە ل پارێزگەها خوراسانێ کو نوکە د ناڤ ئاخا «ئەڤغانستان»ێ دایە.

بستار(Bêstar): نە بنەجه، نە موکوم، لەقلەقۆک.

بستر(Bêster): دوشەک، نڤینک، جهێ نڤستنێ.

بستری(Bêsterî): کەسێ کو ل خەستەخانێ نڤاندی.

بستن(Besten): راپێچان(وەکی خەلاتەکی د ناڤ کاغەزەکی را بپێچن)ـ گرتن(قفل کرن)ـ بەستین(وەکی ئاڤ دبیتە جەمەد«بەستی»).

بستنی(Bestenî): هەر تشتێ کو ببیتە بەستی(نهو پتر بۆ دوندرمێ بکار دئێت).

بستو(Bestû): گوزک، جەرک.

بسد(Bussed): مەرجان.

بسراق(Busraq): یاقوتا زەر.

بسغدیدن(Besexdîden): بەرهەڤ بوون، ئامادەبوون.

بسکله(Beskelê): دارێ کو دادنن پشت دەری دا دەر نەڤەبیت.

بسیار(Bêsyar): گەلەک، زێدە، مشە، پڕ.

بسیج(Besîc): سامان ـ ساز و بەرگێن شەڕی ـ بەرهەڤبوونا قووەتا لەشکەری.

بش(Buş): مویێ ستویێ هەسپی،

(یال) ژی لکاره.
بشتک(Buştek): گوزک، جەرک.
بشک(Beşk): خوناڤ ـ خویسار.
بشک(Buşk): بسک.
بشک(Bêşk): ناز و نازداری.
بشکاری(Bêşkarî): جوتیاری.
بشکلیدن(Bêşkelîden): سەلخاندن ـ کەلاشتن ـ کونکرن.
بشکن(Bêşken): تل لێکدان لدەمێ سەماکرنێ و ئاوازگوتنێ.
بشکول(Bêşkûl): چالاک ـ مالێ کارکرنێ ـ زەحمەتکێش.
بشل(Beşel): پێکڤە نویسیای.
بشم(Beşem): مەلویل ـ خەمگین.
بشمە(Beşme): کەڤلێ گیانەوەرا.
بشن(Beşen): بەژن و بال ـ سینگ و بەر.
بشور(Buşûr): نفرین، دعایێن خراب، لەعنەت.
بشیز(Beşîz): ئامانێ ئاڤێ کو ژ چەرمی هاتبیتە چێکرن(راوی).
بغ(Bex): خودا، یەزدان.
بغا(Bexa): پویچە مرۆڤ.
بغاز(Bêxaz): سپێنە.
بغپور(Bexpûr): بغ = خودا و پور = کور(پسر): کورێ خودێ(ئەڤ پەیڤە نازناڤەک بوو کو د کەڤن دا دگوتنە شاهێن چینێ؛ هەروەسا (فغفور)ژی لکارە.
بغرنج(Buxrenc): ئاریشە ـ ئالوز ـ دژوار.
بغستان(Bexêstan): بوتخانە، جهێ کو پەیکەر لێ دهاتنە پەراستن.
بغل(Bexel): باغەڵ، هەمبێز ـ رەخ، بەرکێلەک.
بغند(Bexend): چەرم، پویستێ گیانەوەرا.
بفج(Befc): تفا دەڤی.
بفخم(Befxem): گەلەک، زێدە.
بفنج(Befenc): مارێ بێ ژەهر، مارێ کو زیانێ نەگەهینتە چو کەسەکی.
بکتر(Bekter): زری و کومزری کو جلکێن شەرینە و ژ ئاسن و پویلای دهاتنە چێکرن.
بکسه(Bukse-ê): پرتا گوشتی.
بکنک(Beknek): گیانەوەرێ کوری بری.
بکونک(Bekûnek): شیرێ کو ژ داری هاتبیتە چێکرن.
بگاه(Bêgah): ل دەم، زوی،

سپێدە زوی.

بگماز(Bêgmaz): مەی ـ جاما مەیێ.

بگنی(Begnêy-nî): جۆرەکێ مەیێ یە کو ژ برنجی یان جەهی دهێتە دروستکرن.

بل(Bul): پێشگرە و ئانکویا پر، گەلەک، ددەت، وەکی: (بلعجب = گەلەک سەیر) ـ سنج(دارا وێ وەکی دارا تەڤزێنەیە لێ تشتەک پێڤە دهێت کو بەرک و قەلپێ وێ وەکی یێ قەسپێ یە و تنێ تشتێ کو ژ سنجێ دهێتە خوارن ئارکە).

بل(Bêl): کورتکریا پەیڤا (بهل = Bêhêl:کارێ فرمانە ژ هلیدن = هێلان): بهێلە، لێ گەرێ، ژێڤەبە ـ پەحنیا پێی.

بلادر(Belader-dur): زێر و تشتێن جوان کو ب ژنکا یان بویکا ڤەدکەن.

بلادە(Belade-ê): خرابکار ـ فاسق.

بلارج(Belarec): لەگلەگە.

بلال(Belal): گەنم شام، گەنموک.

بلبلی(Bulbulî): مەی، جاما مەیێ.

بلح(Beleh): خورما نەگەهشتی.

بلد(Beled): رێبەر ـ رێ نیشاندەر ـ کارەک زانین یان رێیەک نیاسین ـ هەر ب ئانکویا خوە یا عەرەبی کو «باژێر»ە د فارسی ژی دا لکارە.

بلسک(Belesk): حاجی رەشک.

بلسک(Bulusk-ş): سیخێن کەبابا.

بلغاک(Bulxak): فتنە ـ شورەش ـ تێکهاتن و تێکچوون.

بلغندر(Bulxender): سەربەردای، بێ هەفسار ـ بێ دین.

بلغندە(Bulxundê): سەرێک خرڤەبووی ـ مێدەک ـ رەخەکێ باری.

بلغور(Belxûr): ساڤار، دانقوت، شوربا ساڤارێ.

بلغونە(Bulxûnê): سۆراڤا ژنک ل رویێ خوە ددن.

بلفرخج(Bulferexc): پیس، کرێت، نەباش.

بلک(Bêlk): گوریا ئاگری.

بلک(Buluk): چاڤ گر.

بلکفد(Bulkefd): بەرتیل.

بلکک(Bêlkek): ئاڤــا تيـــهن شير(نيڤ گەرم).

بلکنجک(Bulkencek): ســەير، عنتيـکه، هەر تشـتێ کـو سەير بت و کەنيا مرۆڤى پێ بهێت.

بلم(Belem): بـەلەم، قـــــايکا بچويک.

بلند(Bulend): بلند ، درێژ، بەرز.

بلندين(Bulendîn): مــەلبـــەنێ دەرگەهی ـ سەرەدەرا دەرگەهی.

بلوچ(Bulûç): کـومـرکـا ديکلی ـ ناڤێ نەتەوەکێ يە ل ئيـرانێ کـو ل بلوچستانێ د ئاکنجى نە.

بلوک(Bulûk): ناوچەکـا کـو چەند گـوند بسـەرڤـە بن ـ ئامـانێ مـەی ڤـەخــوارنێ ـ هەروەسـا پەيڤـەکـا فرەنسی يە لێ د زمـانێ فـارسی دا گەلەک لکارە و ئـانکويا (دەستە = ســەفــتــە«وەکی پـارێ بلـوک» و کــۆمــەل، تـاگــيــر«وەکی بلوکێ رۆژهەلاتی کـو کـومـونيسـتێ وبلوکێ رۆژئـاڤـــايی بـۆ وان وەلاتێـن نە کومونيست دهێتە گوتن»).

بن(Bun): شـەنگسـتـە، بنيـات، ئاسـاس ـ بن(وەکی: بنێ گـوهی، بنێ دارێ)ـ هەگـەر لدويڤ ناڤێ فـێـڤـى را بهـێت ئانکوا دارا وى فێقى ددەت يێ کـو لدويڤرا هاتی، وەکی: (خرما بن = دارا خورمێ).

بنـاخـــــواست(Bênaxast): بێی دلی(هەگەر مرۆڤ بێی دلێ خوە ب کارەکی رابيت).

بناغ(Benax): کنف، وەريس، داڤا ئـارمــويشـی ـ هەوی(دو ژنا گــەر شـوی ب مـێرەکی کرن هەردو دبنە هەوييێن هەڤدو).

بنام(Bênam): ناڤدار ـ هەڤناڤ.

بناور(Bunaver): هەر تشتەکێ ب ريهـ و ريشـــال ـ کـوير ـ قـونێـرا مەزن.

بنجک(Buncek): گلولکا پەنبی.

بنجل(Buncul): تشــتێ ب کـێـر نەهاتی کو بکرِ بۆ نەبن.

بند(Bend): گــەه(جــهێ پێکڤــە نويسيانا دو هەستيا د لەشی دا) ـ پشکەک ژ پەرتوکێ يان ياسـايێ ـ وەريس يان زنجيـرا کـو گـيـانەوەرا پـێ گـــــــــرێددەن ـ سـکـر ـ دبێژنە(٤٨٠ـ٥٠٠)پەرِا:(يک بند = بەندەک) ـ د ياريا خوەلێکدانێ دا هونەرێت ل ئەردی خستنێ نە.

بندار(Bundar): مـالدار، زەنگين،

خودان باغ و بیستان.

بند انداز(Bend endaz): ژنکا کو سەر و رویێ ژنکا حەفاف بکەت.

بند تنبانی(Bendê tenbanî): هوزانا بێ مەعنە و بێ کێش و سەروا.

بند شهریار(Bendê Şehryar): ناڤێ ئاوازەکا کەڤنا ئیرانی یە.

بنده(Bendê): خولام، بەنی.

بندەوار(Bendêvar): وەکی بەنی یا، وەکی عەبدا.

بندیه(Bendîmê): مەهیک، قومچە، قولپک.

بنساله(Bunsalê): دانسال، دانعەمر، ئێختیار، پیر.

بنک(Bunek): شویندەوس، شوینپێ.

بنکران(Bunkeran): بنێ قازانێ، ڤەڕەنیکا بنێ قازانێ.

بنگان(Bêngan): فنجان، پەیالە.

بنگاه(Bungah): جهێ کڕین و فرۆتنێ ـ خانی.

بنگره(Bengere): ئەلاک(ئاوازێن کو دەیک بۆ زاروکێ خوە دبێژت تا کو زارۆکێ خوە بنڤینت).

بنگش(Bunguş): داعویران.

بنلاد(Bunlad): ئاساس، بنیات، شەنگستە.

بنو(Bunû): بێدەر، بێدەرا گەنمی یان جەهی.

بنوان(Bunvan): زێرەڤانێ بێدەرێ، زێرەڤانێ زەڤیا چاندی.

بنه(Bune): جهـ ـ خانی و دوکان ـ جل و بەرگ ـ بار و پێدڤیاتیێن سەفەرێ ـ ریهـ و ریشال ـ بنیات.

بنیاد(Bunyad): بنیات، شەنگستە.

بو(Bû): بێهن ـ کورتکریا (بود Buved = ببت، وەسا بت).

بواشه(Bevaşe-ê): ملهێب.

بوب(Bûb): مەهفویر، بەڕک یان هەر تشتەکێ کو بێتە رائێخستن.

بوبرد(Bûburd): بلبل.

بوبک(Bûbek): هوپ هوپک(هدهد).

بوته(Bûtê): تراش ـ جۆرەکێ نەخشی یە لسەر پەڕۆک و جلکا دهێتە چێکرن ـ کەزی و بسک ـ ئامانەکێ بچویکە کو زێر و زیڤی تێدا دحەلینن.

بوتیمار(Bûtîmar): بالندەکێ

ماسی خۆره كو نكلێ وی درێژه و كوريكا وی كورته و پەرێن وی سپی و كەسک و شینن، پتر ل بەر لێڤا رووبارا نێچیرا ماسی یا دكەت.. دبێژن ئەڤ فرنده چەندا تێهنی بیت ئاڤێ ناڤەخۆت تا كو مەجبور دبت و دبێژن ئەڤ فرنده ل جەم خوه وەسا هزر دكەت كو هەگەر ئاڤ ڤەخوار دێ ئاڤ كێم بیت، ژ بەر هندێ ژی ناڤێ ڤی بالندەی بۆ درکە دادننه سەر كەسێن قەلس(بخیل).

بوجار(Bûcar): كەسێ كو كارێ وی پاقژكرنا گەنم و جەه و نیسک و...... بت.

بودن(Bûden): بوون.

بور(Bûr): رەنگێ زێری، زەر یان سۆرێ ڤەبی، هەسپێ سۆر ـ بۆ وی كەسی دهێتە گوتن یێ كو ب كارەكی رابیت و د دەرهەق وی كاری دەرنەكەڤیت و لداویێ شەرم بكەت ژ كردارا خوه.

بوران(Bûran): سرا دژوار و زریان پێكڤە.

بوز(Bûz): هەسپێ كو بلەز بكەته غار ـ بۆ مرۆڤێ زیرەک ژی دهێت.

بوزینه(Bûzînê): مەیموینک(ئەوا بچویک و كوری درێژ و رانكێت وێ بێ موی).

بوژنه(Bûjenê): كولیلک، بشكوژ.

بوشاسپ(Bûşasp): خەو، خەونا خوەش.

بوف(Bûf): بوم، كوند.

بوقلمون(Bûqlemûn): پەرۆكێ رەنگین ـ عەلۆک.

بوک(Bûk): خوەزی، بەلكی، چێدبت.

بوگان(Bûgan): مالبچویک، هەروەسا (بون، بچەدان، زهدان، بویگان، پوگان، بوهمان) ژی لكارن.

بوم(Bûm): جه، وار.

بومهن(Bûmehen-Bûmhen): بیڤەلەرز، بوومەلەرز، ئەردهژ(زلزال).

بون(Bûn): مالبچویک ـ باهر، پشک ـ بنێ هەر تشتەكی.

بویژه(Bêvîjê): ب تایبەت.

بویه(Bûye-ê): ئارەزو، هیڤی.

بوییدن(Bûyîden): بێهن كرن.

به(Bêh): باش، قەنج ـ بیه(دارا بیهێ).

به(Beh): پەیڤا سەرسورمانێ یە(پەح، وەح، حەو، و......هتد).

بها(Beha): قیمەت، نرخ، بوها.

بهار(Behar): وەرزێ بهارێ ـ بوت، بوتخانە ـ پەرستگەهە، هەروەسا ناڤێ پەرستگەهەکێ یە ل «بلخ» کو (نوبهار) ژی دبێژنێ.

بهاران(Beharan): دەمێ بهارێ.

بهارە(Beharê): بهارە(ئەو تشتێ کو ل بهارێ شین دبیت و تێتە بەری).

بهاری(Beharî): ئەو تشتێ کو یێ بهارێ بت، وەکی: (ئەورێن بهاری، بارانا بهاری).

بهاز(Bêhaz): هەسپێ رەسەن کو بەرددەنە ناڤ ماهینا دا ب کارێ گوهنێلیێ رابیت.

بهامین(Behamîn): وەرزێ بهارێ.

بهانە(Behanê): هێجەت، مهانە.

بهبود(Bêhbûd): (بەرەڤ باشی، ساخلەمی و سلامەتی)یێ چوون.

بهتر(Bêhter): باشتر، قەنجتر، چێتر.

بهداری(Bêhdarî): وەزارەت یان رێڤەبەریا ساخلەمیێ.

بهدین(Bêhdîn): کەسێ کو ئۆلەکێ باش هەبت ـ ئۆلا زەردەشتی کو (دین بهی) ژی بۆ دهێت ـ کەسێن کو ب دویڤ ئۆلا زەردەشتی کەتین کو کۆما وێ دبت(بهدینان).

بهر(Behr): باهر، پشک، بەش ـ ژ بۆ، ژ بەر(وەکی: از بهر تو = ژ بۆ تە، از بهر فلان چیز = ژ بەر فلان تشتی).

بهرام(Behram): ستێرا مەریخ ـ ناڤێ رۆژا بیستێ ژ هەر مەهەکا سالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ.

بهرامن(Behramen): یاقووتا سۆر ـ پەرۆکێ ئارمویشی یێ رەنگین ـ سۆراڤ.

بهرامە(Behrame-ê): ئارمویش ـ جلکێ کەسک ـ ناڤێ دارەکێ یە کو لشوینێ پتر «بیدمشک» لکارە.

بهرە(Behrê): باهر، پشک، بەش ـ سوود، مفا.

بهزاد(Bêhzad): نەژاد باش، رەسەن ـ ناڤە بۆ کورا.

بهشت(Bêhêşt): بەهشت.

بهم(Bêhem): دگەلێک، بهەڤرە.

بهمن(Behmen): هەیڤا یازدێ یە ژ سالا هەتاڤی کو دبیتە هەیڤا دووێ ژ وەرزێ زڤستانێ ـ ناڤێ رۆژا دووێ ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ د ئۆلێ زەردەشتی دا ـ رەنیا بەفرێ ـ ناڤێ گیایەکێ پر ستری یە کو ل چیای شوین دبت.

بهـــــمنگان(Behmengan): جەژنەکا کەڤنا ئیرانیایە کو ل رۆژا دووێ ژ هەیڤا بهمن دگێران.

بهنانه(Behnane-ê): بنێـــــرە (بوزینە).

بهوش(Bêhûş): هشیار، سەرخوە.

بهیزک(Bêhîzek): د کەڤن دا هەر هەیڤ (٣٠) شەڤ و رۆژ بوون ئو هەر سال (١٢) هەیڤ بوون ئەڤە دکەت (٣٦٠)رۆژ؛ مە پێنج رۆژ دمینن تا کو سالا مە دروست بیت چونکی یا زانایە سالا ئاسایی (٣٦٥)رۆژ و (٥) دەمژمێر و (٤٨)دقیقە و (٤٩)ثانیەنە، لەورا پێنج رۆژ دهاڤێتنە سەر (٣٦٠)روژا دا کو سال تمام ببا و دگوتنە وان پێنج رۆژا «بهیزک».

دیسان هەر چار سالا جارەکێ سال دبیتە «سالا کەبیسە» کو دەمژمێرێن زێدە ژ هەر سالەکێ کۆم دکەنە سەرێک و دبیتە نێزیکی رۆژەکێ و دبێژنە وێ رۆژا ب کەم و کور: «اورداد».

بهین(Bêhîn): باش، باشترین ـ هەفتی(اسبوع).

بی(Bî): بێ، وەکی: (بی آب = بێ ئاڤ).

بیابان(Bîyaban): دەشت، ئەردێ پان و بێ ئاڤ و شینکاتی.. ئەڤ پەیڤە د بنیات دا (پەهلەوی)یە.

بیات(Beyat): ژ ئاوازێن کەڤنێن ئیرانیا (بیات اصفهان، بیات ترک) ـ ناڤێ ئێلەکێ ژ ترکێن ئیرانێ ـ ناڤێ کەلهەکێ یە ل (لورستان)ێ.

بیاستو(Beyastû): باوشکێن خەوێ ـ بێهنا کو ژ دەڤی دهێت.

بیاوار(Beyavar): شۆل، کار، پیشە.

بیباک(Bîbak): بێ ترس، نەترس.

بی بندوبار(Bî bendo bar): سەربەردای، بێ هەفسار(بۆ وان کەسا دهێت گوتن یێن کو پابەند و گرێدای ب داب و نەریتێن جڤاکێ

خوەڤە نەبن).

بی بی(Bîbî): خاتوین، خانم ـ ژنکا باش ـ داپیر(دەیکا بابێ، یان دەیکا دایێ).

بی پایاب(Bî payab): دەریایا کویر.

بیجا(Bîca): بێ جھ(چ بۆ مرۆڤ و گیانەورێن بێ خانی و هێلین، چ بۆ پەیڤێن نەراست و نە دجھ دا)، هەروەسا (بێ هەڤال) ژی دئێت وەکی: (خندە بیجا = کەنییێ بێ هەڤال) یێ کو ب تشتەکی بکەتە کەنی کو نە جھێ کەنی بت و کەس ژ بلی وی بخوە پێ نەکەنت.

بی چشم و رو(Bî çeşmo rû): دڕکەیەکە مینا یا کوردی، دەمێ دبێژت: فلان کەس (بێ سەروچاڤ)ە.

بیچون(Bîçûn): بێ هەڤتا.

بیخ(Bîx): بنێ هەر تشتەکی.

بیختن(Bîxten): تشتەک ل بێژینکێ کرن.

بید(Bîd): دارا بی یێ.

بیداد(Bîdad): زولم، ستەم.

بیدار(Bîdar): هشیار، نەنڤستی.

بیداشت(Bîdaşt): بێ خەبەر، های ژ خوە نە.

بیدخ(Beydex): هەسپێ ب لەز بچیت و یێ شەڕی بیت.

بیدخت(Bîduxt): ستێرا ناهید(زهرة).

بیر(Bîr): نڤینک، جهێ نڤستنێ، جلکێن نڤستنێ ـ برویسی ـ تۆفان.

بیرم(Beyrem): جۆرەکێ پەڕۆکێ تەنک کو ژ بەنکا هاتیە چێکرن.

بیرو(Bîrû): کیسکێ پارا ـ بێ شەرم.

بیرون(Bîrûn): ژ دەرڤە.

بیزار(Bîzar): بێزار، پەریشان و ب پاتک ـ رەڤۆک ژ تشتەکی، کەسێ کو ژ تشتەکی برەڤیت و کەرب ژێ ڤەببیت.

بیست(Bîst): هژمارا (٢٠).

بیستون(Bîstûn): بێ ستوین ـ بێ ئاساس ـ ناڤێ چیایەکێ یە ل ئیرانێ کو د چیرۆکا شیرین و فەرهاد دا یێ ناڤدارە.

بیسراک(Bîsurak): حێشتر ـ هێستر.

بیش(Bîş): زێدە، گەلەک، فراوان.

بیشتر(Bîşter): پتر، زێدەتر.

بیشترین(Bîşterîn): پترین، زێدەترین.
بیشە(Bîşê): بیش، جهێ تێر داروبار.
بیغار(Beyxar): تەعن، چک.
بیغال(Bêyxal): رم ـ تیر.
بیغوله(Bîxûlê): کونج، کوژی، قورنەت ـ کاڤل.
بیکران(Bîkeran): بێ دوماهی، بێ پایان.
بی کیار(Bî kêyar): چست و زیرەک.
بیگار(Bîgar): سوخره(کارێ کو ب زۆری و بێ بەرامبەر ب ئێکی بدەنه کرن).
بیگانه(Bîganê): بیانی، نەنیاس، غەریب.
بیل(Bîl): بێر، مەربێل.
بیلک(Bîlek): تیرا دو سەر، تیرا کو سەرێ وێ پان بیت ـ مەربێلا بچویک.
بیله(Bîlê): بنێره(بیلک)ـ ئەو بەفرێن کو قایکا بێ دهاژۆن ـ گزیرته.
بیم(Bîm): ترس.
بیمار(Bîmar): نەخوەش، نەساخ.
بیمناک(Bîmnak): ب ترس، ترسدار، ب سەهم.
بینا(Bîna): ب چاڤ، کەسێ کو دبینیت(یێ کو هەر دو چاڤێن وی د ساخلەم بن بۆ دیتنێ).
بیناس(Bînas): کولەک، پەنجەره. هەروەسا پەیڤێن (پیناس و پیناسک) ژی لکارن.
بی نماز(Bî nemaz): کەسێ کو نڤێژا نەکەت ـ دڕکەیە بۆ ژنکێن د(عادێ: بێ نڤێژاهیێ)دا، بێ نڤێژ.
بیننده(Bînendê): بینەر، تەماشەڤان ـ چاڤ.
بینه(Bînê): جهێ کو جلکێن خوە لێ دئێخن بەری بچن د حەمامێ(سەرشویێ)ڤە.
بینی(Bînî): دفن، کەپو، پۆز.
بینی کردن(Bînî kerden): دفنبلند(مغرور).
بیواره(Bîvarê): بێ کەس، غەریب، تنێ، بێچاره، بیانی، نەناسیار.
بیواز(Bîvaz): شەڤرەڤینک، چەکچەکیله.
بیور(Bîver): دەه هزار(دەه هزار

دانە ژ تشتەکی).

بیـوراسب(Bîver esb): خـودانێ دەه هزار هەسـپا (نازناڤێ ضـحاک ی یە).

بیوس(Bêyûs- Beyûs): ئومێد، ئارەزو، هیڤی.

بیوگ(Beyûg): بویک(عروس).

بیـوند(Bêyvend-bîvend): بێ وەفایی ـ غـەدر ـ خیـانەت ـ حیلە، فێل.

بیوە(Bîvê): بیژن(ژنکا کو هاتبیـتە بەردان یان مێر لێ نەمابیت).

بیهن(Bîhen): سیخور.

پ: تیپا سیێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی، کو هندە جارا دهێتە گوهارتن و دبیتە (ف)، وەکی(پیل = فیل، پارس = فارس، سپید = سفید).
پا(Pa): پێ(ئەندامەکێ لەشی یە) ـ بنێ هەر تشتەکی.
پا افزار(Pa efzar): پێلاڤ.
پا انداز(Pa endaz): ئەو تشتێن کو لبن پێ خوە برائێخن، وەکی(مەحفویر و کومبار و......هتد) ـ کەسێ کو بو قوماربازا تشتێن قومارێ بەرهەڤ دکەت ـ گەواد(ئەوێ کو دبتە دەستک بۆ پویچکرنا ناموسا کەسەکێ دی).
پابرجا(Paberca): موکوم، بنەجه ـ سەرپێ، ژپێڤە.
پابرچین(Paberçîn): جورەکێ هێدی ریڤەچوونێ(وەسا کو دەنگ ژ پێێن مرۆڤی نەهێت).
پابست(Pabest): پابەند، گرێدای.
پاماه(Pabêmah): ژنکا ب حال کو لەها دویماهیێ ژ ئاڤزیێ بت(وەکی ئەم ب کوردی دبێژین: یا لسەر مەهـ و رۆژێن خوە).
پاپاسی(Papasî): پارێ بچویک و کێم بها(هویردە).
پاپک(Papek): بابێ بچویک.
پاپوش(Papûş): پێلاڤ.
پاتختی(Patextî): جەژنا رۆژا دووێ ژ داوەتێ(لجەم یا ئەڤ رۆژا یا ناڤدارە ب «سەرسبەحی»).
پاتوغ(Patûx): جهێ هلدانا ئالای.
پاتیل(Patîl): مەنجەلا سفری یا دەر مەزن.
پاجامە(Pacamê): بێجامە، شەلوال.

پــاجــــــــــــوش(Pacûş): کویشەکری(زاراوەکێ جوتیاری یە، وەکی کویشەکرنا دارمێوێ).

پاچک(Paçek): ریخا چێلێ کو هشک ببیت.

پاچنبری(Paçenberî): پێ خوەهر.

پاچنگ(Paçeng): کولەک، کونکا دیواری.

پاچین(Paçîn): دەلنگێ دەرپێیێ ژنکا کو ب کوریشک بیت.

پاخـره(Paxerê): تەرمە(جهێ روینشتنێ ل دەرێ مالێ).

پاد(Pad): زێرەڤانی، زێرەڤان ـ تەخت.

پــــاداش(Padaş): پــــاداش، سزا(حەقێ کریارێ، چ باش بیت و چ خراب).

پادرەم(Padrem): کوما خەلکی.

پـــــادزهـــــر(Padzehr): دژی ژەهرێ(هەر دەرمانێ کو کارتێکرنا ژەهرێ ژ بن ببەت).

پادشـاه(Padşah): شاهێ خودان تانج و تەخت.

پادگان(Padgan): جهێ زێرەڤانییێ ل تاخەکی.

پادگانە(Padganê): بان، سەربان ـ پەنجەر ـ کولەک.

پادوسپان(Padûspan): نازناڤ و پلا چوار کاربدەستێن مەزن لسەر دەمێ ئەنوشێروانی.

پادە(Padê): کەل(کەلێ پەزی، کەلێ گامێشا).

پادیاب(Padyab): شـــویشتن، دەستنمێژ گرتن.

پادیر(Padîr): ستوینێ کو دادننە بەر دیوارێ ژجـــه چووی دا نەهەرفیت.

پار(Par): بۆری، ســالا بۆری ـ کورتکریا (پارە = پارچە، قطعە)، وەکی (پارچەکا پەرۆکی)هەروەسا هەگەر دوجار لدویڤ ئێک بهێت: (پار پار = زیڤال زیڤال، ریتال ریتال).

پاراو(Parav): پیرەژن.

پارت(Part): مللەتەکێ ئیرانی بوو کـو ل دەڤــەرا «پارت» یان ژی «پارتیا» (دەڤەرەک بوو ل باکورێ رۆژهلاتا ئیرانێ کو ژ خوراسانا نهۆ تا سنسلا چیاییێن ئەلبورز و دەریاچا خـەزەر پێکدهات) ژیانا خوە دبرنە سـەر، و پرانیا وان کۆچەرات بوون و ل بن کـوینا

دژیان. سەرۆکێ ڤی مللەتی یێ ناڤدار ب (ئەشک) ل سالا ٢٥٠ بەری زایینێ ل دژی سلوکی یا راوەستیا و دەولەتا ئەشکانی دامەزراند.

پارچ(Parç): دۆلکێ ئاڤێ.

پارچە(Parçê): پەرۆک ــ پرت، قەد، کەر(وەکی کەرەکێ نانی).

پاردم(Pardum): پالیڤا کورتانی یان زینێ، کو دئێخنە بن کوریا دەوارا.

پارس(Pars): نەتەوەکێ ئیرانی یە، هەروەسا ئەو دەڤەرە یا کو ئەڤ نەتەوە لێ ئاکنجی بووین ـ دەنگێ سەی.

پارسا(Parsa): دەهمەن پاقژ ـ کەسێ کو خوە ژ گونەهێ بدەتە پاش.

پارسنگ(Parseng): بەرێ کو دکەنە د رەخێ دی یێ ترازیێ دا، دا هەردو رەخ هندی ئێک لێ بهێن.

پارسە(Parsê): گەدایی ــ کەدخودایی.

پارگین(Pargîn): گۆم، چالا ئاڤا پیس و گەنی.

پارنج(Parenc): پارێ کو ددەنە سترانبێژ و موزیکژەنا دا ل داوەتێ ئامادە ببن ـ پارێ کو ددەنە دختوری دا سەحکەتە نەخوەشی.

پارنجن(Parencen): خرخالێن کو ژنک دکەنە پێن خوە، حجول.

پارو(Parû): بەفری، هەروەسا ئالاڤەکێ مینا بەفری یێ یە کو قایکا پێ دهاژۆن.

پارە(Pare-ê): پرت، قەد، لەت، کەر ـ پنی ـ دریای ـ کەلاشتی ـ بەرتیل.

پاریاب(Paryab): چاندنا ئاڤی.

پارینە(Parînê): یێ پار، کەڤن، دێرین.

پازاچ(Pazaç): پیرک.

پازن(Pazen): نێری ـ بزنێ کویڤی.

پاس(Pas): زێرەڤانی ـ چاڤدێری ـ رێزگرتن ـ دانەک ژ شەڤێ یان رۆژێ.

پاسبز(Pa sebz): (درکەیە بۆ کەسێن پێ برەشک، بێ ئیڤلەح، کور و بەش، کو پێ وان نە یێ خێرێ بت).

پاسخ(Pasux): بەرسڤ، وەلام.

پاشنە(Pşnê): پەحنی یا پێی.

پاشـیب(Paşêyb): دەرەجکێن کـو پێ بچنە بن ئەردی.

پاشیدن(Paşîden): رەشاندن(ئاڤ رەشاندن).

پاغـر(Paxer): سـتـوینا لبن بانێ خانی.

پافشاری(Pafêşarî): بەرخودان ـ اصرار.

پاک(Pak): پاقژ.

پاکار(Pakar): خزمەتکار، خولام.

پاکـبـاز(Pakbaz): کـەسێ کـو د قـومـارێ دا هەمی سـامـانێ خـوە بدۆرینت ـ ئەڤیندارێ کـو ژ دلەکی پاقژ بنێرتە یارا خوە.

پاک جامە(Pak camê): دەهمەن پاقژ(د دەرحەق ناموسێ دا).

پاک جـفت(Pak cuft): ژن یان زەلامێ کـو خـیـانـەتێ ل هەڤژین(ێ،ا) خوە نەکەت.

پاک چهر(Pak çêhr): خشکوک، روی دەلال.

پاکـدامن(Pakdamen): بنێـرە: (پاک جامە).

پاکی(Pakî): پاقژی، دەهمەن پاقژی ـ گـویزان(ئالاڤێ کـەڤن یێ سەرتراشینێ).

پاکیزە(Pakîzê): پاک، پاقژ.

پاگشا(Pa guşa): مێـهـڤـان کـرنا بویک و زاڤـا پشـتـی داوەت تمام دبیت، ئەو ژی ژ بەر هندێ یە کـو رێکا وانا ل مـالا خـوە ڤـەکـەن(دا بویک و زاڤـا هاتن و چوونا مـالا وان بکەن).

پالان(Palan): کورتان.

پالانە(Palanê): بەیتوتا خانی.

پالانیدن(Palanîden): گڤـاشتن ـ پاقژکرن، بێژینک کرن ـ زێدەکرن.

پـالاون(Palaven): ئـالاڤـێ پالاوتنێ(صافینک، صافوک).

پالاهنگ(Palaheng): هەڤسار.

پالایشگاە(Palayêşgah): جـهێ پالاوتنێ(جهێ پالاوتنا گازێ).

پالیز(Palîz): باغ، بیستان، وەرزێ خیار و گوندۆر و زەبەشا.

پامس(Pames): گرێدای، گرفتـار، بێچارە.

پانزدە(Panzdeh): هـژمـارا (١٥)پازدە.

پانصـد(Pansed): هژمـارا (٥٠٠)پێنج سەد.

پانیذ(Panîz): شەکر.

پاورچین(paverçîn): بـنێـرە:

(پابرچین).

پاياب(Payab): بیـرا ئاڤێ کـو ب دەرەجک بیت دا د وان دەرەجکا را بچن خـــوارێ و ئاڤێ بینـنە دەر ـ جهێن کێم ئاڤ لبەر لێڤا رویباری یان دەریایێ کـــو پێ مـــرۆڤی ژ ئەردی بگریت ـ هێز، شیان، زاخ، خۆراگری.

پاياپای(Payapay): پێکگوهارتنا تشـتا ل ناڤبەرا دو وەلاتان دا بێی کو پارەکێ بدەنە هەڤدو.

پایان(Payan): دوماهی، ئەنجـام ـ خوارێ، نشیڤ.

پــــــای بـــــــاز(Paybaz): سەماکەر(رقاص).

پـایــتـــــــــــــخـت(Paytext): پایتـەخت(بازێرێ کـو سـەرۆک و جڤاتا حوکمەتێ لێ بیت).

پایدار(Paydar): مـوکوم، بنەجـە ـ بەرقــــرار ـ نـەمــــر، هەردەمی، هەروهەر.

پایدام(Paydam): تەلهە.

پـایــکـوبـی(Paykûbî): داوەت، گوڤەند، سەما.

پایگاه(Paygah): جــــه، در ـ مەقام، قەدر ـ دەرازینک.

پـایـمرد(Paymerd): هـاریـکـار ـ ناڤبژیڤانی.

پـای مــــــــوزه(Pay mûze-ê): جەزمە.

پایندان(Payendan): گرەو ـ جهێ پی یا(بنێ کۆچکێ).

پاینده(Payendê): هەر و هەر ـ موکوم.

پایه(Payê): پێپک ـ شەنگستە ـ قـــەدر و قــیـــمـــەت ـ پلە و پایە(رتبە).

پایەدار(Payêdar): تشــتێ کــو پێـــــــپک هەبت ـ پلەدار د ریڤەبەرییێن میری دا.

پاییـــدن(Payîden): زێرەڤـــانی لێکرن، چاڤدێری لێکرن.

پاییز(Payîz): وەرزێ پاییزێ.

پاییـزه(Payîzê): پاییـزی(چاندنا پاییزی).

پایین(Payîn): خـوارێ، نشـیـڤ، بن، ژێر.

پـایـین پـرسـت(Payîn perest): خزمەتکار، خولام.

پـپــــــــــــتـک(Pêptek): تلمـسـک(تلمـسـکا خـورمێ یان تلمسکا تری).

پت(Pet): پەرۆکێ کو ژ مویێ بزنا تێتە چێکرن.

پتت(Pêtet): توبە، توبەنامە.

پتک(Putk): چەکوچێ ئاسنگەرا.

پتو(Petû): بەتانی.

پتو(Petev): بەرۆژ.

پتواز(Petvaz): بەرسڤ ـ پەسەند ـ هێلینا فرندا.

پته(Pete): پێهێل، بلیت.

پتی(Petî): ڤالە ـ رویس، تازی.

پتیاره(Petyarê): ئاتاف، زیان ـ بەلا ـ کرێت و ترسناک ـ خرابکار ـ دێو ـ ژنا خرابکار.

پچ پچ(Pêç pêç): پست پست، نم نم(هێدی و د بن لێڤاڤە دگەلێک ئاخفتن).

پچشک(Puçuşk): کوشپل(پشکل)ێ بزنێ و مەرێ و حێشترێ و......هتد.

پچل(Peçel): قرێژی، پیس.

پخپخو(Pêxpêxû): گلیزانک.

پختن(Puxten): کەلاندن، لێنان.

پخته(Puxtê): کەلیای(بەرهەڤ بۆ خوارنێ) ـ گەهشتی(بۆ فێقی) ـ مرۆڤێ کاردان و ب سەربۆر.

پخش(Pexş): پەلاتە، بەلاڤە ـ پەحن، پان ـ قوتای، هەرشی، پەرچقی.

پخش و پلا(Pexş û pela): ژێک بژالە، پرت و بەلاڤ.

پخل(Pexel): قەسەلێ گەنمی یان جەهی.

پخمه(Pexmê): کێم عاقل، دەبەنگ.

پدر(Pêder): باب(زەلامێ کو خودان زاروک بیت).

پدرام(Pêdram): پیروز ـ خوەش(بۆ جهی) ـ قەنج.

پدراندر(Pêderender): زرباب.

پدرخته(Pedrextê): خەمگین.

پدرخوانده(Pêderxandê): ئەو کەسێ کو کەسەک دی وی ل شوینا بابێ خوە دانت.

پدرزن(Pêderzen): خەزویر(بابێ ژنێ).

پدید(Pedîd): ئاشکرا، پەیدا.

پذیرا(Pezîra): پەسەندکەر ـ پێشوازی کەر.

پذیرفتن(Pezîruften): پەسەندکرن ـ پێشوازیکرن.

پر(Pur): پڕ، تژی، مشت.

پر(Per): پەرێ فرندا.

پرازده(Perazde-ê): گـــــركـــــا هەڤیری.

پـــــراكـــنـــدن(Perakenden): پەلاتەكـرن، بژالەكـرن، بەلاڤكرن ـ پەریشانكرن.

پراكوه(Perakuh): سـەرێ چیـای، وی رەخێ چیای.

پران(Perran): فـڕندە، هەر تشـتێ كو بفرت ل دەمێ فرینێ.

پر آوازه(Pur avazê): پـڕ ئـاواز، پڕ دەنـگ ـ ناڤـــدار، ب ناڤ و دەنگ.

پر آهو(Pur ahû): پڕ عێب.

پرپایە(Pur payê): زیڤزیڤە.

پرت(Pert): دوور ـ رەخ، كنار.

پرتاب(Pertab): هاڤـێتن(هاڤـێـتنا تیر و گوللەتۆپا و......هتد).

پرتابیان(Pertabîyan): كڤـاندار، تیرهاڤێژ.

پرتگاه(Pertgah): فڕەك ـ ڕزدە.

پرتو(Pertuv): رۆناهی، تیـرۆژك، تیشـك.

پرچانه(Purçanê): پرپێژ.

پرچم(Perçem): ئالا.

پرچین(Perçîn): پیژان، پەرژان.

پرخاش(Perxaş): شەڕ، شەڕەدەڤ، شەرەنیخ، جرڕە.

پرخش(Perexş): رانێت هـەسپ و هێستـرا ـ شیـر(شـمشیـر)ـ دەڤك، مۆس.

پرخو(Perxev): كـوار ـ كـەزاخـە ـ ئادە.

پرداختن(Perdaxten): ڤـەهوسـوین ـ لێكدان ـ ئەنجـامـدان ـ مـژویل بوون ــ تمام بوون ژ كــــارەكـی ـ ڤالاكرن ـ پارەدان، مەزاختن.

پردوش(Perdûş): شـڤـێدی(شـەڤـا بۆری).

پرده(Perdê): عـــــەبا ــ پەردە ــ پەردێن ئـالاڤـێن مـوزیكی وەكی (عـود، بزق، سێ تار و......هتـد)ـ هەر پارچەیەك ژ شانویێ.

پررو(Pur rû): بێ شەرم، زرشەرم.

پرز(Purz): پـویـرتـك(پـویـرتـكێ خوخێ)ـ هەروەسا رویێ ب سەرڤە یێ ئەزمـانی پڕی چوكلكێـن گەلەك هویرن كـو ئەو جـوكـولك د ناڤـدارن ب (پرز زبان: Purzê zeban).

پرس(Purs): پرس، پرسیار.

پرس(Pers): پەردە.

پرســتـار(Perestar): خـزمـەتكار، كەسا كو خزمەتا نەخوەشی دكەت،

سستەر.

پرستارزاده(Perestar zadê): کورێ(یان کچا) خولامی یان خودامێ یان ژی بەنی.

پرستش(Perestêş): پەراستن.

پرستک(Perestuk): حاجی رەشک(فرندەکە).

پرستک(Perestek): خزمەتکار.

پرستو(Perestû): حاجی رەشک.

پرسش(Pursêş): پرسیار.

پرسم(Persum): ئارێ کو ب گرکێت هەڤیری وەردکەن دا نەمینە پێکڤە.

پرسه(Pursê): سەرەدانا نەخوەشی ـ پرسە و سەرەخوشی ل بەهیداریێ.

پرسه(Perse- ê): کۆلانی، فەلیتە ـ گەرۆک، گەدا.

پرسیدن(Pursîden): پرسیارکرن.

پرش(Perêş): فرین، خوە هلاڤێتن، خوە هاڤێتن ژ جهەکی بۆ جهەک دی.

پرغونه(Perxûnê): کرێت.

پرکاوش(Perkavêş): کەزاختن.

پرکم(Perkem): بێ کەلک، بێ مفا، تشتێ کو چو پێ نەقەتیت.

پرکوک(Perkûk): خانیێن مەزن، قەسر.

پرگار(Pergar): ئالاڤەکێ دو چقە د زانستێ هەندەسێ دا بکار دهێت و وێنێن بازنەیی پێ دهێتە چێکرن(فرجال).

پرگاله(Pergalê): باهر ـ پارچە ـ پنی.

پرگنه(Pergenê): ناوچە ـ پارێزگەه.

پرما(Perma): ئالاڤەکە کو دارتراش بۆ کونکرنا داری بکاردئینن.

پرماس(Permas): پەرخاندن ـ دەست کرن(لەمس کرن).

پرن(Peren): ستێرا پەروین(ثریا)ـ ئارمیش، پەرۆکێ ئارمویشی یێ گولدار ـ بۆری ـ دوهی.

پرند(Perend): ئارمویش ـ شیر(شمشیر) ـ شڤێدی(شەڤا بۆری).

پرنده(Perendê): فرندە، باڵندە؛ (پرندگان = کۆما فرندا).

پرنیان(Pernêyan): ئارمویش.

پروا(Perva): بێهن فرەهی ـ حەزکرن(رغبة)ـ تێبینی ـ چاڤدان ـ ترس.

پروار(Pervar): قەلەو ـ خانیێ هاڤینی ـ ئاگردانک.

پرواز(Pervaz): پەرڤەکرنا فڕندا ـ فڕین(فڕینا فڕندا و فرۆکا«بالەفڕا»)ـ دەپێت نازک و کورت کو لسەر کاریتێن خانی ریز دکەن بەری بێتە ئاخبانکرن.

پروازە(Pervazê): خوارنا کو رێڤنگ یان نێچیرڤان دگەل خوە دبەن ـ ئاگرێ کو لبەر پێن بویک و زاڤا هلدکەن ـ پلپلک و زرزرک و تەیسوکێن کو بسەر سەرێ بویک و زاڤا دادکەن.

پروانە(Pervanê): پەلاتینک ـ هەروەسا گیانەوەرەکە وەکی طوری کو ل پێش یان پاش شێری دچیت دا بەرماییکێن شێری بخۆت و ب دەنگێ خوە گیانەوەرێن دی ژ هاتنا شێری ئاگەهدار دکەت ـ ئالاڤەکێ پەرداریێ دەستکردە کو ب کوردی ژی هەر دبێژنێ پەروانە، وەکی: (پەروانا ترومبێلێ یان فروکێ) ـ روخسەت، ئیجازە، دەستورنامە.

پەروراندن(Perveranden): پەروەردەکرن ـ فێرکرن.

پروردگار(Perverdêgar): پەروەردەکەر، ناڤەکە ژ ناڤێن خودێ.

پروژ(Pervej): نەژاد.

پروزن(Pervêzen): بێژینک، موخەل، یان هەرتشتەکێ ژ ڤی رەنگی.

پروندە(Pervendê): دوسیە.

پرویز(Pervîz): سەرکەفتی(مظفر، فاتح)ـ هەروەسا بنێرە(پروزن).

پرویش(Pervîş): سستی، بێ خەمی، قوسیری، تەنبەلی.

پروین(Pervîn): کۆمەکا ستێرانە، لێ تنێ شەش ژ وان کو وەک ئویشەکی نە لجەم هەڤ خرڤە بووینە، و ب چاڤ دهێنە دیتن، بعەرەبی دبێژنێ (ثریا).

پرە(Perrê): پەڕ، کنار، رەخ(پەرێ باژێری) ـ هەر تشتێ وەکی پەری بیت، وەکی: پەرێ ئاشێ ئاڤی.

پرهازە(Perhazê): دارێ پێتی کو زوی ئاگر تێ بەربیت.

پرهون(Perhûn): هەرتشتەکێ بازنەیی(بێدەر ـ توک، رستک و......هتد).

پرهیز(Perhîz): هشیاربوون،

خوەدوورئێخستن ژ هەر تشتەکێ زیاندار.

پرهیزانه(Perhîzanê): پاریز(خوە دوورئێخستن ژ خوارنێن خراب بۆ ئێشێ) ـ رۆژی، رۆژیگرتن.

پری(Perî): کورتکریا پەیڤا «پرپر»، کو ل پێشیا هندەک پەیڤێن وەکی(روز، شب، سال) دهێن و ئانکویا (بەری دو) ددەت، وەکی(پریروز = بەری دو رۆژا، پێر ـ پریشب = بەری دو شەڤا، شەڤا دی ـ پریسال = بەری دو سالا، پێرار) ـ پەری، فریشته.

پریدن(Perîden): فرین، خوە هلاڤێتن.

پریدن(Purîden): پڕ بوون، تژی بوون.

پریز(Perîz): ڤێرین، نرین، بعەرەبی دبێژنێ(زئیر) ـ فریز(گیایە) ـ بێژینک.

پریسا(Perîsa): کورتکریا پەیڤا لێکدایا (پەری افسا)یە، ئانکو: کەسێ کو ئەجن و پەریا ئێخسیر دکەت ـ حیلەکەر.

پریشان(Perîşan): بژالە ـ خەمگین، پەریشان ـ ئالوز ـ دەست تەنگ، دەستکورت.

پریون(Peryûn): گوڕی بوون.

پز(Pez): ئانکوا وێ یا دەقودەق هەمان پەیڤا «پێژ»ە، کو ژ پەیڤا («پختن»؛ ئانکو: پەحتن، پاتن) هاتیە وەرگرتن، وەکی: نانپز(نانپێژ)، لێ پرانیا جاران ئانکوا وێ یا گرێدایە ب پەیڤا بەری وێ ڤە، وەکی: آشپز: خوارن لێنەر(طبّاخ) ـ زودپز: قازانا بوخارێ(ژ بەر کو تشتێ تێدا زوی دکەلیت) و......هتد).

پزا(Peza): کەلەک(ئەو تشتێ زوی بکەلیت).

پزاوه(Pezavê): کویرهە، ئێتوین.

پزشک(Pêzêşk): پزیشک، نوژدار، دختور.

پژ(Pej): گر، کومت، چیا ـ ئەداڤ، کێم، پیساتی.

پژاوند(Pejavend): شینک(یێ کو جلکا و هریێ پێ دشۆن) ـ دارێ کو دادننە پشت دەری دا نەڤەبیت.

پژمان(Pêjman): خەمگین ـ دلتەنگ ـ پەشێمان.

پژمردن(Pejmurden): خەمگین

بوون ـ چرمسین.

پــــــژواک(Pejvak): دەنــــــگ، دەنگڤەدانا دەنگی.

پژوم(Pejûm): دەروێش ـ هەژار ـ گەدا.

پژوهیدن(Pêjûhîden): لێگەریان، ڤەکولین.

پس(Pes): لدویڤ، ل پاش(وەکی: پس فردا = ل دویڤ سوباهی را، دوزبا ـ پس افتادن = پاشکەتن) ـ ئالاڤێ پەیوەندیێ یا کــو ئەم دبێژینێ (پا)، وەکی: (پس تو هم آمدی؟ = پا تو ژی هاتی؟).

پس(Pus): پس، کور.

پساپیش(Pesapîş): پاش و پێش.

پساوند(Pesavend): د هۆزانێ دا ئانکو: (سەروا«قافیە») ـ د رێزمانێ دا ئانکو: پاشگر.

پست(Pest): کورت ـ ژێر ـ نشیڤ ـ چوننە(بێ بها ـ مرۆڤێ بێ بها) ـ قەلس.

پست(Pêst): ئار، ئارێ قەلاندی یێ گەنمی یان جەهی یان نوکا کو بعەرەبی دبێژنێ (سویق).

پســــــتـــــا(Pesta): پاش قولاچک(ذخیرة) ـ جار، کەرەت.

پستان(Pêstan): مەمک، چچک، گوهان(یێت ژنکا یان گیانەوەرێ مێ).

پســــتـــان بند(Pêstan bend): ئێلەک، زەخمە.

پستک(Pestek): چوخک.

پستو(Pestû): پاش مەزەلک.

پسته(Pêstê): فستەق.

پس خــــــورده(Pes xûrdê): بەرماییک.

پسر(Pêser): کور، بچویکێ نێر.

پســـــر اندر(Pêser ender): نەڤسی(نەڤسیێ کور).

پسربچه(Pêser beçê): سنێلە.

پسرخوانده(Pêserxandê): ئەو کــورێ کــو کــەســەک بۆ خــوە خــــودانکەت، ب عــــەرەبی دبێژنێ(تبني).

پسرو(Pêserû): کورتکریا پەیڤا (پسر)ە، ئانکو: کورکێ بچویک، کورکۆک.

پسروار(Pêservar): وەکی کورکا ـ د زاراوێ فــقــەهی دا ئانکو ئەو باهرا کو ژ میراتێ بابینیێ دگەهتە کوری.

پســغــده(Pesexdê): چێکری،

بەرهەڤ، ئامادە.

پس فـــــــــــردا(Pes ferda): دوزبا(پشتی دو رۆژێن دی).

پس فرستادن(Pes fêrêstaden): زڤراندنەڤە.

پس کـــوچە(Pes kûçê): کــولانا بچویک و بن گرتی.

پـــســـنـــدیـــدن(Pesendîden): پەســەندکـــرن، قـــەبویل کـــرن، هەلبژارتن.

پسوند(Pesvend): پاشگر.

پش(Peş- puş): مـــویێ پاتکا هەسپی.

پش(Puş): بوم، کوند.

پشـــام(Peşam): هەر تشـــتـــەکێ رەنگ تارى.

پشت(Puşt): ژ دەرڤـــە یان لســـەر تشـــتـــەکی ـ ل پشت، لدویڤ ـ پشت ـ پشتەڤان.

پشـتـاپشت(Puştapuşt): لدویڤ ئێک.

پشـت پا(Puştê pa): بەرپێـک ـ سەر پێ ی(بەروڤاژی بنێ پێ ی).

پشت پایی(Puştê payî): درکـەیە بۆ کورێ خرابکار(مخنث).

پشـــتک(Puştek): قـــولیـــپـــانک، قولپینک ـ چوخک.

پشت کوژ(Puşt kûj): پشت قلۆز، پشت قوز.

پشـــتـــوار(Puştvar): پشـــتـــەڤـــان، پەیڤـێن (پشـــتـــوان، پشـــتـــیـــبـــان، پشت و پناه) ژی لکارن.

پشک(Pêşk): پشکلێن گیانەوەرا ـ پشک هاڤێتن(قرعة).

پشک(Peşek): خوناڤ.

پشک(Puşek): کـێـتـک، پشـیـک، هەروەســـــا پەیڤــــێن (پوشک، پیـــشـــیـک، پیـــشی، گـــربە) ژی لکارن.

پشلنگ(Puşleng): عـــێـــبـــەلو ـ پاشـڤـــەمـــای ـ ســـست و خـــاڤ ـ کەلهـێن کو لسەرێ چیـایان دهێنە چێکرن.

پشم(Peşm): هری یا مـــیـــــــه و حێشترا.

پشە(Peşê): پێشی.

پشـــیــــز(Peşîz): پویلەک ـ پارێ هویردە یێ کێم بها.

پشیمان(Peşîman): پەشێمان.

پغنە(Pexne): پێپکێن پێسترکێ.

پـف(Puf): پـف(بـایـێ دەڤـی) ــ وەرمتی، باوی.

پفج(Pefc): ئاڤـــا دەڤی(تف و گليز).
پفيوز(Pufyûz): زەلامێ سست و تەنبەل و بێ شيان و بێ غيرەت.
پک(Puk): پش(تشتێ کو نيڤا وی ڤـاله بيت)ـ مـەزن، قـەلەو ـ بێـهن(هەوایێ کـو مـرۆڤ يان گيانەوەر هلدکێشن)ـ لشوينا (ملق ـ مـێـژ ـ فـڕ)ێ دهێت بۆ جگارکێش و قەلوينکێشا.
پکر(Peker): گێژ ـ سەرگەردان ـ خەمگين.
پکند(Pekend): نان(خـەلکێ خوارەزمێ ڤێ پەيڤێ بکار دئينن).
پکنه(Pekne): قەلەو ـ قەزم(بەژن کورت).
پگاه(Pêgah): سپێدە زوو.
پل(Pul): پر(جسر).
پل(Pêl): پەحنی يا پێی.
پلاس(Pêlas): بەڕک.
پلخ(Pelex): گەوری، حەفک.
پلخته(Pêlexte): صافينک(ئامانەکێ کون کونه، کو دەخل و دانی تێدا دشۆن).
پلشت(Peleşt): پيس، دژين، قرێژی، ب کێم و عەداڤ.
پلغده(Pelexde-ê): رزی، خراب بووی(بۆ هێکا و فێقی بکار دهێت).
پلک(Pêlk): چەرمکێ کو مژويلانک لسەرن.
پلگان(Pêllegan): پێسترک، پەيیسک، دەرەجک.
پلمس(Pelmes): هێجەت، مهانه ـ درەو، نەوەيی ـ بێبەختی.
پلنگ(Peleng): پلنگ.
پلوان(Pulvan): کـەرتکێن د ناڤبەرا مشار و حەودان دا(زاراوەکێ جوتيارانه).
پلوس(Pêlûs): زمانخوەشی، مەللاقی.
پله(Pêllê): پله، پايه(رتبة، درجة)ـ پێپکێن پێسترکێ.
پليته(Pelîtê): فتيله.
پليد(Pelîd): پيس(نجس).
پليد ازار(Pelîd êzar): زناکەر.
پناباد(Penabad): پارەکێ زيڤی بوو ب کێشا نيڤ مسقالی(نيڤ قران) کو لسەر زەمانێ قەجەرا دهاته بکارئينان.
پناغ(Pênax): ئارمويش، داڤا ئارمويشی.

پنام(Penam): پەرۆکـەکێ سـپی یێ چوارکـوژی کـو ژ پەنبی دهاتە چێکرن و زەردەشتی یان دئێخستنە بەر دەڤێ خوە و ل پشتـڤە گرێددان لدەمێ کو لهەمبەر ئاگرێ پیرۆز، ئاڤێستا دخواندن ـ ڤەشارتی.

پناه(Penah): پشتەڤان ـ زیرەڤان ـ سیبەرا دیواری.

پنبه(Penbê): پەمبی.

پنج(Penc): هژمارا پێنج(٥).

پنجـــاه(Pencah): هـژمـــارا پێنجی(٥٠).

پنج پا(Penc pa): کێڤژاله، قرژال.

پنجره(Pencerê): پەنجەرە.

پنجگان(Pencgan): پێنج پێنجە.

پنج گـــاه(Penc gah): ئێـک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە.

پنجـــول(Pencûl): پەنجـــێن گیانەوەرێن درندە.

پنچــه(Punçê): ئەنی ـ مــویێن هنداڤی ئەنیێ ـ ئەو پەرۆکێ کـو ژنک دئێخنە ئەنیا خوە.

پند(Pend): پەند، شـیرەت ـ ناڤێ فرندەکێ یە کو وەکی قەلێ یە بەس ژ وێ بچویکترە.

پندار(Pêndar): هزر ـ دالغـــە ـ گومان ـ سەیر ـ دفنبلندی.

پنزه(Penzê): داوەت، گۆڤەند.

پنگ(Peng): ئویشـیێ خـورمێ(چ خورمە پێڤە بن یان پێڤە نەبن).

پنگان(Pêngan): پەیاله، فنجـان. هەروەسا (بنگان، فنجان، پیاله) ژی لکارن.

پنهـــان(Pênhan): ڤــەشــارتـی، نەپەن، نەدیار.

پنیر(Penîr): پەنیر.

پوچ(Pûç): خرش.

پوده(Pûdê): کەڤن و پێتی.

پور(Pûr): کور، پس.

پوران(Pûran): ناڤەکە بۆ ژنکا.

پور دســـتـــان(Pûrê destan): روستەمێ زال.

پوزخند(Pûzxend): ناڤێ جــورە کـەنی یەکی یە کـو بۆ کـێـمکرن و یاری پێکرنێ دهێتە بکارئینان کو بعەرەبی دبێژنێ (استهزاء).

پوزش(Pûzêş): لێبورین.

پوسانه(Pûsanê): زمـانخـوەشی، مەللاقی.

پوست(Pûst): پویست، چەرم.

پوش(Pûş): خیڤەتا مەزن ـ پەردە ـ جلک ـ زری و کومزری.

پوشاک(Pûşak): هەر تشتێ کو بکەنە بەرخوە.

پوشال(Pûşal): پویش و پەلەخ.

پوشی(Pûşî): پەڕۆکەک بوو کو شاشک و شویتک ژێ دهاتنە چێکرن.

پوشیدن(Pûşîden): د بەرخوەکرن.

پوک(Pûk): خرش ـ پویش و پەلەخ.

پوکە(Pûkê): قالکا فیشەکێ.

پول(Pul): پر(جسر).

پول(Pûl): پارە.

پولاد(Pûlad): پیلا.

پولک(Pûlek): پویلەک ـ پویلەکێت ماسی ـ کورتکریا پەیڤا (پول: پارە)یە.

پولکی(Pûlekî): پارەپەرێس، یێ کو حەژ پارا دکەت ـ بەرتیلخۆر.

پونگ(Pong): کیفکو، کیفکویی.

پوییدن(Pûyîden): غاردان، بەزین، بلەز چوون ـ لێگەڕیان و لێڤەکۆلین.

پە(Peh): بۆ سەرسورمانێ بکاردهێت(پەح، وەح، حەو و......هتد).

پهرو(Pehrû): پنی.

پهرە(Pehrê): زێرەڤانی ـ چاڤدان.

پهلو(Pehlû): رەخ، ئال، کنار، کێلەک.

پهلو(Pehlev): ملەتێ پارت؛ هەروەسا وەکی دبێژن «پهلوی»، ئانکو پارتی(ملەتێ پارتی ـ بنێرە: «پارت») ـ شار، بازێر ـ دلێر، ب هێز(ئەو ژی ژ بەر هندێ یە کو پارتی(پهلوی) د مێرچاک و دلێر بوون).

پهلو دادن(Pehlû daden): هاریکاریکرن.

پهلودار(Pehlûdar): مالدار و زەنگینێ کو کەس و کارێن وی خێرێ ژ وی و مالێ وی ببینن.

پهمزک(Pehmezek): سیخور.

پهن(Pehn): پان، پەحن، بەرین.

پهن(Pêhên): پشکلێ هەسپ و هێستر و کەرا.

پهنا(Pehna): فرەهـ، بەرین ـ فرەهی، پانی.

پهناور(Pehnaver): گەلەک پان، بەرین.

پهند(Pehend): طەلە، طەلی.

پی(Pey): دەمارێن سپی یێن درێژ د لەشێ گیانەوەر و مرۆڤان دا کو ژ دەماغ و نخاعێ دەردکەڤن و ل

سەر زەڤلەکا بەلاڤە دبن دا هاتن و چوون و لڤلڤین ب رێکا وان بێتە ئەنجامدان، ب عەرەبی دبێژنێ (عصب) ـ شەنگستە، ئاساس ـ لدویڤ، ل پشت ـ پێ(ئەندامەکێ لەشی یە).

پیاپی(Peyapey): لدویڤ ئێک، بەردەوام.

پیادە(Pîyadê): پەیا ـ د یاریا شەترنجێ دا هەر شازدە جندینە.

پیادەرو(Pîyadêro): شوستە، رەسیف.

پیاز(Pîyaz): پیڤاز.

پی افکندن(Pey efkenden): دانانا بەرێ بنیاتی.

پیالە(Pîyalê): پەیالە، فنجان.

پیام(Peyam): پەیام.

پی بردن(Pêy burden): ڤەدیتن، سەرهلبوون.

پیجامە(Pîcamê): بێجامە.

پیچ(Pîç): لێک بادای، وەربادای ـ چەمیای ـ بورغی ـ هەر گیایێ کو لدور تشتا بئالیێت.

پیچپا(Pîçpa): کێڤژالە، قرژال.

پیچە(Pîçe-ê): پۆشی، پێچە، خێلی.

پیچیدە چشم(Pîçîdê çêşm): چاڤ وور، چاڤ ویر.

پیدا(Pêyda): ئاشکەرا، پەیدا.

پی در پی(Pêy der pêy): لدویڤ ئێک، بەردەوام.

پیر(Pîr): پیر، دانسال ـ لدەڤ صوفی یا ئانکو (رێبەر و رێ نیشاندەر).

پیرار(Pîrar): پێرار، بەری دوو سالا.

پیراستن(Pîrasten): خەملاندن.

پیرامون(Pîramûn): دۆرماندۆر، دەوروبەر.

پیراهن(Pîrahen): فانێلێ زەلاما یان ئەتەکێ ژنکا.

پیرایشگاە(Pîrayêşgah): سەرتراشخانە(حلاقە).

پیروج(Pîrûc): عەلۆک.

پیروز(Pîrûz): سەرکەفتی(د شەران دا).

پیش(Pîş): بەر، بەرامبەر، هەمبەر ـ بەری، وەکی: (پیش دم = بەری بێهنەکێ) ـ لجەم ـ حەرەکەکە بەرامبەر (ضمّە)یا عەرەبی.

پیشاب(Pîşab): میز، دەستاڤا زراڤ.

پیش آمد(Pîşamed): رویدان(رویدانا کو ژ نشکەکیڤە روی بدەت).

پیشانی(Pîşanî): ئەنی ـ بەخت، شەنس ـ ژ هەژی و بسەرڤە ـ دفنبلندی و خوەمەزنکرن ـ تڕانە و گەڵتە ـ زرِشەرمی ـ بێ دەلنگی و بێعاری.

پیشاوند(Pîşavend): پێشگر.

پیشرفت(Pîşreft): بەرەڤ پێشڤە، پێشکەتی.

پیشکار(Pîşkar): کەسێ کو لبەر دەستێ بەرپرسەکی مەزن کار دکەت و هندەجارا شۆلێت وی برێڤە دبەت ـ بەرپرسێ دارایی یێ پارێزگەهێ ـ ئەو کەسێ کو د نانپێژخاناڤە نانی ژ تەنویرێ دئینتە دەر.

پیشکش(Pîşkêş): خەلات، دیاری.

پیشگاه(Pîşgah): دەرازینک ـ بەر تەختێ شاهی.

پیش گفتار(Pîş guftar): پێشگۆتن.

پیشنهاد(Pîşnehad): پێشنیار.

پیشوا(Pîşva): سەرکردە، رێبەر، رێ نیشاندەر.

پیشواز(Pîşvaz): پێشوازیکرن.

پیشوند(Pîşvend): پێشگر.

پیشه(Pîşê): شۆل، کار، پیشە.

پیشیار(Pîşyar): خزمەتکار ـ شاگرد ـ هاریکار ـ جێگر.

پیغاره(Pîxarê): تەعن.

پیغاله(Pîxalê): پەیالە.

پیغام(Pêyxam): پەیام.

پیغامبر(Pêyxamber): پەیامبەر، پێغەمبەر.

پیغان(Pêyxan): پەیمان ـ سوز ـ مەرج.

پیک(Peyk-Pêyk): پیلک، قاسد.

پیکار(Pêykar): شەر، جەنگ.

پیکان(Peykan- Pêykan): کۆما پیلکا ـ پرتەکا سەرتیژا ئاسنی یە کو دئێخنە سەرێن رِما و تیرا.

پیکر(Pêyker): کەلەخ، لەش ـ پەیکەر، بوت ـ کەڤال، تابلۆ ـ د زانستێ ماتماتیکێ دا ئانکو(رقم)، بۆ نموونە: (٧٦٥)هژمارەکا سێ رەقەم(سە پیکر)ی یە کو ژ (٥، ٦، ٧)پێک دهێت.

پیگرد(Pêygerd): لدویڤچوون(تعقیب).

پیل(Pîl): فیل.

پیلپا(Pîlpa): پێ یێن فیلی ـ خودانێ پێ یێن مینا یێن فیلی ـ ناڤێ ئێشەکێ یە کو دکەڤتە پێن مرۆڤی، ب عەرەبی دبێژنێ(داءالفیل) ـ جۆرەکێ چەکی یە وەکی گورزی یە ـ ستوینێ کو دادننە بن بانی ـ جۆرەکێ پەیالا کو مەیێ پێ ڤەدخۆن.

پیلو(Pîlû): سیواک(کو ژ دارا «ئەراک» دهێتە چێکرن)، هەروەسا بۆ فرچێ ددانا ئەڤێن دەستکرد ژی دهێتە گۆتن.

پیلە(Pîlê): تەڤنەکێ نازکە کو کرمێ ئارمویشی ژ دەڤێ خوە دئینتە دەر و لدۆر خوە دپێچت، ئەڤ تەڤنە ب گەرماتی یەکا تایبەت دبیتە ئارمویش ـ ئاڤزە(پدیێن وەرمتی و ئەداڤ گرتی).

پیمان(Pêyman): پەیمان، سۆز ـ هەڤبەست ـ مەرج.

پیمودن(Pêymûden): رێ ڤەبرین، قۆناغ ڤەبرین(هەروەکی دەمێ رێڤنگەک ژ جهەکی ددەتە رێ و تاکو دگەهیتە جهێ بێهنڤەدانێ، دێ بێژت من هندە رێ یا ڤەبری)ـ پیڤان، کێشان.

پینکی(Peynekî): هینشکێت خەوێ.

پینو(Pînû): کەشک.

پینە(Pînê): پنی(پنیێن جلکا و پێلاڤا و.....هتد) ـ پەڤیشکێن رەق بووی، کو ل دەستی دیار دبن ل ژێر کارتێکرنا زێدە کارکرنێ ـ ئەو پنی یا کو ل ئەنیا مرۆڤێ نڤێژکەر دیار دبیت ژ بەر زێدە چوونا بۆ سوجدێ.

پیواز(Peyvaz): شەڤرەڤینک، چەکچەکیلە.

پیوستن(Pêyvesten): پێکڤە نویسیان، گەهشتنە هەڤ ـ هەردەم.

پیوند(Pêyvend): گەهشتنەهەڤ، پێکڤە نویسیان ـ مرۆڤاهینی، خزمانی ـ پیک(زاراوەکێ جوتیاری یە ـ پیک کرن ـ).

پیوندی(Pêyvendî): پەیوەندی(علاقات)ـ خزمانی ـ دارا کو هاتبیتە پیک کرن.

پیە(Pîyê): دوهن، بەز، دینگ.

پیەسوز(Pîyêsûz): چراکێ ب فتیلە کو لشوینا گازێ، ب دوهنی کار بکەت.

ت(Ta): پیتا چوارێ یه د ئەلفابێیا زمانێ فارسی دا کو مشه جاران دبیته (د)، وەکی: (توت: تود = توی، توختن: دوختن = دورین(بۆ جلکا)، کتخدا: کدخدا = مەزنێ گوندی).

تا(Ta): ئالاڤێ پەیوەندی یێ یه، وەکی: (از مشهد تا تهران = ژ مەشهەدێ تا تەهرانێ) ـ طا(رەخەکێ باری، رەخەکێ کاغەز یان پەرۆکێ طاکری ـ کت(بەروڤاژی جوت) ـ لدویڤ هژمارا دهێت و ئانکویا دانه ددەت، وەکی: (دوتا = دو دانه، سێ تا = سێ دانه)ـ داڤ(داڤێن بەنکا، داڤێن موی، داڤێن تێلێن سازێ«ژەه») ـ هەروەسا ناڤێ دارەکێ یه ژی کو پەیڤا (داغداغان) پترتر بۆ دهێته بکار ئینان.

تاب(Tab): بادانا کو دکەڤیته پرچێ و وەریسی ـ روناکی ـ گەرماتی ـ شیان ـ زاخ ـ قرار(بێهن فرەهی)ـ هێزک.

تاباک(Tabak): تا(حرارة) ـ دلقوتک ـ نەرەحەتی.

تابان(Taban): شەوقدەر(وەکی شەوقا هەیڤێ).

تابستان(Tabêstan): هاڤین، وەرزێ هاڤینێ.

تابوک(Tabûk): ژۆر، پاشمەزەلک.

تابه(Tabê): ئاقلەویک.

تابیدن(Tabîden): شەوقڤەدان، تەبیسین ـ تشتێ کو بهێته لێک بادان.

تابین(Tabîn): بندەست، ژێردەست ـ فەرمانبەر ـ جندی یێ کو چو پلێن لەشکەری نەبن.

تاپال(Tapal): ریخا چێلێ.

تاپو(Tapû): ئامانەکێ مەزنە کو ژ ئاخا جێرکا دهاتە چێکرن و دەخل و دان دکرنە تێدا.

تاتا(Tata): لالوتە، تورتوری.

تاتلی(Tatêlî): سوفرە، خوان.

تاتو(Tatû): هەسپێ کورتک و تێر موی کو بۆ غاردانێ گەلەک بهێزە.

تاتورە(Tatûrê): وەریسێ کو دئێخنە پێن دەوارا و لجهەکی طەول بکەن.

تاتول(Tatûl): دەڤ خوەهر.

تاچە(Taçê): جهال.

تاختن(Taxten): غاردان ـ هێرش برن ـ بەزاندن.

تاخیرە(Taxîrê): بەخت، شەنس ـ قەدەر(ئەڤ پەیڤە ب باوەرێن ئۆلی ڤە گرێدایە و ئانکوا وێ ئەو نەصیب یان قسمەتە یێ کو پێشدەم یانژی چێتر بێژین بەری بوونا مرۆڤی، بۆ مرۆڤی هاتیە دەسنیشانکرن).

تار(Tar): بەنک، دەزی ـ داڤ ـ تەڤنێ تەڤنپیرکێ ـ ئالاڤەکێ موزیکێ یە(بزق)ـ راستکا سەری ـ تاری.

تارا(Tara): ستێر.

تاراج(Tarac): تالان.

تاراندن(Taranden): هاژوتن ـ دوورکرن ـ دەرێخستن ـ بژالەکرن.

تارتار(Tartar): ریتال ریتال، پرت پرت، کەرکەر.

تارتن(Tarten): تەڤنپیرک، داپیروشک.

تارک(Tarek): سەر ـ راستکا سەری. ل هەروەسا پەیڤێن (تار، تارە، کاچک، کلاک، کلال، هباک)ژی لکارن.

تارم(Tarem): گونبەد(قوبە) ـ خانیێ ب داراهاتیتە چێکرن ـ پێسترکا داری یان ئاسنی.

تارمیغ(Tarmîx): مژ، مژەوی.

تاریک(Tarîk): تاری.

تاز(Taz): مرۆڤێ پویچ و بێ بها ـ گەنجێ کو حەژ شۆلێن پویچ بکەت.

تازاندن(Tazanden): بەزاندن(بۆ هەسپ و دەوارا دهێت گۆتن).

تازە(Tazê): نوو ـ کەیفخوەش و دلڤەکەر ـ گەش.

تازی(Tazî): تاژی ـ عەرەب، عەرەبی، وەکی دبێژن: (اسب

تازی = هەسپێ عەرەبی).

تازیانە(Tazyane): شلاق(یێ کو دەوارا پێ دبەزینن یانژی مرۆڤا پێ دقوتن).

تاژ(Taj): خیڤەت، کوین ـ نازک ـ خوین شرین، هەستی سڤک.

تاس(Tas): ترارکێ سفری ـ زار(النرد)ـ سەرێ بێ مووی، شامی(اصلع)ـ خەم ـ بێ قراری و بێ ئارامی.

تاسانیدن(Tasanîden): بێ هێز کرن ـ خەندقاندن ـ بێ دەنگکرن.

تاسە(Tasê): خەم ـ بێ قراری و نەئارامی ـ مەهبیران(ئەو حالەتە کو لدەڤ ژنکێن ئاڤز دیار دبت دەمێ کو دلێ وان ژ هندەک تشتا رەش دبیت و هندەک تشتێن دی بۆ دبنە داخواز).

تافتان(Taftan): سەوکێت تەنویرێ.

تافتن(Taften): بادان ـ هلکرن و شەوقڤەدان ـ شاراندن و سۆرکرن.

تاک(Tak): دارا تری(دارمێو).

تاکستان(Takêstan): رەزێ تری.

تالاب(Talab): حەود ـ مەلەڤانگەه.

تالار(Talar): ژۆرا مەزن، هۆل.

تاوان(Tavan): تاوان.

تاول(Tavel): پەقیشک(ئەڤێن کو لسەر دەستی دیار دبن)ـ گۆلک، گۆلکێ نێر.

تاهو(Tahû): مەی، عەرەق(یا کو ژ ئاڤا مێویژا هاتبیتە چێکرن).

تب(Teb): تا(حرارة).

تبار(Tebar): نەژاد، خانەدان، بنەمال.

تباسیدن(Tebasîden): ژ بەر زێدەبوونا گەرمێ ژ حالچوون، فەراک، ئەلەمک.

تبانی(Tebanî): دەست دانە هەڤ ژ بۆ بهەڤرا ب کارەکی رابن.

تبخال(Tebxal): تامێسک، شەڤترسک.

تبر(Teber): تەڤر، تەبەرک.

تبرک(Tebrek): کەلە.

تبست(Tebest): خراب بووی(فاسد) ـ بێ کەڵک و ژ کارکەفتی.

تبستغ(Tebestux): کەسێ کو بلەز باخڤیت.

تبشی(Tebşî): فەرخە سێنی(سێنی یا مەزن).

تبند(Tebend): فــەند و فــێل، حیله.

تبنگ(Tebeng): طەبەکێن فیقی یێن کو ژ شڤکێن داری بهێنه چێکرن(طەبەک، سەڵک، زەنبیل، سەڤی و......هتد)ـ دەف و داهۆل ـ هەروەســــــا دەنگێ زەنگل و چنگ(ناقوس)ێ یە ژی. هەروەسا پەیڤێن (تبکان، تنگان، تبوک، تپنگ و تبنگو) ژی لکارن.

تبوراک(Tebûrak): دەف ـ داهۆلا بچویک ـ بازنە(دایرە).

تپــانچــە(Tepançê): شــەق، زللەه(یێن کو مرۆڤ ب دەستی دادنته رویێ کەسەکێ دی)ـ دەبانچە، وەروەر.

تپنکوز(Tepenkûz): دەبەنگ، حوتک، بێ فەهم.

تپە(Teppê): گر، تەل.

تپیدن(Tepîden): لەرزین ـ بێ قەراری، نەئارامی ـ دلقوتک.

تتربو(Tetrebû): ترانە، یاری.

تتری(Tutrî): سماق.

تتق(Tutuq): خیڤەت، کوین.

تجــارە(Tecare-ê): جــانیکێ هەسپی، یێ کو هێشتا زین لێ نەکربیت.

تخت(Text): کورسیکا شاهینیێ.

تخت اردشیر(Textê Erdeşîr): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە.

تختخواب(Textêxab): تەختێ نڤستنێ.

تختـە(Textê): دەپێ داری ـ هەر تشتێ کو راست و پەحن بت، وەکی:(مەحفویرا، پارچێن ئەردی، وەرەقێن مەزنێن کاغەزی یان ئاسنی و......هتد)ـ فەرشێ کو مریا لسەر دشۆن ـ تابووت.

تخجم(Texeccum- Tex-cum): نە پیروز، پێ برەشک، بێ یوم، بێ ئیفلەح.

تخس(Texs): گەرمی، تا(حرارة)ـ دلقوتک ژ بەر خەم و کوڤانا.

تخش(Texş): تیر، تیرو کڤان ـ سەرێ جڤاتێ.

تخشا(Tuxşa): بزاڤکەر.

تخشایی(Tuxşayî): کارگەها چێکرنا چەکی.

تخلە(Texle-ê): گــــۆیال ـ هویرهویرک و پرت پرت.

تخم(Tuxm): طۆڤ(بذر ـ نطفە)ـ

هێک ـ گون، رطلێن مرۆڤی یان گیانەوەرا.

تخمە(Tuxme-ê): نەژاد، بنیات ـ تۆفکێت زەبەش و گوندۆر و کولندا.

تر(Ter): نیشانا هەڤبەرییێ، وەکی: (بهتر = باشتر، بزرگتر = مەزنتر، مهتر = چێتر)ـ نوی ـ تەڕ، شل(بەرۆڤاژی هشک).

ترا(Tera): دیوار ـ سکر.

تراز(Teraz): خەمل ـ نەخش و نیگارێن لسەر پەڕۆکا ـ میزانا بەنناى.

ترازو(Terazû): ترازی.

تراشیدن(Teraşîden): تراشین.

تراک(Terak): شەق شەق بووی ـ دەنگێ کو ژ شکەستنا تشتەکی رادبیت، هەروەسا بۆ دەنگێ برویسی یا ژی لکارە.

ترانە(Teranê): سروود ـ ئاواز ـ هۆزانا دورێزی(دو بەیتی)ـ تەر و طول ـ دلبەرا جوان ـ طولازێ روی دەلال.

تراهی(Terahî): فیتیێ ژ نوی بگەهیت.

ترب(Turub): تڤرێت مەزن.

تربچە(Turubçê): تڤرێت بچویک.

تربسە(Terbesê): کەسکوسور، کەسکوئالا(قوس قزح).

ترد(Turd): تەنک، هەر تشتێ کو زوی بشکێت.

تردامن(Terdamen): دەهمەن پیس، قەحبە.

ترس(Ters): ترس.

ترس(Turus): ئەردێ رەق کو کولانا وێ ب زەحمەت بیت.

ترسا(Tersa): یێ کو بترسید ـ مەسیحی ـ عیبادەتکەر و خودێناسێ ئۆلێ مەسیحی یە، کو د دێرێ ڤە دروینت و ل وێرێ ب طاعەت و عیبادەتی مژویل دبت(راهب).

ترسو(Tersû): ترسنوک، کولافە.

ترش(Turş): ترش.

ترشک(Turşek): ترشۆک(گیایەکە).

ترشیدن(Turşîden): ترش بوون.

ترغ(Turux): هەسپێ رەنگ سۆر.

ترغو(Terxû): جۆرەکێ حەریرێ رەنگ سۆر.

ترفنج(Terfenc): دژوار، رێکێت

ئاسیٚ، ئاستەنگ.

ترفند(Terfend): فەند و فیٚل ـ درەو ـ قەلپ، سەختە ـ ئاخفتنیٚن بیٚ مەعنە.

ترقە(Tereqqê): تەقتەقوشک.

ترک(Terek): شەق شەق، دەرزتی ـ خەندەکا کو لدۆرماندۆری کەلهیٚ دهیٚتە کولان ـ نمیای ـ تەڕ، شل ـ کچکا نە شوی کری ـ جۆرەکیٚ حەلاویٚ یە.

ترک(Terk): کومزری(کولاڤیٚ ئاسنی کو شەڕڤانا دشەڕا دا دکرنە سەریٚ خوە)ـ پاتکا سواری دەمیٚ کو ل هەسپی سوار.

ترکش(Terkeş): کیسکیٚ کو تیرا دکەنە تیٚدا(تیردانک).

ترکە(Terke-ê): شڤک، ترک.

ترکیدن(Terekîden): دەرزین ـ شکەستن ـ پەقین.

ترلک(Têrlêk): قەمیسیٚ هچک کورت ـ نەعال، شمک.

ترمە(Têrme): شال، جۆرەکیٚ پەرۆکی یە.

ترمە(Terme- Turme): تەحتییٚ زینا هەسپی.

ترنانە(Ternanê):

تەشریب(جورەکیٚ خوارنیٚ یە).

تروال(Terval): چقیٚ زراڤییٚ داریٚ ـ بەلگیٚ شینکاتی یا.

تروند(Tervend): فیٚقییٚ نوی گەهشتی.

ترەبار(Terêbar): هەمی رەنگیٚن فیٚقی و شینکاتییٚن خوارنیٚ.

تریت(Terît): تەشریب، نانیٚ هویرهویرکری د ناڤ ئافکیٚ، شیری یان ئاڤەماستیٚ دا.

تریز(Têrîz): دەهمەنا جلکی، دانگ.

ترین(Terîn): نیشانا هەڤبەرکرنیٚ، وەکی: (بهترین = باشترین، داناترین = زاناترین).

تریوە(Terîve): ریٚکا پڕ کەند و کۆر.

تز(Tez): ددانکیٚت کلیلیٚ ـ فرندەکیٚ خوەشخوانە ـ کەچەل، شامی(اصلع).

تژدە(Tejde): دەستحەقیٚ کو ئاشڤان وەردگریت بەرامبەر ئارکرنا گەنمی ـ دەستحەقیٚ کو ئاشچیٚکەر وەردگریت بەرامبەر تیژکرن یان چیٚکرنا ئاشی.

تس(Tus): باییٚ کو بیٚ دەنگ ژ

قۆنێ دەرکەڤیت ـ تف، گلیز.

تس(Tes): شەق، زللەھ.

تساچە(Tesaçê): تیمساح ـ نەھەنگ.

تسمە(Tesmê): قایشا چەرمی، کەمەربەندا چەرمی.

تش(Teş): کورتکریا پەیڤا (آتش = ئاگر)ـ تەبەرک، تەڤرک.

تش(Têş): تێهنی.

تشت(Teşt): تەست.

تشتر(Têşter): د ئایینێ زەردەشتی دا ناڤێ فریشتا بارانێ یە.

تشلیخ(Teşlîx): جێ نڤێژک، سوجادک، شەملک.

تشنک(Teşnek): ئەو جەھ ژ ھەستیێ سەری یێ کو ل بچویکاتیێ نەرم.

تشنە(Têşnê): تێهنی.

تشی(Teşî): سیخور.

تشیرە(Teşîrê): تەبەل، مەرمەر(ئێک ژ پێ یاریکێن بچویکایە).

تف(Tef): گەرمی ـ ھلم(بخار)ـ رۆناهی.

تف(Tuf): تف، گلیز.

تفالە(Tufalê): سومارتە.

تفت(Teft): گەرم ـ ب جم و جۆل ـ ب لەز.

تفتان(Teftan): گەرم و شاریای ـ کەرەکێ نانی ـ ناڤێ چیایەکی یە ل سەر توخیبێ ئیران و ئەڤغانستانێ کو جارجارا هلما گەرم ژ دەڤێ وی دەردکەڤیت.

تفتە(Teftê): تەڤنێ تەڤنپیرکێ ـ گەرم بووی.

تفتیک(Teftîk): هری یا نەرم.

تفسە(Tefsê): پنیکێن رەش یێن کو ل سەر رویێ مرۆڤی دیار دبن ـ خەم و دل کەسەری ـ بنێرە: (تاسە).

تفش(Tefş): شیرەتکرن، نسحەتکرن، گازندە ژێکرن.

تفنگ(Tufeng): تڤەنگ.

تک(Tek): کت ـ تنێ ـ ئێکانە ـ کێم ـ بن(قعر)ـ غاردان.

تک(Tuk): نکلێ فرندا ـ سەرێ تیژێ ھەر تشتەکی وەکی شویژن و خەنجەر و رم و......ھتد.

تک(Têk): پاری.

تکاپو(Tekapû): ڤەکۆلین، لێگەریان.

تکان(Têkan): لڤلڤین، لەرزین.

تکاور(Tekaver): بەزۆک، یێ کو دکەتە غار ـ هەسپێ کو حێل بکەتە غار.

تک تک(Tek tek): ئێک ئێکە.

تکژ(Tekej): تۆڤێ دناڤ بەرکێ تری دا.

تکل(Tekel): میها ب شاخ ـ زەلامێ گەنج و بەژن بلند، زەلام باش.

تک لپە(Tek leppê): ئێک لب(هەر گیایەکێ کو دندکا وی ئێک لب بیت، وەکی: گەنمی و جەهی و......هتد).

تکمار(Tukmar): تیرا کو سەرکێ تیژ پێڤە نەبیت.

تکمە(Tukmê): مەهیک، قومچە، قولپک ـ ئالاڤەکێ بچویکە کو هەرگەر بدەوسینن دێ گلوپ هەل بیت یان زەنگ هێتە لێدان و......هتد(پلاک).

تکند(Tekend): کۆلکێ مریشکا.

تکو(Tekû): مویێ خەلەک و قژاڤژ ـ نانێ دوهن دای.

تکوک(Tekûk): جاما مەیێ، جاما عەرەقێ.

تکە(Têkkê): پرت، کەر ـ پاری.

تکە(Tekkê): بزنێ نێر ـ بزنێ کو ڤ بەر پەزی دکەڤیت(سەرکێشێ پەزی).

تکیدە(Tekîdê): لەغەر، لاواز، زراف.

تگرگ(Tegerg): گژلوک.

تگل(Têgel): پنی یێن کو دئێخنە جلکێن دریای.

تلاتوف(Telatûf): پیس و قرێژی ـ دەنگ و دۆر و قەرەبالغ.

تلاش(Telaş): بزاف، پێکۆل.

تلالا(Telala): دەنگ ـ گازی ـ ئاواز ـ سترانبێژی.

تلان(Tellan): گەلەک قەلەو، بخوەڤە.

تلغ(Telx): تەحل ـ مرۆڤێ بێ لۆق و بێ طبعەت.

تلخە(Telxê): زەرداف.

تلکە(Telekê): پارێ کو ب فەند و فێل ژ ئێکی هاتبیتە ستاندن.

تلمبە(Tulumbê): ئالاڤەکە کو ئاڤێ پێ ژ بیرێ دکێشنە دەر(پەمپە).

تلنگ(Teleng-Tuleng): داخواز ـ ئارەزوو ـ پێویستی ـ گەدایی، خاستن، هەروەسا پەیڤا

(تلنه) ژی لکاره.

تلو تلو(Têlu-têlu): هەژهەژۆک، تی و تی برێڤەچوون(دەمێ مرۆڤ سەرخوەش دبیت).

تلوک(Telûk): ئارمانج.

تله(Tellê): طەلە، طەلی.

تله(Têllê): دەرەجک، پێپکێن پێسترکێ.

تلی(Tulî): کیسکێ کو دەرزیک و بەنکا بکەنە تێدا.

تم(Tem): تاریاتی ـ رەشاتی ـ هلم، مژ ـ نەخوەشی یەکا چاڤی یە.

تماخره(Temaxerê): ترانە، یاری، سحبەت.

تماغه(Tumaxê): کولاڤ.

تمرگیدن(Temergîden): ئاخفتنەکا کولانکی یە ئانکو روینشتن، بۆ نموونە هەگەر مامۆستا بێژیتە قوتابیێ تەنبەل روینە، دێ بێژیتێ: «بتمرگ = Bêtemerg)، کو نێزیکی (وەلی بە، بقەلعە)یا مەیە.

تمليت(Temlît): سەربارک ـ رەخەکێ باری.

تمنده(Temende): لالوتە، تورتوری.

تمنه(Temene): شویژنا کو لحێفا پێ ددروین.

تموک(Temûk): ئارمانج ـ جۆرەکێ تیرا کو سەرێ وان پەحن بوو و هەگەر چووبا د لەشی را ب ساناهی ژێ نەدهاتە دەر.

تن(Ten): لەش، کەلەخ، بەروبەدەن.

تناور(Tenaver): قەلەو ـ ب هێز(بۆ مرۆڤ و گیانەوەر) و ئازا(بۆ دارا).

تنبان(Tenban): شەلوال، بێجامە.

تنبسه(Tenbesê): مەحفویر، فەرش.

تنبک(Tunbek): طمبلک(ئالاڤەکێ موزیکی یە).

تنبل(Tenbel): تەمبەل، کەسلان، بێ کار، کەدوەر.

تنبل(Tunbul): فێل، حیلە ـ جادوو(سحر).

تنبو(Tenbû): جۆرەکێ خیڤەتایە.

تنبور(Tenbûr): تەمبویر(ئالاڤەکێ موزیکی یە)، هەروەسا (دنبره) ژی لکارە.

تنبوشه(Tenbûşê): بۆرییا کو ژ

ئاخا جێرکادهێته چێکرن و د ناڤ ئاڤاهیا دا بکار دئینن.

تنبـوک(Tenbûk): ئەو رەخێ زینا هەسپی یێ کو (رکاب) پێڤه بیت.

تنبـیـدن(Tenbîden): لەرزین ـ هەرفین ـ دلقوتک.

تنخـواه(Tenxah): پارە ـ زێر ـ متا.

تند(Tund): تیژ و برەک ـ چست و چەلەک ـ طام تیـژ، وەکی طامـا فلفلێ ـ بێ طبـعـەت، تۆڕە ـ نەترس ـ بەلاکڕ ـ بلنداهی.

تنداب(Tundab): بەزەک(ئاڤا کو لسـەر ئەردی یان د مـشـارا دا ببەزیت ژ بەر سەرنشیڤی یا وان) ـ تیژاڤ.

تندباد(Tundbad): هرەبا، توفان.

تندبار(Tundbar): گـیـانەوەرێ درندە و گـەزندە یان لەقـهاڤـیژ و پێڤەدەر، گیانەوەرێ ئازارگەهینەر.

تندخو(Tundxû): بەدفەڕ، بێ سنج ـ تۆڕە.

تندر(Tunder): دەنگێ گـرگـرا ئەورا، یان هەر تشـتێ کـو وەکی ئەورا گرگرێ بکەت.

تـن دردادن(Ten derdaden): رازی بوون(یێ کـو بەریکێ هندی مابنە پێڤە کـو ب کارەکی رابیت لێ وی قـەبوول نەدکـر و ل داوییێ رازی ببیت کو وی کاری بکەت).

تندرست(Ten durust): ساخلەم، لەش ساخ.

تندرو(Tundrû): یێ کـو بلەز بچـیـت ـ تۆرە(یێ کـو زوی بفـوبریێت) ـ بێ ترس ـ لێڤ و لامتۆڕ شۆڕ ـ بەخیل.

تنده(Tunde): سـەرنشـیڤ، ژۆردانی ـ بشکوژ ـ بەلگێ دارێ یێ کو ژ نوی دەردکەڤیت.

تندیس(Tendîs): وەکی لـەشی ـ پەیکەر، بوت.

تنزیب(Tenzîb): فـانێلە ـ پەرۆکێ سپی کـو فـانێلا ژێ چێدکـەن یان دادننە سەر برینا.

تنک(Tunuk): تەنک ـ پەحن ـ کێم جهـ ڤەگر.

تنکه(Tunuke): دەرپێ کـورت، تەبانە.

تنگ(Teng): تەنگ(جهێ تەنگ) ـ دۆل، نهـال ـ تەنگا دەوارا ـ جـهـال ـ بار، خـرار، بۆ نموونە دبێـژن: (تـنـگ شـکـر = بـارێ

شەکرێ کو دڕکەیە ژ لێڤێن دلبەرێ).

تنگ(Tung): گوزک، جەرک.

تنگاتنگ(Tengateng): دناڤێکرا، د بنێکرا.

تنگبیز(Tengbîz): بێژینک.

تنگنا(Tengna): جهێ تەنگ(کولانا تەنگ، رێکا تەنگ)ـ تەنگی ـ دژواری ـ جەخت، فشار.

تنگه(Tengê): جهەکێ تەنگ ژ دەریایێ د ناڤبەینا دو هشکیا دا کو دو دەریایا بگەهینتە ئێک، ب عەرەبی دبێژنێ «مضیق»، وەکی(تنگەء هرمز = مضیق هرمز، تنگەء سوئز = مضیق سوئز) ـ پرتەکا بچویک ژ زێری یان زیڤی.

تنگیاب(Tengyab): تشتێ کو بزەحمەت بدەست بکەڤیت.

تنو(Tenû): زاخ، شیان.

تنور(Tenûr): تەنویر.

تنوره(Tenûrê): جۆرەکێ جل و بەرگێ شەڕی یە.

تنوز(Tenûz): شکەن، دەرز.

تنومند(Tenûmend): بخوەڤە، قەلەو ـ بەژن بلند ـ ب هێز ـ ئازا.

تنه(Tenê): لەشێ مرۆڤی ـ دار(هەر ژ ئەردی تا چقا)ـ تەڤنێ تەڤنپیرکێ.

تنها(Tenha): کت ـ تنێ ـ ئێکانە.

تنیزه(Tenîzê): دەهمەن، دەهمەنا چیای یان دەشتێ.

تو(To): تو(جیناڤێ دووێ یێ کت).

تو(Tû): تێدا، دناڤدا.

تواسی(Têvasî): مەحفویرا ب نەخش.

توان(Tevan): هێز ـ زاخ ـ شیان.

توانا(Tevana): یێ ب هێز ـ یێ ب زاخ ـ یێ ب شیان.

توانستن(Tevanêsten): کارین، شیان، پێ چێبوون.

توبان(Tûban): ئەو دەرپیێن کورت یێ کو وەرزشڤان دکەنە پێ خوە لدەمێ یاریا خوە لێکدانێ.

توبره(Tûbreh): چنتکێ کو نێچیرڤان یان رێڤنگ خوارنا خوە یان کەلوپەلێن نێچیرێ دکەنە تێدا و ب ملێ خوەڤەدکەن ـ جهۆرێ کای و جەهی(جهۆرێ دەوارا).

توبه(Tûbe): کەسکوسۆر، کەسکوئالا(قوس قزح).

توپ(Tûp): تەپە ـ توبا پەڕۆکی ـ تۆپ(کو وێ ژی رەنگێن خوە هەنە، وەکی: تۆپا نەمساوی، تۆپا ۱۰٦ملـم و تۆپا ۱۲۰ملـم و......هتد).

توت(Tût): توی.

توتک(Tûtek): طوطی، بەبەغا ـ پشکەک ژ بلوولێ کو شڤان مـوزیکێ پێ لێددەن ـ سندوقا پارا، گەنجینە.

توچال(Tûçal): کونبەفر.

توده(Tûdê): گر ـ تەل ـ کۆما خەلکی.

تور(Tûr): تۆڕ، وەکی تۆڕا ماسی یا ـ د چیروکێن شەهنامێ دا ناڤێ کوڕێ ناڤە یێ فرەیدونی یە کو (تورج) ژی دبێژنێ ـ دلێر و پەهلەوان.

تورک(Tûrek): طۆری، تویری(گیانەوەرەکێ درندەیە).

توریدن(Tûrîden): شەرمین بوون ـ رەڤین، هەلاتن ـ دویرکەفتن.

توسن(Tûsen): شەمبۆز.

توش(Tûş): خوەلبەرگرتن ـ هێز ـ زاخ ـ لەش، بەدەن ـ زاد.

توشک(Tuşek): دۆشەک.

توشکان(Tûşkan): ئاگردانکا حەمامێ.

توشه(Tûşê): زاد، خوارنا هندک، خوارنا کو رێڤنگ بۆ دەمێن پێدڤی دگەل خوە هلدگرت.

توشی(Tûşî): ئەو پێکڤەخوارنا کو هەرئێک خوارنا خوە دانیتە سەر سوفرێ و پێکڤە خوارنێن هەڤدوو بخۆن.

توغ(Tûx): ناڤێ دارەکێ یە کو بۆ سوتنێ دهێتە بکارئینان ـ ئالا(علم) ـ نیشانە(علامة).

توف(Tûf): هەوار و فریاد ـ دەنگ و دۆر ـ قەرەبالغ و هۆسە.

توفال(Tûfal): پرتە دەپێن بچویک کو لسەر گاریتێن بانێ خانی رادئێخن و ئاخێ دکەنە سەر.

توفان(Tûfan): تێک هاتن و تێکچوون ـ دەنگ و هەرا ـ ڤێککەڤتنا هەوای و بایێن دژوار ـ رابوونا ئاڤێ و لەییزتنا پێلێن دەریایێ.

توک(Tûk): کولەکا موی یان هریێ ـ پوچک یان مویێ هنداف چاڤێ

هەسپی ـ چاڤ.

تول(Tûl): رەڤین، هەلاتن.

تولک(Tûlek): زیرەک، چەلەنگ ـ مریشکا کو پەرێن وێ وەریابن.

توله(Tûlê): تویلە یان کویچکێ سەی و طوری(تویری)یا.

تونی(Tûnî- Tûnêyî): خەلکێ «تون» (بـاژێرەکێ ل دەڤـەرا خوراسان کو نوکە دبێژنێ «فردوس»)ـ ئاوارە ـ دز، رێگر.

تویل(Tevîl): سەر شامی(اصلع) ـ ئەنی ـ راستکا سەری.

تـە(Teh): بن، وەکی (بنێ دەریایێ).

تهک(Tehek): ڤالە، خالی ـ رویس، تازی ـ توز و غوبار ـ ئەرد، گویا زەمین.

تهم(Tehm): ب زاخ، ب هێز ـ مەزن، ب کەلەخ ـ بێ هەڤتا د مەزناهی و دلێری وئازاتییێ دا.

تهی(Tuhî): ڤالە، خالی.

تیان(Têyan): مەنجەلا مەزن.

تیب(Tîb): سەرگەردان، حەیران.

تیبا(Tîba): ناز و نازداری ـ فێل و فند ـ ترانە.

تیپ(Tîp): دەستەکەکا رێک و پێک ژ خەلکی ـ زاراوەکێ لەشکەری یە.

تیتال(Tîtal): فێل و فند ـ مەللاقی.

تیج(Tîc): کاتێن دارێ ـ ئارمویشێ خاڤ.

تیر(Tîr): تیر(تیرا کڤانێ)ـ تەلقە، فیشەک، گوللە ـ گاریتە ـ باهر، پشک ـ ناڤێ ستێرا(عطارد) ـ ناڤێ مەها چوارێ یە ژ سالا هەتاڤی و سەرێ وەرزێ هاڤینێ یە ـ ناڤێ رۆژا سێزدێ یە ژ هەمی مەهەێن سالا هەتاڤی ـ ژ بەر کو د کەڤن دا ناڤێ هەیڤا دەستپێکا وەرزێ پاییزێ (تیر) بوو، لەورا دگۆتنە پاییزێ ژی (تیر) ـ تاری.

تیرست(Tîrset): هژمارا سێ صەد(٣٠٠).

تیره(Tîrê): بنەمال، خانەدان، دەستەکەک ژ مرۆڤا کو ژ نەژادەکی یان ژ نەتەوەکی بن ـ تاری، رەنگ رەش.

تیریز(Têyrîz): دەهمەنا جلکی، دانگ ـــ چەنگ و پەرێن مریشکێ.

تیز(Tîz): برەک، تیژ ـ چست و

چەلەک، حیێل و بەزەک ـ تیژ (بۆ طامێ) ـ بایێ ب دەنگێ کو ژ قۆنێ دەردکەڤیت.
تیشه (Tîşê): تەبەرک، تەڤرک.
تیغ (Tîx): شیر، شمشیر ـ دەڤک (موس) ـ ستری، درک ـ بلنداهی و سەرێ چیای ـ تیروژکێن تاڤێ (شعاع الشمس).
تیغال (Tîxal): هێلینا فرندا.
تیغه (Tîxê): هەر تشتێ کو وەکی دەڤکی تیژ و برەک بت ـ ناڤبر (دیوارکێ تەنک).
تیکوز (Tîkûz): کەشک.
تیل (Tîl): خال (نقطه).
تیلا (Tîla): وەریس، ئالاڤێ وەریس بادانێ.
تیله (Tîlê): تەبەل، مەرمەر (پێ یاریکەکا بچویکایه).
تیم (Tîm): جهەکێ مەزن کو بازرگان ل وێرێ بازارا بکەن ـ خەمخوری، دلتەنگی.
تیمار (Tîmar): سەرەگوهی و چاڤدێری و برین پێچی یا نەخوەشێ بریندار ـ خەمخوری، دلسوژی ـ هزر (فکر) ـ ئێش و رێنج (وەستیان، زەحمەت، وەکی: رێنجبەر = یێ کو خوە دواستینیت ل پێناڤ کارەکی، زەحمەتکێش).
تیمارستان (Tîmarêstan): شێتخانە (شماعي).
تیمسار (Tîmsar): پلەیەکە بۆ ئەفسەرێن لەشکەری کو ژ (سرتیپ)ی مەزنترە ـ جەناب (حضرت).
تیموک (Tîmûk): لێڤ شۆر، گرتی، بێ مەعد.
تیوا (Tîva): بێ ترسی، بێباکی.

ث: ئەڤ تیپە نە د زمانێ كوردی و نە ژی د زمانێ فارسی دا نینە و چ پەیڤا د ناڤ زمانێ فارسی دا ب بەرچاڤ بكەڤت كو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بیت، هەگەر مرۆڤ لدویڤ بچیت دێ بینیت كو ئەو پەیڤە د بنەڕەت دا عەرەبی نە. هەروەسا هندەك پەیڤ ژی، پەیڤێن دارشتی یان لێكدایینە ژ زمانێ عەرەبی و زمان و پاشگرێن فارسی، وەكی ڤان نموونێن ل خوارێ د دیار.

بۆ زانینا بلێڤكرنا ڤێ تیپێ لجەم فارسان هەروەكی بلێڤكرنا (س، ص)ە، ئانكو هەمان (S) دهێتە بلێڤكرن.

ثابت(Sabêt): موكوم، بنەجھ.

ثابت ساختن(Sabêt saxten): سەلماندن، راڤەكرن.

ثابت شدن(Sabêt şuden): راست و دروست بوون ـ دیاربوون، سەلمین.

ثابتە(Sabête): ستێرا نەلڤ یان ژی مرۆڤ تێ نەئینتە دەر كو یا دلڤیت.

ثافل(Safêl): ڕەپالهان ـ هەر تشتێ كو ب بن بكەڤیت(ب تایبەتی د ئاڤێ دا).

ثالث(Salês): سێ یەم.

ثامن(Samên): هەشتەم، هەشتەمین.

ثانی(Sanî): دویەم.

ثانیە شمار(Sanîyê şumar): چركەژمێر(میلێ دەمژمێرێ كو بەس چركا دیار دكەت).

ثبت(Sebet): هێجەت، مهانە ـ جهێ باوەریێ، زەلامێ جهێ باوەریێ.

ثبور(Subûr): پویچ بوون، هیلاك

بوون، نەمان.

ثـــروتمـــنـــد(Servetmend):
سەرمایەدار، دەولەمەند، زەنگین، هەیی.

ثری(Seryî): زەنگین، دەولەمـــەند، زەلامێ مالدار.

ثقل دان(Sufldan): ئامـانێ كـو بلغەم و ئاڤا دەڤی بكەنێ.

ثقافت(Seqafet): زیرەک و چست و چالاک بوون، ماهر و شارەزابوون.

ثناخـوان(Senaxan): مـەدحكەر، كـەسێ كـو پەسن و سـالوخـێن تشتەكی یان كەسەكی بدەت.

ثوابكار(Sevabkar): قـەنجـیكار، كـەسێ كـو كـارێن باش و ب خـێـر دكەت.

ثیران(Sîran): گا یێن نێر.

ج(Cîm): هندە جـارا دبیـتـە (ز)، وەکی: (ارج = ارز: بهـا، قـەدر و قیـمـەت)، هندە جارا دبیتە (ژ)، وەکی: (کج = کژ: خوەهر)، هندە جـارا ژی دبیـتـە (گ)، وەکی (آخـشـیج = آخـشـیـگ: عنصـر یـانـژی هـەر ئـێـک ژ چـوار عنصرێن(ئاڤ، ئاگر، با، ئاخ)).

جا(Ca): جـهـ ـ مەقام، پایە، پلە.

جابجا(Cabêca): جێبەجێ ـ د دەم دا، دەملدەست، ئێکسـەر ـ هندە جهـا، وەکی: (جابجـا باران آمدە بود: هندە جـهـا باران هاتبـوو و هندە جها نەء).

جاجیم(Cacîm): جۆرەکێ پەرۆکی یە ـ بەڕک.

جاخسوک(Caxsûk): شالۆک.

جـادنگو(Cadengû): بەڕەڤـان ـ خزمەتکارێ پەرستگەهێ.

جادو(Cadû): سێحر، جادوو.

جـــادوزن(Cadû zen): ژنـا سـێـحـرەبەند ـ ئەو کـەسێ کـو سێحرێ بەتال کەت.

جـادوگـر(Cadûger): جـادووگـەر، سێحرەبەند.

جارختی(Carextî): رسـتا جلکا، یان هەر جهێ جلکا لێ هلگرن.

جــارو(Carû): کـورتکریا پەیڤـا لێکدایا (جا روب = جـا روبندە) ئانکو: جـهـ پاقـژکـەر، گـێـسـک، جەڕیفک.

جـاروجنجـال(Caro cencal): هەوار و قێرین، هۆسە و قـەرەبالغ، دەنگ و دۆر.

جـــاری(Carî): ژن تـی(ژن برایـا مێری).

جاست(Cast): ئیسل(جهێ کو تری بکەنێ و ب پیـاڤـە بچنە سـەر دا

ئاڤێ ژێ بگرن).
جاشدان(Caşdan): کوار.
جاف(Caf): قەحبە، جفت (ژنا خرابکار، ژنا کو ب زەلامەکی ب تنێ تێر نەبیت).
جاکار(Cakar): زەڤی یا کو هەرسال بێتە چاندن(زاراوەکێ جوتیاری یە).
جال(Cal): تەلە، تەلی.
جالیز(Calîz): وەرزێ گوندۆر و زەبەش و خیارا.
جام(Cam): جاما شەرابێ ـ خودیک و شیشە.
جام جم(Camê Cem): د داستانێن ئیرانی یێن کەڤن دا جاما (جەمشید)ێ شاهێ پیشدادی یانە کو نەخشەیێ جیهانێ لسەر بوو و هەمی جیهان تێڕا ددیت.
جامە(Camê): پەڕۆکێ دروی یان نەدروی، جل و بەرگ ـ پەیالە ـ گوزکێ مەیێ.
جامەدران(Camêderan): ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە؛ دبێژن ئەڤ ئاوازە ژ دانانا (نەکیسا)ی بوو کو دەمێ ئەڤ موزیکە دهاتە لێدان، ئامادەبوویا جلک د بەرخوەدا ددڕاندن.
جامەء غوک(Camêyê xûk): کەڤز.
جامەکن(Camêken): جهەکە د حەمامێ ڤە کو تێڤە جلکا ژ بەرخوە دکەن ـ رێگر.
جان(Can): جان، گیان، ئەو تشتێ کو لەش پێ زیندی.
جانا(Cana): گیانە، ئەی جان.
جانان(Canan): دلبەر ـ خوەشتڤی.
جانباز(Canbaz): کەسێ کو گیانێ خوە دئێختە د مەترسیێ دا ل پێناڤ ئارمانجەکێ، گیان فیدا ـ ئازا، دلێر، نەترس.
جانبدار(Canêbdar): لایەنگیر ـ هاریکار.
جان بوز(Canbûz): ڤەشارگەه، پەناهگەه، هەشار.
جانخانی(Canxanî): جۆرەکێ جهالێ مەزن و زڤرە.
جانشین(Canêşîn): جێگر ـ خەلیفە ـ قایمەقام، ولیعهد.
جانور(Canêver): گیاندارێ زیندی کو بشێت بێت و بچیت(پتر بۆ گیانەوەری دهێتە بکارئینان).

جانه(Canê): گیان، جان ـ چەکێ شەڕی و زری و کومزری ـ هەر گیاندارەکێ جحێل ـ کاتە(یێن دارا).

جاور(Caver): خودانێ جهی ـ حال، حالەت، چەواتی.

جاورد(Caverd): ستری، دڕک.

جاوید(Cavîd): نەمر، هەردەمی، هەروهەر، هەمیشەیی(دائمی، ابدی).

جای(Cay): جه، در.

جای مند(Caymend): تەنبەل، کەدوەر.

جایی(Cayî): ئەدەب، دەستاڤخانە، تەوالێت(wc).

جدا(Cuda): جودا، ژ هەڤدو دویر.

جدر(Cedr): حێشترا مێ یا چوارسالی.

جر(Cer): شکەن، دەرز، کەلشتا کو دکەڤیتە ئەردی ـ جۆ، جۆک.

جر(Cêr): دەنگێ دڕاندنا کاغەزێ یان پەڕۆکی و تشتێن ژ ڤی رەنگی.

جر(Cur): زینا هەسپی.

جرب(Curb): فڕندەکێ وەکی کەوی یە.

جربزه(Curbuzê): زیرەکی ـ ژ هەژیاتی ـ فەند و فێل.

جرد(Cered): بریندار.

جرد(Cerd): کورسیک یان تەختێ شاهینیێ.

جرده(Curde): هەسپێ خەساندی ـ هەسپێ دوقۆڕێ کو بابێ وی ژ نەژادێ هەسپێن عەرەبی بت و دەیکا وی ژ نەژادەک دی بت.

(Cerde): هەسپێ رەنگ زەر.

جرز(Cêrz): دیوار ـ شەنگستێ خانی.

جرس(Ceres): قەید و زیندان ـ ئازار و ئەشکەنجە.

جرشفت(Cerşeft): راهاڤێتن، ب داهولکێ دادان، هەلبەستا کو تێدا هۆزانڤان پاڤێتە ئێکی.

جرقه(Cêrêqqê-e): چریسکێن ئاگری.

جرگ(Curg): دەشت، بیابان.

جرگ(Cerg): جڤات ـ دەستەکەکا مرۆڤا.

جرنده(Cerende): کرکروک(عضروف).

جرنگی(Cerengî): کاش(وەکی مرۆڤ دبێژیت من نهو پارێ خوه

کاش«نقد» دڤێت).

جـــــــــرواسـک(Cervasek): چیرچیرۆک، چرچرک.

جره(Currê-e): گیانەوەرێ نێر(چ بفریت، چ بچەریت)ـ دلێر و چست و چەلەک.

جـریب(Cerîb): بۆ پیـڤـانا ئەردی بکاردهێت کو بەرامبـەر دەه هزار میـترێن چوارگـوشـەیە. هەروەسا پەیڤـێن (گـریب و گـری) ژێ لکارن.

جز(Cuz): ژ بلی، بژلی.

جـــــزاندن(Cezanden): دل شەوتاندن، قەهراندن.

جزغال(Cêzxal): کسکێت قەلیێ.

جست(Cest): خوەهلاڤێت(قفز).

جسـتجـو(Custcû): ڤـەکـۆلین، لێگەریان.

جـسـتن(Custen): ڤـــەدیـتن ـ پەیداکرن ـ ڤەکۆلین.

جـستن(Cesten): خـوەهلاڤـێتن ـ رهابـوون، ڤـــەرەسـتن، ئازادبوون، رزگــــاربـوون ـ رەڤـین ـ رابـوونە سەرخوە.

جسک(Cesk): ئازار، نەخـوەشی ـ بەلا، مسیبەت ـ ئاتاف، زیان.

جش(Ceş): مـوهرکـا شین یا کـو دئێخنە جلک یان ستویێ بچویکا دا چاڤین نەبن.

جشـان(Ceşan): گەز(بۆ پیـڤـانێ بکار دهێت کــو هەر گـــەزەک بەرامبەری ١٠٤ سانتیمترایە).

جـشن(Ceşn): شـادی، خـوەشی ـ عەید، جێژن.

جشن(Ceşen): تا(حرارة).

جشنواره(Ceşnvarê): فێستیڤال.

جشه(Cuşşe): هچکێ جلکی.

جغ(Cux): نیره(نیرێ هەڤجاری).

جغـجغـه(Cêxcêxê): هاویشک، خـــشـــخـــشـــۆک(پێ یاریکا بچویکایە).

جغد(Cuxd): بوم، کوند.

چغرات(Çuxrat): دەو(ماستێ کو ئاڤا وی ژێ هاتبیتە گرتن).

جـــغـــه(Cêxxê): تانج یان هەر تشتەکێ وەکی تانجێ کو ل پێشیا کولاڤی بدەن.

جفت(Cuft): جۆت(بەروڤاژی کت) ـ ژن و مێر(زوج) ـ هەڤالبچویک.

جفـتک(Cuftek): جوتک(پێـهنێن دەوارا کو ب هەر دو پێیا دادنن).

جفت گیری(Cuftgîrî): پێرابوونا

ب کارێ گوهنێلییێ.

جفته(Cefte): چەمیای ـ خوەهر.

جـفنگ(Cefeng): بێ مـەعنە، بێهودە، چوننە، پویچ، بێ کەڵک، بێ مفا.

جگر(Cêger): مـێـلاک ـ خـەم و کوڤان.

جگرگوشه(Cêger gûşê): دڕکەیە بۆ بچـویکێن زێدە عـەزیز لبەر دلێ دەبیابا، ئەم ب کـوردی بەس پەیڤا (جەگەر) بکار دئینین.

جلب(Celeb): دەنگ و دۆر ـ فـتنە و هۆسە ـ مرۆڤێ فێلباز و پویچەلۆ ـ ژنا خرابکار.

جلق(Celq): ڤـــەرەســـاندن، ب عەرەبی دبێژنێ (زلق).

جلنبــر(Culenber): کـەسێ کـو جلکێن دڕیای و پیس و قـرێژی ل بەر بن.

جلنبـه(Culenbuh): شـینکێ کـو جلکا پێ دشۆن.

جلو(Cêlo): پـێش، بەرامـــبـــەر ـ لغاڤ و هەڤسارێ هەسپی.

جله(Culle): گـــرێ(گـــرێ یا وەریـسـی) ـ گـلـولـک(گـلـولـکا بەنکی).

جلیتغه(Cêlîtxê): ل پرانی یا جها تیـــپـــا(ت) نابێـــژن و ئانکوا ڤێ پەیڤێ: ئێـلەک(یێ کـــو ل بن چاکیتێ ڤە دکەنە بەرخوە).

جم(Cem): کـــورتکریا پەیڤـــا (جمشـیـد)ە، کو لدویڤ داستانێن شـــەهنامـــا فـــیـــردەوسی چارەمین شاهێ «پێشدادی»یانە.

جـمـاش(Cemmaş): تڕانەکـەر ـ فێلباز ـ غەزەلخوان ـ سەرخوەش ـ مویکار، سەرتراش، حەللاق.

جـــمـــری(Cemrî): بێ ئەسل ـ زەلامێ گەدا و پویچ و شویشتی.

جمزیور(Cemzîver): هەسپێ کو ناڤ چاڤ و زک و دەست و پێن وی سپی بن.

جمشاک(Cemşak): پێلاڤ.

جـــمند(Cemend): تەنبـــەل، کەدوەر.

جن(Cen): رەخ، کنار، ئالی.

جناب(Cenab): یاری یا مـەرجـانێ یا کـو دو کـەس هەسـتـیکێ دو چەقێ سـینگێ مـریشکێ دشکینن و پـاش هـەر ئـێک ژ وان ب هـەر کارەکی رابیت دڤێت بێژیت «من ل بیرە» هەگەر وە نەگوت ئەڤە وی

دۆڕاند.

جنابه(Cunabe): جێمک(توأم).

جنباندن(Cunbanden): لڤاندن، هەژاندن.

جنبش(Cunbêş): لڤین ـ بزاڤ.

جنج(Cenc): ئاواز و قیژین.

جنجال(Cencal): قیژین و قاڕقاڕ ـ دەنگ و دۆر و قەرەبالغ.

جنجر(Cencer): جەنجەر.

جندر(Cender): جلک، هەر تشتێ کو بکەنە بەرخوە.

جندره(Cendere): نەتراشی، هەر تشتێ نە حولیکری.

جندک(Cêndek): پارەکێ کەڤن بوو کو ژ سفری دهاتەچێکرن و هەتا سەردەمێ قەجەرا ژی دهاتە بکارئینان.

جنده(Cêndê): ژنکا خرابکار، قەحبە.

جنگ(Ceng): شەڕ، جەنگ. هەروەسا پەیڤێن(نبرد، پیکار، رزم، کارزار، آورد، زد وخورد) ژی لکارن.

جنگاور(Cengaver): شەڕهینەر، بەلاکڕ ـ شەڕڤان، شەڕکەر، دلێر.

جنگل(Cengel): دارستان.

جنگلبان(Cengelban): زێرەڤانێ دارستانێ.

جنم(Cenem): جۆر ـ روی ـ بەژن و بال ـ خود(ذات).

جو(Co): جەه.

جو(Cû): جۆوا ئاڤێ، جۆکا ئاڤێ.

جواری(Cevarî): گەنم شام، گەنمۆک.

جواز(Cuvaz): هاونێ کو ژ داری یان بەری هاتبیتە چێکرن.

جوال(Cuval): جهال.

جوان(Cevan): جحێل، مرۆڤ یان گیانەوەر یان ژی دارا کو گەهشتبیتە ژیێ خوە یێ ناڤینێ سروشتی کو لجەم مرۆڤا ئەڤ ژیە ل ناڤبەرا (١٨ـ٣٥)سالیێ دایە.

جوان بخت(Cevan bext): خوەشبەخت، ب شەنس.

جوانک(Cevanek): لاو، تۆلاز، کوڕێ گەنج.

جوانمرد(Cevanmerd): لاو، زەلامێ گەنج.

جوانمرگ(Cevanmerg): جانەمەرگ، کەسێ کو ل گەنجاتیا ژیێ خوە بمریت.

جوانه(Cevanê): گەنج ـ گەنجاتی

ـ زەلامێ جحێل ـ کاتێت دارا.
جوبە(Cûbê): مەیدانک(جهەک ژ بازێری کو تشتا ژ دەرڤە بینە وێرێ و ل وێرێ بفروشن).
جوجگک(Cûcgek): چیچەلۆک، چیچکا بچویک.
جوجە(Cûcê): چیچەلوکێت مریشکێ یان هەر فڕندەکێ دیتر.
جوجە تیغی(Cûcê tîxî): ژویژوی.
جوخە(Cûxê): دەستەکەک یان کۆمەلەکا مرۆڤا یان ژی گیانەوەرا.
جودر(Coder): گیایەکێ دندک هویر و زراڤە کو ل ناڤ زەڤیێن جەهی شوین دبت ـ گۆلک.
جودرو(Dodêro): وەرزێ دروینا جەهی.
جور(Cûr): جۆر، رەنگ، شێوە.
جور(Cevr- Cor): یەکەکا پیڤانێ بوو د ڤەخوارنا مەیێ دا، کو ئەو ژی ئێک ژ هەر هەفت هێلان بوو کو دکەڤتنە سەر لێڤا جامێن مەیێ؛ و دەمێ کو دگۆتن: «پیالە ء جور»، ئانکوا «جاما لێڤولێڤ ژ مەیێ» ددا.
جوراب(Cûrab): گۆرە.
جوزاک(Cevzak- Cozak): خەم و کوڤان ـ خەمگین.
جوزینە(Cozînê): حەلاوا ب گویز و باهیڤ.
جوسک(Cosek): مەهیک، قولپک، قومچە.
جوش(Cûş): پرسک ـ کەلین(کەلینا ئاڤێ یان هەر تشتەکێ وەکی ئاڤێ روهن) ـ گەرمی ـ شورەش ـ تێک هاتن و تێک چوون.
جوشاندن(Cûşanden): کەلاندن.
جوش دادن(Cûş daden): پێکڤەنان، لەحیم کرن.
جوشک(Cuşek): گوزکێ بچویکێ ب لویلیک.
جوشکاری(Cûşkarî): ئاسنگەری، لەحیمکاری.
جوغن(Coxen): هاونێ بەری.
جو گندمی(Co gendumî): درکەیە ژ پرچ یان ریهێن رەش و سپی دناڤێکدا.
جولاه(Cûlah): تەڤنکەر(مرۆڤێ کو کارێ وی تەڤن راچاندن بت) ـ تەڤنپیرک، داپیروشک.
جولە(Cûlê): تیردانک، کیسکێ کو تیرا دکەنە تێدا ـ سیخور.
جوی(Cûy): جۆوا ئاڤێ.

جويا(Cûya): لێگەڕ.

جويبار(Cûybar): جهێ کو گەلەک جۆوێن ئاڤێ لێ بن ـ جۆوەکا مەزن کو ژ چەند جۆوێن بچویکتر پێکهاتبیت ـ کنارێ جۆوا ئاڤێ.

جويدن(Cevîden): جویتن.

جوين(Coyîn): تشتێ کو ژ جەهی هاتبیتە چێکرن، وەکی نانێ جەهی، ئاڤا جەهی(بیرە).

جه(Cêh): ژنا خرابکار، قەحبە.

جهان(Cehan): خوە هلاڤێتن(وەکی رێڤەچوونا کێچا) ـ دنیا، جیهان.

جهانسوز(Cehansûz): شاهێ زالم و ستەمکار.

جهانگرد(Cehangerd): گەریدە(سیاح).

جهانگشا(Cehanguşa): شاهێ دلێر و دنیا ڤەگر.

جهانيان(Cehanîyan): عالەم(مرۆڤێن کو د دنیایێ دا دژین).

جهش(Cehêş): خوە بازدان ل سەر تشتەکی را.

جهمرز(Cêhmerz): زناکەر، یێ کو نێزیکیا گوهنێلی دگەل ژنا پویچ(قەحبە) بکەت.

جهن(Cehen): جیهان، دنیا، گویا زەمین.

جهود(Cehûd- Cuhûd): جوهی(یهودی).

جهودانه(Cuhûdanê): یێ جوهی یا، پتر بۆ وی پەروکێ زەر دهێتە گوتن یێ کو جوهی یا دادنا سەر ملێن خوە دا مرۆڤ بزانن کا کیژ ئەون و کیژ خەلکێ دی(نە جوهی).

جيبا(Cîba): پویش و پەلەخ.

جيب بر(Cîb bur): دز، دزیکەر.

جير(Cîr): چەرمێ نەرم کو پێلاڤا ژێ چێدکەن ـ دەنگێ زراڤ و تیژ، قیژی.

جيره(Cîrê): خوارنەکا دەستنیشانکری کو رۆژانە بدەنە ئێکی، وەکی خوارنا نەخوەشی ل نەخوەشخانێ.

جيغ(Cîx): قیژی، قێری.

جيک(Cîk): دەنگێ فرندێن بچویک وەکی چویچکا.

جيوه(Cîvê): سیماب(زیبق).

چ(Çê): تیپا حەفتێ یە د ئەلفابێیا زمانێ فارسی دا. ئەڤ تیپە د زمانێ عەرەبی دا نینە لەورا ل گەلەک جها دبێژنێ «جیما فارسی».

چابک(Çabuk): زیرەک، چەلەنگ.

چابک دست(Çabuk dest): دەستهەل.

چاپلوس(Çaplûs): ئەزمان خوەش، مەللاق.

چاپیدن(Çapîden): تالان کرن.

چاچله(Çaçele): پێلاڤ.

چاچول(Çaçûl): فەند و فێل، حیلە.

چاچی(Çaçî): یێ خەلکێ باژێرێ «چاچ» بیت[ناڤێ بەرێ یێ باژێرێ «تاشکەند»ە] یان ژی هەر تشتەکێ کو ل «چاچ» هاتبیتە چێکرن، بۆ نموونە «کڤان»ێن «چاچ»ێ د ناڤدار بوون و دگوتنێ «کڤانێن چاچی».

چاخان(Çaxan): ئەزمان خوەش، مەللاق ـ بافرۆ، بەیتەشە.

چاخچور(Çaxçûr): شەلوالەکێ درێژ و دەلنگ فرەهێ ژنکایە. هەروەسا پەیڤێن (چاقچور، چاقشور، چقشور، چاخشور چخجیر و دولاغ) ژی لکارن.

چادر(Çadur): عەبایێ ژنکا ـ خیڤەت.

چار(Çar): کورتکری یا«چهار» ئانکو هژمار(٤) ـ کورتکری یا پەیڤا «چارە» ئانکو چارەسەری ـ دەرمان ـ ڕا(تدبیر) ـ فەند و فێل ـ کویرهە.

چار ابرو(Çar ebrû): سنێلێ کو ژ نوی سمبێلێن وی دئێن.

چارپهلو(Çar pehlû): درکـەیە ژ زکێن مەزن و تژی.
چارچار(Çarçar): یەکسانی ـ روی ب روی ـ دیدار ـ بگر و ڤەکێش، شـەرەنیخ ـ چوارچوارە ـ چوار رۆژێن دویماهیێ ژ چلێ مـەزن و چـوار رۆژێـن بـەراهـیـێ ژ چـلـێ بچـویک کـو سـارترین رۆژێن زڤستانێ نە.
چارک(Çarek): چارێـک، ئێـک ژ چارێ ـ کەسێ کو ل بەری کاروانی یان لەشکەری دچیت.
چارگـاه(Çargah): ئـێـک ژ ئاهەنگێن مـوزیکا ئیـرانی یە ـ هندەک ل شـوینا (چراگـاە) بکار دئینن ئانکو جهێ چەرێ.
چاروا(Çarva): دەوار، گیـانەوەرێن بارکێش، وەکی هەسپ و هێستر و کەر و حێشتر.
چاروناچار(Çaro naçar): بڤـێت نەڤێت، نەعیلاجی.
چارە(Çarê): چارە، عیلاج، دەرمان ـ فەند و فێل.
چاش(Çaş): جۆخین، بێدەر، بێدەرا قۆتای ـ دەخلێ پاقژکری.
چاشت(Çaşt): دەسـپـێکا رۆژێ، دەمێ سپێدێ ـ تێشت.
چاشنی(Çaşnî): طام ـ شـرینی ـ ئەو پیچا کێم ژ هەر خوارنەکێ کو مرۆڤ بۆ طامکرنێ سەحدەکەتێ.
چاق(Çaq): قـەلەو، بخـوەڤـە ـ ساخلەم.
چاقو(Çaqû): چەقۆ، کێر.
چاک(Çak): شکەن ـ دەرز ـ تیک.
چـاک چـاک(Çak çak): دەنـگـێ ڤێککەفتنا شیر و گورزا د شەرا دا ـ پرت پرت، قەد قەد.
چاکـر(Çakêr): نوکـەر، خـولام، بەنی، خزمەتچی.
چاکوچ(Çakûç): چەکوچ.
چال(Çal): چاڵ، بۆ ڤێ مـەبەسـتێ پەیڤـێـن (چالو، چالە، گـود و گـودال)ژی لکارن ـ هەسـپێ کـو مـویێـن وی ییێن سـور و سـپی دناڤێکدا بن.
چالاک(Çalak): چەلەنگ، چست ـ جهێن بلند.
چالش(Çalêş): ب ناز و مـەزناهی برێڤەچوون ـ بۆ شەرەنیخ و شەر و هێرشێ ژی دهێت.
چالیک(Çalîk): دار و ترانێ(ناڤێ یاریەکـا بچـویکایە). هەروەسـا

پەیڤــێن (چلک چلیک و الک دولک) ژی لکارن.

چام(Çam): ناز و نازداری.

چامە(Çame-ê): شعـر، هوزان ـ سروود ـ ئاواز.

چامەزن(Çamêzen): موزیک ژەن ـ سترانبێژ.

چامەسرا(Çamêsera): هوزانڤان، شاعر ـ سترانبێژ.

چامــیــدن(Çamîden): ب ناز و مـەزناهی برێڤـەچوون ـ بخـوەڤـە میزتن.

چامین(Çamîn): میز، میزتن.

چانچـو(Çançû): دارەکێ درێژ کـو دو ســتــلا ب هەردو سـەرێن وی ڤەدکەن و دادننە سەر ملێن خوە و ئاڤێ پێ ژ جهـەکی دبەنە جهـەک دیتر.

چانە(Çanê): ئەرزنک ـ گـرگـێت هەڤـــیـــری ـ لێ هەگـــەر (پر: Pur)لســەرێ وێ هـات: پرچانە: پربێژ، کەسێ کو زێدە دئاخڤت.

چاو(Çav): زێمار.

چاولە(Çavelê): جورەکێ گولێ یە.

چاولە(Çavlê): خوەهر.

چاولی(Çavulî): بێژینکا گـەنمی ـ تەبەکـا کـو ژ لەڤـەنا هاتبــیــتـە چێکرن.

چاه(Çah): بیرا ئاڤێ.

چاه بابل(Çahê Babêl): بیـرەکـە ل بابل کو دبێژن هەردو فریشــتێن هـاروت و مــاروت تێــدا حــەبس کرینە.

چاه بن(Çah bun): بنێ بیرێ.

چاه بیــــژن(Çahê Bîjen): د داستانێن ئیرانیان دا ناڤێ بیرەکێ یە ل توران کـــو ب فـــەرمـــانا ئەفـراسـیـابی، بیـژەن(پەهلەوانێ ئیــرانی) د وێ بیــرێ دا هاتبــوو زیندانکرن و پاشان روستەمی ئەو قورتال کر. هەروەسا ئەڤ بیرە یا ناڤــداره ب (چاه بیـــجن و چاه ارژنگ).

چاهجو(Çahcû): یێ کو کارێ وی کولانا بیرا بیت.

چاه رستم(Çahê Rustem): ئەو بیره یا کو شغـاد(برایێ روستەمی) بۆ روستەمی کۆلای و ل بنێ بیرێ شــــیــــر و رم چکلاندین، دەمێ روســـتـــەم د وێرێ را دبۆری ب هەسپێ خوەڤە کەتە د وێ بیرێ دا و گیانێ خوە ژ دەست دا.

چاه زنخ(Çahê zenex): چالا ئەرزنکێ کو پتر ل ئەرزنکێت ژنکا دیار دکەن و جوانیەکا تایبەت ددەتە ژنکێ.

چاهی(Çahî): هەر تشتەک کو یێ بیرێ بیت، وەکی کبوتر چاهی: کوترکا شین یا کو پتر د بیرێن دویر ژ گوندا هێلینێن خوە چێدکەت، ئەڤ رەنگێ کوترکا نهو ل گەلەک مزگەفتا هەنە ـ زیندانی، زیندانیێ د بیرێ دا.

چای(Çay): چا.

چایدان(Çaydan): چایدانک، چاپەز، قوریێ چایێ.

چاییدن(Çayîden): ئێشا زکام.

چپ(Çep): دژی راست ـ سەرابن ـ چەپان.

چپات(Çepat): شەق، زللەه.

چپاتی(Çepatî): نانێ تەنک.

چپار(Çepar): هەر تشتێ دورەنگ، وەکی هەسپێ کو ژ بلی رەنگێ خوە یێ سەرەکی هندەک پنیێن دی ژی ژ رەنگەکێ دیتر لێ بن.

چپان(Çepan): جلکێ کەڤن.

چپ انداز(Çep endaz): کەسێ کو لسەر پشتا هەسپی تیرا پاڤێت پشت سەرێ خوە ـ کەسێ کو ب دەستێ چەپێ تیرا بهاڤێت ـ فێلباز و حیلەکەر.

چپاندن(Çepanden): پرکرن ـ ب تەعدایی جهێ تشتەکی د ناڤ تشتەکێ دی را کرن.

چپچاپ(Çepçap): دەنگێ ماچیکرنێن لدویڤ ئێک ـ دەنگێ دەڤی لدەمێ خوارن و ڤەخوارنێ.

چپچل(Çepçêl): پێلاڤ.

چپچله(Çepçêlê): تەحیسانک(ئەردێ تەڕ و حولی کو پێ لسەر بحولسیت).

چپر(Çeper): پێژان ـ کەپر ـ کولکێ کو ژ دار و گیایێن هشک هاتبیتە چێکرن ـ کۆمەکا مرۆڤا یان گیانەوەرا کو وەک بازنەکێ لدۆر هەڤ خرڤە بن ـ ئالاڤەکێ ڤەهاندنا پەرۆکی یە.

چپش(Çepêş): گیسک.

چپق(Çupuq): قەلین.

چپکن(Çepken): دشداشێ زەلاما.

چپل(Çepel): پیس، ئەداڤگرتی ـ قرێژی.

چپله(Çeple): شەق، زللەھ.

چپە(Çepê): دارێ وەکی بەفری یا کو قایکا پێ دهاژۆن.

چپە(Çeppê): چەپ ـ سەرنوخین ـ چەپان(کەسێ کو ب دەستێ چەپێ کار دکەت).

چپیرە(Çepîrê): کۆم، کۆمەکا مرۆڤا کو ل جهەکی کۆم بن.

چپین(Çeppîn): سەلک.

چتر(Çetr): سیهوانە(شمسي).

چتر آبگون(Çetrê abgûn): درکەیە ژ ئەسمانی.

چتر آبنوس(Çetrê abnûs): درکەیە ژ شەڤێ.

چترباز(Çetrbaz): پەڕاشوتڤان.

چتردار(Çetrdar): کەسێ کو سیهوانێ لسەر سەرێ شاهی رادگریت.

چترنگ(Çetreng): شەترنج.

چتو(Çetû): پەردا کو بسەر نڤینکا داددەن.

چتە(Çete): سەربازێ کو خوە بهەلبژێریت بو جەنگێ(مطوع).

چچ(Çeç): ملهێب.

چچو(Çuçû): چچک، مەمک(یێن ژنکا یان هەر گیانەوەرەکێ مێ).

چچول(Çuçûl): تیتلک(یا ژنێ) کو د مەزهەبێ سوننی یا دا سونەتە هەگەر بێتە برین و ل گەلەک جها سوننی کچێن خوە سونەت دکەن ـ هەروەسا بۆ کیرێ بچویکی ژی دهێتە گوتن، هەروەکی ئەم ب کوردی دبێژینێ: (پد، پدۆک).

چخ(Çex): کاڤلان ـ شەر و دبن چەنگێن هەڤڕاچوون ـ پێکۆل و خوە وەستاندن ـ کێم و عەداڤ، قرێژ و قیڤار.

چخت(Çuxt): بان(سقف).

چخماخ(Çexmax): کیسکێ کو بەنک و دەرزیکا بکەنە تێدا ـ ستاوبەر.

چدار(Çêdar): وەریسێ کو دەست و پیێن هەسپ و هێسترا پێ دگرێددەن.

چدر(Çeder): چارە، چارەسەری.

چر(Çur): نێر ـ ئالاڤێ گوهنێلیێ زەلامی(کیر).

چرا(Çera): چەرین(بۆ گیانەوەرا لکارە).

چرا(Çêra): چرا، چما، بۆچی (ئالاڤێ پرسیارێ یە) ـ هەروەسا

هندەک جارا ئانکوا «بەلێ» (نعم)ا عەرەبی ددەت.

چرابە(Çerabê): سـەرتیک ـ قەیماغ.

چراخور(Çeraxor): جهێ کو چەرە لێ هەبیت بۆ گیانەوەرا.

چراغ(Çêrax): چراک ـ لەمپە.

چراغپا(Çêrax pa): هەر تشتێ کو چراکی یان لەمپێ داننە سەر ـ راوەستیانا هەسپی لسەر هەردو پیان، دەمێ کو هەر دو دەستێن خوە بلند دکەت.

چراغ پرە(Çêrax perê): پەلاتینک.

چراغک(Çêraxek): چراکێ بچویک ـ ستێرستێروک.

چراغلە(Çêraxle): ستێرستێروک.

چراندن(Çeranden): چەراندن.

چرانی(Çeranî): پارێ خوارنا کەسەکی کو رۆژانە یان هەیڤانە بدەنێ.

چرایی(Çerayî): گیانەوەرێ کو بچەرت.

چرایی(Çêrayî): ئەگەر، سەبەب، سەمەد، دەلیل.

چرب(Çerb): سالۆخێ دوهنی یان هەر تشتێ وەکی دوهنی یان ژی تێر دوهن بت ـ زێدە، فراوان، گەلەک، مشە.

چرباندن(Çerbanden): زێدەکرن.

چرب زبان(Çerb zeban): ئاخفتن خوەش ـ مەللاق.

چربک(Çerbek): نانێ کو دناڤ دوهنی دا بهێتە چێکرن، هەڤریشک ـ سەرتیک و قەیماغ ـ نەوەیی، درەو، بوهتان ـ مامک.

چربوز(Çerbûz): مشکێ بیابانی.

چربی(Çerbî): بەز ـ سەرتیک ـ قەیماغ ـ تێر دوهن ـ دڕکەیە ژ هێدی و ب نەرماتی(بەروڤاژی زڤری و ب تۆرەیی).

چرت(Çurt): هینشکێن خەوێ، نوقرسکێن خەوێ.

چرت(Çert): ئاخفتنێن بێهودە. پەیڤێن (چرت و پرت ـ چرند) ژی لکارن.

چرخ(Çerx): هەر تشتەکێ بازنەیی کو ل دور تەوەر(محور)ی بزڤریت، وەکی تایرێن پایسکل و ترومبێلا ـ مەکینا دروینێ(خیاطە)ـ ئەسمان ـ فەلەک، گەردون، رۆژگار، سەردەم ـ کڤان ـ بەریک

و یاخه و دورماندوری دەهمەنێ(بۆ جلکا)ـ دەور، زڤـرین(لدورخـوه زڤرین یان لدور تشتەکی زڤرین)ـ دەف(ئالاڤەکێ موزیکێ یە).

چرد(Çerd): دەرازینک.

چرده(Çerdê): روی، رەنگێ روی.

چرس(Çeres): قـەید و زیندان، ئازار و ئەشکەنجە ـ ئەو تشتێ کو دەروێش و گـەدا بۆ خـوه ب رێکا گەداییێ خڕڤە دکەن.

چرک(Çêrk): کێم، عەداف ـ قرێژ و قیڤار.

چرم(Çerm): چـەرم، پـویـسـت، کەڤل.

چرمـــه(Çerme-ê): هەسپ(ب تایبەت هەسپێ سپی).

چرند(Çerend): ئاخفتنێن بێهودە. (چرند و پرند) پێکڤە پتر ل کارن.

چـــــرنـــــــدو(Çerendû): کرکرک(غضروف).

چرنه(Çurne): لویلکا مەسینی یان گوزکی یان قوریکی.

چروک(Çurûk): کـوریشک(چ ل سـەر و چاڤـان بت یان ژی لسـەر جل و بەرگان بت).

چریدن(Çerîden): چەرین.

چزد(Çezd): چرچرک(وەکی کـولیێ یە، رەنگێ وێ کـەسکە و گـەلەک دەنگی دکەت ب تایبەت ل گەرمە رۆژێن هاڤینی).

چزک(Çêzk): ژویژی، سـیـخـور. هەروەسا پەیڤێن(خارپشت، جوجە تیـغی، خـارانو، چزغ، چژک) ژی لکارن.

چسان(Çêsan): ژ ئالاڤێن پرسیارێ یە و ئانکوا (چەوا، کوسا، چ جۆر، ب چ شێوە) ددەت.

چسپ(Çesp): سـتـورک(صـمغ، لصقة).

چســـپـــانیـــدن(Çespanîden): چەسپاندن، پێکڤەنویساندن.

چســــــپندگی(Çespendêgî): نویسەکی.

چسپنده(Çespendê): نویسەک.

چســــپـــــیــــدن(Çespîden): پێکڤەنویسیان.

چســــپـــــیـــــده(Çespîdê): پێڤەنویسیای.

چست(Çust): چست و چەلەنگ ـ مـوکـوم ـ توند و سـرت ـ رند و بالابەرز.

چســـتک(Çustek): جـــورەکێ

پێلاڤێن چەرمی یێن سڤکە.

چسنگ(Çeseng): کەچەل، حوت، حوچ، کەسێ کو موی ل سەری نەبن.

چش(Çeş): کورتکریا پەیڤا (چشم)ە، ئانکو: چاڤ ـ هەروەسا کارێ فرمانە ژ (چشیدن)، ئانکو: تام بکێ.

چشاندن(Çeşanden): تامکرن.

چشایی(Çeşayî): ئێک ژ هەستێن پێنجینەیە کو ب کارێ تامکرنێ رادبیت.

چشک(Çêşek): زێدە، گەلەک، فراوان، مشە ـ زێدەهی، گەلەکی، فراوانی، مشەیی.

چشم(Çeşm): چاڤ.

چشم بلبلی(Çeşm bulbulî): جورەکێ لوبیکایە ب رەنگێ سپی کو خالەکا رەش تەمەت چاڤێ بلبلێ یا لێ، لەورا ژی ئەڤ ناڤە لسەر دانینە.

چشم بندی(Çeşm bendî): جادووگەری، سێحربەندی.

چشم پیش(Çeşm pîş): درکەیە ژ مرۆڤێ شەرمکری یان شەرمین.

چشم تنگ(Çeşm teng): درکەیە ژ مرۆڤێ حەسوید و بەخیل.

چشم چران(Çeşm çeran): چاڤ حیز، چاڤ چەرین.

چشم سفید(Çeşm sêfîd): بێ شەرم، بێ حەیا، بێ ئەدەب.

چشمک(Çeşmek): کورتکریا پەیڤا (چشم)ە، ئانکو: چاڤ ـ چاڤێ بچویک ـ چاڤ نقاندن ب کوژیێ چاڤەکی ـ بەرچاڤک(منظرة).

چشم گشته(Çeşm geştê): چاڤ ویر.

چشمه(Çeşme): کانیا ئاڤێ ـ سەروکانیا هەر تشتەکی(منبع) ـ کون(هەر کونەکا بچویک وەکی کونکا دەرزیکێ، کونکێت هویرێ لسەر جل وبەرگا و......هتد).

چشیدن(Çeşîden): تامکرن.

چغ(Çêx): جورەکێ پەردایە کو ژ لەڤەنا یان شڤکێن دارا چێدکەن ـ هەروەسا خانیکێن کو ژ لەڤەنا یان چقێن دارا بێنەچێکرن ـ هێلینێن فرندا.

چغاز(Çexaz): ژنکا بێ شەرم و ئەزمان رەش، ژنکا بێ دەلنگ و شەرۆکە.

چغـالە(Çexalê): فـێـقـیێ نەگەهشتی.

چغتە(Çuxte): لیان.

چغز(Çexz): بەق ـ دەنگێ بەقێ ـ قونێر.

چـغـک(Çuxuk): چـویـچـک، سڤیانک.

چغل(Çexel): هەر تشتێ کو ب ددانا نەهێتە جـویێن، وەکی: گـوشـتێ نەکـەلاندی ـ کـوریشـک، قورمچک.

چغل(Çuxel): زری وکومـزری، جل و بەرگێن شەڕی.

چغل(Çuxul): ئاخـفتن ڤـەگوهێز، جەهسویس.

چغند(Çuxund): مەزن، مەتوت.

چغندر(Çuxender): سلک.

چـغـندرکـار(Çuxenderkar): جـوتیـارێ کـو کـارێ وی چاندنا سلکا بیت.

چغو(Çuxû): چویچک، سڤیانک ـ بوم، کوند.

چفت(Çeft): سیـخـمە کـو چەقێن دارمـێـوێ و شـاکـێن کـولندا و تشتێن ژ ڤی رەنگی دهاڤێژنە سەر ـ بـان، پـتـر بـۆ بـانـێـت قوبەهی(گونبەدی) دهێتە گوتن.

چفت(Çêft): زنجیر یان خەلەکا کو دەرێ خانی پێ دهێتە دائێخستن.

چفتە(Çefte): خـوەهر، چەمـیـای ـ نەوەیی، درەو، بوهتان.

چک(Çek): ملهـێب ـ ئەرزنک ـ زللەه، شەق.

چک(Çêk): دلـوپ. هەروەسـا پەیڤـێن(چکرە، چکالە، چکانە، چکە، چکلە) ژی لکارن.

چک(Çuk): چۆک. پەیڤا(زانو) پتر ل کارە.

چکاچک(Çukaçuk): چک چک، پست پست(ئاخفتنەک کو کەتبیتە دەڤێ خەلکی). هەروەسا د زمانێ فارسی دا پەیڤێن (چک چک، پچ پچ) ژی بکار دهێن.

چکاد(Çekad): راستکا سەری ـ ژ ئەنیێ و ئەڤـراز ـ سـەرێ چیـای، کێلیا چیای.

چکامە(Çekamê): شعـر، هوزان، چامە.

چکامـە سـرا(Çekamê sera): شاعر، هوزانڤان.

چکاوک(Çekavek): فـرندەکێ وەکـی چـویـچـکێ یـە، لـێ ژ وێ

مەزنترە و خوەش ئاوازە. هەروەسا ڤی فرندەی ناڤێن(چکاوە، چکاو، چاوک، چکوک، چرز، مـــانوک، مانورک، جل، جلک، ژولە، هوژە، خجو، خاک خسپە) ژی هەنە و ب عـەرەبی دبێـژنێ(قـبـرة) ـ ناڤێ ئاوازەکا موزیکا ئیرانی یە.

چکری(Çukrî): رێڤاس.

چکس(Çekes): هێلینا فــرندێن نێـچـیـرێ، وەکی: (بازی، شـاهین و......هتد).

چکسە(Çekse): پرتەکا کاغەزێ یە کـو وەکی گـوبعـا(مـخـروط)ێ هـاتبـیـتـە پێـچـان و توڤک و دەرمــانـک و بهـارات و...هتـد، بکەنە دناڤ دا.

چکش(Çekuş): چەکویچ، چاکوچ.

چکە(Çekê): بچـــویک، هویر ـ لێـبۆک، کـەسێ کـو ب چڤێلی و تامسارییێن خوە خەلکی بکەنینت.

چکیـدن(Çêkîden): دلوپ کــرن، چیک ژ جهەکی کەفتن.

چگونە(Çêgûnê): ئالاڤــــەکێ پرسیارێ یە، ئانکو: کوسا، چەوا، چ رەنگ، چ جور، چ تەرز.

چل(Çêl): کـــورتـکریا هژمـــارا چهل(٤٠) ـ هەسـپـێ کـو هەردو دەست یانژی دەستێ وی یێ راستێ و پێ وی یێ چەپێ سـپـی بیت ـ کێم عاقل، نەزان، هەبلە، دەبەنگ.

چل(Çel): سکر.

چلاس(Çêlas): چل(مـرۆڤێ کـو ژ بەر بێ نەفسی یا خوە یێ ئامـادە بیت خـوە رەزیل و بێ بهـا بکەت بەس داکو پاریەکێ نانی ژ کەسێ هەمبەری خوە وەربگریت).

چلب(Çeleb): ئامـیـرەکێ مـوزیکێ یە وەکی دو قـەپاخێن قازانانە کو لێک ددەن. پەیڤا (سنج) پتر لکارە ـ دەنگ و دور، هوسە و هەرا.

چـلـبـلـە(Çulbule-ê): بـلـەز ـــ نیگەرانی، بێ قەراری.

چلپاسـە(Çelpasê): مـارگـیـسـە. پەیڤـێن (کلپـاسـە، کلبـاسـە، سـوسـمـار، مـارمـولک، کـرباسـە، کرباشـە، کرباشو، کربش، کـربشـە، باشو، ماتورنگ) ژی لکارن.

چلچلە(Çêlçêlê): حاجی رەشک ـ هەروەسا (کوبسەلە)یە ژی.

چلچلی(Çêlçêlî): یێ کـو بدویڤ پویچاتیا بکەڤیت و چو د دلێ خوە دا نەهێلیت، ب تایبــەت ژ چل

سالیێ و ویڤه.

چلک(Çulek): کنفێ ئارمویشی ـ گلولکا ئارمویشی یان بەنکی.

چلک(Çêlk): هسکیف، مفسک.

چلمله(Çelmelê): ب هەروە، بەلاش، بێ بەرامبەر. هەروەسا پەیڤێن(رایگان، مفت) ژی لکارن.

چلنگر(Çêlênger): کلیل ساز، قفل چێکەر.

چلو(Çêlo): برنجا کەلاندی و ئامادە بۆ خوارنێ.

چله(Çêllê): چللە(بەنکەکێ قاییمە ژ بەرکو یێ ژ گەلەک داڤێن زراڤ هاتیە چێکرن) ـ چللە(چل رۆژی، رۆژا چلێ پشتی مرنێ یان پشتی بوونێ)، هەر تشتێ کو پەیوەندی ب هژمارا(٤٠)چل ڤە هەبیت.

چلیپا(Çêlîpa): خاچ ـ دڕکەیە ژ بسکێن یارێ.

چم(Çem): خوە نازدارکرن ـ رێڤەچوونا ب نازداری ـ رێکخستی ـ شەنگستە ـ دبەرخوەراچوون، خوە کەشخەکرن ـ شرۆڤە(روحا ئاخفتن و گوتنێ).

چمانه(Çemanê-e): پەیالە، جاما مەیێ، کولندێ کو مەیێ بکەنێ.

چمانه(Çumane): گیانەوەر، حەیوان.

چمانی(Çemanî): مەیگێڕ(ساقی).

چمپا(Çempa): برنجێ گردە(برنجێ رویتک).

چمچاچ(Çemçaç): چەمیای، خوەهر ـ پشت چەمیای، پشت قلوز.

چمچم(Çumçum): کلاش، جۆرەکێ پێلاڤانە کو ژ بەنکا دهێتە چێکرن ـ سمێن گیانەوەرێن چارپێ.

چمچمه(Çumçumê): دەنگێ پیێن مرۆڤا و گیانەوەرا.

چمخال(Çemxal): جۆرەکێ چەکی بوو کو د کەڤن دا بکار دهات.

چمدان(Çemedan): یا ژ پەیڤا(جامەدان) هاتی، ئانکو: چانتێ جلکا کو مرۆڤ بو سەفەرا دگەل خوە دگێڕینیت.

چمن(Çemen): جهێ کەسکاتی لێ، چیمەن ـ فریز.

چموش(Çemûş): شەمبوز، شەهموز(دەوارێ شەمبوز).

چمین(Çemîn): میز، میزتن، بخوەڤە میزتن.

چناچن(Çenaçen): دەنگێ کو ژ کڤانی دهێت دەمێ کو تیرا لدویڤ ئێک پێ دهاڤێژن.

چنان(Çunan): کورتکریا (چون آن): وەسا، وەتوڤ، ولو.

چنانچون(Çunançon): هەروەسا، هەروەتوڤ.

چنانچە(Çunançê): ژ پەیڤێن (مەرج ـ شرط)ی یە: هەگەر، هەرگاڤا.

چنبەر(Çenber): دۆرمانذۆری بازنەی(محیط دائرة) ـ خەلەک ـ هەر تشتێ بازنەیی.

چنبک(Çunbek): جورەکێ روینشتنێ یە(وەکە ئەم دبێژن: فلان کەس یێ ب کوندلیسک چووی یان یا خوە کریە قورمک) بۆ زانین هندەک گورێن کەڤن هاتینە ڤەدیتن کو بڤی رەنگێ روینشتنێ، مری تێدا هاتبوون بن ئاخکرن.

چنبە(Çunbê): دارێ مەزن و ستویر، یان هەر تشتەکێ مەزن و ستویر و ژ وان مرۆڤێ قەلەو.

چنتە(Çente): چنتە، جانتە.

چند(Çend): پەیڤا پرسیارێ یە: چەند(بو هژمارێ و بۆ بهای) ـ چەند(هەتا کەنگی) ـ ب پەیڤێن بەری و پشتی خوەڤە واتاییێن نویتر ددەت، وەکی: (چندانکە: هند، هەتا کو؛ یان، دوچندان: دوبەرابەر، دو جار هند).

چندش(Çendêş): نیگەرانی و قەهرا کو بۆ مرۆڤی چێدبیت ژ ئەگەرێ دیتنا تشتەک یان دیمەنەکێ دلئێش.

چنگ(Çeng): پەنج(پێنج تبلێن دەستێ مرۆڤی، یان پەنجێن گیانەوەرا) ـ هەر تشتەکێ چەمیای یان سەر خوەهر بیت ـ ئامیرەکێ موزیکێ یە.

چنگ(Çêng): نیکلێ فرندا.

چنگار(Çengar): کێڤژالە ـ ناڤێ ئێشەکێ یە کو برین یان جهێ وەرمتی وەکی پیێن کێڤژالەیە.

چنگال(Çengal): پەنج(چنگ) ـ چەتال(ئالاڤەکێ خوارنێ یە).

چنە(Çêne): چنیک، دندکێت تومکی کو مریشک ژ ئەردی رادکەت و دخوت.

چنە(Çenê): ئەرزنک.

چنین(Çunîn): هوسا.

چو(Ço): وەکی، مینا.

چوب(Çûb): دار(داریٚ سوتنیٚ یان داریٚ کو بکێر نەجاریێ بهێت).

چوبدار(Çûbdar): خودان تەرش و کەوال.

چوپان(Çûpan): شڤان. هەروەسا پەیڤێن(شبان، رمەبان، رمەیار، رمیار و رامیار)ژی لکارن.

چوچونچه(Çûçûnçe): جۆرەکێ پەرۆکێ تەنک و رەنگ سپی یە کو لدەمێ هاڤینێ جل و بەرگا ژێ چێدکەن.

چوخا(Çoxa): چوخک.

چوشک(Çûşek): گوزکێ بچویکێ ب لویلویک.

چوشیدن(Çûşîden): مێهتن، مێژتن.

چوگان(Çogan): کاشۆ(دارەکە کو بۆ یاریا گویانێ یان کاشۆوانێ بکار دئینن).

چون(Çon): وەکی، مینا ـ دەمێ کو، وەختێ کو ـ چونکی، ژ بەر کو ـ چەوا، کوسا، کوتوڤ.

چونه(Çûnê): گرکێت هەڤیری.

چه(Çê): ژ بەرکو ـ چ(چ ئەڤە، چ ئەوێ هە) ـ چ(بۆ پرسیارێ، وەکی: چ دبێژی؟) ـ چەند ـ چەوا ـ چ(بۆ سەرسورمانێ، وەکی: چ خرابە!، چ دەلالە!).

چه(Çe-ê): هێمایێ بچویککرنێ یە، وەکی: (آلوچه: حولیچەک ـ دریاچه: دەریا بچویک، گۆل).

چه(Çeh): کورتکریا پەیڤا(چاه)ە، ئانکو: بیر، بیرا ئاڤێ.

چهار(Çehar): هژمارا (٤)چوار.

چهارده(Çeharde): هژمارا (١٤)چواردە.

چهارزانو(Çeharzanû): چوارمێرکی، مێهڤانیک (جورەکێ رونشتنێ).

چهارشاخ(Çeharşax): ملهێب.

چهارشنبه(Çeharşenbê): چوارشەمبی(ناڤێ روژا پێنجێ یە ژ هەر هەفتیەکێ).

چهارشنبه سوری(Çeharşenbê sûrî): جەژن و کەیفکرنەکا ئیرانیانە کو هەر سال ل شەڤا چوارشەمبی یا دویماهیێ ژ هەیڤا (اسفند = کو هەیڤا دویماهیێ یە ژ سالا هەتاڤی، یان وەرزێ زڤستانێ) ئاگری هلدکەن و خوە ل سەر را دهاڤێژن و دبێژن: «سرخی تو از من، زردی من از تو».

چهـارصـد(Çehar sed): هژمـارا (٤٠٠)چوارسەد.

چهـچهـه(Çehçehê): ئاوازا بلبلی یان هەر فرندەکێ خوەشخوان.

چهره(Çêhrê): روی، روخسار.

چهل(Çêhêl): هژمارا (٤٠)چل.

چی(Çî): کـورتکریا پەیڤـا «چیـز: تشت» ـ ئالاڤێ پرسـیـاریێ یە ئانکو (چ؟). هەروەسا پاشگرەکێ زمـانێ توکی یە کـو د زمـانێ فـارسی دا ژی لکارە، وەکی: (چایچی، تماشاچی).

چیدن(Çîden): چنین(چنینا سێڤا، چنینا گـولا، دروینا گـیـای ژ ئەردی) ـ برین یان کـورتکرن یان قـوسـاندنا نینوک و مـوی یا ـ هلـگرتن(دەمێ مـریشـک یان چویچک دندکێت تومکی ژ ئەردی هەلدگـریت) ـ هەلبـژارتن و ڤاڤێرکرن ـ ریزکرن(لدویڤ ئێک یان لسەرئێک ب رێکوپێکی).

چیره(Çîrê): سەرکەفتی، کەسێ کو ب تمامی نەیاریێ خوە بێختە بن دەستێ خوە و غەلابەتێ لسەر بکەت.

چیرەدست(Çîrêdest): هونەرمەند، شارەزا.

چیز(Çîz): تشت(هەر تشتەکێ بێ گیان).

چیـزک(Çîzek): کـورتکریا پەیڤـا (چیز)ە، ئانکو: تشتوک ـ ژویژی.

چیست(Çîst): پەیڤا پرسیـاریێ یە، ئانکو: چی یە؟

چیسـتـان(Çîstan): مـامک(ئەو چ تشـتـە؟). هەروەسـا پەیڤـێن (بردک، پردک) ژی لکارن.

چیـلان(Çîlan): ئالاڤ و ئامـیـرێن کو ژ ئاسنی هاتبنە چێکرن، وەکی: (خەلەک، زنجیـر، قـفل و کلیل و کێر و ساتور و......هتد).

چین(Çîn): ڟا(وەکی بێژی کاغەزێ یان پەرۆکی بکە دو ڟا)ـ کوریشک و قـورمـچک(لسـەر روی و سەروچاڤا یان پەرۆکی و......هتد).

چینه(Çînê): چنیک یان دندکێن کو مریشک ژ ئەردی هەلدگریت دا بخوت ـ دیواریێ کو بەس ژ لبن و تەقنێ هاتبیتە چێکرن(بەر و بلوک و کـەرپیچ تێـدا نەهاتبنە بکار ئینان) ـ د زاراوێ جیولوجی دا، هەر تەبەقـەک ژ ئەردی کـو ژ لایێ شـوینوار و پاشـمـایێن خـوەڤـە گرێداینە ب سەردەمەکی ڤە.

ح

ح(Ha'): تیپا هەشتێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و هەر پەیڤەکا کو د زمانێ فارسی دا ب بەرچاڤ بکەڤیت کو بڤێ پەیڤێ دەست پێکربیت هینگێ ئەو پەیڤ یان یا عەرەبی یە یانژی بنیاتێ پەیڤێ عەرەبی یە و یا ئێخستیە د قالبێن فارسی دا، هەروەسا مشەنە پەیڤێن دارشتی و لێکدایێن عەرەبی و فارسی کو ئەڤ تیپە د ناڤدا بت، وەکی نموونێن ژێری.

حاجت روا(Hacet reva): ئەو کەسێ کو محتاجیا وی هاتبتە قەتاندن.

حاجتمند(Hacetmend): پێدڤی، محتاج.

حاجتومند(Hacetûmend): پێدڤی، محتاج.

حاجی فیروزە(Hacî fîrûzê): زەلامێ کو ل رۆژێن جەژنا نەڤروزێ رویێ خوە رەش دکەت و جلکێن سۆر دکەتە بەر خوە و د ناڤ جادا دا دگەرییێت و ب ئاخفتن و ترانە و یارییێن خوە خەلکی دکەنینت و پارەی ژ وان وەردگرت.

حاجی لک لک(Hacî leklek): لەگلەگە ـ درکەیە ژ زەلامێ بەژن زراڤ و بالابەرز.

حادثەجو(Hadêsêcû): کەسێ کو بەردەوام چاڤەرێی قەومتنا رویدانێت نوی بت ـ کەسێ کو ژ رویدانا نەترست.

حادثەزای(Hadêsêzay): هەر تشت یان کەسێ کو ببتە سەبەبێ قەومتنا رویدانەکێ.

حاشیەبندی(Haşîyê bendî): دروستکرنا کنارێن هەر تشتەکی،

وەکی خەملاندنا رەخێت بیستانی ب چاندنا گولا.
حاشیەدار(Haşîyêdar): هەر تشتێ کو کنار هەبن.
حاشیەدوزی(Haşîyêdûzî): دروینا رەخێن پەرۆک و جلکا و هەر تشتەکێ ژ ڤی رەنگی.
حاشیەنشین(Haşîyê nêşîn): کەسێ کو ل رەخێن جڤاتێ روینتەخوارێ.
حاشیەنویس(Haşîyê nêvîs): پەراوێزنڤیس.
حاصلخیز(Hasêlxîz): ئەردێ کو بەرەکێ زێدە بدەت، ئەردێ تێر دەرامەت.
حاکی(Hakî): کەسێ کو سوحبەتەکێ یان ئاخفتنەکێ بکەت یانژی سەرهاتیەکێ و چیرۆکەکێ بێژت.
حالا(Hala): نۆکە، نهۆ، ڤێ گاڤێ.
حال کردن(Hal kerden): کەیف کرن، زەوق چێکرن.
حالی شدن(Halî şuden): تێگەهشتن.
حالی کردن(Halî kerden): تێگەهاندن.
حباب(Hubab): پەقیشکێت کو بسەر ئاڤێ دکەڤن.
حباب وار(Hubabvar): وەکی پەقیشکا.
حبسخانه(Hebsxane): حەبس، زیندان.
حبسگاه(Hebsgah): حەبس، زیندان.
حبسی(Hebsî): حەبسی، زیندانی.
حراج(Herrac): فرۆتنا تشتەکی ب رەنگێ لسەرێک زێدەکرنێ.
حرامخوار(Heramxwar): حەرامخۆر.
حرامزاده(Heramzadê): بیژی ـ درکەیە ژ مرۆڤێ حیلەکەر و فتنەچی.
حرام نمک(Heram nemek): بێ نان و خوێ، کەسێ کو قەنجییێت خەلکی لبەر چاڤێن وی نەمینن.
حرف راندن(Herf randen): ئاخفتن، سوحبەت کردن.
حرف زدن(Herf zeden): ئاخفتن، سوحبەت کرن.
حرفگیر(Herfgîr): رەخنەگر.
حرمخانه(Heremxane): جهێن تایبەت بۆ ژن و حورمەتا د خانیێن

مەزنان ڤە.

حرمسرا(Heremsera): بنێرە: (حرمخانە).

حروفچین(Hurûfçîn): تیپلێدەر.

حسابدار(Hêsabdar): ژمێریار.

حسابداری(Hêsabdarî): ژمێرباری.

حسدناک(Hesednak): حەسوید.

حسرت خوردن(Hesret xurden): خەم خوارن، کول داکرن.

حس کردن(Hêskerden): هەست کرن، پێ حەسیان.

حشرەشناس(Heşerê şênas): موورنیاس.

حشرەکش(Heşerê kuş): مووركوژ، هەر دەرمانەكێ ژەهردار كو موورا بكوژت.

حق پرست(Heq perest): خودێ پەرێس ـ کەسێ کو حەژ راستی و دروستیێ دکت.

حق شناس(Heq şênas): خودێناس ـ کەسێ کو باوەری ب راستیێ هەی ـ ب نان و خوێ.

حق گو(Heq gû): راستی بێژ.

حقەباز(Huqqêbaz): جادووگەر، سێحربەند ـ حیلەکەر، فێلباز.

حکم انداز(Hukm endaz): تیرهاڤێژێ زیرەک کو تیرا وی خەلەت نەچت، سەگڤان.

حکیمانە(Hekîmanê): وەکی حەکیما، کارێن کو ب عەقل و زانین دهێنە ئەنجامدان.

حلاجی(Hellacî): کارێ کو کویرنج پێ رادبت.

حلال خور(Helal xor): حەلالخۆر، کەسێ کو خوە ژ مالێ حەرام بدەتە پاش.

حلبی ساز(Helebî saz): تەنەکچی.

حلقە بگوش(Helqê bêguş): کەسێ کو خەلەک یان گوهارک د گوهی بن ـ درکەیە ژ بەنی یان مرۆڤێ گوهدار و فەرمان بجی هینەر.

حمایتگر(Hêmayetger): زێرەڤان، حەرەس ـ پشتەڤان.

حمدان(Hemdan): ئالاڤێ گوهنێلیێ زەلامی(کیر). هەروەسا (حمدون) ژی لکارە.

حمدونە(Hemdûne): مەیمونک.

حوردیس(Hûrdîs): جوان وەکی حوریا.

حورروش(Hûrveş): جوان وەکی حوورییا.

حیرت انگیز(Hêyret engîz): هەر تشتێ کو ببتە سەبەبێ حەیبیرین و سەرسورمانێ.

حیرت زده(Hêyret zedê): سەرسورمای، حەیبیری.

حیلەباز(Hîlêbaz): حیلەکەر، فێلباز.

حیلەکار(Hîlêkar): بنێرە: (حیلەباز).

حیلەگر(Hîlêger): بنێرە: (حیلەباز).

خ

خ(Xa'): تیپا نەهێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. د هندەک پەیڤان دا دهێتە گوهارتن ب(ه)ێ، وەکی: (خستە = هستە: بەرک) و هندەک جارا ژی دبیتە (غ)، وەکی: (تاخ = تاغ: جورەکێ دارێ یە).

خا(Xa): مل، شان ـ چالا کو ئاڤێن حەمام و لێنانگەهێ تێدا خرڤە دبیت.

خاتولە(Xatûlê): فند و فێل، حیلە.

خاچ(Xac): خاچ(صلیب)ـ نەرمەیێ گوهی کو گوهارکا دکەنێ.

خاخام(Xaxam): زانا و پێشەوایێن دینی یێن جوهیا.

خاد(Xad): فرندەکێ وەکی قەل(قڕ)ێ یە.

خادە(Xade-ê): دارێ راست و بلند، سپیندارا (٣ـ٦)سالی کو هاتبیتە برین و سپیکرن.

خار(Xar): سترێ دارێ یان گولێ، دڕک.

خارا(Xara): جورەکێ بەرێ رەقە(گرانیت) ـ جورەکێ پەروکێ ئارمویشی یە.

خاراندن(Xaranden): خوراندن.

خارپشت(Xarpuşt): سیخور، ژویژی.

خارخار(Xarxar): خوریانا لەشی ـ دل نیگەرانی، پەریشانی.

خارە(Xarê): چاکوچێ ئاسنگەرا.

خاز(Xaz): کێم، عەداف ـ قرێژ و قیڤار ـ جورەکێ پەروکێ کتانی یە.

خازنە(Xazenê): دش(خویشکا ژنێ).

خازە(Xazê): جەبل(تەقنا

ئامادەکری بو پێڕادانێ).

خاستن(Xasten): رابوونە سەرخوە، هەستان ـ راوەستیان.

خاش(Xaş): خەسوی (دەیکا مێری یان ژنێ) ـ ئەڤیندار(ا ـ ێ) پەریشان.

خاشاک(Xaşak): هویرکێ داری یان گیای یان کای.

خاک(Xak): ئاخ(تەخا بسەرڤە یا ئەردی) ـ ئاخ(وەلات ـ وار).

خاکستر(Xakêster): خوەلی.

خاگینە(Xagînê): هێکا مریشکێ یا لبەر دوهنی پشتی زەرک و سپیک دهێنە تێکەلکرن.

خالم(Xalum): مار، مارێ گەزندە.

خالو(Xalû): خال(برایێ دەیکێ) ـ زڕنا(ئامیرەکێ موزیکێ یە).

خام(Xam): خاڤ، نەکەلاندی.

خام درایی(Xam derayî): ژ بەر ئاخفتن، ئاخفتنێن بێهودەکرن.

خاموش(Xamûş): بێ دەنگ بوون، نەئاخفتن، ئارام ـ تەمراندی، ڤەمریای(بو چراک و ئاگری یان هەر تشتەکێ کارەبایی).

خامە(Xame-ê): ئارمویشێ خاڤ، ئارمویشێ نەبادای ـ لەڤەن یان هەر تشتەکێ کو پێ بنڤیسن ـ دوهن یان نیڤشکێ کو بسەر شیری دکەڤیت ـ کومتێن خشبەرکا.

خان(Xan): خانی ـ شانا زرکێتکێ.

خاندان(Xandan-Xanedan): خێزان ـ بنەمال.

خانوادە(Xanevade): خێزان، ژن و عەیال ـ بنەمال، کەس و کار، خزم.

خان و مان(Xano man): ژ دو پەیڤێن (خان) و(مان) کو هەردو هەڤواتاییێن هەڤن و ئانکویا (مال یان کەسێن کو د مالێ دا دژین) ددەت و (و ـ ئالاڤێ پەیوەندی یێ) پێک دهێت؛ هندەک جارا (خانمان) ژی دهێت.

خانە(Xanê): خانی.

خانەدامادا(Xanêdamad): زاڤایێ کو لجەم خەزویر و خەسویا خوە دژیت.

خانەزاد(Xanêzad): زاروکێ خولام و خوداما کو ل مالا ئاغای

هاتبیته سەر دونیایێ.

خانی(Xanî): برکا ئاڤێ.

خـــاو(Xav): خــەو ـ پویرتکێ مەحفویر یان پەڕوکێن مەخمەلی.

خـاور(Xaver): رۆژهلات(د کـەڤن دا بۆ رۆژئاڤـا ژی بکار دئینان) ـ ستری، درک.

خاور(Xavur): مێری.

خـاورمـیـانە(Xavermîyanê): رۆژهلاتا ناڤەراست.

خـاوش(Xavuş): خـیـارێ کـو بۆ توڤی بهێلن.

خاول(Xavul): مێری.

خـایسک(Xayêsk): چاکـوچێ ئاسنگەران.

خایە(Xayê): هێک ـ رطل، گون.

خـاییـدن(Xayîden): جـویتن، تشــــتـــەک ل نـاف ددانان ڕا هویرهویرکرن و نەرم کرن.

خبارە(Xebare): چست و چەلەک، زیرەک.

خبـاک(Xebak): چاردیواریێ سەر ڤـەکـری کــو چێل و پەزا بکەنە تێڤە.

خبوک(Xebûk): موکوم، بنەجە.

خـپـچـە(Xepçê): چقـێن زراڤ و راستێن دارێ.

خـپـک(Xepek): خـەندقێن ـ نانێ مەزن و ستویر.

خپلە(Xepele-Xêpêlê): مرۆڤێ قـەلەو و کـورتـک، مـرۆڤێ قـوت و خڕ.

ختـار(Xetar): ئادە(ئادەکرنا برنجی و نوکا و......هتد).

ختن(Xuten): ناڤێ کەڤنێ پارچەک ژ (ترکستانا چینێ) کو (مسک)ا وێ یا کو ژ نافکا خەزالا دکەڤیت یا ناڤدارە.

خـتنبـر(Xetenber): هەژارێ کـو ناڤی لخوە بدت کو یێ زەنگینە یان ژی زەنگینێ کـو خـوە ب هەژار و دەستکورت بینتەدەر.

خـــجــــارە(Xucare): پچـــەک، کێمەک، دەمەکی کورت.

خـجـالت(Xecalet-Xêcalet): شــــەرم. هەرچەندە یا ژ پەیڤـــا (خـجل)ا عـەرەبی هاتیـە وەرگـرتن لێ ئەڤ پەیڤە بخوە د عـەرەبی دا نینە.

خـجـســتـە(Xucestê): پیــروز، مبارەک.

خـــجـک(Xecek): لەککە، داغ،

خال، نیشان.

خجیدن(Xucîden): خرڤەبوون.

خجیر(Xucîr): جوان، دەلال.

خـــدا(Xuda): خـــودا، یەزدان ـ خودان.

خـــداوند(Xudavend): خـــودا، یەزدان.

خـدرک(Xedrek): بزوتیّ گـەش ـ گەشاتی یا پەلا.

خدره(Xudre): چریسکیّن ئاگری.

خـــدنگ(Xedeng): خـــەدەنـگ، داریّ مـوکـومیّ کـو تیـر و رما ژیّ چیّدکەن.

خـدو(Xudû): تف، گلیـز، ئاڤـا دەڤی.

خـــدوک(Xedûk): پەریشـــــان، پیّکداچووی، خەمگین.

خـدیش(Xedîş): مـەزنیّ مـالیّ ـ ژنکا مەزنا مالیّ.

خر(Xer): کەر(بۆ ناڤیّ نیّری «خر» دهیّـتە گـۆتن، لیّ بۆ ناڤیّ میّ ییّ ڤی گـیانەوەری(ماکـەر)یّ، پەیڤا «مـاچە» دهیّـتـە گـۆتن)ـ هەر تشـتـەکیّ گـر و مەزن ـ ل پیّشـیـا هندەک پەیڤا دهیّت و مایێ خوە د ئانکوا وان دکت، وەکی: خرچنگ، خرپا.

خر(Xerr): کور(تەقنا رەش و لیچ و بیّن نەخوەش).

خر(Xêr): حەفک، گەوری.

خـرابات(Xerabat): مـەیخـانـە، مەیکەدە.

خراره(Xerarê): ئاوازا گـری دەمیّ کو ژ حەفکیّ دەردکەڤیت.

خراش(Xeraş): سەلخین ـ فەرمانە ب سەلخاندنیّ، ئانکو: بسەلخینە.

خراشیدن(Xeraşîden): سەلخین، کەلداچۆن.

خراشیـده(Xeraşîdê): سـەلختی، کەلداچۆی.

خرام(Xeram): رەفتارا هیّدی و ب نازداری ـ مـــوژدە، مـــزگـــینی ـ شادی، خوەشی.

خـــــرامین(Xeramîn): چەروان، جهیّ چەرا گیانەوەرا.

خـــربار(Xerbar): خـــرار، باریّ کەرەکی.

خربزه(Xerbuzê): گوندۆر.

خـربزەزار(Xerbuzêzar): وەرزیّ گوندۆرا، زەڤیا گوندۆرا.

خـربوز(Xerbûz): شـەڤـرەڤـینـک، چەکـچەکـویلە، شـەمـشـەمـەکـوێرە.

هەروەسا ناڤێن(خربواز، خربیواز، خربوز، پیواز، خرپیواز، شپ پره) ژی هەنە.

خرپا(Xerpa): ستوینێ داری یان ئاسنی کو داننە بن پرا یان بانێ خانی دا موکوم راوەستیت.

خرتال(Xertal): کەڤلێ چێلێ کو پری پارە و زێر و زیڤ بکەن.

خرجستە(Xercestê): شەر و شور ـ دەنگ و دۆر، هوسە و هەرا ـ کەسێ کو نە ژ عەشیرەکێ بیت و خوە ژ وێ عەشیرێ بژمێریت.

خرچنگ(Xerçeng): کێڤژالە، قرژال ـ هەروەسا ناڤێ بورجا (کێڤژالە = سرطان)ە.

خورخجیون(Xorxucîven): کابوس.

خرخرە(Xêrxêrê): گەوری.

خرخسە(Xerxesê): فرندێ کو نێچیرڤان ب رەخ تەلهێ ڤە گرێددەت دا هندەک فرندێن دی ژ بەر وی بکەڤن وێ تەلهێ.

خرد(Xêred): هوش، عەقل.

خرد(Xurd): هویر، بچویک.

خرداد(Xurdad): ناڤێ هەیڤا سێ یێ یە ژ سالا هەتاڤی، ئانکو هەیڤا دویماهیێ ژ وەرزێ بهارێ، و ناڤێ رۆژا شەشێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی و ناڤێ فریشتەکێ یە د ئۆلێ زەردەشتی دا.

خردادگان(Xurdadgan): جەژنەکا کەڤنا پارسی یان بوو کو ل رۆژا شەشێ ژ هەیڤا خرداد ئەڤ جەژنە دهاتەکرن و ژ بەر هندێ دکرنە جەژن کو ناڤێ روژێ و مەهێ هەردو دبوو(خرداد).

خردسال(Xurdsal): کور یان کچێن کو ژیێ وان ژ پێنج سالیێ کێمتر بیت.

خردل(Xerdêl): ترسنوک، کولافە.

خردمند(Xêredmend): ب ژیر، ب عاقل، زانا، هشیار.

خردە(Xurdê): هویر، بچویک ـ کێم، پچەک ـ چریسکێن ئاگری.

خرزە(Xerzêh): نێر ـ ئامیرێ گوهنێلیێ زەلامی هەگەر درێژ و ستویر بیت.

خرس(Xêrs): هرچ.

خرست(Xerest): گەلەک سەرخوەش، زێدە مەست.

خرستە(Xêrêstê): زێری.

خرسک(Xêrsek): کورتکریا پەیڤا

(خرس = هرچ) ـ هرچێ بچویک ـ کـــودیکا هرچێ ـ جـــۆرەکێ مەحفویرایە کو پویرتکێ وێ درێژە.

خرسند(Xursend): خـوەشـحـال، شاد، کەیف خوەش.

خرفستر(Xerfester): گیانەوەرێ ب زیان، وەکی: مـار، دوپـپـشـک، زرکێتک، کولی و......هتد.

خرک(Xerek): کـەرێ بچـویک ـ چارپێکا کـو کـارگـەر ل دەمێ ئاڤاکرنا خانی لسەر کار دکەن ـ ئالاڤـەکێ بچـویکە کـو تێلێن ئامیرێن موزیکێ وەکی (سنتور و بزقێ) لسەر را دبورن ـ جـۆرەکێ خورما هشک کریە.

خرکمان(Xerkeman): تەلها کو بۆ طوری و رویـڤـی و گــــورگ و......هتد دهێتە ڤەدان.

خرکوف(Xerkûf): بوم یان کـوندا مەزن.

خرگاه(Xergah): خیڤەتا مەزن.

خرگوش(Xergûş): کێڤرویشک ـ هەروەسا ناڤێ بورجەکێ یە ژی.

خرم(Xurrem): شـاد، خـوەش ـ جهەکێ تازە و خوش.

خرما(Xurma): خورمە.

خرما بن(Xurma bun): دارا خورمێ.

خرمک(Xermek): موهرکێن رەش و سپی کو دئێخنە ستویێ بچویکا دا نەئێتە چاڤێن کرن.

خرمگس(Xermeges): کـەرمـوز. هەروەسا (خرمنج) ژی لکارە.

خرمن(Xermen): گەنم یان جەهێ ئامـادە کـو پشـتـی گـێـرەکـرنێ و دانەبای ل بێـــدەرێ هاتبـــتـــە کۆمکرن.

خرمنکوب(Xermenkûb): جەنجەر.

خرمنگاه(Xermengah): بێدەر.

خرناس(Xurnas): دەنگێ خرخرێ دەمێ ژ گـەوریا کـەسێ نڤـسـتـی دهێت.

خروار(Xervar): خــرار، بارێ کـەرەکی کـو نێـزیکی سێ سـەد کیلوگرامایە ـ وەکی کەری، مینا کەری.

خروس(Xurûs): دیکل. هەروەسا پەیڤێن(خرو، خروچ، خروە وخرە) ژی لکارن.

خروس خوان(Xurûsxwan): دەمێ سپـێدێ وەکی دیکل بانگ

ددەت.

خروسە(Xurûsê): تیتلکا قوزی.

خروش(Xurûş): هەوار و قیری ل دەمێ قەهرینێ ـ هۆسە و هەرا، دەنگ و دۆر.

خروشیدن(Xurûşîden): هەوار راهێلان، قیژی ڤەدان.

خرە(Xurre-ê): نویرە، گوری، تیروژک، روناهی.

خریدار(Xerîdar): بکڕ.

خریدن(Xerîden): کڕین(کارێ کڕینا تشتەکی و بەرامبەر وی تشتی پارە دان).

خریش(Xerîş): سەلخ(جهێ سەلختی) ـ ترانە و پێ ترانک.

خز(Xez): کویژک(گیانەوەرەکێ بچویکێ ب چچکە، وەکی سڤورەیە و کوریا وی درێژە و تێر موی یە، کەڤلێ وی قەهوائی یان ب رەنگێ خوەلیێ یە و بن حەفکا وی سپی یە. پرانیا جاران ب شەڤ دەردکەڤیت و فرندێن بچویک دگریت و خوینا وان دمێژیت، هەروەسا مار و مشکا ژی نێچیر دکەت و کەڤلێ وی گرانبهایە).

خزان(Xezan): پاییز، وەرزێ پاییزێ ـ خشۆک(هەر کەسێ یان هەر تشتێ وەکی ماری ب رێڤە بچیت).

خزرک(Xezrek): ترس.

خزندگان(Xezendêgan): ئەو دەستەیە ژ گیانەوەرا کو وەکی ماری برێڤە دچن(ئانکو خوە دخوشینن)، مەرج نینە کو ب پێ بن یان د بێ پێ بن، هندەک ژ وان وەک نموونە: (تمساح، مارگویسە، مار، کویسەلە)نە.

خزیر(Xezîr): خولی یا هێشتا گەرم، یان ژی هێشتا ئاگر دناڤدا هەبیت.

خس(Xes): پویش و پەلەخ ــ مرۆڤێن شویشتی و چوننە.

خسانیدن(Xesanîden): جویتن ـ لەق دانان.

خسبانیدن(Xesbanîden): نڤاندن.

خسبیدن(Xesbîden): نڤستن، د خەو چوون.

خستر(Xester): بنێرە: (خرفستر).

خستن(Xesten): ئێشاندن،

بریندارکرن. پەیڤا (خستە: -Xes tê) هەر ژ ڤی ژێدەری یە، ئانکو: ئێشـاندی، بریندار، نەخـوەش، خـودان ئێش، وەسـتـیـای و رێنج دیتی ژ بەر کـارێ زێدە یان برینا رێکێن ب ڤـەکـێش. هەروەسـا پەیڤا (خستگی: Xestêgî) ژی ژ ڤـی ژێـدەری یـە، ئـانـکـو: ماندیبوون، وەستیان.

خـسـتـو(Xestû): کـەسێ کـو دان پێـدانێ ب تشـتـەکی بکەت ـ بەرک، وەکی: (بەرکێن مـژمـژا و خوخا و خورمێ و......هتد)، بۆ ڤێ ئانکویێ (خـسـتـە و هسـتـە) ژی لکارە.

خستوانە(Xestevane): جلکێن کو دەروێشا دکرنە بەر خوە و ئەڤ جلکە ژ هریێ دهاتنە چێکرن.

خسر(Xusur): خەزویر و خەسوی.

خـسـر(Xeser): ئاڤـا کـو ژ بەر زێدەبـوونـا سـەرمـایـێ د قـەرسـیت(جـمـد)، هەروەسـا پەیڤـێن: (یخ، هسـر، هسـیـر، هتشە، کاشە) ژی لکارن.

خـسـرو(Xusro): شـاهـ ـ نازناڤێ چەندین شاهێن ساسانی یانە.

خـسـودن(Xusûden): دروین(دروینا گیای ژ ئەردی).

خش(Xuş): خـەسـوی. هەروەسـا پەیڤێن(خوش، خشو، خشـور، خشامن، خشتامن، خشدامن، خوشدامن، خاش) ژی لکارن.

خش(Xeş): سەلخینەکـا بچویک ل سەر هەر تشتەکی.

خـشـاب(Xeşab): سـاجـۆرێ فیشەکا.

خشار(Xêşar): گیایێ ب زیان یان چقێن بێ مفا کو پێتڤی ئادەکرنێ و کەزاختنێ بن.

خشت(Xêşt): لبنە، کەرپیـچێ نە قەلاندی ـ خشت، رما بچویک(کو جۆرەکێ چەکی بوویە و د کەڤن دا دهاتە بکارئینان).

خـشـتـە(Xeşte): هەژار، دەستکورت، مفلس.

خشک(Xuşk): بێ ئاڤ ـ هشک ـ چرمسی.

خـشـکانج(Xuşkanec): لاواز، لەغەر.

خشکاندن(Xuşkanden): هشک کرن، چرمساندن.

خـشـکیـدن(Xuşkîden): هشک

بوون ـ چرمیسن.
خشم(Xeşm): قەهر، تورە.
خشمگین(Xeşmgîn): قەهری، تورەبووی.
خشن(Xeşên): گر(بەروڤاژی پەیڤا هویر) ـ زڤر.
خشنگ(Xeşeng): سەر کەچەل ـ حوچ، حوت، کەسێ کو سەرێ وی موی لێ نەبت.
خشنود(Xuşnûd): شاد، خوەشحال، کەیفخوەش.
خشنی(Xuşnêy): ژنا خرابکار، قەحبە.
خشودن(Xuşûden): کەزاختن (یا دارا).
خشوک(Xeşûk): بیژی.
خفت(Xêft): گرێ(گرێ یا کنفی یان وەریسی).
خفت(Xuft): نڤست.
خفتان(Xeftan): جل و بەرگێن شەڕی.
خفتانیدن(Xuftanîden): نڤاندن ـ گەڤزاندن ـ گرێلکرن.
خفتک(Xuftek): کابویس.
خفتن(Xuften): نڤستن، د خەو چوون.
خفتی(Xêftî): رستکا زێری کو دمینیتە ب حەفکێ ڤە و شوڕ نابیتە سەر سینگی، گەردەنی.
خفده(Xefde): چەمیای، خوەهر.
خفرگ(Xefreg): بێ غیرەت، بێ نامویس ـ پویچ، بێ سنج ـ ئەحمەق.
خفگی(Xefêgî): تەنگە نەفەس ـ خەندقین ب کنفی یان هەر تشتەکێ دی.
خفه(Xefê): خەندقی.
خفیدن(Xefîden): بێهن هلکێشان ـ بێهنشتن ـ پەسەندکرن ـ سەرنیاس ـ ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.
خکشک(Xekuşk): گوزکێ نەخشاندی و رەنگین یێ کو ژ تەقنا تایبەت ب جێرکاڤە هاتبیتە چێکرن.
خل(Xul): کێم عاقل ـ ئەحمەق ـ هەبلە ـ خوەلی.
خل(Xêl): ئاڤا کو ژ دفنا مرۆڤی یان گیانەوەرا دهێتەخوار.
خلاش(Xelaş): هوسە و هەرا، دەنگ و دۆر ـ ئەردێ ربسی.
خلاندن(Xelanden):

تێڕاکرن(وەکی شویژن یان ستری و......هتد کو بکەنە د لەشی را.).

خلاوه(Xelave): سەرگەردان، حەیران، ب دنیایێ کەفتی.

خلبان(Xeleban): فرۆکڤان، شوفێرێ فرۆکێ.

خلپله(Xelpele): چەوتی ـ فەند و فێل ـ کارێ نە رێک و پێک.

خلخ(Xellux- Xullex): ناڤێ کێمەنەتەوەکا تورکا بوو ل نێزیکی (سیحون) کو لجەم شاعرێن کەڤن د ناڤدار بوون ب جوانی و دەلالیێ و مشە د هۆزانێن خودا بکار ئانینە. هەروەسا (خرلخ، خرلق، قرلق) ژی لکارن.

خلر(Xuller): کەلیک، کەلینوک ـ ناڤێ باژێرکەکی یە ل نێزیک باژێرێ شێراز کو ترێ وێ یێ ناڤدارە، ب تایبەتی بۆ چێکرنا مەیێ.

خلن(Xulên): کلمیشوک.

خلولیا(Xulûlêya): نەخوەشی یەکا دەماغی یە(دهێت وەکی ديناتيێ) ـ زرشەرمی ـ زرشەرم ـ نەترسی.

خله(Xele): بەفری یا کو قایکێ پێ دهاژون ـ هەر تشتەکێ سەرتیژ کو بچیتە د تشتەکێ دیرا، وەکی(شویژن، ستری، سیخ و......هتد) ـ پویچ و بێ مفا ـ دەنگ و دۆر، هوسە و هەرا.

خم(Xem): خوەهر، خوار، وەربادای.

خم(Xum): گوزکێ مەیێ یان سیهکێ یان ئاڤێ ـ داهۆل.

خماخسرو(Xumaxusro): ناڤێ ئێک ژ ئاهەنگێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە.

خماش(Xemaş): گلێش.

خمان(Xeman): کڤان(کڤانا تیرهاڤێژیێ).

خماندن(Xemanden): چەماندن، خوەهرکرن.

خمانیدن(Xemanîden): ب زار تشتەکی یان کەسەکی ڤەکرن.

خمپاره(Xumparê): گوللا تۆپێ.

خمخانه(Xumxanê): مەیخانە، مەیکەدە ـ دل(صوفی ل شوینا پەیڤا دل، زاراوێ خمخانە بکار دئینن).

خمیازه(Xemyazê): باوشکێن خەوێ.

خن(Xen): عنبارا د بنێ بەلەما (باخیرا)دا ـ کون.

خنبە(Xunbê): گوزکێ مەزن ـ کوار.

خنبیدن(Xunbîden): دەست قوتان، چەپلەقوتان، دەف قوتان ـ سەماکرن.

خنج(Xenc): ناز ـ شادی ـ سوود، قازانج.

خنجیر(Xêncîr): بێهنا زویراندنا مووی و هریێ یان سوتاندنا هەستی، هەروەسا مووی و هری و هەستیێ سوتی.

خندان(Xendan): دەڤ ل کەنی.

خنداندن(Xendanden): کەناندن.

خندستان(Xendêstan): جهێ ترانە و یاری و پێکەنینێ ـ دڕکەیە ژ لیڤێن یارێ.

خندە(Xendê): کەنی.

خندیدن(Xendîden): کەنین.

خنشان(Xunşan): پیروز، مبارەک.

خنک(Xunuk): هین، فێنک، سار ـ باش و خوەش ـ پیروز و مبارەک.

خنگ(Xêng): سپی، هەر تشتێ سپی ب تایبەتی هەسپێ سپی ـ هەبلە، دەبەنگ.

خنگال(Xengal): کون.

خنگل(Xengel): زری و کومزری.

خنوز(Xenûz): ئامانێن کو ژ تەقنێ هاتبنە چێکرن.

خنیا(Xunya): سروود ـ ئاواز.

خنیاگر(Xunyager): سروودبێژ ـ ئاوازخوان ـ موزیکژەن.

خنیدن(Xunîden): دەنگڤەدانا دەنگی ل چیای و حەمامێ و........هتد ـ ناڤداربوون ـ هەلبژارتن و پەسەندکرن.

خو(Xû): خولق، سروشت، طبعەت.

خواب(Xab): خەو.

خواباندن(Xabanden): نڤاندن.

خواب دیدن(Xabdîden): خەون دیتن.

خوابیدن(Xabîden): نڤستن.

خواجە(Xacê): خودان، مەزن، سەروەر، شێخ ـ مالدار، زەنگین، دەولەمەند ـ خساندی(زەلامێ خەساندی ـ پەیڤا ب ڤێ ئانکویێ ژ پەیڤا «خواجە سرا» هاتیە وەرگرتن و هێدی هێدی پەیڤا

«سـرا» ژێڤـه بوويه و خـواجه ب تنێ مايه.. پەيڤا «خواجه سرا» بو وان زەلاما دهاته گـوتن يێن كـو دبوونه خـولام د مـالا مـەزنی يان ئاغـای يان سەروكی......دا، و ئەڤ كەسێ كـو دبوو خـولام، ل دەسـتـپـێـكێ دهاته خـەسـانـدن پاشی دهاته دامەزراندن وەک خولام ل مالا وی مەزنی.

خوار(Xar): حەقير، زەليل ـ تاڤ ـ هەروەسا هەيڤ.

خـواربار(Xarbar): خـواردەمـەنی، ئەرزاق، ئازوقه.

خوازه(Xaze): داخواز.

خواست(Xast): داخواز ـ حەز.

خواستگار(Xastgar): خوازگينی.

خـواستن(Xasten): هيـڤی كـرن ـ داخـوازكـرن ـ خـواستن ـ ئارەزوو هـەبـوون ـ حـــــــەزژێـكـرن ـ گـازيـكرن(دەمێ گـازی ئێـكێ بكەن كو بنک ڤه بهێت).

خـواسـتـه(Xastê): زێر و مـال و دارايی.

خـواليگر(Xalîger): زاد چێكەر، خوارن لێنەر(طباخ).

خوان(Xan): سفره ، خوان ـ ئادە.

خواندن(Xanden): خواندن.

خواهر(Xaher): خويشک، خوه.

خـــواهر اندر(Xaher ender): خـــويشـک و برايـێـن كـــو نه ژ دەيكەكێ يان نه ژ بابەكێ بن.

خـواهر خـوانده(Xaher xandê): كچەک يان ژنكەک كو كەسەكێ ب خـويشـكيـنی وەرگـــريت و ناڤێ خويشكێ لێ بنێت.

خواهش(Xahêş): ئارەزوو.

خواه ناخواه(Xah naxah): بڤێت نەڤێت، چ بڤێت يان نەڤێت.

خوب(Xûb): باش، قـەنج ـ جـوان، دەلال، خشكوک.

خوچ(Xûç): كوفيكا ديكلی.

خود(Xod): كومزری(كولاڤێ ئاسنی ئەوێ كو شەرڤانا د شەرا دا دكرنه سەرێ خوه) ـ خوه(ئەز بخوه، ئەو ب خـــوه) ـ خـــوەيی(بەروڤـــاژی بيـــانی، وەكی: يێ مـه بخـوەيه، خوەيی يه).

خور(Xor): تاڤ، رۆژ ـ رۆژا يازدێ ژ هەر هەيڤـەكـا سـالا هەتاڤی ـ خوارن، خواردەمەنی.

خورا(Xora): ژ هەژی، ب سـەرڤـه، لايق ـ خواردەمەنی.

خوراک(Xûrak): تشتێ کو بێتە خوارن، زاد، خواردەمەنی.
خوردن(Xorden): خوارن.
خورشید(Xorşîd): تاڤ، هەتاڤ، خۆر.
خورند(Xorend): ژ هەژی، ب سەرڤە، لایق.
خوره(Xorre): نویرە، گوری، تیرۆژک ـ مەزناهی ـ دەڤەر(ناحیة).
خوزی(Xûzî): ڤەقوتای(گوشتێ ڤەقوتای).
خوست(Xust): دورگە، گزیرتە(جزیرە) ـ ڤەقوتای، هەرشاندی.
خوش(Xoş): باش، قەنج ـ شاد ـ خوەش.
خوشە(Xûşê): ئویشی(ئویشێ تری).
خوک(Xûk): بەراز.
خولە(Xûlê): خالی، ڤالا.
خون(Xûn): خوین.
خوندگار(Xûndgar): خودان، سەروەر.
خونی(Xûnî): خوینەلۆ، خویناوی ـ کوژەک، ئەو کەسێ کو ئێک کوشتبیت(قاتل).
خونین(Xûnîn): خوینەلۆ، خویناوی.
خوهل(Xûhl): خوەهر، خوار، چەمیای.
خوی(Xûy): سروشت، طبعەت ـ خوە(عەرەقا کو ژ لەشی دەردکەڤیت).
خوید(Xevîd): گەنم یان جەهێ کو هێشتا گولی نەدابیت. ب عەرەبی دبێژنێ(قصیل).
خویش(Xîş): کەس و کار، خزم، نیاس.
خە(Xeh): وەی، وەه؛ پەیڤا قەنجی پێ یە، وەکی دبێژن(وەه/وەی پا یا باشە!).
خیابان(Xîyaban): جاددە(شارع).
خیار(Xiyar): خیار(جورەکێ فێقی یە).
خیتال(Xîtal): ترانە، یاری ـ نەوەیی، درەو.
خیدن(Xîden): چەمیان، خویل بوون.
خیرە(Xîrê): بی ترس، بێ شەرم ـ حەیبیری، سەرسورمای ـ بێهودە.

خـیـزاندن(Xîzanden): ژ ئەردی بلندکرن.

خـیـزیدن(Xîzîden): خـوشین(وەک مـاری ب ریڤـەچوون) ـ حـولسین، تەحـسـین ـ خـوه هاڤـێتن، خـوە هلاڤێتن.

خیس(Xîs): تەڕ، شل.

خیش(Xîş): هەڤجار(ئامیرەک بوو د کەڤن دا دئێخستنە ستۆیێ گاجۆتا و ئەرد پێ دکێلان.).

خیک(Xîk): مەشک.

خیم(Xêym): برین(برینا بریندارى) ـ تف، گلیـز ـ ئاڤـا کـو ژ دفنێ دهێتە خوار ـ کنیشتێ چاڤی.

خـیـو(Xeyû): تف، گلیـز، ئاڤـا دەڤی.

د

د(Dal): تیپا دەهێ یە ژ ئەلفابێتیا زمانێ فارسی. د گەلەک پەیڤان دا دبیتە (ت)، وەکی: (زردشت = زرتشت، دشک = تشک)، و د کەڤن دا هندەک جارا ل شوینا (د)ێ (ذ) دادنان ئەو ژی هەگەر تیپا بەری (د)ێ ساکن یان تیپێن عللە(و، ا، ی) بان، وەکی: (گنبد = گنبذ، گشود = گشوذ)، لێ نهو چو پویتە ب ڤی قاعیدەی نائێتەکرن و (د) ل جهێ خوە و (ذ) ژی ل جهێ خوە بکار دهێن.

دائی(Da'î): خال، برایێ دەیکێ.

داپرزە(Daperze): حاجی رەشک.

داچک(Daçek): گوهارک.

داخل(Daxul): داهۆل.

داخم(Daxêm): رزقێ رۆژێ.

داخیدن(Daxîden): ژ هەڤ جوداکرن، پەلاتەکرن، بژالەکرن.

داد(Dad): قانون، یاسا ـ داد(عدل) ـ وژدان ـ بەخشیش، دان ـ باهر ـ نەسیب، قسمەت ـ هەوار و دەنگێ بلند.

دادا(Dada): خزمەتکارێ پیر ـ باپیر. هەروەسا (دادک، دادو، دادا، دده) ژی لکارن.

دادار(Dadar): دادگەر، عادل، حاکم ـ ئافرندە(خالق).

داداش(Dadaş): برا.

دادر(Dader): برا ـ دەستەبرا، هەڤالێ کو مرۆڤ وەکی برایێ خوە حەژێ بکەت ـ دادگەر(عادل، حاکم).

دادرک(Dadrek): برایێ بچویک.

دادرند(Dadrend): برایێ مەزن.

دادن(Daden): دان(تشتەک دانەڤ دەستێ ئێکی).

دادوند(Dadvend): بەرابەر،

یەکسان، تەمەت هەڤ.

دار(Dar): دار، ب ڤێ ئانکویێ پەیڤا (درخت) ژی لکارە ـ کاریتە ـ سێپێکا خەندقاندنێ، سێدارە.

دارا(Dara): هەیی، دەولەمەند، زەنگین، مالدار.

دارائی(Dara'î): سامان ـ جورەکێ پەرۆکێ ئارمویشی یە ـ دارایی(رێڤەبەری یان وەزارەتا دارایی).

داركوب(Darkûb): داركوكە. هەروەسا ناڤێن (داركو، دارتوك، داربر، دارشكنك، دارسنب، درخت سنبە) ژی لکارن.

دارو(Darû): دەرمان(دواء) ـ دەرمانک، بهاراتێن زادی.

داریک(Darîk): ناڤێ وی پارێ زێری یە یێ کو ل سەردەمێ «داریوش کبیر» و ب فەرمانا وی هاتیە بکارئانین.

داس(Das): شالوک.

داستان(Dastan): چیروک، چیڤانوک، سەرهاتی.

داش(Daş): کویرهە(کو جێرکا و تابۆکا تێدا دقەلینن) ـ برا.

داشاد(Daşad): بەخشیش، دان، پاداش.

داشتن(Daşten): هەبوون ـ ماتی ژێکرن، چاڤدان، بخودانکرن.

داشخار(Daşxar): ژەنگار(ژەنگارا ئاسنی).

داغ(Dax): گەلەک گەرم، گورە ـ داخ، نیشان، جهەک ژ لەشی کو هاتبیتە سوتن یان داخ کرن ـ خەم و کوڤان.

داغان(Daxan): بژالە، پەلاتە.

داغمە(Daxme): قەشاڤی بوونا لێڤا ـ تامێسک، شەڤ ترسک.

داغول(Daxûl): فێلباز، حیلەکەر.

داغینە(Daxînê): کەڤن و ژ کارکەفتی ـ ئاسنێ شاراندی کو لەشێ مرۆڤی یان گیانەوەرا پێ داخ دکەن.

دال(Dal): شاهین، بازی.

دالان(Dalan): کولانا سەرگرتی.

دالبوز(Dalbûz): حاجی رەشک.

دالمن(Dalmen): بنێرە: (دال).

دالیز(Dalîz): بنێرە: (دالان).

دام(Dam): تەلهە، هەر تشتەکێ کو بۆ نێچیرکرنێ بهێتە بکارئینان ـ گیانەوەرێ کویڤی لێ بێ ئازار، وەکی: (خەزال، شڤر)، هەروەسا

گیانەوەرێن کەهی، کو مرۆڤ ل مال بخودان دکەت، وەکی: (چێل، پەز، هەسپ و حێشتر و......هتد).

داماد(Damad): زاڤا.

دامان(Daman): دانگ، دەهمەن(دەهمەنا چیای، یان دەهمەنا جلکا). هەروەسا (دامن، دامنە) ژی لکارن.

داموز(Damvez): سەلک، سەڤی ـ بەفری یا بەفرێ.

دان(Dan): پاشگرێ(دان، دانک) کو ئانکویا جهی ددەت، وەکی: (آتشدان = ئاگردانک، چایدان = چایدان) ـــ دندک، بەرک، تۆڤ(دندکێت گەنمی، بەرکێت حولیکا، تۆڤێ گولا) ـ تۆمک(خوارنا کو دکەنە بەر فرِندا) ـ هەروەسا ب کارێ بدویڤ خوەڤە ئانکویەکا دی ددەت، وەکی: (دان کردن = لب لب کرن، مینا لب لب کرنا هنارێ) ـ کارێ فرمانە ژ پەیڤا (زانستن) ئانکو: بزانە ـ هەروەسا هەڤواتایا (زان و ناس)ا کوردی یە دەمێ دگەل هندەک پەیڤێن مینا (تاریخ دان: مێژووزان، مێژووناس) دهێت.

دانا(Dana): زانا، پێ ئاگەهـ، هشیار، زیرەک.

دانستن(Danêsten): زانین.

دانش(Danêş): زانست، علم.

دانگ(Dang): باهر، بەش، پشک ـ ئێک ژ شەشێ ژ هەر تشتەکی.

دانندگی(Danendêgî): زاناتی، زانابوون.

داننده(Danendê): زانا.

دانه(Danê): دندک(دندکا هنارێ)، بەرک(بەرکێ خورمێ، خوخێ و......هتد)، لب(لبا نیسکێ، لبا نوکێ و......هتد).

داو(Dav): دۆر، نورە، گەر(نوبت) ـ هەروەسا (ادعا، دعوی)یا عەرەبی.

داور(Daver): دادڤان، حەکەم.

داویدن(Davîden): ادعاکرن.

داه(Dah): هژمارا دەهـ(١٠) ـ خودام.

داها(Daha): شکەفت ـ شکەن ـ چیا ـ دۆل.

دای(Day): دیوارێ ژ تەقنێ و لبنا هاتبیتە چێکرن.

دایه(Dayê): دادۆک، داین، ژنا کو ب شیرێ خوە بچویکەکی بخودان

کەت. کۆما وان دبیتە «دایگان».
کـــاریٚ کـــو «دایە» پیٚ رادبیت
دبیٚژنیٚ «دایگی، دایگانی».

دبستان(Debêstan): خواندنگەها سەرەتایی.

دبنگ(Debeng): دەبەنگ، گیـژ، ئەحمەق.

دبیت(Debît): جـۆرەکیٚ پەرۆکی یە.

دبیـــر(Debîr): نڤـیـــسـەر ـ مامۆستایێ قوناغا دواناڤنجی.

دبیـــرســـتـــان(Debîrêstan): خواندنگەها دواناوەندی.

دچار(Duçar): گـــرفـــتـــار، تووش(دچار شدن: گرفتار بوون، تووش بوون) ـ ڤـێککەفـتنا ژ نشکەکیٚ ڤە.

دخ(Dex): خوری(خالص) ـ باش، قەنج ـ دەستەک، فەوج.

دخ(Dux): کورتکریا پەیڤا (دختـر = کچ، دوت) ـ ناڤێ دارەکیٚ یە.

دخـالت(Dexalet): مـایـتـێکرن. هەرچەندە ئەڤ پەیڤـە ژ زمـانیٚ عـەرەبی هاتیـە وەرگـرتن لیٚ د عەرەبی دا نینە، بەلکو ب عەرەبی دبیٚژنیٚ(مداخلە).

دختـــر(Duxter): کچ . هەروەسا (دخ، دخت، دوشیزە) ژی لکارن.

دخش(Dexş): دەستـپێک، سەرەتا ـ رەش و تاری.

دخم(Dexm): گۆڕ، قەبر. هەروەسا (دخـمـە، سرداب، سردابە، گـور) ژی لکارن.

دخـو(Dêxev): خـودانیٚ گـوندی، مەزنیٚ گوندی ـ زەلامیٚ دەبەنگ و ئاقل سـڤـک ـ ناڤیٚ زەلامـەکیٚ هەبلەیە کـــو خـــەلکیٚ دەڤـــەرا «قـــەزوین» بوویە و گـــەلەک چیـروکـێن ب کـەنی ژیٚ هاتینە ڤەگوهاستن.

دد(Ded): درندە. هەروەســا (ددە) ژی لکارە.

ددر(Deder): کـــۆلان و بـاژێر، ژ دەرڤەی مال.

در(Der): د، د ناڤـــــدا، هوندر ـ هندەک جارا دگەل هندەک ژێدەران دهێت و ئانکویا وان دگـوهۆرت، وەکی: (افـتـادن = کـەفتن، در افتـادن = دگەل کەسەکی ب شەڕ چوون؛ یـان: آمـــــدن = هاتـن، درآمـدن = چوونەژۆر، یان هاتنە ژ دەرڤـــە) ـ رەخ، ســـەمت، ئال ـ

دەر(دەرێ خانی) ـ دۆل، یان رێکا کو د دۆلا را دبۆرت.

درا(Dera): زەنگل، زەنگ(جرس) ـ فرمانە ب دەرکەفتنێ(دەرکەڤە).

دراز(Dêraz): بلند ـ درێژ.

درازا(Dêraza): بلندی، درێژی.

درازکشیدن(Dêraz kêşîden): خوە درێژ کرن، ل سەر ئەردی نڤستن، بێهنڤەدانا سەر پشتێ، رازان.

درامد(Deramed): مفا، سوود، داهات.

دراییدن(Derayîden): گۆتن، ئاخفتن، ستران گۆتن، قیژی راهێلان.

دربا(Derba): پێدڤیاتی.

درباختن(Derbaxten): یاری کرن ـ دۆڕاندن، ژ دەست دان.

دربار(Derbar): بارەگا، کوچکا پاشاتیێ.

دربدر(Derbêder): دەربەدەر، ئاوارە ـ ژ دەرەکی بۆ دەرەک دی، ژ خانیەکی بۆ خانیەک دی(دەمێ مرۆڤ ل کەسەکی یان ل تشتەکی دگەریێت).

دربر(Derber): ل هەمبێز.

دربند(Derbend): رێکا تەنگ و زراڤ ل چیای، رێکا ل ناڤبەرا دو چیایان ـ دۆل ـ کەلھ ـ قەیدکری، گرفتار، ئێخسیر.

درپی(Derpêy): پنیکێن کو دئێخنە سەر جلکێن درپای ـ لدویڤ را، ل پەی.

درجا(Derca): د جهێ خوەدا.

درچه(Derçê): کورتکریا پەیڤا (در = دەروک).

درخت(Dêrext): دار.

درختستان(Dêrextêstan): دارستان.

درخش(Dêrexş): رۆناهی، رۆشنایی.

درخشان(Dêrexşan): روناهی دەھ، تەبیسۆک.

درخشیدن(Dêrexşîden): رۆناهی دان، تیروژک ڤەدان، تەبیسین.

درخف(Durxuf): زرکێتکا رەش.

درخواست(Derxast): داخواز، هیڤی(رجاء).

درخور(Derxor): ژ هەژی، ب سەرڤە، لایق.

درد(Derd): دەرد، نەخوەشی،

نەساخی.

دردا(Derda): پەیڤا مخابنییێ یە ئانکو: ئاخ!، ئوف! و......هتد.

درز(Derz): دەرز، شکەن، کەلشت.

درزمان(Derzman): بەنکێ کو دئێخنە شویژنێ یان دەرزیکێ بۆ کارێ دروینێ.

درزن(Derzen): شویژن.

درزە(Derzê): گرزێ گیای، پشتییێ دارا.

درست(Durust): دروست، بێ عێب ـ جهێ باوەریێ ـ موکوم.

درش(Derş): گۆڤ، گۆڤا دەوارا.

درشت(Duruşt): زڤر، بەروڤاژی نەرم ـ گر، تشتێ کو قەبارێ وی ژ جۆرێ وی یێ سەرەکی مەزنتر بت.

درغاله(Derxale): رێکا کو د ناڤبەرا دو چیایان را ببۆرت.

درغم(Derxem): ناڤێ ئێک ژ ئاهەنگێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە ـ ناڤێ گوندەکێ یە ل سەمەرقەند.

درغمی(Derxemî): خەلکێ دەرغەم، یان هەر تشتەکێ کو یێ گوندێ دەرغەم بت، پتر بۆ مەیێ لکارە چونکی مەیا دەرغەم یا ناڤدارە.

درغیش(Derxîş): گەلەک، فراوان، گەلەک کەتبیتە سەرێک(وەکی بەفرێ).

درفش(Dêrefş): شویژنەکا ستویر و سەرتیژە کو دەستکەکێ داری یێ پێڤە و بۆ پێلاڤ دروینێ دهێتە بکار ئینان و کارێ وی ژی کونکرنا چەرمی یە ـ ئالا، وەکی: (درفش کاویان).

درفشان(Dêrefşan): بنێرە: (درخشان) ـ هەژهەژۆک.

درکشیدن(Derkêşîden): ڤەخوارن، فرکرن. هەروەسا ب پەیڤا بەری خوەڤە ئانکوا وێ دهێتە گوهارتن، وەکی: (دامن درکشیدن = خوە پاشڤەکێشان. دم درکشیدن = بێ دەنگ بوون، خوە مت کرن.).

درگاه(Dergah): دەرگەه، دەرازینک، جهێ دەر دکەڤتێ(مەلبەن).

درگذراندن(Derguzeranden): زێدەکرن، ژ حەدی دەرێخستن.

درگذشت(Derguzeşt): مەرگ، مرن ـ مر(بۆ سێیەم کەسێ تاکێ).

درگـــــــــذشتن(Derguzeşten): بـۆریـن، چـۆن، دەربـازبـوون، ڤ بەرکـەتن ـ لێـبـۆرین، عـەفـوکـرن، مرن.

درگر(Durger): دارتراش(نجّار).

درگرفتن(Dergêrêften): ئاگر تێ بەربوون، سۆتن ـ کارتێکرن.

درگیـر(Dergîr): گـرفـتـار، تووش بووی.

درلک(Dêrlêk): جلکێ کـورتێ بێ هچک.

درما(Derma): کێڤرویشک.

درمان(Derman): دەرمان(دواء) ـ چارە، چارەسەری(علاج).

درمـــــــاندن(Dermanden): بێچارەبوون، وەستیان.

درنا(Durna): فـڕندەکێ کـویڤی یە و گوشتێ وی حەلالە، پێیێن وی و گـەردەنا وی ددرێژن و کـوریکا وی کـورتە و پتـر ل بەر لێـڤـێن ئاڤـا دژیت. ل ئـەسـمـانا کـۆم کـۆم و ب ڕەنگێ سـێگوشێ(مـثلث) دفـڕن. هەروەسـا ناڤـێن (کلنـگ، باتر)ژی هەنە. ب عەرەبی دبێژنێ(کرکی).

درنگ(Dêreng): دەنگێ زەنگێ، دەنگێ کو ژ ڤێککەتنا دو تشتێن ئاسنی دهێت ـ خـوە ڤـەهێـلان، هێدی(بەروڤاژی «لەز»).

درو(Dêro): دروین(دروینا گـەنمی و جەهـ و نۆکا و......هتد).

دروا(Derva): پێـــدڤـــیـــاتـی، پێـــویـســـتـی ـ هەلاویســـتـی ـ سەرنوخین ـ سەرگەردان.

درواخ(Dervax): مـــوکـــوم ـ ساخلەم، لەش ساخ، تەندروست.

دروازە(Dervazê): دەرێ مـــەزن (دەرێ باژێری، دەرێ کەلهێ).

درواژ(Dervaj): بنێرە: (دروا).

دروانە(Dervane): نەقـەب(کـونا کـو ل بانی دهاتە ڤـەکـرن و د وێرێ ڕا دچوونە سەربانی).

درواە(Dervah): بنێرە: (دروا).

درود(Durûd): دوعـا ـ سـلاڤ ـ مـەدح و سـەنا ـ دار، دارێ بڕی، دەپ(لوحة).

درودگـــــــــــر(Durudger): دارتراش(نجّار).

دروش(Dêrevş): بنێرە (درفش).

دروغ(Durûx): درەو، نەوەیی.

دروغگو(Durûxgû): درەوکـــەر، درەوین. هەروەسـا پەیڤـێن (دروغ بـاف، دروغ پـرداز، دروغـــــــزن،

دروغسار) ژی لكارن.

دروک(Durûk): هـویـركـێ داری، گەرگا داری.

درون(Derûn): هوندر، ژ ناڤـدا ـ ناڤێ نـانەكی بوو كـــو ل دەمێ زەردەشـتی یا و د رێ و رەسـمەكا تایبـەت دا پشـتی دوعـایا (درون) ژ ئاڤێـسـتـایێ دهاتە خـواندن ئەو نـان دكـــرنە پاری پاری و لســـەر ئامادەبوویان بەلاڤ دكرن.

دروند(Dervend): شۆک، چنگال.

درونـد(Durvend): د ئـایـیـنـێ زەردەشـتی دا دبێژنە وی كەسی یێ كـو هزرا وی و گـۆتنا وی و كـریارا وی خـراب بت، ئەو كـەسێ كـو ژ هەمی سالوخێن قەنج بێ بار بیت، خرابكار، بێ دین.

درونە(Derûnê-e): زک، هونـدرێ زكی ـ كـڤـــان، چەمـــیـــای ـ كەسكوسۆر، كەسكوئالا.

درویـــدن(Dêrevîden): درویـــن (كـــارێ دروینا گـــەنمی و جـــەهی و......هتد).

درویش(Dervîş): دەســـــتكورت، هەژار، قەلەندەر، دەروێش، كـەسێ كـو ب پچـەكـا مـالێ دنیـایێ قـانع بیت.

درە(Derrê): دۆل، رێـكا كــــو ل ناڤبەرا دو چیایان را دەرباز بیت.

درهشــــتـــــە(Derhêşte): دان، بەخشیش.

درهـــم(Derhem): تــێــكـــەل، د ناڤـێكدا ـ پەریشـان، تێكچـووی، ئەنی گرێ.

دری(Derî): هەر تشـــتێ كــو یێ دۆلێ بت، وەكی: كەوێ كو د ناڤ دۆل و نهـالا دا دژیت ـ هەر تشـتێ كـو یێ كـۆچكا شـاهی بت، پتـر (درباری) ل كارە ـ زمـانێ فـارسی یێ كــو پشـــتی زمـــانێ پەهلەڤی هاتیە بكارئینان.

دریا(Derya): دەریا، ئاڤـا گـەلەک كـو ئەردەكێ مـشـە ڤـەگـرتبـیت و برژیتە سەر ئوقیانوسا.

دریـــاچـــە(Deryaçê): دەریـــایـــا بچـویـک ـ دەریـایا كـو هەرچەند رەخێن وێ هشكی بن، گۆل.

دریافتن(Deryaften): ڤەدیتن، ب ســــەر تشـــــتـــەكی هەلبــــوون، تێگەهشتن.

دریچــــە(Derîçê): دەرگـــــەهێ بچویک، كولەک.

دریدن(Derîden): دراندن.
دریغ(Derîx): مـخـابن ـ کـوڤـان، خەم ـ پەشێمانی.
دریواس(Derîvas): چار رەخـێن خـانی ـ چارچوڤێ کـو دەروک دکەڤتێ(مەلبەن).
دریوزە(Deryûzê): گـەدایی، خواستن.
دزد(Duzd): دز، دزیکەر، کـەسێ کـو تشـتێن خـەلکی ببـەت بێ ی ئاگەهی یا وان.
دزدانە(Duzdanê): ب دزیڤە.
دزدکی(Duzdekî): بـنێـرە: (دزدانە).
دزدیدن(Duzdîden): دزین.
دزغـالە(Duzxalê): دیوارێ دۆرمـاندۆری کـەلهێ یان باژێری، شویرهە ـ چەپەر.
دزنـدیـس(Dêzendîs): بـەرابـەر و ئێکسـان، تەمـەت هەڤ ـ وەکی، مـینا، شـتی ـ ئەشکەرا، خـویا ـ دەملدەست، د گاڤێدا.
دژ(Dêj): کەلـه.
دژ(Duj): پێـشگرە کـو لـەری هەر پەیڤـەکێ بێت ئانکوا پیسـاتیێ و قـەهرێ و دژاتیێ ددەتە پەیڤێ، وەکی: (دژآباد = قەهرگرتی، ئەنی گرێ ـ دژبراز = نەجوان، خاڤ).
دژک(Dujek): خـوریـک ـ پەقیشک.
دژکاک(Dêjkak): تەیرێ کەلەخا.
دژکـام(Dujkam): تام تەحل ـ خەمگین ـ تۆرەبووی.
دژم(Dujem- Dêjem): دامـای، دلتەنگ، خەمگین، پەریشان.
دژمـان(Dujman): خـەمگین، دلتەنگ ـ کوڤان و مخابنی.
دژن(Dêjen- Dujen): تـام نەخوەش ـ بەدرەفتار و تورەبووی.
دس(Dês- Des): وەکی، مـینا ـ هەڤتا(نظیر).
دست(Dest): دەست(ئەندامـەکێ لەشی یە)ـ یەکـا هژمـارێ، وەکی دبێـژن(دەسـتەکێ فنجـانا) ـ دۆر، جـار، کـەرەت، دەمێ دبێژن(دەستەکێ قومارێ).
دسـتـار(Destar): دەرسـوک، شاشک.
دستاس(Destas): دستار.
دسـتـان(Destan): کـۆمـا پەیڤـا (دست) ـ فـێل، حیلە ـ سەختـە، قـەلپ ـ سروود، ئاواز ـ چیرۆک،

چیــــڤــــانوک ـ هەروەســـــا د «شەهنامە»ا فردەوسی دا ئەو ناڤە یێ کـو سـیـمـەرخێ دانایە سـەر (زال)ێ بابێ روستەمی.

دستکش(Destkeş): دەستگۆرک.

دسته(Destê): دەستک(دەستکێ بقری، دەستکێ شیری، دەستکێ گـولا)ـ گرز(گـرزێ گـیای) ـ تیم، تیپ(وەک تیـمـا وەرزشکارا یان تیپا موزیکێ).

دش(Duş): پێشگرێ کـو لبـەری هندەک پەیڤـان دهێت و ئانکویا (پیس، کرێت، دژ) دگەهینت.

دشت(Deşt): دەشت، بیـــابان ـ ئێکەمین معاملا کو سپێدێ بکرِ و فروشەر دکەن.

دشـتـان(Deştan): ژنا کـو د بێ نڤێژاهیێ(عادێ) دا بیت.

دشـتی(Deştî): یێ دەشـتێ ـ ناڤێ ئاهەنگەکا موزیکا ئیرانی یە.

دشتی(Duştî): زێری.

دشـــخـــوار(Duşxwar): دژوار، زەحمەت.

دشک(Deşk): دەزی، بەنک.

دشمن(Duşmen): دژمن، نەیار.

دشنـام(Duşnam): خــــــەبەر، ئاخفتنێن کرێت، جڤین.

دشنگی(Deşengî): رۆژگار، دنیا، فەلەک.

دشنه(Dêşne): خەنجەر.

دشوار(Duşvar): دژوار، زەحمەت.

دغ(Dex): ئـەردێ هـشـک و رەق، ئەردێ کـو گـیـا لێ شین نەبیت ـ هەروەسـا بۆ سـەرێ بێ مـوی ژی دهێتە گوتن.

دغـا(Dexa): نەراست، نە دروست، سەختە، قەلپ.

دغـدویه(Duxdûyê): کچ ـ ناڤێ دەیکا زەردەشت پێغەمبەری یە.

دغسر(Dexser): کەچەل، شامی، سەرێ بێ موی.

دغل(Dexel): نەراست، نەدروست، سەختە، قەلپ ـ فێل، حیلە.

دف(Def): دەف(ئامیرەکێ موزیکێ یە).

دفـــتـــر(Defter): دەفــــتــــەر ـ نڤـێـسـینگەهـ، مـەکـتـەب(جـهێ کاری).

دفـزک(Defzek): مـەزن، قـەلەو، بخوەڤە.

دفک(Defek): ئارمانج.

دک(Dek): باهر، پشـک ـ گــەدا،

گەدایی.

دکلان(Duklan): تەشی.

دگدگ(Degdeg): دەنگێ شەق شەقا کو ژ ددانا دهێت لدەمێ سەرمایێ.

دل(Dêl): دل(قلب).

دلام(Dêlam): ڕما کورت ـ هەروەسا فێل و حیلە.

دلخور(Dêlxor): پەریشان، مەلویل.

دلق(Delq): جلکێ دەروێشا(خرقە).

دلقک(Delqek): لێبۆک(کەسێ کو کارێن ب کەنی بکەت و خەلکێ بکەنینت).

دلم(Dulum): خوریک.

دلمل(Dulmul): فەریک، کەلی نۆک.

دلە(Dulme): ئیپراخ، دۆلمە.

دلنگ(Dêleng): هەلاویستی(وەکی ئویشێن خورمێ).

دلواپس(Dêlvapes): پەریشان.

دلوار(Dêlvar): دلێر، نەترس، دلاوەر، مێرخاس، نەترس.

دلە(Dele): ناڤێ گیانەوەرەکێ گوشتخوارە ـ کۆلانی، فەلیتە.

دلهرە(Dêlhurê): دلقوتک(ژ بەر ترسا ژ نشکەکی ڤە).

دلیر(Dêlîr): دلێر، ئازا، دلاوەر، نەترس، مێرخاس.

دم(Dem): هەوا، بێهن(نفس)ـ ئاخینک ـ هەوار ـ دەم، وەخت، گاڤ ـ دەڤ(دەڤێ کێرێ یان خەنجەرێ) ـ ئالاڤەکێ پفکرنێ یە کو زێرنگر و ئاسنگەر بکاردئینن بۆ گەشکرنا ئاگری.

دم(Dum): کوری، دویڤ.

دما(Dema): بێهن(نفس) ـ تێهن، پلا گەرمهێ یان سەرمایێ.

دماسنج(Demasenc): ئالاڤێ کو بۆ پیڤانا پلا گەرمهێ یان سەرمایێ بکار دهێت(میزان الحرارة، محرار).

دماغ(Demax): دفن، کەپو، پۆز.

دمامە(Demame): بلوول ـ زڕنا.

دمان(Deman): مەست و غەزەبگرتی ـ کەسێ کو حرحڕا وی بت و ب قەهر ڤە ل کەسەکێ دی بخورت.

دمبک(Dumbek): تمبلک(ئامیرەکێ موزیکی یە).

دمبل(Dembêl): ئالاڤەکێ وەرزشی یە، ئەو ژی پێک دهێت ژ ئاسنەکێ کورت کو هەردو رەخێن وی ئاسن پێڤەنە و یاریکەرێن لەشجوانی پێ بکاردئینن.

دمدمە(Demdeme-ê): حیلە، فێل ـ ناڤداری ـ داهۆل و دەنگێ داهۆلێ.

دمدمی(Demdemî): دەمدەمی، کەسێ کو هەر گاڤ بۆ گاڤ ئاخفتنێن خوە یان بیر و باوەرێن خوە دگوهۆرت.

دمر(Demer): بەراپشت، ڤاژی ـ نوخین، کەسێ یان تشتێ کو کەتبیتە سەر دەڤێ خوە.

دمغ(Demex): شەرمکری.

دم گرگ(Dumê gurg): سە و گورگ(مەبەست ژێ ئەو سپێدەیا درەوینە کو مرۆڤ سەی و گورگی ژێک نەنیاسیت، کو ئەو دەمە ژ پشتی نیڤە شەڤێ دەمێ دبیتە روناهی و مرۆڤ وە هزر دکەت کو ئەڤە بوو سپێدە و دێ هند بینیت کو دیسان دنیا تاری بووڤە).

دم گرم(Demê germ): ئاخفتنا کو کارتێکرنێ ل گوهداری بکەت.

دم لابە(Dum labê): کوری هەژاندنا سەی ژ بۆ خوە شرین کرن و مەللاقیێ.

دمندان(Demendan): دوزەخ، جەهنەم، ئاگر.

دمنە(Demne- Dêmênê): ناڤێ طۆری یەکا حیلەکەرە کو چیڤانۆکا وێ دگەل (کلیلە)ی د پەرتوکا (کلیلە و دمنە)دا هاتیە ـ هەروەسا بۆ ریڤی یان مرۆڤێ حیلەکەر و فێلباز ژی دهێتە گۆتن.

دموور(Demûr): ئاوازا نەرم و هێدی.

دمە(Deme): باکوزیرک، با و بەفر و سەرما دگەلێک ـ هەروەسا ئالاڤێ پفکرنێ کو زێرنگر و ئاسنگەر بکار دئینن بۆ گەشکرنا ئاگری ـ دەڤ(دەڤێ کێرێ و خەنجەرێ).

دمیدن(Demîden): پفکرن ـ هاتنا بای ـ شین بوون و سەرهلدانا گیای ژ بن ئاخێ ـ رۆژهلاتن.

دنان(Denan): چوونا ب کەیف و خوەشحالی.

دنبال(Dunbal): کوری، دویڤ ـ لدویڤ، ل پەی، ل پشت.

دنبلان(Dunbelan): گونێت پەزێ سپی ـ جۆرەکێ کڤارکایە.
دنبە(Dunbê): دینگێ پەزی.
دنج(Dênc): جهێ ئێمن و دویر ژ دەستدرێژی یا بیانیان.
دند(Dend): دەبەنگ، هەبلە، ئەحمەق.
دندان(Dendan): ددان.
دندە(Dendê): پەراسی ـ گێڕ(وەکی گێڕێ ترومبێلێ).
دندیدن(Dendîden): هێدی و لبن لێڤاڤە دگەل خوە ئاخفتن.
دنگ(Deng- Dêng): ئاشێ برنجی، ئامیرێ پویش قوتیێ(ئەو ئامیرێ کو پویشێ برنجی پێ بقوتن دا دندکا سپی ژ قەلپیشکی جودا ببت).
دنگ(Deng): بنیرە: (دند) ـ دەنگێ ڤێککەفتنا دو تشتێن ئاسنی.
دنگالە(Dengale): شیشلتوکێن بەستی، لوبلاق، گلیلە.
دنە(Dene): ئاواز ـ دەنگێ خوەشی و شادی یێ.
دنیدن(Denîden): ب شادی و خوەشحالی برێڤەچوون.
دو(Du): هژمارا (٢)دو.
دو(Duw-Duv): غاردان، بەزین.
دوازدە(De-Duvazde): هژمارا (١٢)دوازدە.
دوازدەهە(Devazdehe): دوازدە گرێ(اثناعشر).
دوال(Deval): کەمەربەند.
دواندن(Devanden): بەزاندن.
دوبارە(Dubarê): دوبارە، دوجارکی.
دو برادران(Du beraderan): ناڤێ دو ستێرایە کو دکەڤنە د جەرگێ «تەرمێ نحێ»دا کو ب عەرەبی دبێژنێ(فرقدان ـ فرقدین).
دوبین(Dubîn): چاڤ وڕ، چاڤ ویڕ.
دوپیکر(du pêyker): ناڤێ بورجا سێیێ یە ژ هەر دوازدە بورجێن فەلەکی کو وەکی دو بچیکێن رویسن، ب عەرەبی دبێژنێ (جوزاء).
دوتا(Du ta): دو طا، خوەهر، چەمیای، ڤەچەماندی.
دوچەرخە(Duçerxê): پایسکل .
دوختن(Dûxten): دوریـن(کاری

دریارێ) ـ دوهتن(دوهتنا گوهانێن گیانەوەرێن شیردەھ).

دوخ چکاد(Dûx çekad): شامی، ئەصلەع، کەسێ کو پێشی یا سەرێ وی موی پێڤە نەبن.

دود(Dûd): دوی، دویکێل.

دودافکن(Dûd efken): جادووگەر، سێحربەند.

دودخانە(Dûdxane-ê): مال، بنەمال.

دودمان(Dûdman): مال، بنەمال، خانەدان.

دودە(Dûdê): بنێرە «دودمان» ـ کەرەستەکێ نەرم و دوهنکییێ رەنگ رەشە کو ژ دویکێلێ گازێ دگرن و بکار دئینن بۆ چێکرنا رەنگا و حوبری.

دور(Dûr): دویر(بۆ دەم و جهـا ل کارە).

دوراغ(Dûrax): تەرەماست، دەو(دەو یان ماستێ کو ئاڤا وی هاتبیتە گرتن و سپیاتی ب تنێ مابیت).

دوربل(Dûrbêl): بێ وەفا و نەراست.

دوربین(Dûrbîn): کەسێ کو چاڤێ وی تشتێن دویر چێتر ژ تشتێن نێزیک ببینت ـ دویربین(درکەیە بۆ کەسێن هزر ل پاشەرۆژێ دکەن و دویر دنێرن) ـ دێربینە(ئالاڤەکە کو تشتێن دویر بۆ دیتنا چاڤا نێزیک دکەت).

دورو(Du rû): دو روی(کەسێ کو ئاخفتن و کریارێن وی نە وەک هەڤ بن«منافق») ــ دو روی(پەڕوک یان هەر تشتەکێ دی کو بەر و پشتێن وی ژ لایێ نەخش و نیگار و......هتد ڤە، دگەلێک د جیاواز بن) ـ جورەکێ گولێ یە کو رەخەکێ وێ سورە و رەخێ دیتر زەرە(گولا رەعنا).

دوزخ(Dûzex): جەهنەم، سەقەر، دوزەخ، دوژەھ.

دوزمان(Dûzman): بەنک، دەزی.

دوزنە(Du zenê): زەلامێ کو دو ژن هەبن.

دوزنە(Dûzenê): شویژن، دەرزیک ـ زیلکێ زرکێتک و ستێنک و پێشی و......هتد.

دوزە(Dûze-ê): قورینجوک.

دوزیدن(Dûzîden): دورین(بۆ دریارێ).

دوزیستان(Duzîstan): زاراوەکێ گیانەوەرناسیێ یە؛ ئانکو ئەو گیانەوەرێن کو ل دەستپێکا ژیێ خوە د ئاڤێ دا دبۆرینن و پشتی مەزن دبن دهێنە سەر هشکیێ ژی دژین، وەکی: (بەقی).

دوسانیدن(Dusanîden): چەسپاندن(تشتەک ب تشتەکێ دی ڤەنان ب رێکا ستورکێ)ـ خوە ژ کەسەکی حسێب کرن(وەکی ئێک خوە دگەهینتە بنەمالا مەزنەکی یان ئاغایەکی یان شێخەکی و......هتد).

دوست(Dûst): دۆست، هەڤال، یار، بەروڤاژی پەیڤێن(دوژمن و نەیار)ـ ئانکوا حەژێکرنێ ددەت دەمێ دگەل پەیڤەکا دی بهێت، وەکی: (خدادوست = کەسێ کو حەژ خودێ دکەت، خودێپەرێس؛ وطن دوست = کەسێ کو حەژ وەلاتێ خوە بکەت، نشتیمان پەروەر).

دوسیدن(Dûsîden): پێڤە نویسیان، پێڤەمان، پێکڤەمانا دوو تشتان ب پێکڤە.

دوش(Dûş): مل، کۆل، پشت ـ شڤێدی(شەڤا بۆری).

دوشا(Dûşa): کەسێ یان کەسا کو گیانەوەرێ شیردەه د دوشیت(لدەڤ مە کوردا ئەم بۆ ژنکا کو پەزی ددۆشت پەیڤا «بێری» بکار دئینین)، هەروەسا هەر گیانەوەرەکێ بهێتە دوهتن.

دوشاب(Doşab): دوشاڤ(دوشاڤا تری، دوشاڤا خورمێ).

دوشادوش(Dûşadûş): مل بمل.

دوشانیدن(Dûşanîden): دوهتن.

دوشمال(Dûşmal): کەفیک ـ خاولی.

دوشنبه(Dûşenbê): سێیەمین رۆژا هەفتیێ، دوشەمبی.

دوشه(Dûşe): زەرکا شیری، ئامانێ کو لدەمێ دوهتنێ شیری دکەنێ.

دوشیدن(Dûşîden): دوهتن.

دوشیزه(Dûşîzê): کچ، کچا جەحێل یا نەشویکری.

دوغ(Dûx): ئاڤەماست، دەو.

دوغاب(Dûxab): هەر تشتێ کو دەمێ ئاڤێ بکەنە دناڤ دا وەکی ئاڤەماستێ سپی ببیت، مینا (کلسێ).

دوغلو(Duxulû): جێمک.

دوک(Dûk): تەشی.

دوکارد(Dukard): جەو، مقەسا کو هریا پەزی پێ دبڕن.

دوگـــــان(Dugan): دو، دودانە، دودووە، دوبەرامبەر.

دوگانە(Duganê): هەر تشتێ کو ژ دو تشـــتـــا یان دو کـــەرەســـتـــا پێکهـاتبیت ـ نڤیێژا دو رکـعـەتی، وەکی نڤیێژێن سپێدێ و سونەتا.

دوگـــاه(Dugah): ئێـک ژ ئـاوازێـن موزیکا ئیرانی یە.

دول(Dol): دولک، ئامـانێ کـو پێ ئاڤێ ژ بیـــرێ بـکێـــشنە دەر، بعەرەبی دبێژنێ (دلو).

دولاچـنـگ(Dulaçeng): نـاڤـێ جـــۆرەکێ یە ژ جـــۆرێن نۆتێن موزیکێ.

دولە(Dule): توز و عـــەجـــاج ـ کومت، گرک، ئەردێ سەرئەڤراز و سەرنشیڤ ـ چال ـ نالنال، لویرێنا سە و طوری یا ـ دولک.

دومان(Dûman): تۆفان.

دویدن(Devîden): غـــــاردان، بەزین.

دویـسـت(Duvîst): هـژمـــــــارا (٢٠٠)دوسەد.

دە(Deh): هژمارا (١٠)دەه.

دە(Dêh): گوند.

دهار(Dêhar): شکەفت، نهـــال، شکەنا چیای.

دهاز(Dehaz): هەوار، فـــــریـاد، دەنـگـێ نـرڕێـنـێ(وەکـی دەنـگـێ شێری).

دهان(Dehan): دەڤ.

دهـــان درە(Dehan derrê): باووشکێن خەوێ.

دهانـە(Dehanê): وەکـی دەڤـی ـ دەرقـــەدامک، دەر، وەکی: (دەرێ بورکانێ)ـ لغاڤ.

دە پنج(Dehpenc): زێرێ کو نیڤە ژێ زێر بیت و نیڤا دیتر سفر یان تشتەکێ دیتر یێ بێ بها بیتن.

دهخـــدا(Dêhxuda): خـــودان و مەزنێ گوندی، کەدخودا.

دەدهی(Dehdehî): زێرێ تـەمـــام عەیار، زێرێ بێ غش.

دهستان(Dêhêstan): کۆما چەند گوندا کو سەر ب ناحیەکێ ڤە بن.

دهکدە(Dêhkedê): گـــــونـدێ بچویک.

دە کـیـا(Dêhkiya): کـەدخـودا، مەزنێ گوندی.

دهل(Duhul): داهۆل.

دهله(Dehle): پر(جسر).

دهن(Dehen): کورتکریا پەیڤا (دهان)، ئانکو دەڤ.

دهناد(Dêhnad): رێکئێخستن و رێزکرن(نظم و ترتیب).

دهیو(Dêhyû): دەڤەر(ناحیه).

دهیوپد(Dêhyûpud): دەڤەردار، رێڤەبەرێ دەڤەرێ.

دی(Dî): دوهی، رۆژا بوری.

دی(Dey): هەیڤا دەهێ یە ژ سالا هەتاڤی و هەیڤا ئێکێ یە ژ وەرزێ زڤستانێ و ناڤێ رۆژا هەشتێ و پازدێ و بیست و سێ یێ ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی یە و ژ بەرکو ناڤێ سێ رۆژان د مەهەکی دا وەک هەڤ بوون و لبەر خەلکی بەرزە دبوو کا بەحسێ کیژان رۆژێ دهێتە کرن ، ئینان ژ بۆ ژێک جیاوازکرنا هەر سێ رۆژا، ناڤێ رۆژا هەشتێ کرن «دیباذر ـ دی به آذر» و ناڤێ رۆژا پازدێ کرن «دی بمهر» و ناڤێ رۆژا بیست و سێ یێ ژی کرن «دیبادین ـ دی بدین».

دیبا(Dîba): جورەکێ پەرۆکێ ئارمویشی یە.

دیباچه(Dîbaçe-ê): پێشگۆتن ـ دێم و روی.

دیبادین(Deybadîn): بنێرە: (دی: Dey).

دیباذر(Deybazer): بنێرە: (دی: Dey).

دی بدین(Dey bêdîn): بنێرە: (دی: Dey).

دی بمهر(Dey bêmêhr): بنێرە: (دی: Dey).

دیبهء خسروی(Dîbeyê Xus-revî): ناڤێ ئێک ژ گەنج یان خزینەیێن هەشتکانە یێن خسرو پەرویزی یە.

دید(Dîd): بەرێخوەدان، لێ نێرین، سەح کرن.

دیدار(Dîdar): دیدار، چاڤ پێکەفتن، هەڤدیتن.

دیدن(Dîden): دیتن، بینین.

دیده(Dîde-ê): چاڤ، بیبیکا چاڤی. کۆما ڤێ پەیڤێ دبیت(دیدگان: Dîdêgan).

دیر(Dîr): دویر، درەنگ، هێدی، دەمێ دویر، (بەروڤاژی پەیڤا «لەز» و پەیڤا «زوی»).

دیرانه(Dîranê): دێرین.
دیرسال(Dîrsal): کەڤن، کەڤنار.
دیرک(Dîrek): ستوینا خیڤەتێ.
دیرند(Dîrend): رۆژگار، دەمێ کو بەراهی و دویماهی نەهەی(دهر).
دیروز(Dîrûz): دوهی، رۆژا بوری. هەروەسا پەیڤا (دینه) ژی لکارە.
دیرین(Dîrîn): دێرین، کەڤن.
دیز(Dîz): رەنگ، رەنگێ هەسپ و هێسترا، رەنگێ گەور. بۆ ڤێ ئانکوێ پەیڤێن (دیزه، دیزج، دیزک) ژی لکارن. ـ کەلهـ(قلعه).
دیزندان(Dîzendan): سێپێکا ئاسنی یا کو مەنجەلێ دادننە سەر.
دیزی(Dîzî): ئامانێ کو ژ ئاخا جێرکا یان بەری هاتبیتە چێکرن.
دیس(Dîs): وەکی، مینا ـ هەڤتا.
دیشب(Dîşeb): شڤێدی، شەڤا بۆری.
دیگ(Dîg): مەنجەل.
دیگر(Dîger): دی، دن، وەکی: (رۆژەک دن، سالا دی، جارا دی).
دیلم(Deylem): ئاسنەکێ قاییمە و ژ بۆ کونکرنا ئەردی یان دیواری یان لڤاندنا تشتێن گران بکار دئینن ـ ناڤێ دەڤەرەکێ یە ل گەیلان ـ خولام، بەنی ـ دەرگەهڤان ـ هەروەسا درکەیە ژ سوپایێ دلێر و شەرکەر.
دیم(Dîm- Dêym): دێم و روی. هەروەسا پەیڤێن (دیمه، دیمر) ژی لکارن.
دین(Dêyn): ناڤێ رۆژا بیست و چوارێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ یە.
دیو(Dîv): دێو.
دیوار(Dîvar): دیوار.
دیوانه(Dîvanê): وەکی دێوا ـ بێ ئاقل، دین، شێت.
دیوه(Dîvê): کرمێ ئارمویشی.
دیویسنا(Dîvyesna): د ئایینێ زەردەشتی دا ئانکو: کەسێ کو دێوی دپەرێست.
دیه(Dîh): گوند.
دیهیم(Deyhîm): تانج، کولاڤێ پاشاتیێ.
دیهیم جو(Deyhîm cû): کەسێ کو بزاڤێ بکەت ژ بۆ بدەستڤەئینانا تانج و تەختێن پاشاتیێ.

ذ(Zal): ژ بلی پەیڤا «ذرخش»، چو پەیڤێن دی د زمانێ فارسی دا نینن کو ب ڤێ تیپێ دەست پێ بکەن، و هەر پەیڤا کو ب بەرچاڤ دکەڤت کو ب ڤێ تیپێ دەستپێکربت یان یا عەرەبی یە، یان ژی یا لێکدایە یان دارشتی یە ژ هەردو زمانێن عەرەبی و فارسی. هەرچەوا بت بلێڤکربا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا مینا تیپا (ز: **Z**)ە.

ذبالەدان(Zubalêdan): سەلکا گلێشی.

ذبل(Zebl): کۆدێ کویسەلەی ـ دەسپێکا گەنجاتی یێ.

ذخیرە نهادن(Zexîre ne-haden): پاش قولاچک دانان، تشتەک بۆ رۆژا تەنگاڤیێ هلگرتن.

ذرت(Zurret): گەنمۆک، گەنم شام.

ذرخش(Zurexş): رۆناهی، رۆناکی، رۆشنایی.

ذرەبین(Zerrebîn): هویربین، مەزنکەر(ئالاڤەکێ شویشەیی یە کو تشتێن هویر و بچویک، مەزنتر پێ دهێنە دیتن).

ذرەپرور(Zerre perver): ئەو کەسێ کو مرۆڤێن بێ دەستهەلات پەروەردە بکەت و بگەهینتە پایە و پلەیێن بەرز.

ذکاء(Zuka'): هەتاڤ، خۆر.

ذکر(Zêkr): بیرئینانەڤە ـ سوپاسی ـ دوعا ـ نڤێژ ـ ئاخفتن یان دوعایێن د بن لێڤان ڤە.

ذلت(Zêllet): زەلیل بوون.

ذمارت(Zemaret): دلێری، ئازایی.

ذنابت(Zênabet): نێزیکاتی،

خزماییني، مرۆڤاهیني.

ذوب كـــــــــــردن(Zobkerden): حەلاندن.

ذوق كـردن(Zoqkerden): كـەیف كـــرن، زەوق ژ خـــوە رە چێكرن، گـێـولێ خـوە خـوەشكرن، تام ژ تشتەكی دیتن.

ذوقـنـاك(Zoqnak): ب لـەززەت، ب تام، خوەش، گێول خوەشكەر.

ذیل(Zeyl): دەهمــــــەن، دانـگ ـ خوارێ، بن، ژێر ـ دویلك، دویڤ، كوری و دویماهیا هەر تشتەكی.

ر(Ra- Rê): تیپا دوازدێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. هندەک جارا دهێتە گوهارتن ب تیپا (ش)، وەکی: (انگاردن = انگاشتن: گومان کرن)، و ل هندەک جهێن دی دبیتە (غ)، وەکی: (کنار = کناغ: رەخ، کێلەک، کنار)، هەروەسا دبیتە (ل)، وەکی: (سوراخ = سولاخ: کون).

را(Ra): نیشانا بەرکار«مفعول»ی یە و پرانیا جاران دگەل بەرکاری دهێت، وەکی: (فرزین آزاد را زد = فەرزینی ئازاد قوتا) ـ یێ(وەکی دبێژن: یێ فلان کەسی، بۆ نموونە: تورا = یێ تە، مالێ تە. این خانه تو را است = ئەڤ خانیە یێ تەیە.).

راخ(Rax): خەم، کوڤان، قەهر ـ گومان، هزر.

راد(Rad): سەخی، جوامێر ـ دلێر، ئازا ـ زانا. ئەڤ پەیڤە دگەل گەلەک پەیڤێن دی دهێت، وەکی: (رادکار ـ رادمرد ـ رادمنش و.....هتد).

راز(Raz): نهێنی، سر، ئاخفتنا ڤەشارتی د دلی دا ـ معمار، بەننا، کەسێ کو کارێ وی ئاڤاکرنا خانیا بیت.

رازی(Razî): خەلکێ باژێرێ «ری».

رازیانە(Razyanê): رزیانک(گیایەکێ بێهن خوەشە) کو دەرمانسازێن کەڤن گەلەک ئەڤ گیایە بکار دئینان بۆ بەرێن گولچیسکا و هناڤچوونێ و ئێشا زەرکێ.

رازینە(Razînê): دەرەجک،

پێسترک.

راژ(Raj): کـــۆمـــا دەخل و دانێ پاقژکری.

راست(Rast): راست(بەروڤـــاژی پـەیـڤــــــــا «چـەپ»)ــ دروست(بـەروڤـــاژی پـەیڤـــا «چەوت»)ـ راست(بەروڤاژی پەیڤا «خوەهر»)ـ راست(بەروڤاژی پەیڤا «درەو»).

راستاد(Rastad): موچە، هەیڤانە، دەرمالە(راتب، مخصصات).

راسو(Rasû): گـیـانەوەرەکێ وەکی مـشکی یە لێ ژ وی مـەزنـتـرە و مـارا دخوت و لجـەم مـصری یێن کـــەڤـن پیـــروزە، ب عــــەرەبی دبێژنێ(ابن عرس).

راش(Raş): بنێـــرە: (راژ)ـ ناڤێ جورەکێ دارێ یە.

راغ(Rax): بیـابان، دەهـمـەنا چیـای کــو ب شـینـکاتی بیت و هێــدی هێدی بەرەف بیابانێ ڤە بچیت.

راک(Rak): پەزێ کـویڤی ـ کـۆد، ترارکێ کو ژ داری هاتبیتە چێکرن ـ بەنک، دەزی ـ ئێک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە.

راکـاره(Rakarê): ژنا دەهمـــەن پیس، قەحبە.

رام(Ram): ئارام، فـێـر، هەڤـوت: (بۆ نموونە؛ رام کـردن: ئارام کـرن، فـێـرکـرن، هەڤـوت کـرن)ـ ناڤێ فریشـتەکێ یە د ئایینێ زەردەشتی دا ـ ناڤێ روژا بیـست و ئێکێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.

رامـــش(Ramêş): ئــــارامــــی، ئاسـودەگی، مـتی و بێ دەنگی ـ ســــرود و ئاواز ــ شــــادی و خوەشگوزەرانی.

رامیار(Ramyar): شڤان.

ران(Ran): رەهن، ران، پشکا سلال ژ پیێ مرۆڤی یان گیانەوەری.

راندن(Randen): دەرئێـخـستن، ژ خــوە دویرئێـــخــستن ـ بەزاندن، دانەغـار(بۆ هەسـپـا و...هتـد) و هاژۆتن(بۆ ترومـبـێل و فـرۆکـا و......هتد).

رانکی(Ranekî): پالی، پالێف.

رانین(Ranîn): شەلوال.

راوچه(Ravçê): ترییێ بێـســیـرە ـ ترییێ بالەتە.

راود(Raved): چەروان، زەڤـیـەکـا بلند کو تێر گیا و شینکاتی و ئاڤ بت، جهێ باش بۆ چەرا گیانەوەرا.

راورا(Ravra): سیخور ـ ژویژی.
راوک(Ravek): ئامانێ کو مەی تێدا دهێتە پالاوتن.
راه(Rah): رێ، رێک ـ یاسا، قانون ـ شەنگستە ـ رێباز ـ رێ و رەسم ـ جار، کەرەت، گەر.
راهبر(Rahber): رێبەر، رێ نیشاندەر.
راه بند(Rahbend): رێگر، دز و جەردەچی.
راه پیما(Rah pêyma): کەسێ کو رێکەکێ دپیڤت، رێڤنگ ـ هەسپ یان هێستریێ کو حێل بچیت و مرۆڤ لێ سوار بیت.
راهتوشە(Rahtûşê): خوارنا رێکێ، ئازوقێ کو رێڤنگ دگەل خوە دبەت دا برێڤە بخوت.
راهدار(Rahdar): زێرەڤانێ رێکێ ـ کەسێ کو باجا رێکێ وەربگرت.
راەراه(Rahrah): خیچ خیچ، گەخ گەخ(پتر بۆ پەرۆکی دهێتە بکار ئینان).
راهرو(Rahro): رێڤنگ ـ زاهد ـ مرید ـ کولانکێت د ناڤ خانی یان شکەفتێ یان مزگەفتێن کەڤن دا کو پشکێن ژێک جیاواز پێکڤە گرێبدەت.
راهزن(Rahzen): رێگر، دز و جەردەچی.
راهگان(Rahgan): تشتێ کو مرۆڤ درێکا خوە دا ڤەبینت ـ تشتێ کو مرۆڤ بەلاش و بێ زەحمەت بدەست خوەڤە بێخت، مالێ پفێ.
راهگذر(Rahguzer): رێبار(کەسێ کو د رێکەکێ را ببۆرت)ـ رێڤنگ.
راهگذر(Rahêguzer): رێکا کو رێڤنگ تێرا دبوریت.
راهنما(Rahnuma): رێ نیشاندەر، رێبەر، پێشەوا ـ نەخشە یان هەر تشتەکێ دی کو مرۆڤ ب رێکا وێ بگەهتە مەخسەدا خوە.
راهوار(Rahvar): رەهوان، هەسپ یان هێستریێ کو حێل بچیت.
راهواره(Rahvarê): خەلات(هدیە).
راهوی(Rahuvî): ناڤێ ئێک ژ ئاهەنگێن موزیکا ئیرانی یە.
رایکا(Rayka): کورک ـ کورکێ جوان و دەلال ـ خوەشتڤی.

رایگان(Raygan): بنیَره: (راهگان).

ربوخه(Rebûxe): خوەشی، ئەو تام و خوەشی یا کو بۆ مرۆڤی دەست ددەت لدەمێ گوهنێلییێ، کەسێ کو لدەمێ گوهنێلییێ هەست ب کەیف و خوەشییێ بکەت. د زمانێ عەرەبی دا پەیڤا (ربوخ) هەیە و بۆ وێ ژنێ دهێتە گۆتن یا کو لدەمێ گوهنێلییێ ژ هوش بچیت و های لخوە نەمینیت.

رتبیل(Retbîl): ناڤێ کو د کەڤن دا دگوتنە شاهێن (سند ـ کابل).

رجە(Rece-ê): رستا کو جلکا بسەر دادەن دا زوها ببن، هەروەسا ئەو کنفێ کو بەننا بکار دئینت لدەمێ دانانا دیوارێن ئاڤاهیا.

رچک(Reçek): بایێ ب دەنگ یێ کو ژ حەفکێ دەردکەڤیت. پەیڤێن (رجک، رجغک، آروغ) ژی لکارن.

رخ(Rux): روی، روخسار ـ رەخ، ئال، لا.

رخ(Rex): شکەن، دەرز، کەلشت.

رخبین(Rexbîn- Rêxbîn): لورک ـ کەشک ـ دەو.

رخت(Rext): جل و بەرگ، هەر تشتێ کو بکەیە بەرخوە.

رخسار(Ruxsar): روی، روخسار.

رخش(Rexş): رۆناهی، تیشک، تیروژک ـ رەنگێ سۆر و سپی د ناڤێکدا ـ هەسپێ رەسەن ـ ناڤێ هەسپێ روستەمێ پەهلەوان بوو.

رخشا(Rexşa): رۆناهی، رەوشەن.

رخشان(Rexşan): بنیَره: (رخشا).

رخشیدن(Rexşîden): رۆناهی دان، تیروژک ڤەدان.

رخنە(Rexnê): کون، شکەن، دەرز، کەلشت.

رخنە(Ruxne): کاغەز، پەرک.

رخنەجو(Rexnê cû): کەسێ کو چارەیەکێ بۆ کارەکێ دژوار و ب زەحمەت ڤەبینت.

رخیدن(Rexîden): توند نەفەس کێشان، ڤەکیان(دەمێ مرۆڤ بکەتە غار یان تشتەکێ گران هەلگریت دێ ئەڤ حالەتە لدەڤ دەست دەت، هەروەسا مە د کوردیێ دا بۆ گیانەوەران ژی ئەڤ پەیڤە یا هەی، بۆ نموونە دەمێ کو سە ڤەدکێت).

رد(Red): نیشان و شوین دەوس، شوین پێ ـ دلاوەر، دلێر، ئازا ـ زانا، تێگەهشتی.

ردە(Rede-ê): ریز(صف).

رز(Rez): رەز(باغێ تری)ـ تری ـ دارمێو.

رزبان(Rezban): رەزڤان، کەسێ کو چاڤدێری و سەرەگوهی یا رەزی دکەت.

رزبر(Rezbur): داسا بچویک کو چەقێن زێدەیێن دارمێوێ پێ دبرن، ئالاڤێ کو بۆ کەزاختنا مێوێ بکار دئینن.

رزبن(Rezbun): دارمێو.

رزد(Rezd): پڕخور، ب خوارە، هەڤدەلۆش، یێ کو گەلەک تشتا بخوت.

رزم(Rezm): شەڕ، جەنگ.

رزمگاه(Rezmgah): مەیدانا شەڕی، جهێ شەری.

رزوان(Rezvan): بنێرە: (رزبان).

رزیدن(Rezîden): رەنگ کرن، رەنگ کرنا پەروکا یان جلکا.

رژد(Rejd): بنێرە: (رزد).

رژە(Rêjê): بنێرە: (ردە)ـ بۆرینا ریزێن رێکخستی یێن سەربازا ل بەرامبەر شاهی یان ئێک ژ فەرماندێن مەزنێن لەشکەری(مسیرة عسكرية).

رس(Rus): ئاخا (رس)، ئاخ سۆرکا تایبەت کو جێرک و گوزک و گولدانکا و...... ژێ چێدکەن ـ پڕخور، ب خوارە، هەڤدەلوش.

رسا(Resa): گەهشتی(بالغ)ـ گەلەک، مشە ـ ب ژیر، ب عاقل.

رساندن(Resanden): گەهاندن.

رسانە(Resane-ê): گەهینەر، هەر تشتێ کو ئاخفتنەکێ یان دەنگوباسا بگەهینتە مرۆڤی وەکی رادیو، تەلەڤزیون و رۆژنامە ـ کول و کوڤان، خەم.

رست(Rust): بنێرە: (رس)ـ رەق، دژوار، موکوم، ئازا.

رستاخیز(Restaxîz): رابوونەڤە(قيامة).

رستاد(Restad): موچە، هەیڤانە، دەرمالە.

رستار(Restar): ئازاد، رەها.

رستگار(Restgar): بنێرە: (رستار).

رستم(Rustem): کەلەخ مەزن، بالا بلند، ب هێز ـ مەزنترین

پەهلەوانێ داستانێن ئیرانی یە.
رستن(Resten): ئازاد بوون، رەهابوون، رزگار بوون، ژ تەنگاڤیا خلاس بوون.
رستن(Rusten): سەرهلینان، شین بوون(مەبەست ژێ شین بوونا گیایە، دەمێ کو ژ نوی سەر ژ ئاخێ دەردئینت).
رستە(Reste): بنێرە: (ردە).
رستهم(Rustehm): بنێرە: (رستم).
رستی(Rustî): رەحەتی، ئاسودەگی - دلێری - باهر، پشک.
رسد(Resed): دەستە، کۆمەکا مرۆڤا کو پێکڤە ب کارەکی رابن - باهر، پشک(حصە).
رسمان(Rêsman): وەریس، کنف.
رسوا(Rusva): رسوا، کەسێ کو کارێ وی یێ کرێت بەلی ببیت و ل نک خەلکی هەتکا وی بچیت.
رسیدن(Resîden): هاتن، گەهشتن(وەکی ئێک بگەهیتە بنەجهەکێ) - کامل بوون، گەهشتن(وەکی گەهشتنا فێقی).
رش(Reş): یەکا پیڤانێ یە کو ئەو ژی ژ سەرێ تلا ناڤیجە تا بنێ ئەنیشکێ - کومت، گر، مل - هەسپێ ناڤداری روستەمێ پەهلەوان - بنێرە (رشن).
رشت(Reşt): ئاخ یان گلێش و قرش و قالێن هاڤێتنێ، هەروەسا بۆ تشتێن قاف و قول و خەسپال ژی دهێتە گوتن.
رشتن(Rêşten): رێسان.
رشتە(Rêştê): بەنک، وەریس، کنف، هەر تشتێ کو هاتبیتە رێسان - رژدە - زاراوەکێ پەروەردێ یە، ئانکو؛ پشک، پشکێن خواندنێ، وەکی: (پشکا پیشەسازی، پشکا زانستی و پشکا.....هتد).
رەشک(Reşk): حەسویداهی - غیرەت(مرۆڤەکێ ب غیرەت بیت بۆ نامویسا خوە).
رشک(Rêşk): هێکێت پێشکا.
رشمە(Rêşmê): کنفێ زراڤ.
رشمیز(Reşmîz): جورەکێ مێریانە.
رشن(Reşn): دادگەر، عادل - فریشتا دادگەریێ د ئاییینێ زەردەشتیان دا - ناڤێ رۆژا هەژدێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی -

گر، مل، کومت.

رفتن(Reften): چۆن، کـۆچ کـرن، بۆرین.

رفتن(Ruften): پاقژکرن، مالشتن، گێسک کرن.

رفـوشـه(Refûşe): یاری، ترانه ـ گونەه، سەرپێچی، بێ ئەمری.

رفیده(Refîde): خانکێ نانی.

رک(Ruk): دەق و دەق، راست و بێ پەردە و بێ ترس(صریح).

رک(Rek): ئاخفتنا د بن لێڤانڤه.

رکاشه(Rukaşe): سیخور.

رکـو(Rekû- Rukû): پەڕوک یان جلکێ کـەڤن بووی ـ ریتـالێن پەڕوکی.

رکـیـدن(Rekîden): دگـەل خـوه ئاخفتن یان ئاخفتنا د بن لێڤانڤه ژ بەر زێدەهیا قەهرێ و دلتەنگیێ.

رگ(Reg): رهێـن خـوینـێ د ناڤ لەشی دا. د زمـانێ فـارسی دا ئەو رهێن کـو خـوینێ ژ دلی دگەهیننه ئـەنـدامـێـن دی یـێـن لـەشـی دبێژنێ(سـرخ رگ) و ئەو رهێن کو خوینێ ژ ئەنداما ڤەدگەرینەڤه دلی دبێـژنێ (سـیـاهرگ) و ئەو رهێن زێدە زراڤ ژی دبێژنێ (مویرگ).

رگبـار(Regbar): تەڤـیـا بارانێ ـ صـەلی(د گـولـلەبارانکرنێ دا بکار دهێت دەمێ دبێـژن: فـلان کـەسی صەلی یەکا گوللا لێ رەشاند).

رگـــو(Regû- Rugû): بنێـــرە: (رکو).

رگـه(Regê): هەر تشـتـەکێ وەکی رهـێ(دنـاڤ بـەلـگـێ دارێ، یـان داری بخـوه یان ژی بەری دا)بت ـ رە و ریشال، کنێت، نەژاد.

رم(Rem): تـرس و رەڤ، رەڤـین ژ بەر ترسێ ـ کـۆمـا چارپێ یێـن وەکی: (پەز، بزن، چێل و گـــول و......هتد، کو مە د زمانێ کوردی دا بـۆ هەر جــــۆرەکی ژ ڤــــان گیانەوەران ناڤەکێ تایبەت هەیە، وەکی: پەز؛ بۆ پەز و بەزنا دهێـتـه گۆتن، گاران؛ بۆ چێل و گولا و ل هندەک جـهـا بۆ دەوارا ژ دهێـتـه گـۆتن، رەڤـدە: بۆ گـورگـا دهێـتـه گـۆتـن و......هتـد)ـ دەسـتـەک، کۆمەڵە.

رم(Rêm): عەداڤ، کێم.

رم(Rum-Rem): دناڤ دەڤـی دا، دۆرماندۆری دەڤی، هوندرێ دەڤی.

رم(Rum): مـــویێ شـــەرمگەهێ،

رێڤ(مـــوینێ کـــو لدۆرمـــاندۆری ئامـیـرێ گـوهنێلیێ ژن و زەلاما دهێت). هەروەسا پەیڤێن(روم، رومــــە، رنب، رنبـــە، رمگان، رمکان، برمگان، زمگان، مـــوی زهار) ژی لکارن.

رمـــارم(Remarem): دەســـتـــە دەستـە، کۆم کۆم ـ لدویڤ ئێک ـ جوراوجور ـ بەرامبەر، روی بروی.

رمان(Reman): رەڤۆک، ترسنوک، کولافە.

رمـاندن(Remanden): ترساندن، جنقـــاندن، بزداندن(مـــرۆڤ ژ نشـکـەکی ڤـــــە ئێـکی یان گـیـانەوەرەکی بـتـرسـینیت و ژ ئەگـەرێ وێ ترسێ ئەو مـرۆڤ یان ئەو گـــیـــانەوەر ژ بەر مـــرۆڤی برەڤیت).

رمـبـاندن(Rumbanden): خـراب کرن، هەرفاندن.

رمـبـیـدن(Rumbîden): خـراب بوون، هەرفتن.

رمـژک(Remjek): حـولیـسـانک تەحیسـانک(جـهـەک کـو ژ سلال بەرەڤ خـوارێ حـولی بت و مـرۆڤ بکارت خـوە پێـدا بخـوشـینت) ـ گونەه، ب سەرداچوون.

رمکی(Remekî): گـیـانەوەرێ کـو زوی بڤەجنقیت و برەڤیت.

رمگا(Remga): ماهین.

رمو(Remû): بنێرە: (رمکی).

رموک(Remûk): بنێرە: (رمکی).

رمـە(Remê): کـۆمـەکـا چارپێ یا وەکی: (پەز، بزن، چێل و گـــول و......هتد/بنێرە: رم) ـ دەستـەک، کۆمەڵە.

رمیار(Remyar): شڤان ـ گاڤان.

رمـیـدن(Remîden): ترسین، ژێ رەڤین.

رنج(Renc): رەنج، دەرد، ئـــازار، زەحمەت، وەستیان.

رنجـــــال(Rencal): خـــــوارن، خواردەمەنی، خوراک.

رنجـاندن(Rencanden): ئازاردان ـ قەهراندن، تۆرەکرن ـ وەستاندن.

رنج بـاریـک(Rencê barîk): ئێشا(سل، سلله).

رنجـبـر(Rencber): رێنجـبـەر، زەحمەتکێش، کارگەر.

رنجـــور(Rencûr): ئـازاردیـتـی، خەمگین، نەساخ، نەخوەش.

رنجـیـدن(Rencîden): دلتـەنگ

بوون، مەلويل بوون، قەهرين.

رند(Rênd): زيرەک، نەترس، حيلەکەر، کەسێ کو ب هشياری و زيرەکيا خوە بسەر راز و ئەسرارێن خەلکی هل ببيت ـ د زاراوێ صوفی ياتيێ دا بۆ وی کەسی دهێتە گوتن يێ کو د(باطن)ێ خوە دا پاقژتر و خوەپاريزتر بت ژ (ظاهر)ێ خوە.

رند(Rend): هويرکێ داری(نشارة الخشب).

رندە(Rende): رەندەش(ئالاڤەکێ دارتاشيێ يە بو حوليکرنا داری بکار دهێت).

رنديدن(Rendîden): رەندەش کرن، تراشين و حوليکرنا داری ـ سەلخاندن.

رنگ(Reng): رەنگ(لون) ــ سوود، مفا ـ حيلە، فێل، فريو ـ جلکێ دەروێشا ـ حێشترێ تۆڤی ـ بزنا کويڤی.

رنگ(Rêng): مۆزيک، ئاهەنگا خوەشی هلێخ، ئاهەنگێن داوەت و سەمايا.

رنگارنگ(Rengareng): رەنگين، جوراوجور.

رنگرز(Rengrez): خەمبەدار، خمدار، خندار(کەسێ کو کارێ وی رەنگ کرنا بەنک و پەڕوک و جلکا بيت)ـ وەرزێ پاييزێ.

رنگريز(Rengrîz): خەمبەدار، خمدار، خندار.

رنگی(Rengî): رەنگين.

رنگين(Rengîn): رەنگين.

رنگين کمان(Rengîn keman): کەسکوسور، کەسکوئالا(قوس قزح).

رو(Rû): روی، روخسار، دێم ـ روی، ئالێ ب سەرڤە يان ژ دەرڤە يێ هەر تشتەکی(بەروڤاژی پشت)ـ سەبەب، وەکی: (از اين رو = لەورا، ژ بەر ڤێ چەندێ).

روا(Reva): تشتەکێ رون وەکی ئاڤێ کو د حالەتێ چوونێ دا بت(جاری) ــ رەنگە، چێدبيت(ممکن، جايز) ـ شايان، هەژی، بسەرڤە، لايق.

روال(Reval): شێواز. ئەڤ پەيڤە يا نوی يە و ل ڤێ داويێ دناڤ زمانێ فارسی دا زێدەبوويە.

روان(Revan): گيان(هندەک دبێژن «روان» تايبەت بۆ مرۆڤا دهێتە

بکارئینان و بۆ گیانەوەرا (حیوان) پێدڤی یە پەیڤا «جان» بکار بهێت، ژ بەر کو «جان» پویچ دبیت و دچیت لێ «روان» دمینیت.. هندەکێن دی دبێژن چو جیاوازی لناڤبەرا هەردووان دا نینە و پەیڤا «روان» بۆ گیانەوەرا ژی بکار دئینن.) ـ هەگەر پەیڤەک یان کارەک دگەل بێت ئانکوێن ژێک جودا ددەت، وەکی: (آب روان: ئاڤا ڤەرێژ، ئاڤا رەوان ـ طبع روان: گێولێ کو ب ساناهی هوزانا بڤەهینت ـ شعر روان: هوزانا کو تێگەهشتنا وێ چ کوسپ و تەگەرە تێدا نەبن بۆ خواندەڤای یان گوهداری ـ روان کردن: ژ بەرکرن «مەبەست ژێ ژبەرکرنا وانانە»).

روانخواه (Revanxah): گەدا، گەدایی.

رواندا ز (Rû endaz): هەر تشتێ کو لدەمێ نڤستنێ ب خوە دادەن، وەکی لحێف و بەتانی و.....هتد.

رواندن (Revanden): ب رێ کرن، ڤرێکرن ـ ڤەرژاندن، رەوان کرن.

روان شاد (Revan şad): پەیڤا رێزلێگرتنێ یە بۆ کەسێ مری، هەر وەکی د کوردی دا دبێژن: (خودێ لێ خوەش بووی، خودێ ژێ رازی، رەحمەتی).

روانکاو (Revankav): پزیشکێ دەروونی.

روانکاوی (Revankavî): زاراوەکێ زانستێ دەروونی یە (پسیکانالیز)، کو ئێک ژ شێوازێن ڤەدیتنا چارەسەریێ یە بۆ ئێشێن دەروونی.

رواه (Revah): زادێ ئێخسیرا، خوارنا زیندانیا.

روبارو (Rûbarû): روی ب روی.

روباره (Rûbare): کەڤا کو ب سەر کەرەستێن حەلاندی، مینا ئاسنی دکەڤیت.

روباه (Rûbah): رویڤی.

روباه ترکی (Rûbahê turkî): سیخور.

روبر (Rûbur): نموونە.

روبراه (Rûbêrah): ئامادە بۆ ب رێکەفتنێ، بەرهەڤ بۆ کارکرنێ، ئامادەبوون بۆ سەفەرێ.

روبرو (Rûbêrû): روی ب روی.

روبند (Rûbend): خێلی،

پۆشی(پەڕوکەکێ سپی یان رەش کو دکەڤن دا ژنکا ب سەر رویێن خوه دا دئینانەخوار).

رویه(Rûbeh): کورتکریا پەیڤا (روباه)، ئانکو: رویڤی.

رویهانه(Rûbehanê): حیلەکەرانە، فێلبازانە ـ وەکی رویڤی فێلباز و حیلەکەر.

رویهک(Rûbehek): کورتکریا پەیڤا (روباه)، ئانکو: رویڤی ـ رویڤیێ بچویک، تێشکێ رویڤی.

رویبیان(Rûbîyan): کولیا دەریایی(جراد البحر).

رویبیدن(Rûbîden): پاقژکرن، رامالین، گێسک کرن، مالشتن.

روتافتن(Rûtaften): روی لێ وەرگێران، پشت دانە تشتەکی ـ رەڤین و فیرارکرن.

رود(Rûd): رۆ، رویبار ـ ژەه(ژەها کڤانێ) ـ تێلە یان ژەها سازێ ـ زاروک، بچویک(چ کوڕ بت یان کچ)ـ رویس، تازی ـ مریشک یان هەر فرندەکێ ڤەریچکاندی ـ پەز و بزنێن کو هری و مویێن وان هاتبنە برین.

روداد(Rûdad): رویدان، ئەو تشتێ کو هاتیە رویدان(حادثة، واقعة).

رودبار(Rûdbar): رۆ، رویبار.

رودخانه(Rûdxanê): ئەو جهێ کو رۆ(رویبار) تێرا دبۆریت.

رودزن(Rûdzen): سازژەن(کەسێ کو سازێ«ئامیرێ موزیکی» دژەنیت).

رودک(Rûdek): کوڕک، کوڕکوک ـ پشیکا کویڤی(گیانەوەرەکێ دڕندەیە وەکی پلنگی و هندی سەیە، ب عەرەبی دبێژنێ«وشق»).

رودگر(Rûdger): کەسێ کو تێلێن سازێ یان ژەهێن کڤانێ چێدکەت.

رودل(Rûdêl): پڕبوونا عویرکی، قەڤزی کو تووشبووی پێدڤی ب دەرمان یان خوارنێن هناڤ نەرمکەر دبت(امساک).

رودلاخ(Rûdlax): جهێ کو چەند رویبارەک تێرا ببۆرن.

روده(Rûdê): رویڤیک ـ مریشک یان هەر فرندەکێ ڤەریچکاندی ـ پەز و بزنێن کو هری و مویێن وان هاتبنە برین ـ دارا بەلگ لێ وەریای.

روده‌دراز(Rûdê dêraz): درکـه‌یه ژ مرۆڤێ پربێژ.

روز(Rûz): رۆژ(هه‌ر ژ رۆژهـلاتـنـێ تا رۆژئاڤابوونێ) ـ وه‌خت و ده‌م.

روزافکن(Rûzefken): تایا کـو رۆژه‌کێ بێـتـه مـرۆڤی و رۆژه‌کێ نه‌ء.

روزان(Rûzan): کـۆمکریا په‌یڤـا (روز)، ئانکو: رۆژان. هه‌روه‌سـا (روزها) ژی لکاره.

روزانـــه(Rûzanê): هـــه‌ر رۆژ، رۆژانه، رۆژ ب رۆژ ـ رزق یان ئه‌و خـوارنا کـو مـرۆڤ تێـرا رۆژێ بده‌ست خوه‌ڤه بینیت.

روزبان(Rûzban): ده‌رگه‌هڤان.

روزگـار(Rûzgar): دنیـا، گـیـتی ـ رۆژگـار، زه‌مـانه ـ ده‌م، وه‌خت ـ ئێڤار ـ وه‌رز، مه‌وسم.

روزمـه(Rûzmeh): حسـابا رۆژ و هه‌یڤ و سالێ(تاریخ).

روزنـامـــــــه(Rûznamê):
رۆژنامه(جریدة) ـ ده‌فـتـه‌رکـا کـو بازرگان حساباتێن خوه یێن رۆژانه تێدا دنڤیسن.

روزنامه‌نگار(Rûznamênêgar):
رۆژنامه‌نڤیس، رۆژنامه‌ڤان.

روزه(Rûzê): رۆژی(صـوم)، رۆژی ل سـالا دووێ کـۆچی لسـه‌ر موسلمانا واجب بویه و پێدڤی یه ل هه‌یڤـا (رمـضـان)ێ مـرۆڤێ مـوسلمـان ب رۆژی بیت و به‌ری هـینـگێ هه‌ر هه‌یڤ سێ روژا ب رۆژی دبوون ئـه‌و ژی روژێن (١٣، ١٤، ١٥) بوون ژ هه‌ر مه‌هه‌کێ کو دگوتنێ (ایام البیض).

روزی(Rûzî): خـوارنا کـو تێـرا وێ رۆژا کو مرۆڤ تێدا بکه‌ت ـ باهر، پشک.

روسـپی(Rûsepî): ژنکا ده‌همـه‌ن پیس، قه‌حبه.

روســـپی باره(Rûsepî barê):
زه‌لامێ زناکـــه‌ر، زه‌لامێ کـــو نێزیکی یا گوهنێلیێ دگه‌ل ژنکێن قه‌حبه دکه‌ت.

روســـپی زاده(Rûsepî zadê):
بیژی.

روستا(Rûsta): گوند.

روسـتـره(Rûsuture-ê): خـاولی، هه‌ر پارچه‌کـا په‌روکی کـو مـرۆڤ سه‌ر و چاڤا پێ زوها بکه‌ت.

روش(Revêş): چـوون ــ تـه‌رز، شێواز(اسلوب).

روش(Roş): رۆناهی، رۆناک.
روشا(Roşa): بنێره: (روشن).
روشن(Roşen): رۆناهی، رۆناک، رەوشەن، گەش ـ خوەیا، دیار، ئاشکەرا.
روشنا(Roşena): تیشک، تیروژک، نویرهه، گوری.
روشنان(Roşenan): تشتێن کو دتەبیسن(وەکی ستێرا).
روشنایی(Roşenayî): رۆناکی، رۆناهیاتی(بەروڤاژی پەیڤا «تاریاتی» یێ).
روغن(Roxen): دوهن.
روفتن(Roften): مالشتن، گێسک کرن.
روم(Rom): رێڤ(مویێن شەرمگەهێ ـ مویێن دۆرماندۆری ئامیرێن گوهنێلیێن زەلامی و ژنکێ).
رومال(Rûmal): دەستمال یان هەر پەرۆکەکێ کو دەست و روی یا پێ پاقژ بکەن.
رون(Reven): ئەزموون.
روند(Revend): شێواز، تەرز.
رونما(Rûnuma): سەرسبەحی (خەلاتێ کو داوەتی ددەنە بیک و زاڤا)ـ سەرپێچک(خەلاتێ کو دبەنە سەرێ نویزادەی).
روهنی(Rûhênî): پیلا ـ شیرێ کو ژ پیلای هاتبیتە چێکرن.
رویا(Rûya): رووەک.
رویارو(Rûyarû): روی ب روی.
رویاندن(Rûyanden): رواندن، شینکرن(چاڤدێری و سەرەگوهی یا تۆڤێ چاندی کرن تا کو شین ببیت).
رویداد(Rûydad): بنێره: (روداد).
روی زرد(Rûyzerd): شەرمکری، رەنگ و روی قولپی ژ شەرما.
رویگر(Rûyger): سەففار(صفّار).
رویە(Rûyê): روی، رەخێ ژ دەرڤە ژ هەر تشتەکی.
روی هم(Rûyê hem): لسەرێک، ڤێکرا(جمعاً، کلاً).
روییدن(Rûyîden): شین بوون (مەبەست ژێ شین بوونا گیا و شینکاتیایە).
رویین(Rûyîn): درکەیە ژ تشتێن رەق و موکوم.
رویین تن(Rûyîn ten): ب هێز و زاخ ـ نازناڤێ «ئسفەندیار»ی یە د

شەهناما فردەوسی دا.

رویین خم(Rûyîn xum): داهۆل.

رە(Reh): کورتکریا پەیڤا (راه): رێ، رێک ـ جار، کەرەت ـ رێ و رەسم، رێباز ـ ئاواز.

رها(Reha): ئازاد، سەربخوە.

رهاندن(Rehanden): ئازادکرن، رزگارکرن.

رهاوی(Rehavî): ئاوازەکا موزیکا ئیرانی یە.

رهایش(Rehayêş): ئازادبوون، رزگار بوون.

رهبان(Rehban): زێرەڤانێ رێکێ ـ کەسێ کو ژ مەزناهی یا خودێ زێدە بترسییێت.

رهبان(Ruhban): خودێناس و عیبادەتکەرێ ئولێ مەسیحی، کەسێ کو د دێرێ ڤە دروینت و ب عیبادەتی مژویل دبت.

رهبر(Rehber): رێبەر، پێشەوا، رێ نیشاندەر.

رە بردن(Reh burden): ڤەدیتن یان بسەرهلبوونا تشتەکی یان رێکەکێ یان چارەیەکێ.

رە بسیج(Reh besîc): رێڤنگ، سەفرەکەر.

رهبە(Rehbe): ترس، سەهم.

رە پیما(Rehpêyma): کەسێ کو رێکەکێ دپیڤت، رێڤنگ ـ هەسپ یان هێستری کو حێل بچیت و مرۆڤ لێ سوار بیت.

رە توشە(Rehtûşê): خوارنا رێکێ، ئازوقێ کو رێڤنگ دگەل خوە دبەت دا برێڤە بخوت.

رهرو(Rehro): رێڤنگ ـ زاهد ـ مرید ـ کولانکێت د ناڤ خانی یان شکەفتێ یان مزگەفتێن کەڤن دا کو پشکێن ژێک جیاواز پێکڤە گرێبدەت.

رهزن(Rehzen): دز، جەردەچی، رێگر.

رەگو(Rehgû): سترانبێژ.

رهگیر(Rehgîr): رێگر، دز، جەردەچی ـ رێڤنگ، گەریدە.

رهن(Rehn): گرەو، تشتەک ل نک کەسەکی ب گرەو دانان، دەمێ کەسەک مەبلەغەکێ پارەی قەر بکەت دڤێت بەرامبەر وی پارەی تشتەکی ب هەمان بها بدانیتە نک خودانێ پارەی و چ گاڤا قەرێ خوە زڤراندەڤە دێ وی تشتێ کو ب گرەو ل نک خودانێ پارەی

داناى ژى وەرگریتەڤە.

رهنما (Rehnema): رێ نیشاندەر.

رهنمون (Rehnemûn): بنێرە: (رهنما).

رهو (Rehû): رێباز ـ شەنگستە ـ هەروەسا دبێژن ناڤێ وى چیایە یێ کو (ئادەم) لسەر روینشتى پشتى کو ژ بەهشتێ هاتیە دویرئێخستن.

رهى (Rehî): رێڤنگ ـ خولام ـ بەنى، عەڤد.

رهیاب (Rehyab): کەسێ کو رێکێ ڤەبینتەڤە ـ کەسێ کو رێکەکا تازە یان رێبازەکا نوى بدانت ژ بۆ ئەنجامدانا کارەکى.

رهیدن (Rehîden): ئازادبوون، رزگاربوون.

رهیق (Rehîq): مەى، عەرەق.

رهینە (Rehîne): بنێرە: (رهن).

ریاست (Riyaset): سەرۆک بوون، سەروەرى کرن ـ سەروەرى، سەردارى، مەزنى، فەرمانرەوایى.

ریاضت (Riyazet): هەڤتکرنا جانى هەسپى و رێڤەچۆن نیشا دان ـ وەرزش کرن ـ وەک زاراوەکێ صوفیاتى، ئانکو: خوە لبەر رەنج و وەستیانێ گرتن ل پێناڤ پالاوتنا نەفسێ و بدەستڤە ئینانا سنجێن قەنج ـ خوە ڤەدەرکرن ژ بۆ هزرکرن و عیبادەتى.

ریاکار (Riyakar): دو رووى، کەسێ کو ب سەرڤە وەسا خوە نیشان بدەت کو یێ کارێن قەنج دکەت و دەهمەن پاقژە و دبنڤە بەرۆڤاژى ڤێ چەندێ بت.

ریال (Rêyal- Riyal): ناڤێ پارێ ئیرانێ یە و د کەڤن دا دگوتنێ (قران: Qêran)، کو هەر ریالەک بەرامبەرى سەد دینارانە و هەر دەه ریال دبنە ئێک تومان.

ریچار (Rîçar): مرەبا ـ ریچول، ریچال ـ ئاخفتنێن پویچ و بێهودە.

ریخ (Rîx): ریخ، گوى.

ریخت (Rîxt): بەژن و بال.

ریختن (Rîxten): پەلاتەکرن، بەلاڤکرن ـ رشتن.

ریدک (Rîdek): کورک، کورکوک.

ریدن (Rîden): ریتن، تارەت کرن.

ریز (Rîz): هویر، بچویک، گەلەک بچویک ـ چپک ـ قورچ ـ پەیالە ـ ئارەزوو، مراد.

ریزابە (Rîzabê): ئاڤا کو ژ جهەکى یان جۆوەکێ یان رۆوەکێ برێژتە

سەر رویبارەکی.

ریزان(Rîzan): رێژ، وەکی: (اشک ریـزان: رونـدک رێـژ، بەرگ ریـزان: وەرزێ بەلگ کەفنێ(پاییز)).

ریزە(Rîzê): هویر، بچویک.

ریزیدن(Rîzîden): رشتن.

ریژ(Rîj): ئەردێ پڕ گـرک ـ ئارەزوو، مراد ـ گێول.

ریس(Rîs): بەنک، دەزی.

ریستن(Rîsten): بنێرە: (ریدن).

ریسمان(Rîsman): وەریس، کنف.

ریسیدن(Rîsîden): رێسـان، ڤەهاندن.

ریش(Rîş): ریـە، ردێـن ـ برین(جرح).

ریش کـاو(Rîşkav): هەبلە، بێ فەهم ـ ئەحمەق.

ریشو(Rîşû): ریە درێژ.

ریشور(Rîşûr): بنێرە: (ریشو).

ریشە(Rîşê): رە و ریشال(مەبەست ژێ رە و ریشالێن دار و گیاینە).

ریشیدن(Rîşîden): زیڤـال زیڤـال بـوون، پـرت پـرت بوون، بـریـن لـێ دیار بوون ـ رشتن، پێـداکـرن، رەشاندن.

ریغ(Rîx): دەهمەنا چیای ـ بیابان ـ دوژمنی، کینە، نەفرەت.

ریغـال(Rîxal): پەیالە یان جـامـا مەی ڤەخوارنێ.

ریکا(Rîka): بنێرە: (رایکا).

ریکاشە(Rîkaşê): سیخور.

ریگ(Rîg): خش بەرک، بەرکـێت هویر، خیز.

ریم(Rîm): کێم و عـەداڤ ـ قـرێژ و قیڤار.

ریمن(Rîmen): فـێلباز، حیلەکەر ـ کیندار.

ریمە(Rîme-ê): کنیشتێ چاڤی.

ریو(Rîv): فێل، حیلە.

ریواس(Rîvas): بنێـرە: (ریـو)ـ رێڤاس.

ریوە(Rîve): گـر، مل، کـومت ـ بنێرە: (ریو).

ز(Za): تیپا سێزدێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. هندەک جارا دهێتە گـوهارتن ب تیـپـا (ج)، وەکی: (ارز = ارج: بهـــا، قـــەدر و قـیـمەت)، و هندەک جارا دبیـتـە (غ)، وەکی: (فـــروز = فـــروغ: روناکی).

زائو(Za'û): ژنکا کو ژ نوی خوەدێ بچـویکەک دابیـتێ(ژنکا کـو د رۆژێن دەسـتـپـێکێ دا بت پشـتی بچویک بوونێ).

زاب(Zab): ئاڤ زهـ ـ کـانی ـ رێکا کـو ئاڤ تێـرا دبوریت ـ سـالوخ و خەسلەت.

زابل(Zabul): نـاڤێ ئـاوازەکـــا مـوزیکا ئـیـرانی یە، پـارچەیەکـە ژ موزیکا چارگاه.

زابلســـتـــانی(Zabulêstanî): خەلکێ باژێرێ زابلستان(کو ناڤێ کەڤنێ سیستانێ بوو).

زاج(Zac): ژنا کـو بچـویک بـبـیت هەتا حـــەفت رۆژێن وێ تمام دبن دبێـژنێ زاج(مـە پەیڤـەکـا نێـزیکی ڤێ پەیڤێ ب زمــانێ کــوردی یا هەی، کو ئەو ژی پەیڤا «زاک»ە، و «زاک» ژی ئەو شـیـرە کـو هەر ژ پشـتی بوونێ ژ گـوهانێن دەیکێ یان مـاکێ دەردکـەڤـیت.. ئەڤ پەیڤـە بۆ مـرۆڤ و گـیـانەوەران هەردووان بکار دهێت).

زاج سور(Zac sûr): رۆژا کـو ژنکا بچـویک بووی دچیـتـە حـەمـامێ و خوە دشوت، وێ رۆژێ مێهڤانداری یەکێ دادنن و دبێژنێ «زاج سور».

زاد(Zad): کـورتکریا پەیڤـا «زادە: زا، ژ دایکبـووی» ـ تەمـەن و ژی، مـــینا: (زاد برآمـــدن = بە زاد برآمـدن: پیـربوون، دانسـال بوون،

بناڤسالڤەچوون).

زاد بر زاد(Zad ber zad): بابک بۆ باکی، جیل بۆ جیلی، سینگ بۆ سینگی.

زادبود(Zadbûd): زادگەھ، جهێ ژ دایکبوونێ.

زادبوم(Zadbûm): وەلات، وار، جهێ ژ دایکبوونێ.

زادغر(Zadxer): بیژی، حەرامزادە.

زادن(Zaden): زان، بچویک بوون.

زادوبود(Zado bûd): هەبوون(وجود) ـ سامان و سەرمایە ـ زادگەھ(جهێ ژ دایکبوونێ).

زاده(Zade-ê): ژ دایکبووی، زا، زاده(وەکی: میرزا، شاهزاده).

زار(Zar): پاشگرە و ئانکوا زێدەهی و پرانی و فراوانیێ ددەت، وەکی: (پنبەزار = جهێ کو گەلەک پەنبی لێ هەبیت، ریگزار = جهێ کو گەلەک خیز لێ هەبیت)ـ بێ هێز، وەستیای، لاواز، لەغەر ـ نالین، گری ژ بەر زێدەهی یا ئێشا یان خەما ـ خراب، بێ سەروبەر، شێل و بێل.

زارخورش(Zarxurêş): کێم خوارە، کەسێ کو ژ بەر کێم خوارنێ لەغەر و بێ هێز ببیت.

زاریدن(Zarîden): گرین(بەروڤاژی کەنینێ).

زاستر(Zaster): وێڤەتر، دویرتر.

زاغر(Zaxer): بەرچێلک (کیسکەکە کو دکەڤتە د ناڤبەرا حەفک و عویرکێ مریشکێ دا و تۆمک تێدا خرڤە دبت).

زاغنول(Zaxnûl): دم، نکل ـ تیرا سەر تیژ.

زافه(Zafe): ژویژی.

زاگاب(Zagab): حبرێ چینی.

زال(Zal): پیر، دانسال ـ هەروەسا سالوخە بۆ دنیایێ یان ژی درکەیە بۆ دنیایێ ـ ناڤێ بابێ روستەمی یە کو کورێ «سام»ی بوو و دبێژن دەمێ کو ژ دایک بووی مویێ سەرێ وی سپی بوو، لەورا ژی ناڤێ «زال» ل سەر دانابوون.

زالو(Zalû): زیری، زێلی.

زامهران(Zamehran): نوشدارو(دەرمانێ دژی ژەهرێ یە ـ دەرمانەکە ڤەدخون بۆ ژ ناڤبرنا ژەهرێ و کارتێکرنێن ژەهرێ).

زامیاد(Zamyad): ناڤێ رۆژا

بیست و هەشتێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ یە د ئایینێ زەردەشتی دا.

زانو(Zanû): چۆک.

زانویی(Zanûyî): هەر تشتەکێ وەکی چۆکی چەمیای بیت، بۆ نموونە: (ئیشکێن بۆری یا).

زاو(Zav): ب هێز، ب زاخ ـ ب شیان، هۆستا(دکارێ هونەری دا) ـ شکەن، دەرز، کەلشت.

زاور(Zaver): هێز، زاخ، شیان ـ خزمەتکار.

زاورا(Zavêra): بێچارە ـ دەربەدەر.

زاوش(Zavuş): د زمانێ فارسی دا ناڤێ ستێرا (موشتەری)یە.

زاولانە(Zavlane): قەید(خەلەکێن ئاسنی کو دەست و پێێن زیندانیان پێ گرێددان) ـ هەروەسا بۆ کەزیێن بادای ژی دهێتە گوتن.

زایا(Zaya): یا بزێت(بەروڤاژی ستەور).

زایاندن(Zayanden): پیرکاتی کرن، هاری ژنکا ب حەملە کرن دا بچویک ببیت.

زایش(Zayêş): بوون، بچویک بوون.

زایشگاه(Zayêşgah): جهێ بچویک بوونێ(ب تایبەتی بۆ پشکەکێ ژ نەخوەشخانێ دهێتە گۆتن کو ل وێ پشکێ زاروک دهێتە سەر دنیایێ(ولادە)).

زایمان(Zayman): بنێرە: (زایش).

زاییدن(Zayîden): زان، بچویک بوون.

زب(Zeb): بەلاش، ب هەروە.

زبان(Zeban): ئەزمان(لیسان) ـ زمان(لغة).

زبانە(Zabanê): پێت، بلێسە، گرپە.

زبر(Zêbr): زڤر(بەروڤاژی نەرم).

زبر(Zeber): سلال، لسەر ـ «ە، ـە»(مەبەست ژێ «فتحە»یە، بۆ نموونە هەگەر بێژی «فتحە»یەکێ دانە سەر فلان تیپێ، دێ ب فارسی بێژی: «زبری بگذار بالای فلان حرف»).

زبرتنگ(Zeberteng): تەنگا دەوارا.

زبردست(Zeberdest): ب هێز، ب شیان، ب زاخ ـ زۆردەست، زۆردار(بەروڤاژی ژێردەستیێ).

زبرزیر(Zeberzîr): سەرابن، نوخین ـ ڤاژی، بەراپشت ـ وێران.

زبودە(Zebûde): ناڤێ گیایەکی یە ـ ژ نشکەکی ڤە.

زبهر(Zêbher): بێزاربوونا دەیک و بابا ژ زاروکێن خوە.

زخ(Zex): بەهلیلک، بالیل ـ بنێرە: (زخم)ـ بنێرە: (زخمە)ـ نال نال ـ ئاواز، ئاوازێن خەمگین.

زخارە(Zexare): چەڤێن دارێ.

زخم(Zexm): برین، جهەکێ لەشی کو درب دیتبیت و خوین و کێم ژێ بهێت.

زخم خـــوردن(Zexm xorden): بریندااربوون.

زخمدار(Zexmdar): بریندار.

زخم کـاری(Zexmê karî): برینا ب ترس، برینا کو گەهشتبیتە ئەندامەکێ گرنگ یێ لەشی کو جهێ مەترسیێ بیت.

زخمناک(Zexmnak): بریندار.

زخمە(Zexme): ئالاڤەکێ بچویکە کو سازژەن دناڤ هەردو تبلێن خوە یێن شەهدە و بەرانێ دا دگرت و ژەهێن سازێ پێ دژەنت.

زخمی(Zexmî): بریندار.

زد(Zed): جەوی، سترک.

زداییدن(Zêdayîden): پاقژکرن ـ صەفاندن، پارزنین ـ هوسین.

زدن(Zeden): لێدان، قوتان.

زدوخـــورد(Zedo xord): هەڤـدو قوتان.

زدودن(Zudûden- Zêdûden): بنێرە: (زداییدن).

زر(Zer): زێڕ ـ پیر، دانسال.

زراغنـگ(Zeraxeng): ئەردێ رەق ـ جهێ کو گەلەک خیز لێ بیت.

زر آگین(Zeragîn): پڕی زێر، تژی زێر.

زراندود(Zerendûd): ئاڤزێرکری، تامدای ب زێری.

زراه(Zerah): دەریا.

زربان(Zerban): پیر، دانسال.

زرچوبە(Zerçûbê): دەرمـــانکێ زەر(جورەکێ بهاراتایە).

زرد(Zerd): زەر، رەنگێ زەر.

زردالو(Zerdalû): مژمژە.

زردپارە(Zerdparê): پەڕوکەکێ ب رەنگێ زەری کـو د کەڤن دا جـوهی یا دادنانە سـەر ملێن خـوە داکـو ژ موسلمانا بهێنە فەرق کرن.

زردک(Zerdek): کـورتـکریا پەیـڤـا

(زرد) ئانكو: رەنگێ زەر ـ گێزەر.
زردگـــوش(Zerdgûş): درکـــەیە ژ مرۆڤێن منافق و پوبچ و فەلیتە و کولافە و پەشێمان.
زردە(Zerdê-e): زەرک(زەرکـــــــا هێکێ)ـ هەسپێ زەر.
زردی(Zerdî): ئێشا زەرکی.
زرزر(Zêrzêr): زرزر، زرێــــــــن، زرێنی، زرەزر.
زرزورە(Zurzûre): جـــــــورەکێ تەڤنپیرکایە.
زرگر(Zerger): زێرنگر.
زرمـــــان(Zerman): پیـــــری، دانسالی.
زرنـــگ(Zereng- Zêreng): زیرەک ـ چست و چالاک ـ دارا کو گەزو ل سەر بەلگێن وێ چێدبیت.
زرنیلە(Zernîle): رێڤاس.
زرو(Zerû): زێری، زێلی.
زروان(Zer- Zurvan): ئـێـک ژ خـوداڤـەندایە د ئاییـنێ زەردەشـتـی دا. دەسـتـەکـەک ژ زەردەشـتـیێن کـــەڤن ل وێ باوەرێ بوون کـــو «زروان» دەستپێکا ئافراندنێ یان ئافرندێ باشیێ یە(بابێ مەزنیێ).
زرە(Zêrêh): زری و کومزری.
زرەپوش(Zêrêhpûş): کـەسێ کـو زری و کـومـزری کـربنە بەر خـوە ـ زریپوش(مدرّع).
زرەگر(Zêrêhger): زری ساز.
زریـــن(Zerrîn): زێـــریـــن، هـــەر تشـــتـــەکێ وەکی زێری یان ب رەنگێ زێری یان ژ زێری هاتبـیـتـە چێکرن.
زستن(Zêsten): ژیان.
زشت(Zêşt): کرێت.
زشـتـــار(Zêştar): ئاخـفتن پیس، قەسە تامسار.
زشت خو(Zêşt xû): بێ تبعەت.
زشت نام(Zêşt nam): رســـــوا، هەتک لێ چووی.
زشت و زیبـــا(Zêşto zîba): ئەو هۆزانا کـو هۆزانڤـان د رێزەکێ دا پەسنێ بدەت و د رێزا دویڤ دا تێ بوەربنیت(نەکامیێ بکەت).
زشت یاد(Zêşt yad): غـەیبـەت، نەکـامی کـو دەربارەی کـەسـەکی نەئامادە بێتەکرن.
زغـــار(Zexar): لەککە یان پنی یا کـو لسـەر ئەردی خـویا دبیت لژێر کــــارتێکرنا نمێ(رطوبت) یان دوهنی ـ بەلا، نەخـوەشی، ئازار ـ

هاوار، فریاد، قیژین.
زغارو(Zexarû): قەحبەخانە.
زغـاره(Zexare): نانێ گـارسی ـ گرگێن هەڤیری.
زغاک(Zexak): چقێن دارمێوێ.
زغال(Zuxal): رەژی.
زغال سنگ(Zuxal seng): کۆمر.
زغـاو(Zexav): ژنا دەهمـەن پیس، قەحبە.
زغـنـد(Zexend): دەنـگـێ بـلـنـد، هەوار، قـیـژی، نڕینا گـیـانەوەرێن درِندە.
زفت(Zeft): گر، قەلەو، بخوەڤە.
زفت(Zuft): قـــەلس، بەخـــیـل، خەسیس.
زفت(Zêft): زفت، قیـرا کو ژ گازێ دهێـتـە وەرگـرتن ـ هەروەسـا بۆ سترکێ(صمغ) ژی دهێتە گوتن.
زفر(Zefer): دەڤ.
زک(Zek): ئاخفتنا د بن لێڤانڤە.
زکاب(Zekab): حوبرێ نڤیسینێ.
زکـاره(Zekarê): سـەرسـەری، شەرکەر، شەڕخواز.
زکاسه(Zukasê): سیخور.
زکند(Zukend): ترارکێ کو ژ ئاخا جێرکا هاتبیتە چێکرن.
زگال(Zugal): رەژی.
زگـیـل(Ze- Zêgîl): بەهلویلک، بالویلک.
زلف(Zulf): بسک.
زلو(Zelû): زێری، زێلی.
زلوبیـا(Zelûbîya): زەلابی، ژ بەر شکلێ وێ کو وەکی (زلو = زێری، زێلی)یە، لەورا ئەڤ ناڤـە لسـەر دانایـنە.
زله(Zelle): چرچرک.
زلیـــفن(Zelîfen-Zelêyfen): ترس ـ گەفکرن ـ کینە.
زم(Zem): سەرما، سڕ ـ بایێ سار.
زماروغ(Zemarûx): کڤارک.
زمـــان(Zeman): وەخت، دەم ـ رۆژگار ـ مەرگ.
زمانه(Zemanê): رۆژگار.
زمترا(Zemetra): تڕانە و یاریکرن ب کەسەکی.
زمـزم(Zemzem): دوعـایا کـو زەردەشتیـا ل دەمێ شویشتنا لەشێ خوە یان ل دەمێ خوارنێ دگوتن.
زمــســتــان(Zemêstan- Zêmêstan): زڤستان، وەرزێ زڤستانێ.
زمـــودن(Zemûden): نەخش و

نیگار چێکرن.

زمی(Zemî): ئەرد.

زمـــیـــاد(Zemyad): بنێـــڕە: (زامیاد).

زمین(Zemîn): ئەرد.

زن(Zen): ژن(مرۆڤا مێ ـ کەسا کو دبیتە هەڤژینا زەلامی).

زناشویی(Zenaşûyî): جۆتبوون، زەوجین(شـویکرنا ژنێ، ژن ئینانا مێری).

زنـانـه(Zenanê): وەکـی ژنـکـا. هەروەسـا پەیڤـا (زنانگی) ژی ژ ڤێ پەیڤێ یە، ئانکو هەر کارێ کو تایبەت بیت ب ژنکاڤە.

زنبـاره(Zenbarê): سـەرژنـک، زەلامێ کـو گـەلەک حەژ ژنکا و سوحبەتێن وان بکەت. هەروەسا پەیڤا (زنبارگی) ژی ژ ڤێ پەیڤێ یە، ئانکو هەر زەلامێ کـو خـوە دژنـکا ڤـەددەت و یاریا ب ژنکا دکەت.

زن بمـزد(Zenbêmuzd): زەلامـێ بێ غیرەت و گەواد کو خەلکی ب ئنیەتا پێڕابوونا کارێ گوهنێلیێ بینتە دەڤ ژنکا خـوە بەرامـبـەر پارەکی یان تشتەکێ ماددی.

زنبـورک(Zenbûrek): جـورەکێ تۆپێ بوو.

زنبـــورکـــچی(Zenbûrekçî): ســەربازێ کــو تۆپا ژ جــورێ «زنبورک» ب حێشترا یان هێسترا هەلدگــرت و د شــەڕی دا بکار دئینا. ئەڤ رەنگێ ســەربازا ل ســەردەمێ «ســەفــەوی»یا و سەردەمێ «قاجاری»یا جورەک ژ جێشا ئیرانێ بوون.

زنبــوری(Zenbûrî): پەردا کــو دئێـخنە دەرێ خـانی دا پێـشی و مێش و تشـتێن وەکی وان نەئێنە دژۆرڤە.

زنبیل(Zenbîl): سەلک، زەمبیل.

زنج(Zênc): جـــــــــــــەوی، سترک(صمغ).

زنجره(Zencere): چیرچیروک.

زنجه(Zence): زێمار.

زنجیـدن(Zencîden): زێمـارکـرن، گرین ل هنداڤ تەرمێ مری.

زنچـک(Zençek): ژنا دەهمــەن پیس، قەحبە.

زنخ(Zenex): ئەرزنـک. دگـــەل کـارێن کـو لدویڤـرا دهێن واتایێن تایبـەت ددەت، وەکـی: (زنخ زدن:

ئاخفتنێن بێهودەكرن. یان؛ زنخ برخــــون زدن: دركـــــەیە ژ شەرمكرنێ).

زنخدان(Zenexdan): ئەرزنک ـ بن كور.

زند(Zend): تەفسیر، تەفسیرا ئاڤێستایێ ـ مەزن، گر ـ ب زاخ، ب هێز ـ ناڤێ تیرەكەكا كوردێن ئیرانێ یە كو ل دورماندوری باژێرێ (مــــەلایر) دژیان و «نادرشاهی» گەلەک ژ وان راكرن و برنە دەڤەرا (گەز) سەر ب پارێزگەها نوكە یا خوراسانێ ڤە نیشتەجێ كرن و پشتی مرنا «نادرشاهی»، «كەریم خانێ زەند» كو ئێک ژ سەردارێن «نادرشاهی» بوو ئەو «زەند»ی هەمـــــوو ڤەگەراندنەڤە (مەلایر) و بوو سەروكێ عەشیرا (زەندی)یا و هەروەسا دەستەلات ژی كەتە دەستا و ژ (١١٦٣ـ١٢٠٩كوچی) ل فارس و اصفهان حوكم گێرا و ب دەستێ «آقا محمد خان» دەستەلاتا زەندی یا ژ دەستا هاتە دەر. بۆ زانینا د ڤان سالێن ناف ئینای دا و لدویڤ ئێک، ژ ڤێ بنەمالێ (٨) شاه رابوون ئەو ژی ئەڤە بوون: (كریم خان ـ ابوالفتح ـ علیمراد ـ محمد علی ـ صادق ـ علیمراد(دوباره) ـ جعفر ـ لطفعلی).

زندان(Zêndan): حەبس، زیندان، گرتیگەه.

زندانبان(Zêndanban): زێرەڤانێ زیندانێ.

زندان سكندر(Zêndanê Sê-kender): نازناڤێ كو د كەڤن دا لسەر باژێرێ (یەزد)ا نوكە بوو.

زندانی(Zêndanî): زیندانی.

زندبار(Zendbar): گیانەوەرێ بێ ئازار وەكی پەز و چێلا.

زندگانی(Zêndêganî): ژیان ـ د ژیانێ دا ـ ژی، تەمەن.

زندواف(Zendvaf): كەسێ كو (زند: ئاڤێستایا وەرگێرای) دخوینیت، پێشەوایێ زەردەشتی یا ـ سرووِدبێژ ـ بلبل، فرندێ دەنگ خوەش.

زنده(Zêndê): ساخ، زیندی، گیاندار(بەروڤاژی پەیڤا «مری»).

زنده بگور(Zêndê bêgor): كەسێ كو ب ساخی هاتبیتە

ڤەشارتن.

زندەدل(Zêndêdêl): کــــــەیف خــــوەش، خـــوەشـــحــــال ـ دل تەڕ(دڕکــــەیە بۆ وی مــــرۆڤێ سـەرەرایی پیـراتیـا خـوە، هەرێ گێولۆ بت و دلێ وی حەژ خوەشیان بکەت).

زنگ(Zeng): ژەنگ، ژەنگار ـ ئەو کەرەستێ کو ل پشتا شیشێ ددەن دا ببیتە خودیک ـ تیرۆژکێن تاڤێ و هـەیـڤـێ ــ زەنـگـل ــ ژەنـگ، ئاتافەکێ گیایی یە ـ لدەڤ صۆفی و خــــودێناســــا دڕکــــەیە ژ وێ طاریاتییا کـو ژ گونەه و کریارێت نەشایستێت نەفسێ دکەڤیتە سەر دلی، و دلی ژ وەرگرتنا راستییا و ڕۆناهیان دویر دئێخیت .

زنگار(Zengar): ژەنگ، ژەنگار.

زنگال(Zengal): سـاقـێن چەرمی کو دئێخنە پێ ی.

زنگدان(Zengdan): زەنگل.

زنگل(Zengul): زەنگل. هەروەسا پەیڤــێن (زنگلە، زنگلیــچــە، زنگولە) ژی هەر ب ڤێ مەبەستێ لکارن.

زنگولە(Zengûlê): زەنگل ـ ناڤێ ئاهەنگەکا موزیکی یە.

زنگیچە(Zengîçê): ئەنیشک.

زنودن(Zenûden): زێمــارکــرن ـ لویرین.

زنوییــدن(Zenûyîden): بنێـرە: (زنودن).

زنهــار(Zênhar): پەیڤــەکــە بۆ هشـیـارکرنێ و های لخوەبوون یان ئاگــەهدارکــرنێ بکار دهێت و ئانکویا (هشـیــار بە، خـوە دویر بێـخـە، تە های ل خـوە هەبیت) ددەت، وەکی: (زنهار دروغ نگو = نهێ درەوا نەکی، خوە دویر بێخە ژ درەوا) ــ هـەروەســــا ئـانـکـویا پەناه(امــان) ددەت، وەکی: (بە زنهار کسی درآمدن = پەناه برنە بەر کەسەکی ـ پەیمان(عهد).

زنهــارخــوار(Zênharxar): پەیمان شکێن.

زنهــاردار(Zênhardar): خــودان پەناه و خودان پەیمان، وەفادار.

زنینە(Zenînê): هەر تشــتــەکێ بســەر ژنکاڤــە بیت ـ ب ئانکویا (ژن) بخوە ژی دهێت.

زو(Zev): دەریا.

زوادە(Zevade): زاد، خـــــوارنـا

ڕێڤنگ دگەل خوە دبەت.

زوار(Zevar): خزمەتکار ـ کەسێ کو چاڤدێری و سەرەگوهیا نەخوەشا یان زیندانیان دکەت.

زواله(Zevalê): گرگێت هەڤیری.

زاوه(Zavê): خوارنا کو بۆ زیندانیان بەرهەڤ دکەن.

زوبین(Zûbîn): ڕما بچویک، خشت.

زوتر(Zûter): کورتکریا پەیڤا(زودتر) ئانکو: زویتر.

زود(Zûd): زوی، توند، حێل، ب لەز.

زور(Zûr): شیان، هێز، زاخ ـ فشار ـ دەستهەلی ـ زۆر، زولم و ستەم.

زور(Zever): سلال، ژۆر.

زورآزما(Zûrazma): وەرزشکار ـ پەهلەوان ـ ئەو کەسێ کو زاخا خوە بجێربینت.

زورخانه(Zûrxanê): جهەکێ تایبەتە ب وەرزشێن کەڤنێن ئیرانیان ڤە.

زورمند(Zûrmend): ب هێز، ب زاخ.

زورین(Zeverîn): ژۆری.

زوزه(Zûzê): لویرین(وەکی لویرینا سەی و طوری یا).

زوغ(Zûx): جۆ ـ رویبار ـ زەرداڤ.

زون(Zûn): باهر، پشک.

زه(Zêh): ئافەرین ـ باش، قەنج ـ ژەها کڤانێ ـ ئاڤزە(ئاڤا کو ژ جهەکی بزێت) ـ بوون، زان(هەروەسا ژ ڤێ پەیڤێ و ب ڤێ ئانکویێنە پەیڤێن: دردزە = ژانێن کو دهێنە ژنکا یان گیانەوەرا لدەمێ باردانانێ ـ زهی = باردار، ب حال، ب تشت(حاملە) و هەروەسا بۆ گیانەوەرا ژی ئانکو: ئاڤز)ـ گیانەوەرێ کو ئامادە بیت بۆ ئاڤزبوونێ ـ ماهینا کو بارێ خوە دانابیت.

زهاب(Zêhab): ئاڤزە.

زهار(Zêhar): بنێ زکی، شەرمگەهـ، پشتیکا ئالاڤێ گوهنێلیێ ژنکێ، دۆرماندۆری ئالاڤێن گوهنێلیێن ژن و زەلامان کو ڕێڤ لێ دهێن.

زهدان(Zêhdan): مالبچویک، رەحم(جهێ بچویکی د زکێ دەیکێ یان ماکێ دا). پەیڤێن: (بوگان، بویگان، پوگان، بوهمان و

بون) ژی لکارن.

زهر(Zehr): ژەهر.

زهره(Zehrê-e): کیسکێ زەرداڤێ(کیسة الصفراء)ـ دلێری و مێرانی. د کەڤن دا خەلک ل وێ باوەرێ بوون کو ترسا زێدە دبیتە هۆیێ پەقینا یان قەتیانا ڤی کیسکێ زەرداڤێ؛ و ئەڤروکە ژی هەگەر کەسەک ژ ترسا ژ حال بچیت و بێ هۆش ببیت، خەلک دبێژن: زەراڤا وی یا قەتای. ل شوینا ڤێ رستا کوردی ب فارسی دبێژن: (زهره ترک شده).

زهزاد(Zêhzad): ژن و زاروک، عەیال.

زهشت(Zêhêşt): بێهن(نفس).

زهک(Zêhek): زاک و فری(شیرێ چێلێ یان پەزی د دەمێن پشتی زاییێ دە).

زهگیر(Zêhgîr): هندەک قەلپیشک کو ژ چەرمی یان هەستیا دهاتنە چێکرن و تیرهاڤێژا دئێخستنە سەرێ تبلێن خوە دا ژەها کڤانێ زیانێ نەگەهینتە تبلێن وان.

زهنجه(Zêhence): رێنج، زەحمەت، ئازار.

زهی(Zêhî): هەر ئامیرەکێ موزیکی یێ ژهدار ـ گیانەوەرێ بەرهەڤ بۆ ئاڤزبوونێ ـ هەر تشتێ کو بزێت ـ ئاڤز، باردار، ب تشت(حامله) ـ ماهینا کو ژ نوی زابیت ـ پەیڤا باشیێ یە، وەکی: ئافەرین، چ جوان، چ خوەش و......هتد.

زهیدن(Zêhîden): زایین، زاروک بوون ـ زانا ئاڤێ ژ کانی یا یان هەر تشتەکێ دی.

زی(Zî): ئال، رەخ، کنار ـ نێزیک.

زیان(Ziyan): زیان، زەرەر، دۆڕاندن ـ زندی(هەر تشتێ کو بژیت).

زیب(Zîb): کەشخەکرن، ئاراستەکرن، خەملاندن.

زیبا(Zîba): باش، دەلال، خشکوک، جوان، رِند.

زیبال(Zîbal): هەسپ و هێسترێ کو توند بچیت.

زیبان(Zîban): بنێرە: (زیبا).

زیبیدن(Zîbîden): ژ هەژی بوون، ب سەرڤەبوون.

زیچ(Zîç): چست و چالاک.

زیر(Zîr): ژێر، بن، خوارێ ـ نیشانا (کسره) بەرامبەر تیپا (ێ) یا کوردی ـ د زاراوێ موزیکی دا دەنگێ نازک، زراڤ یان نزمە.

زیرا(Zîra): ژ بەرکو، چونکی ـ لەورا ـ ژ بەر ڤێ چەندێ.

زیرافکن(Zîrefken): دوشەک، جودەلیک، یان هەر تشتێ کو لبن خوە برایێخن ـ ناڤێ ئێک ژ ئاهەنگێن کەڤنێن موزیکی یە ـ ئێک ژ دوازدە مەقامێن موزیکێ یە.

زیرزار(Zîrzar): نالینێن قەهرێ کو ب دەنگەکێ هێدی دەربکەڤن.

زیرزبانی(Zîrzebanî): پارە یان خەلاتێ کو ل شەڤا ئێکێ زاڤا ددەتە بویکێ دا بئاخڤیت(ئەڤ عادەتە لجەم مە کوردا نینە) ـ ئاخفتنا هێدی ـ ئاخفتنێن د بن لێڤان ڤە.

زیرزمین(Zîrzemîn): سەرداڤ(ئەو قاتێ خانی یێ کو ژ ئاستێ حەوشێ یان جاددێ کویرتر هاتبیتە ئاڤاکرن).

زیرک(Zîrek): زیرەک، چەلەنگ، ب ژیر، ب عاقل، فەهما، زانا.

زیرگاه(Zîrgah): کورسیک، تەخت، یان هەر تشتێ چوارپێپک کو لسەر روینن.

زیر نگین(Zîrê nêgîn): درکەیە ژ دەستهەلات و فەرمانداریێ.

زیرە(Zîrê): پشکا ژێری ژ هەر تشتەکی ـ ناڤێ گیایەکێ بێن خوەشە کو ئیرانی مشە د خوارنێن خوە دا بکاردئینن.

زیستن(Zîsten): ژین، زیندەگی کرن.

زیغ(Zîx): حێسیل.

زیغال(Zîxal): پەیالە، پەیالا مەی ڤەخوارنێ(قدح).

زیغگر(Zîxger): حێسیل چێکەر.

زیف(Zîf): گونەه ـ بێ تورەیی، بێ ئەدەبی.

زیلو(Zîlû): بەرک(جوورەکێ رائێخایە کو ژ بەنکێن پەنبەیی و ب نەخشێن رەنگاورەنگ دهێتە چێکرن).

زین(Zîn): زین(زینا هەسپا).

زینە(Zînê): دەرەجک ـ پێسترک.

زینهار(Zînhar): بنێرە: (زنهار).

زیور(Zîver): هەر تشتێ کو تشتەکێ دی پێ بخەملینن.

ژ (Jê): تیپا چواردێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی، هندەک جارا دبیتە (ج)، وەکی: (رژە = رجـــــە: رێڤـــــەچوونا رێک و پێکا لەشکەری. یان، هژیر = هجـیـر: زیرەک، هشـیـار ـ باش، قەنج.)، هەروەسـا ل هندەک جـهـێن دی دبیـتـە (ز)، وەکـی: (کوژ = کـوز: قۆز، چەمیای، خوار).

ژابیژ (Jabîj): ئەو چپکێن ئاڤێ یێن کــو ژ دارێ تەر دکــەڤن لدەمێ سۆتنێ ـ چریسکێن ئاگری.

ژاژە (Jajê): ئاخـــفـــتنێن پویچ و بێهودە.

ژاژیدن (Jajîden): ئاخفتنێن بێهودە کرن.

ژاغر (Jaxer): بەرچێلکا مریشکێ.

ژافە (Jafê): ژویژی، سیخور.

ژالە (Jale): خوناڤ ـ باران و گژلوکا توند ـ کەلەک.

ژغ (Jex): نالین، ئاوازێن غەمگین.

ژخـــار (Jexar): هەوار، فـــریاد، نرڕێن.

ژرف (Jerf): کویر ـ دویر و درێژ.

ژرفـا (Jerfa): کـویری یا بیـرێ یان حەودێ یان دەریایێ.

ژغ ژغ (Jex jex): دەنگێ ڤـێککەتنا ددانا. هەروەسـا دەنگێ ڤـێککەتنا باهیڤ و گویزا د ناڤ تەلیسی دا.

ژغند (Jexend): بنێرە (ژخار).

ژف (Jef): تـەڕ، شـل(بـەروڤـــــاژی پەیڤێن «هشک، زوها»).

ژفک (Jefk): کنیشتێ چاڤی.

ژفـیـدن (Jefîden): تەڕبوون، شل بوون.

ژک (Jek): ئاخفتنێن د بن لێڤانڤە.

ژکارە (Jekare): پرپێژ و مـایتێکەر ـ کیندار ـ شەڕکەر.

ژکفر(Jekfer): بێهنفرەه، سابر.
ژکیدن(Jekîden): ئاخفتنێن ل بن لێڤانڤە ژ ئەگەرێ قەهر و عێجزاهییێ.
ژگور(Jegûr): قەلس، چوریک، بەخیل، خەسیس.
ژندە(Jende): کەڤن، خەسپال ـ مەزن.
ژنگ(Jeng): کوریشک(کوریشکێن کو لسەر پویستی دیار دبن ژ ئەگەر پیربوونێ) ـ ژەنگ(ژەنگی بوونا ئاسنی یان گەنمی).
ژنگار(Jengar): ژەنگار.
ژنگدان(Jengdan): زەنگل.
ژنگلە(Jengule): زەنگل ـ سمێن کەلاشتی(وەکی سمێن بزن و چێل و خەزالا).
ژنە(Jene): زیلکێ پێڤەدەرێن وەکی پێشی و زرکێتکا و......هتد ـ سەرکێ دەرزیک و شویژنێ.
ژوژە(Jûje): ژویژی، سیخور.
ژول(Jûl): پەریشان، پێکداچووی و بێ سەروبەر ـ قورمچک و کوریشک.
ژولیدن(Jûlîden): پەریشان بوون، پێکداچوون و بێ سەروبەر بوون.
ژون(Jûn): پەیکەر، بوت.
ژوهیدن(Jûhîden): دلۆپ کرن.
ژە(Je): نیشانە بۆ بچویککرنێ، وەکی: (دریاژە: دەریایا بچویک، گۆل).
ژی(Jî): ئاڤگر، حەود، هەر تشتێ کو ئاڤ تێدا خڕڤە ببیت.
ژیان(Jiyan): تویرە، تبعەت رەق ـ درندە.
ژیر(Jîr): بنێرە (ژی).
ژیژ(Jîj): مرار.
ژیک(Jîk): چپک، چپکا بارانێ.

س

س(Sîn): تیپا پازدێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. هندەک جارا دبیتە (ش)، وەکی: (فرستە = فرشتە: فریشتە) و هندەک جارا ژی دبیتە (ه)، وەکی: (خروس = خروە: دیکل).

سا(Sa): ئالاڤێ وەکیاتیێ و کورتکریا پەیڤا (آسا)یە، کو وەک پاشگرەک لدویڤ هندەک پەیڤا دهێت و ئانکوا (مینا، وەک، شتی) ددەت ـ باج، ئەو تشتێ کو شاهێن ب سەرکەفتی ژ شاهێن شکەستی و بێ دەستهەلات وەردگرتن.

سابوتە(Sabûte): پیرەژن.

سابورە(Sabûre): خرابکار ـ بێ شەرم.

سابیدن(Sabîden): قوتان، نەرمژاندن.

سابیدە(Sabîdê): قوتای، نەرمژاندی، نەرم کری.

ساج(Sac): سێهل(سێهلا نانی) ـ جورەکێ داری یە ـ فرندەکە کو دبێژنێ (مریشکا کونجی خور) ژی.

ساجی(Sacî): نانێ لسەر سێهلێ بێتە پەحتن.

ساچی(Saçî): سپی(رەنگێ سپی).

ساخت(Saxt): چێکر(بۆ سێیەم کەسێ تاک)ـ چێکری، دەستکرد ـ زین و جلێ هەسپی ـ چەکێ شەری.

ساختمان(Saxtman): چێکرن، ئاڤاکرن ـ خانیێن بلند(عمارة) ـ شێوازێ چێکرنێ.

ساختگی(Saxtêgî): بەرهەڤی بۆ پێرابوون ژ بۆ بجە ئینان یان ئەنجامدانا کارەکی.

ساختن(Saxten): چێکرن، دروستکرن ـ ئاڤاکرن ـ بەرهەڤکرن و ئینانە هەبوونێ ـ جوانکرن و رێک و پێک کرن.

ساختە(Saxtê): چێکری.

ساد(Sad): سادە، بێ نەخش و نیگار ـ دەشت، بیابان ـ بەرازێ نێر، بەرازێ کویڤی.

سادە(Sade): سادە، بێ نەخش و نیگار ـ راست، ساناهی ـ بێ غش ـ کورێ کو هێشتا موی ل سەر و چاڤا نەهاتبیت.

سار(Sar): پاشگرەکە کو ئانکویا زێدەهی و گەلەکایەتیێ ددەت، وەکی: (چشمەسار = پڕ کانی، کوهسار = پڕ چیا) ـ هەروەسا ئانکویا جه، در(مکان) ددەت، وەکی: (خشکسار = جهێ هشک و بێ ئاڤ، گرمسار = جهێ گەرم) ـ ل هندەک جهان ئانکویا (سەر) ددەت، وەکی: (گاوسار = تشتەکێ کو ب رەنگێ سەرێ چێلێ بیت، سبکسار = مەژی هشک، بێ عاقل، نگونسار = سەرنوخین) ـ فڕندەکە کو خوارنا وی حەلالە و ژ چویچکێ مەزنترە کو ل بهارا پەیدا دبیت، گەلەک حەژ تری و توی و کولیا دکەت ـ رێنج، ئازار، دەرد، ئێش، خەمخوارن ـ ئەو پەڕۆکێ کو ژنکێن هندی لشوینا جلکی لدۆر خوە دئالینن.

سارا(Sara): خوری، بێ غش(بو زێڕ و مسک و عنبەرا بکار دهێت).

ساران(Saran): کۆما سەرا(رؤوس).

ساربان(Sarban): خودانکەرێ حێشترا.

سارج(Sarec): زەرزێری(فڕندەکە)، عەرەب ژی دبێژنێ(زرزور)، هەروەسا ناڤێن(سارو، سارە، سارک، ساروک، سارج، سارجە، سارچە، ساسر، شار، شارک، شارو، سارنگ، سارنج، ساری) د زمانێ فارسی دا بۆ ڤی فڕندەی لکارن.

سارخک(Sarxek-Sarexk): پێشی.

سارشک(Sareşk): بنێرە: (سارخک).

سارغ(Sarux): مێدەک، بوخچک.

ساروج(Sarûc): هەڤیرەکێ ژ کلس و خوەلییێ بوو کو د چێکرنا حەود و عنبارێن ئاڤێ دا بکاردئینان.

سارە(Sarê): جلکێ ژنکێن هندی ئەڤێ لدوّر خوە دئالینن.

ساز(Saz): ئامیرێن موزیکی، کو ب سێ رەنگانە:١) سازێن بای، وەکی: بلوولێ، زرنایێ و ئاکوردیونێ. ٢) سازێن ژەهی، وەکی: عود، بزق و کەمان. ٣) سازێن قوتانێ، وەکی: داهوّل و تمبلک و دەف. ـ هەروەسا ئالاڤ، یان ئالاڤێن کاری، یان هەر تشتێ کو مروّڤ د ژیانا خوە یا روّژانە دا پێدڤی ببیتێ ـ فەرمانە ب چێکرنێ(چێکە)، هەروەسا وەک پاشگر لدویڤ هندەک پەیڤا دهێت ب ئانکویا چێکەر، وەکی: (چارەساز: چارەبین، کەسێ کو چارەیێ ل ئاریشەکێ بکەتن) ـ چەک و ئالاڤێن شەری، کو پرانیا جاران د زمانێ فارسی دا (ساز و برگ) بهەڤرە دهێن.

سازش(Sazêş): ئاشتی ـ پێکڤە ژیان ـ وەکهەڤی ـ پێکهاتن.

سازمان(Sazman): رێکخستن و تەرتیفکرن ـ شێوازێ چێکرنێ ـ دەزگەهەک یان بنگەهەک یان رێڤەبەریەک کو کارمەندێن وێ بهەڤرە و ب شێوەکی رێکخستی و رێک و پێک کارێن خوە بجی بینن.

سازمند(Sazmend): چێکری و بەرهەڤ ـ رێکخستی و رێک و پێک.

سازندە(Sazendê): چێکەر ـ دروستکەر ـ ئاڤاکەر ـ بەرهەڤکەر و ئافرندە ـ جوان و رێکوپێککەر.

سازو(Sazû): لیفکێ خورمێ، وەریسێ کو ژ لیفکێ خورمێ چێدکەن.

سازور(Sazver): ئامادە و بەرهەڤ.

سازیدن(Sazîden): بنێرە: (ساختن).

ساس(Sas): تەختەبینک(پێشکێن کو دکەڤنە لاندکێن بچویکا).

ساسان(Sasan): هەژار، فەقیر، دەستکورت.

ساستا(Sasta): ستەمکار ـ بێ رەحم ـ ئازارگەهینەر ـ ئەهریمەن.

ساسر(Sasur): جورەکێ لەڤەنی یە

کــو قــەلەمــا ژێ چێــدکــەن ژ بو نڤیسینێ.

ســاسی(Sasî): هەژار ـ دەروێش ـ گەدا.

ساغر(Saxer): جام، پەیالا مەیێ.

ساغری(Saxerî): کـەڤلێ هەسپی یان هێــســتــری کــو هاتبــیــتــە گەمارکرن.

ســافـوت(Safût): فـیــتی(دەنگێ فیتی یێ).

سال(Sal): سالّ.

سالار(Salar): سـەردار، سـەرکـردە، مــــەزنێ مللـەتی، مــــەزن یان پێشرەوێ کاروانی یان لەشکەری ـ د زاراوێ جــوتیــاریێ دا ئانکو جوتیارێ شارەزا د کارێ خوە دا.

سالاسال(Salasal): سالّ بۆ سالّ، سالاّنە، هەر سالّ.

ســالانە(Salane-ê): هەر ســالّ، سالّ بۆ سالّ ـ سالێ جارەکێ.

سال خـرد(Sal xurd): بچـویک، کورِ یان کچا کو ژیێ وان کێمتر بیت ژ پێنج سالێێ.

سالخورد(Salxord): کەڤنار، پیر، دانسالّ.

سالک(Salek): برینەکە کو لسەر لەشێ مـرۆڤی ب تایبـەتی ل سـەر دفنێ یان ئالـەکــا دیار دبیت کــو هنـدەک جـــارا تـا ســــالـەکێ ڤـەدکـێشـیـت هەتا ئەو برین ساخ ببـیـتـەڤـە و پشـتی ساخ دبیت ژی هەر شـوینا وێ وەک راڤـەکێ دیارە دکـــەت و ژێ ناچیت. ئەڤ برینە برێکا پێشیا(مەلاریا) ژ ئێکی بۆ یێ دی دهێتە ڤەگوهاستن و هەگەر جارەکێ ئەڤ برینە ل کەسەکی دیار بوو، جار دی دووبارە نابیتەڤە.

سالگرد(Salgerd): سالڤەگەرِ.

سالمە(Salmeh): مێژوو(مێژووا کو بۆ دەست نیـشـانکرنا رۆژ و هەیڤ و سـالێ د نڤـیـسـارێن فـەرمی دا دهێتە نڤیسین).

ســالو(Salû): پەرۆکـەکێ سـپی یێ تەنکە کو دەرسوک و جلکێن ژنکا ژێ دهێتە چێکرن.

سالوس(Salûs): فێلباز، حیلەکەر.

ســــالوک(Salûk): لاواز ـ هەژار، دەستکورت ـ دز و رێگر.

ســالیــان(Saliyan): کـۆمـا پەیڤـا «سال» (سالاّن = اعوام، سنوات).

سام(Sam): وەرمتن، کـیـســەدان ـ ناڤێ کـــــورێ «نەریمان» و بـابێ

«زال» و باپیرێ «روستەم»ێ پەهلەوانە.

ساماکچە(Samakçe): ئێلەک، زەخمە(زەخمێن لسەر مەمکا بۆ ژنکا).

سامان(Saman): ناڤمالی ـ هەر تشتێ کو مرۆڤ د ژیانێ دا پێدڤی ببیتێ ـ ئالاڤێن کاری ـ رێکخستن و رێک و پێکی ـ ئەندازە.

سامە(Same): پەیمان، سوز ـ سویند ـ پەناه، پەناگەه.

سان(San): داب و نەریت ـ تەرز و شێواز ـ جۆر، رەنگ(نوع) ـ پتر دگەل هندەک پەیڤێن دی دهێت و پەیڤەکا نوی یا دارشتی ژێ چێدبیت، وەکی: (یکسان = وەکهەڤ، بدان سان = وەسا)ـ وەک پاشگر دگەل هندەک پەیڤان دهێت و ئانکوا (وەکی، مینا) ددەت، وەکی: (پیل سان = وەکی فیلی، دیوسان = مینا دێوی) ـ هەروەسا کورتکریا پەیڤا (ستان)ە کو پاشگرەکێ جهی یە، وەکی: (گورسان: گورستان = گوڕستان، بیمارسان: بیمارستان = نەخوشخانە) ـ پشک، باهر(حصة) ـ د زاراوێ لەشکەری دا کارێ لێنێرین و چاڤدێریا وی فەرماندەیە یێ کو لبەر رێزا جندی یا ڕا دبورت و دنێریتە جندی یا کا کیژ ژ وان ب چەوتی فەرمانێن فەرماندەی جێ بەجێ دکەت ـ کارتیک، بەراڤ.

ساو(Sav): باج، ئەو تشتێ کو شاهێن ب سەرکەفتی ژ شاهێن شکەستی و بێ دەستهەلات وەردگرتن ـ کارتیک، بەراڤ ـ هویرکێ زێری ـ زێرێ خوری.

ساوە(Savê): هویرکێ زێری ـ زێرێ خوری.

ساویز(Savîz): تبعەت خوەش.

ساویس(Savîs): هەر تشتێ کێم و گرانبها.

ساوین(Savîn): سەڵکا کو پەنبیێ بەرهەڤ بۆ رێسانێ دکەنە تێدا.

سایبان(Sayêban): سیهوانە، پەردە، کەپر یان هەر تشتێ کو بێتە هلدان داکو سیبەرێ بکەت.

سایە(Sayê): سەه، سیبەر.

سایەرس(Sayêres): فێقیێ کو لبەر سیبەرێ دگەهیت.

سـايیـدن(Sayîden): قـوتان، نەرمژاندن، نەرمكرن ـ تێكهوسینا دو تشتا.

سبد(Sebed): سەلك، زەمبیل.

سبز(Sebz): كەسك.

سـبـزارنگ(Sebzareng): ب رەنگێ كـەسكی ـ ناڤێ ئێك ژ ئاوازێن كەڤنێن موزیكا ئیـرانی یە.

سـبـزپا(Sebzpa): (درگـەیە بۆ كەسێن پێ برەشك، بێ ئیـفلەح، كـورێ و بەش، كـو پێ وان نە یێ خێرێ بت).

سبزپری(Sebzperî): بهار، وەرزێ بهارێ.

سبـز در سبـز(Sebz der sebz): ناڤێ ئێك ژ ئاوازێن كـەڤنێن موزیكا ئیرانی یە ـ ناڤێ ئاوازەكێ یە ژ هەر سیه ئاوازێن «باربد»ی.

سبـزە(Sebzê): گیـایێ كـو ژ نوی شین دبیت، چیـمـەن ـ مـێـویژێن كەسك ـ كەسێ كو سەروچاڤێن وی برەنگێ گەنمی بیت.

سبزی(Sebzî): كەسكاتیێن كو ب خـاڤی یان كـەلاندی بێنە خـوارن، وەكی: كـەرەفس، گـژنیـژ، شـاهی و......هتد(خضروات).

سبک(Sebuk): سڤك، بەروڤاژی پەیڤـا «گـران» ـ سـڤـك، سـرت، چست و چەلەنگ.

سبو(Sebû): گوزك، جەرك.

سبورە(Sebûre): بنێرە: (سابورە).

سـبـیل(Sêbîl): سـمـبێـل، مـویێن دسەر لێڤا سەری یا زەلامی دا.

سپـار(Sêpar- Supar): ئامـیرێ كو ئاڤا تری پێ بهێتە وەرگرتن ـ ئیسل ـ گێسن.

سپاروك(Separûk): كوتر.

سپاس(Sêpas): سوپاس.

سپاسی(Sêpasî): گەدایی.

سـپـاە(Sêpah): سـوپا(زاراوەكێ لەشكەری یە).

سـپـاهان(Sêpahan): باژێرێ ئەسفەهان ـ كوما پەیڤا «سپاە» ـ ناڤێ ئێك ژ ئاوازێن مـوزیكا ئیرانی یە.

سپر(Sêper): مەطال.

سـپـردن(Sêpurden): سـپـاردن، دانەڤ دەست كـەسـەكی ژ بۆ چاڤدێری و پاراستنێ.

سپـردن(Sêperden): قـوناغ برین، رێ ڤەبرین.

سـپـرز(Sêpurz): خالخالک(طحال).

سپرغم(Sêperxem): گول و گیا، گول و گیاییێ بێن خوەش، رحان.

سـپـرلوس(Sêperlûs): تەلار، سەرا، قەسر، قەسرێن شاهینییێ.

سپری(Sêperî): دویماهیک هاتی، تمام بووی.

سپریدن(Sêperîden): دویماهیک ئینان، تمام کرن ـ بن پێ کرن.

سـپـریغ(Seprîx- Superîx): ئویشییێ تری.

سپزک(Sêpezk): ئاخفتنا ڤەگوهێز.

سپس(Sêpes): پاشی، لدویڤرا.

سپست(Supust): ب بێهن، بێهن پیس، گەنی.

سپل(Sepel): سمێ حێشترێ ـ سم یان نینوکا فیلی.

سـپلشت(Sêpeleşt): رویدانەکا نەخوەش.

سـپنتـامـینو(Sêpentamînû): هێـزا زێدەکرنا باشییێ و عـاقلی، دژی (انگرەمینو) کو هێزا ژ بنبرن و خرابییێ یە.

سپندآسا(Sêpendasa): چست و چەلەنگ، سرت و بلەز.

سپوختن(Sêpuxten): ب تەعدایی تشـتـەک د تشـتـەکی ڕا کـرن ـ هاژۆتن، دویرکرن.

سپوس(Supûs): سڤی ئار.

سـپـوسـه(Supûse): سـڤی ئار ـ کەڤشکێ سەری.

سپهر(Sêpêhr): ئەسمان.

سـپـهـرار(Sêpêhrar): ئەسـمـانێ نەهێ، ئەسـمـانێ د سـەر هەمی ئەسمانان ڕا.

سپی(Sepî): سپی، رەنگێ سپی.

سپیتمه(Sêpîtme): وەکی سپی، برەنگێ سپی ـ نازناڤێ زەردەشت پێغەمبەری یە.

سـپـیچ(Sepîç): جلکێ رەش ـ دەرسوکا رەش ـ بەرکا رەش.

سـپـیـد(Sepîd- Sêpîd): سپی، رەنگێ سپی.

سپیده(Sepîdê): سپیلکا هێکێ ـ سـپـیـاتی ـ رۆناهی ـ سـپـێـدە، ئەلند، سحار.

سپیرک(Sepîrek): سیسرک.

سـتـا(Sêta): پەسن(مـدح) ـ کـورتـکریا پەیڤـا (سـە تار) کـو ئامـیـرەکێ مـوزیکێ یە ـ ناڤێ ئاوازەکـا مـوزیکێ یە ـ کـورتـکریا

پەیڤا (سە تا)یە، کو ئانکویا (سێ طا) یان ژی(سێ لا) ددەت ـ جۆرەکێ خیڤەتانە ـ کورتکریا پەیڤا (سەتا)یە، ئانکو (سێ دانە).

ستا(Seta- Suta): کورتکریا پەیڤا (اوستا)یە، کو پەرتوکا پیرۆزا زەردەشت پێغەمبەری یە(ئاڤێستا).

ستاخ(Sêtax): چەقێ دارێ.

ستاد(Sêtad): راوەستا، ژ پێڤە راوەستا.

ستادن(Sêtaden): راوەستیان، ژپێڤە راوەستیان ـ وەرگرتن، ستاندن.

ستارە(Sêtarê): ستێر ـ سەتار: ئامیرەکێ موزیکێ یە، کو بتنێ سێ ژەه تێدا بکار چووینە، و هەر ژ ڤی جۆری هەنە کو چوار ژەه تێدا بکار برینە و ئەو ژەها چوارێ ژی، موزیکڤان (مشتاق علی شاه) تێدا بکار برینە. بۆ زانین ئەڤا ب چوار ژەها ژی بیت هەر دبێژنێ (سەتار) لێ بۆ ژەها چوارێ بتنێ دبێژنێ (سیم مشتاق).

ستازن(Sêtazen): کەسێ کو ئامیرێ (سەتار)ێ دژەنت.

ستاغ(Sêtax): جانیک، جانیکێ کو هێشتا زین ل پشتێ نەکربن ـ ستەور.

ستاک(Sêtak): کاتێن دارێ، چەقێن کو ژ نوی ل دارێ دەردکەڤن.

ستام(Sêtam): لغاڤ، سەرهەڤسار.

ستان(Sêtan): پاشگرێ جهی یە کو ئانکویا گەلەکی و بەرفرەهی یا جهی دگەهینیت، وەکی: (تاکستان: ئەردەکێ بەرفرەه کو دارمێو لێ هاتبنە چاندن، رەز ـ کردستان: جهەکێ بەرفرەه کو مللەتەک بناڤێ کورد لسەر د ئاکنجی نە). هەگەر ئەڤ پاشگرە لگەل ناڤەکی هات کو دیماهیکا وی ناڤی (ساکن) بیت، وەکی(Kurd)، هینگی دێ (ê)یا (Sêtan)ێ ژێڤەبیت و دێ مینیتە بدویماهیا وێ پەیڤێ ڤە یا کو بۆ بوویە پاشگر، و دێ بیتە(Kurdêstan). لێ هەگەر ئەو ناڤ ب تیپا (واو) ب دویماهیک بێت، وەکی (بو Bû)،

هـیـنـگـی (ê)یـا (Sêtan)ێ نامینیت و دێ بیته(Bûstan). هەروەسا هەگەر ناڤ ب پیتا(ە ê) ب دویماهی بێت، هینگی (ê)یا (Sêtan)ێ دێ مـینیت، وەکی (لالەسـتـان: Lalêsêtan)، هەرچەندە هندەک هۆزانڤـانان ژ بۆ کـو برگـێن هۆزانا وان تێک نەچیت، بۆ نموونە ڤێ پەیڤـا داوییێ(Lalêstan) دخـوینن ـ کەسێ کو لسەر پشتێ خوە درێژ کربیت، رازای ـ کورتکریا پەیڤا (آستان)ە، ئانکو: دەرازینک.

ستاندن(Sêtanden): ژێ ستاندن، ژێ وەرگرتن.

ستانە(Setane): دەرازینک.

ستاوە(Sêtave): فێل، حیلە.

ستایش(Sêtayêş): پەسنا قەنجیێن کەسەکی کرن.

ستاییدن(Sêtayîden): پەسندان، مەدح کرن.

ستبر(Sêtebr): مەزن، قەلەو، بخوەڤە ـ رەق و قاییم ـ ستویر.

ستردن(Suturden- Sêturden): تراشین ـ سەلخاندن ـ پاک کرن.

سترگ(Suturg- Sêturg): مەزن، ب کەلەخ ـ ب هێز، ب زاخ.

ستروون(Seterven): وەکی هێستری ـ هەر تشتێ کو وەکی هێستری نەزێت ـ خرش(عقیم).

سترە(Suture): دەفکێ سەر و ریهـ تراشینێ، گویزان.

ستل(Setel): قوتان، حوتک ـ ئازاردان، ئێشاندن.

ستم(Sêtem): ستەم، زولم.

ستم دیدە(Sêtem dîdê): ستەم لێکری، زولم لێ بووی.

ستنبە(Sêtenbe): مەزن، ب کەلەخ ـ ب هێز، ب زاخ ـ کرێت، کەسێ کو کەلەخەکێ کرێت لێ بیت ـ دێو.

ستنج(Sêtenc): ڤ پاش ئێخستن، هەلگرتنا قویتی، مالی یان هەر تشتەکی کو مروڤ د ژیانێ دا پێدڤی دبیتێ بۆ رۆژا تەنگاڤیێ.

ستوان(Sutvan): قایم، نەلڤ ـ د زاراوێ لەشکەری دا پلەکا ئەفسەریێ یە کو د کەڤن دا دگۆتنێ (نایب).

ستودان(Sutûdan): گۆرستان،

گۆڕستانێن زەردەشتیا.

ستودن(Sutûden- Sêtûden): پەسندان ـ سالوخ دان.

ستور(Sutûr): دەوار.

ستون(Sutûn): ستوین ـ د زاراوێ لەشکەری دا دەستەیەکا سەربازا کو ل پشت ئێک و ل سەر هێلەکی بێن و بچن.

ستون پنجم(Sêtûnê pencum): تابۆرێ پێنجێ(د زاراوێ سیاسی دا لکارە).

ستوه(Sutûh): وەستیای ـ مەلوبل و پەریشان.

ستوهانیدن(Sutûhanîden): وەستاندن ـ پەریشان کرن.

ستوهیدن(Sutûhîden): وەستیان ـ پەریشان بوون.

ستهم(Sêtehm): رەق، دژوار.

ستی(Setî): پیالا ـ ئاسن ـ سەرێ رمێ.

ستیز(Sêtîz): شەڕ، جەنگ ـ دوژمنی، نەیاری.

ستیغ(Sêtîx): راست و بلند ـ راست راوەستیای وەکی ستوینێ ـ هەروەسا بۆ (بلندی یا چیای، سەرێ چیای، کێلیا چیای) ژی لکارە.

ستیم(Sêtîm): عەداف، کێم.

ستیهیدن(Sêtîhîden): بێ ئەمری کرن، بێ فەرمانی کرن، سەرپێچی کرن، لادان.

سج(Sec): روی، دێم.

سجام(Secam): سڕ و سەقەم، سەرما دژوار.

سخ(Sux): باش، قەنج ـ خوەش ـ پیروز.

سخ(Sex): کێم و عەداف ـ قرێژ و قیڤار.

سخت(Sext): دژوار، ب زەحمەت، بەروڤاژی پەیڤا «ب ساناهی» ـ رەق، بەروڤاژی پەیڤا «نەرم» ـ قاییم و بنەجە ـ قەلس و چریک، بەخیل و خەسیس.

سختانه(Sextane): ئاخفتنا رەق.

سخت دل(Sext dêl): دل رەق، بێ رەحم.

سخت رو(Sext rû): بێ شەرم، روی قاییم، بێ حەیا.

سختن(Sexten): کێشان، پیڤان، (وزن)کرن.

سخن(Suxen- Suxun): ئاخفتن ـ گوتار.

سخن آرا(Suxen ara): کەسێ کو جوان دنڤیسیت، کەسێ کو جوان دئاخڤیت.

سخن چین(Suxen çîn): ئاخفتن ڤەگوهێز.

سد(Sed): سەد، هژمارا سەد.

سدره(Sêdre): جلکێن بێ هچک و ب یاخێن فرەهـ و ب رەنگێ سپی کو هەر زەردەشتیەک ژ کچ و کورا کو بگەهتە ژیێ دەهـ سالیێ، د رێ ورەسمێن ئۆلی یێن تایبەت دا دکەتە بەر خوە، و لسەر وان پێدڤی یە کو بەردەوام د هەر رێ و رەسمەکێ دا ڤان جلکێن تایبەت بکەنە بەرخوە.

سده(Sede-ê): سەدە، چەرخ، سەدسال(قرن) ـ هەروەسا بۆ خولێن سەد رۆژی ژی لکارە ـ ناڤێ جێژنەکێ یە کو ئیرانیێن کەڤن ل رۆژا دەهی بەهمەنێ(دویەمین هەیڤا زڤستانێ) ئەڤ جەژنە دگێران و هەر ل شەڤا دەهی بەهمەنێ ژی ئاگر هلدکرن و ل دورماندوری وی ئاگری کەیف و شادی دکرن. دبێژن ژ بەرکو هەر ژ ڤێ رۆژێ تا رۆژا نەڤروزێ پێنجی شەڤ و پێنجی رۆژن کو کۆما وان دبیتە سەد، لەورا ناڤێ (سدە) لسەر ڤێ جەژنێ دانایە. و هندەکێن دی دبێژن زڤستانا کەڤن پێنج هەیڤ بوون، ئانکو ژ (١)ی ئابانێ(کو نۆکە هەیڤا دووێ یە ژ پاییزێ) تا دویماهیکا ئسفەندێ، و دەمێ سەد رۆژ ژ ڤێ زڤستانا پێنج هەیڤی دبۆرن، دەم دبیتە دەهی بەهمەنێ، رەنگە ئەڤ بۆچوونا داویێ بەرئاقلتر بیت.

سر(Ser): سەر(کو ئەو ژی ئێک ژ ئەندامێن لەشێ مرۆڤ و گیانەوەرایە) ـ سەر یان دەستپێکا هەر تشتەکی ـ سەر یان بلندی یا هەر تشتەکی، وەکی سەرێ چیای، سەرێ تبلا، سەرێ شویژنێ ـ هەروەسا بۆ کەسێ مەزن یان سەروکا ژی لکارە.

سر(Sur): سۆل، جۆرەکێ پێلاڤایە کو رەخێ ژ سەرڤە ب بەنکا دهێتە چێکرن ـ مەیا کو ژ برنجی دهێتە چێکرن.

سرا(Sera): خانی، خانیێ مەزن ـ ژۆر، ئودە ـ جهـ، در.

سراب(Serab): زەڤی یان بیستانێن کو نێزیکی جۆ و دەراڤا بن ـ لەیلان، سەراب.
سراپرده(Seraperdê): بارەگا ـ خیڤەتا مەزن ـ پەردا مەزن کو لشوینا دیواری لدورماندوری خیڤەتێ دادنن.
سرآخر(Seraxur): هەسپێ کو د گۆڤێ ڤە ژ ناڤ هەمی هەسپا چێتر بیت.
سرازیر(Serazîr): سەرنشیڤی ـ سەرنوخین.
سراسر(Seraser): ژ ڤی سەری هەتا وی سەری، سەرانسەر، هەمی.
سراسیمه(Serasîmê): سەرگەردان، پەریشان، شەپرزە.
سراغ(Surax): نیشان، هێما ـ دەوس، شوین دەوس ـ پرسیار ژ جهێ تشتەکی یان کەسەکی (لێگەریان ژ بۆ ڤەدیتنا جهێ تشت یان کەسێ بەرزە یان نە ل پێش چاڤ).
سرآغاز(Seraxaz): پێشگۆتن، سەرگوتار.
سرافراز(Serefraz): سەرفیراز، سەربلند.
سرافسار(Serefsar): دەست هەفسار.
سرافشان(Serefşan): سەرهەژینک ـ سەرخوەش، مەست ـ دفنبلند (مغرور و متکبر).
سرافکنده(Serefkendê): سەرشۆر، هەتک لێ چووی، شەرم بسەردا هاتی.
سراگوش(Seragûş): دەرسۆک، کەڤینک.
سرامد(Seramed): بژارتی، بژارە، یێ بلندتر و باشتر ژ خەلکەکێ دی.
سرانجام(Serencam): ئەنجام، دویماهیک.
سرانداز(Serendaz): دەرسوک، کەڤینک ـ بێ پەروا، نە ترس، دلێر.
سراندن(Suranden): خشاندنا تشتی لسەر ئەردی و بەرەڤ پێشڤە برنا وی تشتی.
سرایيدن(Surayîden): سروود خواندن، ئاواز خواندن، هوزان خواندن.
سرب(Surb): رساس.

سربار(Serbar): ئاليەكێ بارى يان ژى سەربارك كو دادننە سەر بارێ گيانەوەرا ـ ديسان بۆ مرۆڤا ژى لكارە كو ببيتە سەربار يان جهێ زەحمەتێ بۆ كەسەكێ دى.

سرباز(Serbaz): دەرڤەكرى ـ لەشكەر، عەسكەر.

سربيله(Serbîle): سەركێ تيرێ هەگەر پەحن بيت ـ تيرا دو چق.

سربينه(Serbînê): ژۆرەكا حەمامێ يە كو جلكێن خوە تێڤە دئێخن بەرى بچن د ژۆرا سەرشويشتنێ ڤە.

سرپا(Serpa): سەرپێ، كەسەك يان تشتەك كو لسەر پيێ خوە راوەستياى بيت.

سرپاس(Serpas): فەرماندێ زێرەڤانا، سەرۆكێ دەستەكەكا زێرەڤانا ـ پلەكا لەشكەرى بوو ل سەردەمێ رضاشاهێ كبير كو نوكە لشوينا ڤى زاراوى پەيڤا «سرتيپ» لكارە ـ كومزرى، كولاڤێ ئاسنى كو د شەران دا دكرنە سەرێ خوە.

سرپايان(Serpayan): شاشك يان دەرسوكەكا نەرم كو شەرڤانێن بەرێ لبن كومزرى ڤە دكرنە سەرێ خوە.

سرپايى(Serpayî): كارێ كو ژ پێڤە بهێتە ئەنجامدان يان ژى كەسێ كو بەردەوام ب كارەكى رادبيت و بۆ دەليڤە نينە روينيت ـ كريارا گوهنێلى كو ژ پێڤە بهێتە ئەنجامدان ـ ژنكا دەهمەن پيس، قەحبە ـ نەعال.

سرپيچ(Serpîç): شاشك، جەمەدانى.

سرپيچى(Serpîçî): بێ ئەمرى، سەرپێچى.

سرتاپا(Sertapa): هەمى، هەموو.

سرچشمه(Serçêşmê): سەروكانى، چاڤكانى.

سرچكاد(Serçekad): پێشيا سەرى(هنداڤا ئەنيێ).

سرخ(Surx): قورمز، سۆر، رەنگ سۆر.

سرخاره(Serxarê): شە و فركێت و سنجاقكێن سەرى كو ژنك بكار دئينن.

سرخوردن(Surxurden): حولسين، تەحسين.

سرخوش(Serxoş): شاد،

خوەشحال.
سرد(Serd): سار، هین، فێنک، تەزی.
سرداب(Serdab): سەرداڤ(هندەک دبێژنێ بنداڤ ژی).
سردادن(Serdaden): ئازاکرن، رەهاکرن ـ جان فیداکرن، سەر د رێکا تشتەکی دا ژ دەست دان.
سردادن(Surdaden): لڤاندن، لڤاندن و بەرەڤ پێشڤەبرنا تشتەکی لسەر جهەکێ راست، خوشاندن ـ حولساندن، تەحساندن.
سردار(Serdar): فەرماندێ سوپای ـ سەرۆک یان مەزنێ دەستەیەکێ یان عەشیرەکێ.
سرداری(Serdarî): جۆرەکێ جل و بەرگێ زەلاما کو درێژ و ب کوریشک بوو و د کەڤن دا دکرنە بەرخوە.
سردبیر(Serdebîr): سەرنڤیسەر، سەرنڤیسکارێ کۆڤار یان رۆژنامێ.
سردر(Serder): سەرەدەر.
سردرختی(Serdêrextî): هەر فێقیەکێ کو ب دارێ ڤە بهێت، وەکی: (سێڤ، هرمیک، خوخ، حولیک و......هتد).
سردستە(Serdestê): سەرکردە، مەزنێ کومەلەکێ، سەرپەرشت یان مەزنێ کومەلەکێ ژ مرۆڤا.
سردسیر(Serdsîr): کویستان، جهێن سار.
سردم(Serdem): قەهوەخانە ـ خانەقا، جهێ کو دەروێش و قەلەندەر لێک خڕڤە دبن.
سردواندن(Serdevanden): کەسەک مەحتل و سەرگەردان کرن(دەمێ کو وەعدێن ئەڤرو و سوباهی ددەتێ).
سردوشی(Serdûşî): سەرملک(سەرملکێ جلکێن لەشکەری کو پلێن لەشکەری لسەر دادنن).
سرراهی(Ser rahî): پارێ کو رێڤینگ لدەمێ برێکەفتنێ وەک سەدەقە یان خێر ددەتە خەلکی دا کو خێر د رێکا وی دا هەبیت ـ نویزادە یان زارۆکێ کو ژ نوی بووی و دادننە سەر رێکا دا کەسەک بهێت و ببەت و بخودان کەت.
سرز(Serez): مالنجا بەنناییێ.

سـرزداى(Serzêday): دركـەيە ژ خەنجەرا خوەش و برەک.

سـرزدن(Serzeden): شين بوونا گياى(ئانكو سەرێ خوە ژ بن ئاخێ دەرێدخـيت) ـ رۆژ هەلاتن ـ سەرەدان.

سرزده(Serzedê): ژ نشكەكى ڤە.

سـرزمين(Serzemîn): وەلات، پارچەيەكـا پان و بەرين كـو مللەتەک يان عـەشيـرەک لسـەر بژيت. هەروەسا پەيڤێن (مرز و بوم ـ كشور) ژى لكارن.

سـرزنش(Serzenêş): تەعن تێ قـوتان، گـازندە ژێكرن، نسحەتكرن.

سـرسـبز(Sersebz): تەڕ و تۆل ـ گەنج، كامەران، خوەشبەخت.

سرسره(Sursurê): حوليسانک، تەحيسانک.

سـرشـار(Serşar): لێڤـولێڤ، پڕ، مشت، تژى.

سرشت(Sêrêşt): سروشت، تبعەت.

سرشتن(Sêrêşten): هەڤيـركـرن ـ تێكەلكرن ـ تێـڤـەدان، دناڤ هلاندن ـ ئافراندن.

سرشک(Sêrêşk): رۆندک، هێستر ـ هەروەسا ناڤێ دارەكێ يە ژێ كو پتـر بۆ وێ دارێ ناڤێ (زرشک) لكارە.

سـرشـكوان(Sêrêşkvan): پەرى(پەريا بويكێ)، پەلهە.

سرشناس(Serşênas): بەرنيـاس، سەرنياس.

سرشير(Serşîr): قەيماغ ـ سەرتيک.

سرغچ(Serxêç): كۆد، ترارکێ كو ژ دارى هاتبيتە چێكرن.

سـرغين(Serxîn): زرنا(ئاميـرەكێ موزيكێ يە).

سـرفـراز(Serferaz): سـەرفـەراز، سەربلند.

سرفه(Surfê): كوخک.

سرفه خروسک(Surfê xurûsek): خەندخەندوک، خەندقوک(كوخكا وەكى يا ديكلى).

سـرک(Serek): كـورتكريا پەيڤا(سر)، ئانكو: سەرک، سەرێ بچويک ـ پترى يا تشتەكى لدەمێ بەراوردكـرنێ دگـەل تشتـەكێ دى(ئەڤ پترى يە چێدبيت ژ لايێ كێشێ ڤە بيت و چێدبيت ژى ژ لايێ بهـاى ڤـە بيت) ـ سـەربار، سەربارک.

سرکش(Serkeş): کەسێ کو بێ ئەمرییێ دکەت ـ ب شیان، ب زاخ، ب هێز ـ سەرفەراز ـ هەروەسا ناڤێ ناڤدارەکی بوو لسەردەمێ خسرو پەرویزی.

سرکوب(Serkûb): جهەکێ بلند وەکی بورجێ، کەلهێ، دویرگەهێ، یان گرەکی یان چیایەکی کو شەرڤان بشێن لڤی جهی لسەر دوژمنی زالٚ ببن و دوژمنی بشکێنن.. هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە(سرکوب کردن: شکاندن«مەبەست ژێ شکاندنا لەشکەری یە»)ـ تەعن تێ قوتان.

سرکە(Sêrkê): سیهک.

سرگران(Sergeran): قەهری، دل نەخوش ـ سەرخوەش، مەست ـ دفنبلند(مغرور).

سرگرد(Sergurd): پلەیەکا لەشکەری یە کو ددەنە ئەفسەران و د کەڤن دا دگوتنێ «یاور».

سرگردا(Sergerda): گێژی، سەرگێژی.

سرگردان(Sergerdan): سەرگەردان، حەیران ـ ئاوارە، دەربەدەر، بێ مال و حال ـ بەرزەبووی.

سرگرم(Sergerm): مژویل.

سرگزیت(Sergezît): باج و خەراج ـ (جزیە).

سرگزین(Serguzîn): پەز و چێل و هەسپێن کو د کەڤن دا بۆ پاشای یان حاکمی ڤەدەردکرن.

سرگین(Sêrgîn): کوشپل(پشکل)ێن دەوارا، سەرگین.

سرم(Serm): کەنگر.

سرما(Serma): سەرما، سڕ و سەقەم.

سرمایە(Sermayê): سامان.

سرمست(Sermest): سەرخوەش ـ کەیف خوەش ـ دفنبلند(مغرور).

سرمە(Surme-ê): کل(کلێ چاڤا).

سرمەدان(Surmêdan): کلدانک.

سرمەکش(Surmêkêş): کل چیڤک ـ هەر کەسێ کو کلی ل چاڤێن خوە بدەت.

سرنا(Surna): زرنا(ئالاڤەکێ موزیکێ یە).

سرناچی(Surnaçî): زرنابێژ.

سرند(Serend): جۆرەکێ بێژینکێ یە.

سرنشين(Sernêşîn): نەفەرێن کو ب رێڤنگێ ل تەیارێ یان ترومبێلێ سویار دبن ـ د کەڤن دا بۆ وی رێڤنگی دهاتە گۆتن یێ کو د ناڤ کاروانی دا ل هێستری یان هەسپی سویار دبوو.

سرنگون(Sernêgûn): سەرنوخین.

سرنوشت(Sernêvêşt): تشتێ کو د ئەزەل دا بۆ مرۆڤی هاتیە دەستنیشانکرن، قەدەر ـ شەنس، بەخت.

سرنیزه(Sernêyzê): قەمە.

سرو(Serv): دارا سەروێ.

سرو(Surû): شاخێن پەز و چێل و گیانەوەرێن مینا وان.

سروا(Serva): ئاخفتن ـ چیڤانوک ـ هوزان.

سرواد(Servad): سروود ـ هوزان.

سرواده(Servadê): هوزان ـ سەروا (قافیە).

سروان(Servan): پێشەوا، سەرۆک، سەروەر ـ پلەیەکا لەشکەری یە.

سرود(Surûd): سروود.

سرودن(Surûden): ستران گوتن ـ هوزان خواندن.

سرور(Server): سەروەر، سەرۆک، پێشەوا، سەرپەرشت، مەزنێ بنەمالێ یان عەشیرێ.

سروستاه(Serv sêtah): ناڤێ ئاوازەکا موزیکا کەڤنا ئیرانی یە.

سروسهی(Servê sehî): دارا سەروێ کو چقێن وێ د راست بن ـ درکەیە ژ یارا بەژن و بال دەلال ـ ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ هەر سیە ئاوازێن «باربد»ی.

سروش(Surûş): فریشتە ـ جبرائیل ـ د ئایینێ زەردەشتی دا ئەو فریشتەیە یێ کو فەرمانێن ئاهورامەزدای جێ بەجێ دکەت و رێکێن جێ بەجێ کرنا ڤان فەرمانا نیشا بەنی یا ددەت.

سره(Sereh): بێ غش، خوری ـ هلبژارتی ـ پاک ـ باش، قەنج ـ بێ عێب.

سرهال(Serhal): سەرگەردان، حەیران، پەریشان.

سریدن(Surîden): خوشکین ـ حولسین، تەحسین.

سرین(Surîn): رەهن، ران.

سرین(Serîn): بۆ رەخێ سلال ـ ل هنداڤ سەری ـ جهێ سەری ل

ناڤ نڤینکا، بالیفک.

سـزا(Sêza-Seza): پاداش، جزا(حەقێ قەنجیێ یان خرابیێ).

سـزاوار(Sêzavar): ژ هەژی، بسەرڤە(لایق).

سـزیدن(Sezîden): ژ هەژی بوون، بسەرڤەبوون.

سـست(Sust): سست، لاواز، بێ هێز، نەرم.

سغ(Sex): بان، بانێ خـانی ـ گونبەد، قوبە ـ پەحنکا دەڤێ ـ شاخێن گیانەوەرا.

سغانه(Sexane): سەرداڤ.

سغبه(Suxbe): کەسێ کو ترانە پێ هاتبنەکرن یان د یاریێ دا فێل لێ هاتبنەکرن.

سغر(Suxur): سیخور.

سـفارش(Sêfarêş): دەستوور، فەرمان.

سـفارشی(Sêfarêşî): هەر تشتێ کو ب دەستوور یان ب داخوازیڤە بۆ مرۆڤی ئامادە ببیت.

سفال(Sufal): ئامانێن مینا جێرک و ترارکا کو ژ ئاخ سورکا تایبەت ب ڤان رەنگە ئامانان ڤە هاتبنە چێکرن ـ قەلپیشکێ فستەق و بندەق و باهیڤ و گویز و تشتێن مینا وان.

سـفالگر(Sufalger): جێرک چێکەر.

سفاهن(Sefahen): شە(شەیێ کو پرچێ پێ شە دکەن).

سفت(Sêft): رەق ـ ستویر ـ موکوم ـ تیر.

سفت(Suft): مل، شان ـ کون(وەکی کونا دەرزیکێ).

سفتن(Suften): کون کرن، سمتن.

سفته(Suftê): کون کری، سمتی.

سفته(Sufte): تیر، سەرێ تیرێ، سەرێ قەمەی، هەر تشتێ کو سەرێ وی هاتبیتە تیژکرن ـ خەلات، هەدیە.

سفید(Sêfîd): سپی، رەنگێ سپی.

سفیدار(Sêfîdar): سپیندار.

سفیده(Sêfîde): سپیک، سپیلکا هێکێ ـ سپێدە، سحار.

سک(Suk): لڤلڤین ـ سیخەکا سەر تیژە کو دەوارا پێ دهاژۆن.

سـکار(Sêkar- Sukar): رەژی، رەژی یا ئاگر پێڤە، پەل ـ ئاگر ـ نانێ دوهندای.

سکارو(Sukarû): نان یان گوشتێ

کو لهنداڤ ئاگری بهێته براژتن.
سکره(Sukre): ترارک ـ پەیالە.
سکستن(Sukêsten): ڤەقەتیان، ژێک جودابوون، ژێکڤەبوون.
سکنج(Sukunc): کەسێ کو بێهنا پیس ژ دەڤێ وی بهێت.
سکنج(Sêkunc): کوخک ـ سەلخین، کەلداچوون.
سکندری(Sêkenderî): هلنگفتن.
سکیزه(Sêkîze): پێهن، جۆتک، زیچک، لیتک ـ پێکولا ژ جه رابوونا دەوارا.
سکیزیدن(Sêkîzîden): پێهن دانان، لیتک هاڤێتن ـ ژ جه رابوونا دەوارا.
سگ(Seg): سە.
سگال(Sêgal): ئەندێشە، هزر.
سگاله(Segale): پیساتیا سەی.
سگالیدن(Sêgalîden): هزرکرن ـ بۆچوون.
سگ توله(Seg tûlê): کویچکێ سەی، تێشکێ سەی.
سگرمه(Sêgêrme): ئەنی گرێ، برهـ تێکچووی ـ خێچ و کوریشکێن ل سەر ئەنیێ.
سگزن(Segzen): جۆرەکێ تیرایە کو سەرێ وی زراڤ و تیژە.
سگلاس(Seglas): دێهل.
سلک(Selk- Sêlk): بوتکا سرکێ(جهێ کو ئاڤا بارانا ژ سەربانا پێدا دهێتە خوار).
سلم(Sêlem): تەختەرەش (سابورە).
سلمانی(Selmanî): حەللاقی، سەرتراشخانە.
سلمک(Selmek): ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن ئیرانی یە.
سلنج(Sêlunc): لێڤ کەم(کەسێ کو لێڤەکا وی نیشانێن دو چەقیێ لێ د دیار بن).
سم(Sum): سمێن دەوارا ـ کۆتانێن پەزی.
سماروغ(Semarûx): کڤارکێن کو ب کێر خوارنێ بهێن.
سماری(Sumarî): بەلەم، قایک.
سماکار(Semakar): مەیگێر، ساقیێ مەیخانێ.
سمانه(Semane): بانێ خانی(سقف).
سمج(Sumc): سەرداڤ ـ رێکێن بن ئەرد ـ زیندانێن بن ئەرد ـ کۆتانا پەزی کو ل بن ئەردی

هاتبیتە چێکرن یان ل ناڤ چیای هاتبیتە سمتن.

سنار(Sênar- Senar): ئەو جهـ ژ دەریایێ کو بنێ باخیرێ ژ ئەردی بگریت و باخیرە نەکاریت ل وێ دەڤەرێ بهێت و بچیت ـ کنارێ دەریایێ، بەندەر(مینا ء).

سنبادە(Seunbadê): زمپارە.

سنبـــاندن(Sunbanden): کـــون کرن، سمتن.

سنبک(Sunbek): قایکا بچویک.

سنبوسە(Senbûse): هەر تشتێ سێ کوژی.

سنبیدن(Sunbîden): کون کرن، سمتن.

سنتور(Sentûr): ئالاڤەکێ موزیکی یە کو بۆ شکلێ خوە نێزیکی ئامیرێ قانوونێ یە و (٧٢)ژەه تێدا بکار هاتینە و ب دو دارکا دهێتە ژەنین.

سنج(Senc): ئالاڤەکێ موزیکێ یە کو ژ دو قەپاخان پێکهاتیە کو لدەمێ لێکدانا ڤان قەپاخا دەنگ ژێ دهێت(ئەڤ ئامیرە پتر د ناڤ مەسیرێن لەشکەری دا دهاتنە بکارئینان).

سنجاب(Sencab): سڤورە.

سنجـــد(Sênced): سنج(دارەکا کورت و ب ستریە، بەلگێن وێ مینا یێن بیێ نە، گولێن وێ ب ئویشینە و د سپی و بێهن خوەشن، بەرێ وێ بچویکە و قەلپیشکەکێ تەنکێ سور یێ بسەرڤە و ئارکەکێ شرین و بەرکەک درێژ و رەق یێ د ناڤ ڤی قەلپیشکی دا).

سنجیدن(Sencîden): پیڤان و کێشان ـ بەراوردکرن.

سنگ(Seng): بەر، کەڤر ـ قەدر، بها، سەنگ.

سنگچین(Sengçîn): شویرهە، دیوارێ بەرا.

سنگدولە(Sengdûle): بابەلیسک.

سنگر(Senger): چەپەر، سەنگەر.

سنگریزە(Sengrîzê): خشبەرک، بەرکێن هویر.

سنگلە(Sengule): نانێ کو ژ گارسی هاتبیتە چێکرن.

سنگین(Sengîn): هەر تشتێ کو ژ بەری هاتبیتە چێکرن ـ گران، ب سەنگ، ب وەزن(بەروڤاژی پەیڤا «سڤک»).

سنه(Sene): نفرین، دوعاییێن خراب ـ لەعنەت.

سو(Sû): رەخ، کنار، ئال، نک ـ رۆناکی ـ سوود، مفا، قازانج.

سوار(Sevar): سویار(بەروڤاژی پەیڤا «پەیا»).

سوت(Sût): فیتی، فیتک.

سوتام(Sûtam): کیم، پچەک، هندک ـ بچویک، کچوچ ـ ب کێماسی، عێبەلو.

سوتک(Sûtek): فیتفیتوک، فیرک (ئالاڤەکە کو خودان پێ فیتیا ڤەددەت).

سوت و کور(Sûto kûr): جهێ بێ رەوش، جهێ بێ دەنگ، جهێ بێ گێول.

سوختن(Sûxten): سۆتن، ئاگر تێ بەربوون.

سوختە(Sûxtê): سۆتی، ئاگر تێ بەربووی.

سود(Sûd): سوود، مفا، قازانج.

سودا(Soda): کڕین و فروتن(معاملة).

سوداگر(Sodager): بازرگان.

سودن(Sûden): کون کرن، سمتن ـ رەنین ـ قوتان، هەڕشاندن ـ پەرخاندن ـ ئێک ژ هەستێن پێنجینەیێن مرۆڤی یە کو مرۆڤ ب ڤێ هەستێ، هەست ب گەرمی و ساری و نەرمی و زڤری یێ دکەت و ئالاڤێ وی پویستێ لەشی یە. بۆ ڤێ ئانکووێ د زمانێ فارسی دا زاراوێ (بساوایی) پتر بکار دهێت.

سور(Sûr): مێهڤانی ـ جەژن ـ داوەت و شەهیان ـ دەوارێ کو خیچەکا رەش ژ پشتا ستوێ وی دەست پێ بکەت و حەتا دویماهیکا کوریا وی یا بەردەوام بیت کو ئەڤ رەنگە دەوارە بۆ بێ ئیفلەحیێ د ناڤدارن ـ هەر گیانەوەر یان مرۆڤێ کو خوە ژ کۆمەلێن وەکی خوە ڤەدەر بکەت ـ رەنگێ سۆر یانژی رەنگێ وەکی یێ خوەلیێ ـ دارەکا هەردەم کەسکە کو دارێ وێ د چێکرنا قەنەپا دا بکار دهێت.

سوراخ(Sûrax): کون ـ کەلشت، دەرز.

سورنا(Sorna): زرنا(ئالاڤەکێ موزیکێ یە).

سوز(Sûz): بەرامبەر پەیڤا (سوژ)ا کوردی یە کو ژ ژێدەرێ(سوختن:

سۆتن) هاتیه وەرگرتن.

سوزاندن(Sûzanden): سوتاندن، سوژاندن، ئاگر تێ بەردان.

سوزمانی(Sûzmanî): قەرەچ، ژنکا قەرەچ.

سوزن(Sûzen): شویژن.

سوسک(Sûsk): کێز، کێزک.

سوسمار(Sûsmar): مارگیسک (ڤان مارگیسکا جۆرێن خوە هەنە، مینا مارگیسە و حولیسە و کمکمە و چەپچەپیسک و بزمێژک و حەتا دگەهتە تیمساحی).

سوسو(Sûsû): رۆناهیەکا کێم کو ژ دویر ڤە مرۆڤ دبینیت.

سوغە(Sevxe-ê): ئەو پارێ کو د کەڤن دا شەرڤانان ژ راتبێ خوە دکوشتن و ددانە نڤیسەر و کارمەندێن دیوانێ.

سوف(Sûf): جۆرەکێ ماسی یە.

سوفار(Sûfar): ترارک یان گوزک یان هەر تشتەکێ کو ژ ئاخا جێرکا هاتبیتە چێکرن ـ کونا دەرزیکێ ـ ئەو جە ژ تیرێ کو دکەڤیتە ژەها کڤانێ.

سوک(Sok): بنێرە: (سوگ) ـ رەخ، کنار، لا، سەمت ـ نک، جەم ـ کوژی ـ داسیکێت گەنم و جەهی.

سوگ(Sog): خەم ـ تازی، بەهی، شینی ـ بەلا، مسیبەت.

سوگند(Sogend): سویند.

سوم(Sêvum): سێیەم ـ سێیەمین.

سومین(Sêvumîn): سێیەمین.

سون(Sûn): رەخ، کنار، لا، سەمت.

سوهان(Sohan): کارتیک ـ جورەکێ شریناهیێ یە.

سوین(Sevîn): ئامان، ترارک، گوزک، مەنجەل ـ ئامانێ کو بو سەی ئاڤێ دکەنێ.

سە(Sê): هژمار سێ(٣).

سەتار(Sêtar): ئالاڤەکێ موزیکێ یە کو ژ سێ تێلا پێک دهێت.

سهر(Suhr- Sêhr): رەنگێ سۆر ـ چێلا سۆر ـ چێل.

سهستن(Sehêsten): پەیدا بوون ـ ترسان ـ رەڤین.

سەشنبە(Sêşenbê): سێ شەمبی کو رۆژا چوارێ یە ژ هەفتیێ.

سەگان(Sêgan): سێ سێیە، سێ جارکی.

سەگانە(Sêgane): سێ جامێن مەیێن کو سپێدەهیا ڤەدخون.

سەگاە(Sêgah): ئێک ژ

دەستگەهێن موزیکا ئیرانی کو خەم هلێخە.

سهم(Sehm): سەهم، ترس.

سهمگین(Sehmgîn): ترسناک، ب سەهم.

سهمیدن(Sehmîden): ترسیان.

سهی(Sehî): راست، راست راوەستیای.

سه یک(Sê yek): سێک، ئێک ژ سێیێ.

سی(Sî): هژمار سیه(٣٠).

سی ام(Sî um): سیهەمین، ئەو تشتێ کو بکەڤیتە پلا سیهێ.

سیاه(Siyah): رەش، رەنگێ رەش.

سیاه چادر(Siyah çadur): رەش مال، کوین.

سیاهی(Siyahî): رەشاتی، تاریاتی.

سیب(Sîb): سێڤ.

سیب زمینی(Sîb zemînî): پتات، کرتوپ.

سیب زمینی ترشی(Sîb zemînîyê turşî): سێڤ بن ئەرد.

سیج(Sêyc- Seyc): مێویژێن رەش.

سیچیدن(Sîçîden): ئامادەکرن، بەرهەڤکرن، رێکخستن، رێک و پێک کرن.

سیخ(Sîx): سیخ، سیخێن کەبابا.

سیخگاه(Sîxgah): جهەکە ژ لەشێ دەوارا کو دەمێ سیخێ لێ ددەن دێ ژ جه رابت و خوە هلاڤێت.

سیخول(Sîxûl): سیخور.

سیر(Sîr): تێر(یێ کو تێر زاد خوار بیت)ـ بۆ کێشانێ بکار دهێت و بەرامبەر شازدە مسقالا یان (٧٥)گرامایە ـ سیر(گیایەکە ژ بنەمالا پیڤازایە).

سیرآب(Sîrab): تێر ئاڤ بووی، پزپزی، ربسی، تشتەک یان ئەردەک کو ژ ئاڤێ پر ببیت.

سیران(Sîran): دیوار یان شویرهێن دۆرماندۆری باژێری.

سیرت(Sîret): سوننەت ـ رێباز ـ مەزهەب ـ طبعەت و سروشت.

سیر سور(Sîr sûr): ناڤێ جەژنەکا کەڤنا ئیرانی یایە کو دکەفتە رۆژا چارێ ژ ئێکەمین مەها زڤستانێ و د ڤێ رۆژێ دا گوشت و سیر دهاتنە خوارن.

سیرسیرک(Sîrsîrek): چرچرک.

سیرمان(Sîrman): یاقوتیا سۆر ـ

ئارمویشیێ نەخشاندی.
سـیـرنگ(Sîreng): سـیـمـەرخ، عنقاء(فڕندەکێ چیڤانۆکی یە).
سیز(Sîz): سرت، توند، حێل.
سـیـزدە(Sîzdeh): هژمـارا سێزدە(١٣).
سـیـزدە بدر(Sîzde bêder): رۆژا سـێـزدێ یە ژ ئێکەم مـەها وەرزێ بهـارێ، کـو د ڤێ رۆژێ دا هەمی خـەلکێ ئیـرانێ ژ مـالێن خـوە دەردکەڤن و ب ئنیـەتا سـەیران و خـوشـیێ قـەسـتـا چان و رەخـێن باژێری دکەن.
سیس(Sîs): هەسپێ کو حێل بچیت، سرت بت و خوە فڕ دەت.
سـیـغ(Sîx): باش، قـەنج ـ دەلال، جوان، کەشخە.
سیفە(Seyfe): ئالاڤەکێ ئاسنی یە وەکی کـێرکێ کـو کنارێن پەرتوکـا یان کاغەزا پێ دبڕن.
سـیـم(Sîm): زیڤ ـ تێلە ـ کـێم و عەداڤ.
سـیـمـا(Sîma): روی، دێم ـ بۆ دەزگـەهێ رۆژنامـەڤـانیێ بینینێ(تێلەفـزیون) ژی دهێـتـە بکارئینان.
سـیـمـرغ(Sîmurx): بنێـرە: «سیرنگ».
سیم ساق(Sîm saq): کـەسا کـو خودانا پیڤێن سپی و جوان بت.
سیـمـەسار(Sîmêsar): حـەیران و سەرگەردان.
سیمین(Sîmîn): زیڤین، هەر تشتێ کو وەکی زیڤی بیت.
سینە(Sînê): سـینگ ـ سـینگ و بەر، مەمک، چچک، گوهان.
سـینەچاک(Sînêçak): دڕکـەیە ژ مـرۆڤێ بەلادیتی و خـەمـدار، ئەڤینداریێ دل سۆتی.
سینی(Sînî): سێنیک.
سـیـە(Siyeh): کـورتکریا پەیڤـا (سـیـاه)ە، ئانکو: رەش، رەنگێ رەش.

ش(Şîn): تیپا شازدێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی ـ جیناڤێ پێڤەگرێدایە بۆ کەسێ نە ئامادە، وەکی: (قلمش: قەلەمێ وی/وێ؛ یان کتابش: کتابا وی/وێ) و هەگەر دویماهیکا پەیڤەکێ ب تیپا (ە) ب دویماهی هاتبت، وەکی(جامە)، دەمێ جیناڤێ (ش) پێڤە بهێتە گرێدان دێ تیپا (ا) وەک قاعیدە ل ناڤبەرا (ە) و (ش)ێدا هێت دانان و دێ بیتە(جامەاش: جلکێ وی/وێ). هەروەسا ل دویماهیکا هندەک پەیڤا دهێت و ئانکویێن (بۆ وی/وێ، ژێرە و......هتد) دگەهینیت.

شاباش(Şabaş): شاباش(کورتکریا پەیڤا «شادباش»ە، ئانکو شاد بە.).

شاپورگان(Şapûrgan): پیلا.

شاخ(Şax): چەقێ دارێ ـ شاخێ بزنێ و گیانەوەرێن مینا وێ ـ باهر، پارچە، حصە ـ پەیالا مەی ڤەخوارنێ، ئەو ژی ڤەدگەرت بۆ سەردەمێن کەڤن کو ژ شاخێن چێل و کەرکەدان و عاجێن فیلا ئەڤ پەیالە دهاتنە چێکرن.

شاخور(Şaxver): شاخدار.

شاخور(Şaxûr): کویرها مەزن کو تابۆکا تێتە بقەلیێ.

شاخە(Şaxê): چەقێ دارێ.

شاد(Şad): شاد، کەیفخوەش، خوەشحال، بێ خەم.

شاداب(Şadab): تەڕ و طول، تەڕ و تازە.

شادان(Şadan): دلخوەش، کەیفخوش.

شادباد(Şadbad): ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە.

شـــــادباش(Şadbaş): پەیڤـــــا پیروزکرنێ یە، ئانکو: شاد بە.

شادروان(Şadrevan): پەیڤەکە کو بۆ کـەسێ مری دهێـتـە گـوتن و د کـــوردی دا بەرامـــبـــەر پەیڤـــا (رحمەتی)یە.

شـــادروان مـــروارید(Şadurvanê Murvarîd): نـاڤـێ ئـێـک ژ سـیـــه ئاوازێن باربەدی یە، ئەڤ ئـاوازە بـاربـەدی چـێـکـربـوو و بـۆ «خسرو پەرویز»ی لێ ددا.

شـادگـونە(Şadgûnê): بالیـفـک، پـالپـــشـت، پاڵگـەه ـ نـالیـک، جودەلیک، دوشەک ـ جبە ـ کەپەن ـ ژنا ستران بێژ و یاریکەر.

شادیچە(Şadîçê): جهێ نڤستنێ ـ لحێف ـ کەپەن.

شـار(Şar): شـار، باژێر ـ ئاڤـاهیێ بلند ـ رێکا پان، شاهرێ.

شــــارســـــتـــــان(Şarêstan): شارستان(قضاء).

شـارە(Şare): شـاشکا هندی یا ـ پەروکێ کـو ژنا هندی لدور خـوە دئالینیت.

شاریدن(Şarîden): سەرابن بوون، رشتن.

شاش(Şaş): میز، دەستاڤا زراڤ.

شـاشک(Şaşek): ناڤێ ئالاڤـەکێ موزیکێ یە کو ب چوار تێلا دهێتە لێدان(رباب).

شــــاشـــو(Şaşû): بچــــویکێ خوەڤەمیزک.

شاشیدن(Şaşîden): میزتن.

شـافـیـدن(Şafîden): کـەفتن، هلنگفتن.

شاک(Şak): نێری، بزنێ نێر، بزنێ پیر.

شاکار(Şakar): سـوخرە، کـارێ ب تەعدایی و بێ بەرامبەر.

شاگرد(Şagêrd): قـوتابیێ پولێن سـەرەتایی ـ کـەسێ کـو لنک هونەرمەندەکی یان زانایەکی فێری هونەری یان زانستی ببیت ـ کورێ کـو ل دوکـانەکێ خـزمـەتێ بکەت(بەردەستکێ دوکانداری).

شال(Şal): شال ـ شویتک ـ شاشک ـ کورک.

شـالودە(Şalûde): شـەنگسـتـە، ئاساس ـ نەخشە، پلان.

شالهنگ(Şalheng): گرەو، رەهینە ـ فـێل و حـیلە ـ دەنگ و دور و هوسە ـ یێ نەگوهدار و سەرپێچی

یا فەرمانان بکەت.

شالی(Şalî): پویش برنج.

شالی زار(Şalî zar): زەڤییێن برنجی.

شام(Şam): دەستپێکا شەڤێ ـ شیڤ .

شامە(Şame): دەرسوک، کەفیک ـ د زاراوێ فیزیولوژی دا ئانکو پەردا نازک(غشاء).

شامی(Şamî): خەلکێ وەلاتێ شامێ(خەلکێ سوریێ) ـ جورەکێ خوارنێ یە.

شامیانە(Şamyanê): سیهوانە، کەپر.

شان(Şan): کورتکریا جیناڤێ (ایشان = ئەو)ـ شانا مێشا هنگڤینی .

شاندن(Şanden): شە کرن ـ دامەزراندن ـ ڤەمراندن.

شانزدە(Şanzdeh): هژمار شازدە(١٦).

شانک(Şanek): بەرچێلکا مریشکێ.

شانە(Şanê): مل ـ شەیێ سەری.

شانیدن(Şanîden): بنێرە: «شاندن».

شاه(Şah): شاه، سولتان ـ هەر تشتێ کو ژ لایێ مەزناهی و باشیێ ڤە ژ هندەکێن وەکی خوە مەزنتر یان باشتر بت، وەکی: (راه < شاهراه، تیر < شاهتیر و......هتد).

شاهانە(Şahanê): وەکی شاهی ـ یێ شاهی(هەر تشتێ کو گرێدای بت ب شاهی ڤە.).

شاهانی(Şahanî): جورەکێ تری یە.

شاهباز(Şahbaz): تەیرێ بازی یێ کو مەزن و رەنگ سپی یە.

شاه بالا(Şah bala): گەنجێ کو هەڤ بەژن و هەڤ ژیێ زاڤای بت و ل شەڤا داوەتێ ب رەخ زاڤای ڤە تێت و دچیت(ل جەم مە برازاڤایە کو سال و بەژن نە مەرجێن سەرەکی نە بۆ برازاڤای.).

شاهبو(Şahbû): عەنبەر، بێهنا عەنبەرێ ـ مسک، بێهنا مسکێ.

شاهپر(Şahper): مەزنترین پەڕ د ناڤ فڕندا دا.

شاهپور(Şahpûr): کورێ شاهی، شاهزادە.

شاه تیر(Şah tîr): کاریتێن کو بۆ

بانێ خانی بکار تینن.

شـاهد(Şahêd): ژ بلی ئانکویێن عـەرەبی کـو ب هەمـان رامـان ل فارسی ژی دا لکارن، ئانکوا(یار، دلدار، مێر و ژنێن روی جوان) ژی ددەت.

شـاهدباز(Şahêdbaz): کـەسێ کـو کـارێ گوهنێلی یێ دگـەل کورِ یان ژنێن جوان بکەت.

شاهدخت(Şahduxt): کچا شاهی، شاهزادە خاتوین.

شـاهراه(Şahrah): شـاهرێ، رێک یـان جـاددا گـەلەک پـان و بەرین بیت.

شـاهرود(Şahrûd): ژەها مـەزنا سـازێ ـ رویبـارێ مـەزن ـ ناڤێ رویبارەکێ یە کو سەروکانیا وێ ل شـاهکوهە و ل باژێرێ شـاهرود را دبوریت ـ ناڤێ باژێرەکێ ئیرانێ یە کو دکەڤتە د پارێزگەها سمنان دا.

شـاهزاده(Şahzadê): شـەهزادە، کورِێ شاهی.

شاهنامه(Şahnamê): پەرتوکا کو تێدا سەرهاتییێن شاهێن ئیرانێ ب هوزان یان پەخـشـان هاتبنە ڤەهاندن. ئیرانیان گەلەک شاهنامە هەنە، وەکی: شـاهنامـا ابو المؤید بلخی کو ل نیڤا ئێکێ ژ سەدسالا چارێ کوچی ب پەخشانکی هاتبوو نڤـیسـین، و ب شـاهنامـا مـؤیدی ناڤدارە، لێ نهو نەمایە. هەروەسا شـاهنامـا ابـو منصـوری کـو ب فـەرمـانا ابـو منصـور مـحـمـد بن عـبـدالرزاقێ حـاکـمێ (طوس)ێ هندەک زانا و مێژوونڤیسان هەر ل نیـڤا ئێکێ ژ سـەدسـالا چارێ ئەو شـاهنامـە بەرهەڤ کـربـوو، لێ ئەو ژی نهـو نەمـایە. بەلام شـاهنامـا ژ هەمیان ناڤدارتر شاهناما فردوسی یە، و یا زانایە ژی کو فـردوسی بۆ نڤیسینا شاهناما خوە گەلەک مفا ژ شــاهنامــا (ابـو منصــوری) وەرگرتبوو.

شاهنای(Şahnay): زرِنا (ئالاڤەکێ موزیکێ یە).

شـاهندن(Şahenden): خـوە ژ خرابکاریا پاراستن، کـارێن قـەنج کرن.

شاهنشاه(Şahenşah): کـورتکریا پەیڤـا (شـاهان شـاه)ە، ئانکو: شاهێ شاهان.

شـاهی(Şahî): شـاهاتـی،

دەستهەلاتداری ـ پارێ هوبردە بوو ل سەردەمێ قاجاری یا ـ گیایێ شاهی.

شاهیدن(Şahîden): شاهاتی کرن، دەستهەلاتداری کرن ـ بنرە: (شاهندن).

شایان(Şayan): هێژا، ب سەرڤە، لایق. د کرمانجیا خوارێ دا هەر شایان لکارە.

شاید(Şayed): بەلکی، چێدبیت، رەنگە.

شایستن(Şayêsten): هێژا بوون، بسەرڤەبوون.

شاییدن(Şayîden): بنێرە: (شایستن).

شب(Şeb): شەڤ.

شبالنگ(Şebaleng): نێچیر.

شبان(Şeban): کۆما شەڤا، چەند شەڤ ـ شڤان.

شبانگاه(Şebangah): دەمێ شەڤێ ـ هەڤشیێ پەزی.

شبانه(Şebanê): شەڤی(هەر تشتێ کو ژ بەر شەڤێ مابیت و رۆژا لدویڤ دا ئەو تشت بهێتە بکارئینان ب تایبەتی خوارن)ـ شڤان.

شباهت(Şebahet): وەکیاتی، ئەڤ پەیڤە د زمانێ عەرەبی دا نینە بەلام فارسا ژ پەیڤا (شبیە) یا عەرەبی چێکریە.

شباهنگ(Şebaheng): بلبل ـ ستێرا سپێدێ.

شب بارە(Şeb barê): کەسێ یان کەسا کو حەژ شەڤێ بکەت ـ ژنا پویچ و دەهمەن پیس.

شب بازە(Şeb bazê): شەڤ رەڤینک، چەکچەکیلە.

شب پرە(Şeb perê): بنێرە: (شب بازە).

شبدیز(Şebdîz): ب رەنگێ شەڤێ ـ ناڤێ هەسپێ خسرو پەرویزی کو رەنگێ وی رەش بوو ـ ناڤێ ئێک ژ هەر سیه ئاوازێن باربەدی یە.

شبست(Şêbêst): کرێت.

شبستان(Şebêstan): جهێ شەڤێ، جهێ نڤستنێ ـ جهێ تایبەت بو ژنکا ل خانیێن مەزنان ڤە ـ ئەو جه ژ مزگەفتێ یێ کو بان کری بیت.

شب فرخ(Şebê ferrux): ناڤێ ئێک ژ هەر سیه ئاوازێن باربەدی.

شبنم(Şebnem): خوناڤ.

شبی(Şebî): مالێ شەڤێ(مەبەست ژی جلکێ نڤستنێ یە).

شبیخون(Şebîxûn): هێرشێن ژ نشکەکیڤە کو لدەمێ شەڤێ ببەنە سەر دوژمنی.

شبینە(Şebînê): شەڤی، تشتێ(وەکی خوارنێ) کو ژ بەر شەڤێ مابیت.

شپشە(Şêpêşê): پێشک، وەکی: (پێشکا برنج و گەنم و ئاری).

شپل(Şêpl): فیتی ـ پلە و دەرەجە.

شپلیدن(Şêplîden): فیتی ڤەدان.

شپیلیدن(Şepîlîden): گڤاشتن.

شتا(Şêta): برسی، کەسێ کو تێشت یان فراڤێن نەخواربیت.

شتاب(Şêtab): لەز، زوی، حێل چوون، توند چوون.

شتابان(Şêtaban): ب لەز ـ لەزۆ(کەسێ کو ب لەز قەستا کارەکی بکەت).

شتافتن(Şêtaften): لەزکرن، عەجەلەکرن ـ زوی چوون، توند چوون.

شتر(Şutur): **حێشتر.**

شترمرغ(Şuturmurx): کەردیکل (نعام).

شتە(Şete): تری ـ شەڤی.

شجام(Şecam): سڕ، سەرمایا دژوار.

شجانیدن(Şecanîden): سارکرن، تەزاندن.

شجیدن(Şecîden): ساربوون، تەزین.

شخ(Şex): چەقێ دارێ ـ سەرێ چیای،گوپیتکا چیای ـ ئەردێ رەق و بێ سەروبەر ـ موکوم، قاییم.

شخ(Şux): کێم و عەداڤ ـ قرێژ و قیڤار.

شخالیدن(Şexalîden): سەلخین. هەروەسا (شخاییدن) ژی لکارە.

شخش(Şexş): کەڤن ـ پێتی ـ جلکێ کەڤن ـ کەتن، حولسین، تەحسین.

شخشانیدن(Şexşanîden): حولساندن، تەحساندن.

شخکاشە(Şexkaşê): گژلوک.

شخم(Şuxm): کێلان(کێلانا ئەردی).

شخودن(Şuxûden): کەلدابرن ـ بریندارکرن ـ سەلخاندن.

شخول(Şexûl): فیتی ـ نالین و قێرین.

شخولیدن(Şexûlîden): فیتی ڤەدان ـ نال نال کرن ـ قیژی ڤەدان ـ چرمسین.

شخیدن(Şexîden): حولسین، تەحسین ـ کەفتن ژ جهەکی ـ چرمسین، قورمچین.

شدکار(Şudkar- Şêdkar): ئەردێ کێلای و تۆڤ کری.

شدکیس(Şedkîs): کەسکوسور، کەسکوئالا (قوس قزح).

شدن(Şuden): بوون ـ چوون ـ بۆرین.

شدەبند(Şudebend): رۆژنامەڤان ـ مێژوونڤیس.

شدیار(Şudyar): بنێرە: (شدکار).

شرب(Şerb): جورەکێ پەرۆکێ نەرم و تەنک بوو کو دەرسوک و کەفیک ژێ چێدکرن.

شرشر(Şurşur): دەنگێ شرشرا ئاڤێ.

شرشرە(Şurşurê): سویلاڤکێن بچویک.

شرفاک(Şerfak): دەنگێ پێی، هەر دەنگەکێ هێدی. هەروەسا (شرفانگ، شرفالنگ، شرفە، شرفک) ژی لکارن.

شرم(Şerm): شەرم(حیا) ـ ناموس، هەتک ـ ئامیرێن گوهنێلیێ.

شرمگاە(Şermgah): ئامیرێن گوهنێلیێ یێن زەلام و ژنکا (کیر، قوز).

شرمگین(Şermgîn): شەرمین.

شرنگ(Şereng): ژەهر ـ هەر تشتێ تەحل.

شست(Şest): هژمار شێست(٦٠) ـ تبلا بەرانێ ژ دەست و پێیا ـ شۆکا ماسی یا ـ تەلە، تەلی.

شستگانی(Şêstganî): شەنگستە، ئاساس.

شستگر(Şestger): کڤاندار، تیرهاڤێژ.

شستن(Şusten): شویشتن.

شش(Şeş- Şêş): هژمار شەش(٦).

شش(Şuş): پش، مێلاکا سپی.

شش بانو(Şêş banû): درکەیە ژ هەیڤێ و هەر پێنج ستێرێن(عطارد، زهرە، مریخ، مشتری و زحل). هەروەسا پەیڤێن (شش خاتون، شش عروس و شش بانوی پیر) ژی لکارن.

شش پســـتـــان(Şuş pêstan): مـەمـک پزدان، ژنکا کـو مـەمـکێن وێ نەرم و مەزن بن ـ پیرەژن.

شش پســـتـــان(Şêş pêstan): درکـــەیە ژ دێهلێ(ســەیێ مێ) ـ خەبەر(جنێو)ەکـە کـو ددەنە ژنکا، هەروەکی د کـــوردی دا (دێهلێ) لکارە.

ششلیک(Şêşlîk): تکە و کەباب.

شغ(Şex): چەقێ دارێ ـ شــــاخێ گیانەوەرا.

شـغـال(Şexal- Şuxal): طوری، تویری.

شغر(Şexer): تیڤلێ نیڤا دەستی کو ژ بەر زێدەکارکرنێ رەق ببیت.

شفت(Şeft): مـەزن، گر ـ نەتراشی، نە حـــولیکری(بو داری دهێــتــە بکارئینان).

شــفــتــالو(Şeftalû): جـــورەکێ خوخانە.

شـفـشف(Şefşef): چقێ دارێ کـو خوەهر و ڤیج بیت ـ رهێ دارێ.

شـفـشـە(Şefşe): چقێ دارێ کـــو راست و نازک بیت.

شـفـک(Şefek): بێ هونەر، نەزان، هەبلە.

شــفـل(Şefel) نینوکــێن فـــیـل و حێشترا.

شـفـوده(Şufûde): حـەفـتی(روژێن حەفتیێ هەر ژ شەمبی تا دگەهیتە ئەینیێ).

شکار(Şêkar): نێچیر.

شکارگر(Şêkarger): نێچیرڤان.

شکاریدن(Şêkarîden): نێــچــیــر کرن.

شـکـاف(Şêkaf): شـکــەن، دەرز، کــــەلشت ـ گلولکا بەنکێ ئارمویشی.

شکافــانیـــدن(Şêkafanîden): دەرزاندن، کەلاشتن.

شـکـافـتن(Şêkaften): دەرزانـدن، کــــەلاشتن ـ پرت پرت کـــرن ـ دراندن.

شکافـــە(Şêkafê): ئالاڤـــەکێ بچـویکێ داری یان ئاسنی یە کـو سازژەن سازێ پێ دژەنیت.

شکافەزن(Şêkafêzen): سازژەن.

شکاندن(Şêkanden): شـکـانـدن، هویرهویر کرن.

شـکـانـک(Şekanek): بـەرچێـلـکـا مریشکێ.

شکر(Şêker): شەکـر ـ فـەرمـانە ب

نێچیرکرنێ، ئانکو: (نێچیرێ بکە).

شکراب(Şêkerab): قەنداش ـ درکەیە ژ دلمانەکا هندک ل ناڤبەرا دو هەڤالان دا.

شکرافشان(Şêkerefşan): ئاخفتن خوەش، سوحبەتکەر.

شکرپا(Şêkerpa): لەنگ، سەقەت.

شکرخند(Şêkerxend): گرنژین.

شکردن(Şêkerden): نێچیرکرن.

شکرفیدن(Şêkerfîden): حولسین، تەحسین ـ هلنگفتن، سەتمین(بۆ دەوارا پتر لکارە).

شکره(Şêkere-ê): هەر فرندەکێ نێچیرکەر، وەکی: (بازی، شاهین و......هتد).

شکست(Şêkest): شکەست، هویر هویر بوو.

شکستن(Şêkesten): شکەستن، هویر هویر بوون ـ بەرامبەر دوژمنی شکەستن خوارن(مغلوب بوون).

شکسته زبان(Şêkestê zeban): لالوتە، ترتری.

شکفتن(Şêkuften): بشکفتن، ڤەبوون(ڤەبوونا گولێ)، ژ سەرێک رابوون(ژ سەرێک رابوونا لێڤا لدەمێ گرنژینێ).

شکفیدن(Şêkufîden): بنێرە: (شکفتن).

شکک(Şekek): تەنبویر(ئامیرەکێ موزیکێ یە) ـ دەنگێ پێی ل دەمێ هاتن و چوونێ.

شکله(Şêkle): زیڤال، ریتال (پرتێن دریای ژ جلکی لدەمێ ب بزمارەکی یان کەلەمەکی دکەڤیت) ـ تویزی، کویزی(پێن گوندور و زەبەشا).

شکم(Şêkem): زک.

شکمبه(Şêkembe): ئاشکێ گیانەوەرێن گیاخور.

شکمو(Şêkemû): بێ نەفس، کەسێ کو بۆ خوارنێ گەلەک حەژ زکێ خوە بکەت.

شکن(Şêken): کوریشکێن پەروکی ـ گولالی پێن پرچێ.

شکنج(Şêkenc): بنێرە: (شکن)ـ ئەشکەنجە ـ فێل و حیلە.

شکنجیدن(Şêkencîden): ئەشکەنجەدان ـ قورنجیک دانان.

شکند(Şêkend): کرمێن سۆر و درێژ کو ل ئەردێن تەر و نمدار

دمشەنە.

شکنه(Şêkene): نازداری.

شکوب(Şukûb): دەرسوک، کەفیک.

شکوخ(Şukûx): کەفتن، هلنگفتن، سەتمین.

شکوخیدن(Şukûxîden): بنێرە: (شکوخ)ـ ترسیان.

شکوفا(Şêkûfa): بشکفتی، ڤەبووی.

شکوفه(Şêkûfê): بشکوژ، غونچە ـ هلاڤێتن، دل ڕابوون.

شکوفیدن(Şêkûfîden): بنێرە: (شکفتن)ـ کەلاشتن ـ شکاندنا لەشکەری.

شکوه(Şukûh): شکۆ، مەزناتی، پایەبەرزی.

شکوه(Şêkûh): ترس.

شکیب(Şekîb): صەبر، ئارام، قرار.

شکیبا(Şekîba): بێهن فرە، صابر.

شکیبیدن(Şekîbîden): بێهنا خوە فرەهـ کرن، صەبر کێشان.

شکیش(Şekîş): جهال.

شکیفتن(Şekîften): بنێرە: (شکیبیدن).

شکیل(Şêkîl): فێل، حیلە ـ سەختە، قەلپ.

شکینه(Şekîne): جێرێ مەزن کو دەخل و دانی بکەنێ.

شگال(Şegal): طوری، تویری(گیانەوەرەکە).

شگال(Şugal): ڕەژی.

شگال(Şêgal): شکەن و دەرزێن مەزن لسەر رویێ ئەردی ـ چال ـ بیر.

شگالیو(Şugalîv): نان یان گوشتێ کو لسەر ئاگری بهێتە قەلاندن یان براشتن.

شگرد(Şêgêrd): رێ و رێباز.

شگرف(Şêgerf): سەیر، عنتیکە، عەجێب ـ باش و دەلال ـ تشتێ کو بۆ جوانی و قەنجی یا خوە بێ هەڤتا بت و کێم بدەست بکەڤت.

شگفت(Şêgêft): سەیر، عەجێب.

شگفتیدن(Şêguftîden): سەرسورمان، حەیبیرین.

شگون(Şugûn): فالا خێرێ ـ پیروزی.

شل(Şul): نەرم، سست ـ ڤلّ، ئاڤدار ـ مرۆڤێ سست و لاوز و تەمبەل.

شل(Şêl): رِما کورت، خشت.

شــــل(Şel): رەهـــن، ران(رانـــێ گیانەوەر و مرۆڤا).

شل(Şell): شــەلەلی، کـەسێ کـو دەستێ وی ژ کار کەتبیت.

شـلال(Şêlal): دریارا ژێک فـرِ (بۆ دریـارا پەرِوک و جـل و بەرگـــــا لکارە).

شلپ(Şêlêp): دەنگێ تشــتــەکی دەمێ دکەڤیتە د ئاڤێ دا.

شلپـــوی(Şelpûy): دەنگێ پێی لدەمێ رێڤەچوونێ.

شلتوک(Şeltûk): پویش برنج.

شلتـــــە(Şelte): جـــــهێ کــــو پشکـل(کــوشــپـل) و گلێـــشی بکەنێ.

شلخــتــە(Şe-Şêlexte): ژنا بێ مەرِێز، ژنا تەمـبەل کو کارێن خوە ب بێ تەرتیفی برێڤە ببەت.

شلغم(Şelxem): شێلم.

شلف(Şelf): ژنـا دەهمـــــەن پیس، قەحبە.

شلفـــینە(Şelfîne): ناڤ لـنگێ ژنکێ، قوز.

شلفیە(Şelfîye): بنێرە: (شلف + شلفینە)ـ (الفیە و شلفیـە): ناڤێ پەرتوکـــەکێ بـوو کـــو وێنـێن جوراوجور تێدا بوون ژ چەوانی یا گــوهنێلی یا مــێــر و ژنا؛ ئەڤ پـەرتـوکــــــــە «ئـەزرەقـی» بـۆ «طغانشاه»ی بەرهەڤ کربوو.

شلوار(Şelvar): شەلوال.

شلوغ(Şulûx): دەنگ و دور، هوسە و قەرەبالغ.

شلە(Şulle): جـهێ کــو گلێــشی دکەنێ ـ ناڤ لنگێ ژنکێ، قوز.

شلە(Şele): تۆلڤەکرن.

شلیـتە(Şelîte): جورەکێ دەهمـەنێ کو د کەڤن دا ژنکا لسەر دەرپێیا را دکرنە بەرخوە.

شلیـدن(Şelîden): نجـمین، وەکی مـرۆڤـێن شــەلەلی یان سـەقــەت برێڤەچوون.

شلیک(Şêllîk): دەنگێ ڤـالەبوونا تەلقێ یان گـولله توپێ ـ فـەرمـانە ب رەمی کرنێ.

شم(Şum): پێــلاڤــا چەرمی کــو شــروخـــێت وێ ژ بەنکا هاتبنە چێکرن.

شـم(Şem): رەڤــین، رەڤــین ژ بــەر ترسیـانێ ـ پەریشـان بوون ـ فێل، حـیلە، بســەردابرن، خـاپاندن ـ

نینوکێن دەست و پی یا.
شما(Şuma): هوین ـ هەوە، وە ـ هەروەسا بۆ رێزگرتن ل شوینا جیناڤێ «تو» (کو جیناڤێ تاکە بۆ کەسێ دووێ یێ ئامادە) ژی بکار دهێت.
شماخ(Şemax): ئێلەک، زەخمە (زەخمێن سەر مەمکێن ژنکا).
شمار(Şumar): هژمار ـ حساب ـ نمرە.
شمالە(Şemale): شەمالک، مۆم ـ ناڤێ جورەکێ برنجی یە.
شمانیدن(Şemanîden): پەریشان کرن ـ رەڤاندن(ژ بەر ترسێ مەجبور کرن کو برەڤیت) ـ ترساندن.
شمخال(Şemxal): جورەکێ چەکی کو لسەردەمێن کەڤن دهاتە بکارئینان.
شمد(Şemed): پەروکەکێ سپی یێ تەنک بوو کو ل هاڤینێ و لدەمێ نڤستنێ بسەرخوە دادان.
شمر(Şemer): سکر، حەود، یان هەر تشتەکێ کو ئاڤ تێدا یان ل پشت خرڤە ببیت.
شمردن(Şumurden): هژمارتن.
شمشیر(Şemşîr): شیر(جورەکێ چەکی یە).
شمغن(Şemxen): هەر تشتێ کو بێهنا پیس ژێ بهێت، ب تایبەتی ژنکا کو بێهنا نەخوەش ژێ بهێت.
شمل(Şemel): پێلاڤا چەرمی کو شروخێت وێ ژ بەنکا هاتبنە چێکرن.
شمە(Şême): فری.
شمیدن(Şemîden): ترسیان ـ رەڤین ـ ژ حال چوون، بێ هش بوون ـ پەریشان بوون.
شمین(Şemîn): بێهن خوەش.
شن(Şên): خیز.
شنا(Şêna): مەلەڤانی.
شناخت(Şênaxt): نیاسین ـ تێگەهشتن و بسەرهلبوون ـ زانین.
شناختن(Şênaxten): نیاسینی دگەلێک کرن، هەڤالینی ـ زانین، زانایی.
شناساندن(Şênasanden): دانە نیاسین، ناساندن.
شناسنامە(Şênasnamê): ناسنامە(هویە).
شناگر(Şênager): مەلەڤان.
شناور(Şênaver): مەلەڤان ـ هەر

تشتێ کو لسەر ئاڤێ کەفتبیت.

شنب(Şe-Şunb): گونبەد، قوببە.

شنبد(Şenbed): شەمبی، ئێکەمین روژا حەفتیێ.

شنبە(Şenbê): بنێرە: (شنبد).

شنج(Şenc): کومتێ چیای، سەرێ چیـــای ـ ئـەردێ رەق و بـێ سەروبەر.

شندف(Şendef): داهۆل.

شنغار(Şunxar): فرندێ نێچیرێ، بازیێ چاڤ رەش.

شنفتن(Şênuften): گوه لێ بوون، بهیستن.

شنگ(Şeng): شـــەنگ، جـــوان، دەلال.

شنگل(Şengul): بنێرە: (شنگ)ـ سەرخوەش، مەست.

شنگلە(Şengule): ریشـــالوکـێن دەرســــوک و پەردە و جلکا ـ ئویشیێن تری و گەنمی و......هتد.

شنوا(Şêneva): گوهدار، بهیسەر، یێ کو گوه لێ دبیت.

شنوانیـــــدن(Şênevanîden): گەهاندن، بهیساندن(ئاخفتنەکی بگەهینیە گوهێ ئێکی).

شنوایی(Şênevayî): ئێک ژ هەر پێنج هەستـان کو هەسـتا گـوه لێ بوونێ یان بهیستنێ یە.

شنە(Şene): ئاواز ـ شهینا هەسپی ـ لەعنەت و نفرین.

شنیدن(Şênîden): گـوه لێ بوون، بهیستن.

شو(Şû): مێر(مێرێ ژنکێ).

شـوا(Şêva): پەڤـیـشـکێت کـەفـا دەســـتی، کـــو ژ ئـەگـــەرێ زێدە کارکرنێ دیار دبن.

شوخ(Şûx): کێم و عەداڤ ـ قرێژ و قــیـڤــار ـ شـاد و خـوەشـحـال ـ ترانەکەر، یاریکەر، صوحبەتچی ـ شوخ و شەنگ.

شـــور(Şûr): ســـویر، ب خـــوێ ـ سەرهلدان، شورش، فتنە ـ دەنگ و دور ـ ئێـک ژ ئاوازێن کـــەڤنێن ئیرانی یە.

شـــوراندن(Şûranden): فـــتـنـە هلێـخـــستن ب وێ ئـنیـــەتێ کـــو خـــەلک رابیـــتـــە ســـەرخـــوە و سەرهلدانا بکەت.

شوربا(Şorba): شوربە.

شــــوربخت(Şûrbext): بەخت ب رەش، بێ شەنس.

شورپا(Şûrpa): هەسپ یان هێستر

یان کـــەرێ کـــو ل دەمێ چوونێ چۆکێن وی ڤێک بکەڤن.

شـــــورش(Şûrêş): شـــــۆرش، سەرهلدان.

شورم(Şûrem): چیا.

شوریدن(Şûrîden): پەریشان بوون ـ شورش کرن، سەرهلدان.

شـــــــولا(Şola): جـلـکـێ دەروێشا (خرقه).

شـولک(Şûlek): هەسپ، هەسـپێ کو حێل بچیت.

شـولیـدن(Şûlîden): تێـکچـوون، پەریشان بوون، دامای بوون.

شومیـز(Şûmîz): ئەردێ کـێلای و بەرهەڤ بۆ تۆڤچینیێ.

شومیزیدن(Şûmîzîden): کێلان، قلێب کرن و کولانا ئەردی.

شوهر(Şoher): مێر (مـێرێ ژنکێ) ـ زەلامێ ب ژن.

شــــوهردار(Şoherdar): ژنـکا ب مێر.

شوی(Şûy): بنێرە: (شوهر).

شـوی دیده(Şûy dîdê): ژنـکا کـو شوی کربیت ـ بیژن.

شه(Şeh): بنێرە: (شاه).

شهر(Şehr): شار، باژێر.

شهربانی(Şehrbanî): رێڤەبەری یا پۆلیسا.

شهرداری(Şehrdarî): رێڤەبەری یا باژێرڤانیێ.

شـهرسـتـان(Şehrêstan): قـەزا، باژێرێ کو قایەقامی لێ بیت.

شهرک(Şehrek): باژێرک.

شهریار(Şehryar): مەزنێ باژێری، دەستهەلاتدارێ باژێری.

شــــهـــــریده(Şehrîdê): بژالە، پرتیبەلاڤ ـ پەریشان بووی.

شهریور(Şehrîver): هەیڤا شەشێ یە ژ هەر سـالەکا هەتاڤی، هەیڤا دویـماهیکێ یە ژ وەرزێ هاڤینێ ـ رۆژا چوارێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.

شهریورگان(Şehrîvergan): ناڤێ وێ جــــەژنێ یە یا کــــو ل رۆژا «شـهـریور، ئانکو: رۆژا چوارێ ژ هەیڤـا دویماهیـا وەرزێ هاڤـینێ» دهاتە گێڕان.

شهسوار(Şehsevar): سویارچاک ـ شەهسویار.

شهله(Şehle): بەز (بەزێ گوشتی).

شهلیدن(Şehlîden): ژێک بژالە و پەلاتەکرن.

شـهنا(Şehna): زرنا(ئامـيـرەكێ موزيكێ يە).

شـــهناز(Şehnaz): ناڤێ ئێك ژ ئاوازێن موزيكا ئيرانى يە.

شهنگانه(Şehenganê): گژلوك.

شـهـــه(Şêhe): دەنگێ شـهـينا هەسپى.

شياريدن(Şiyarîden): قلێب كرنا ئەردى، كێلانا ئەردى.

شيان(Şiyan): سزا، پاداش.

شـيـب(Şî- Şêyb): نشـيـڤى، سەرنشيڤى ـ سەوداسەرى، حەيران بوون د رێكا ئەڤينێ دا.

شيبان(Şîban): لەرزوك ـ پەريشان ـ تێكهل ـ سەوداسەرى و حەيران بوون د رێكا ئەڤينێ دا.

شيبانيدن(Şîbanîden): لەرزاندن ـ ب سەردابرن، خاپاندن، فێل لێ كرن ـ سەرگەردان كرن ژ بەر ئەڤينێ ـ تێكهەلكرن ـ هەڤير كرن.

شـيـبـيـدن(Şîbîden): بنێرە: (شيبانيدن).

شيپور(Şêy- Şeypûr): زرنا.

شيد(Şîd): رۆناهى ـ نوبرهە، گۆرى ـ هەتاڤ.

شيدا(Şeyda): شەيدا.

شـيـذر(Şîzer): ئێكە ژ ناڤێن خودێ.

شير(Şîr): شێر(گيانەوەرەكە كو ب سولتانێ دارستانێ هاتيە نياسين ـ حەنەفى(حەنەفى يا ئاڤێ) ـ شير(خواردەمەنى يا كو ژ مەمكێن دەيكێ ـ يان گوهانێن ماكێ لجەم گيانەوەرا ـ دزێت هەر ژ رۆژا ئێكێ يا ژ دايكبوونێ ـ يان زانێ لجەم گيانەوەرا ـ.. هەروەسا بۆ (شيرێ توز) يان (شيرێ پاستوريزەكرى) ژى هەر دهێتە گۆتن.

شيرازه(Şîrazê): قەيتانا رەنگين كو بەرى پەرتوك بهێتە بەرگ كرن ل سەرو بنێن كەعبێ پەرتوكێ دادنن ژ بۆ جوانى يێ.

شيرجه(Şîrcê): غارا چارگاڤ وەكى شێرى ـ سەرسەركى خوە ئێخستنە ناڤ ئاڤێ(نكسة).

شيردوش(Şîrdûş): بێرى (نهۆ ل جهێن كو چێلا و پەزى لێ بخودان دكەن، زەلام ب ڤى كارى رادبن)ـ زەركا شيرى(نهۆ ل جهێن كو چێلا و پەزى لێ بخودان دكەن، ئامانێن

گـەلەک مـەزن کـو گـەلەنێن چەند لێـتـرینە بکار دئینن)ـ ئالاڤێ کـو ژنکێن زهسـتـانی(هەر ژ دەمێ بچـویک بوونی تا چلکێن وێ تمام دبن) شـیـری پێ ژ مـەمکێن خـوە دکێشنە دەر(هەروەسا ل وان جهێن کـــــو پـەز و چێـل لێ دهـێـنـە بخـودانکرن، ئالاڤـەکێ تایبـەتی دهێتە بکاربرن کو ب کارێ دوهتنا شـیـری ژ گـوهانێن گـیـانەوەرێن شیردەهـ رادبیت).

شـیـرزج(Şîrzec): شـیـرێ شـەڤـرەڤـینکێ، شـیـرێ (چەکچەکیلە)ێ.

شیرلان(Şîrlan): جهێ کـو گـەلەک شێر لێ هەبن.

شـیـروانی(Şîrvanî): خـەلکێ شێروان ـ سەربانێن کـو ژ داری یان توتیای بهێنە چێکرن.

شـیـروش(Şîrveş): وەکی شـێـرا ـ دلێر، مێر، نەترس.

شیرە(Şîrê): ئاڤا فێقی کو هاتبیتە کەلاندن تا کو تیر دبیت.

شیرین(Şîrîn): هەر تشـتێ ژ شیری بیت ـ هەر تشـتێ وەکی شیری یان ب تاما شـیـری ـ شرین(بەروڤاژی تەحلی یێ).

شیرینی(Şîrînî): شریناهی.

شیشک(Şîşek): ئامیرەکێ موزیکی یە(ربابا چوار ژەهە) ـ بەرخێ نێـر کـو شەش هەیڤی یان ئێک سـالی بیت.

شیشلە(Şîşele): شـەلەلی، کـەسێ کـو دەست و پێن وی سـسـت و بێ هێز بن.

شیشم(Şîşum): بنێرە: (شیشک).

شیشە(Şîşê): شیشە.

شـیـفتن(Şîften): عـاشق بوون ـ سەرگەردان بوون د رێیا ئەڤینێ دا.

شـیـلان(Şîlan): سـوفـرا خـوارنێ ـ ناڤێ دارەکێ یە.

شیلە(Şîle): شیڤک(ئەو جهێن کو ئاڤا بارانێ رێکا خوە لێ ڤەکەت).

شیوا(Şîva): رەهوان(بۆ ئاخفتنێ).

شیون(Şîven): گری و زێمار.

شـیـوە(Şîvê): رێ و رێبـاز ـ یاسـا ـ بنواش ـ داب و نەریت.

شـیـویدن(Şîvîden): تێکهـەلکرن ـ لەرزین.

شـیـهـە(Şîhê): دەنگێ شـهـینا هەسپی.

ص(Sad): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بن، پەیڤێن عەرەبی نە، یان ژی پەیڤێن لێکدای یان دارشتی نە ژ هەردو زمانێن فارسی و عەرەبی. ل هندەک جها ئەڤ تیپە ل شوینا تیپا (س) هاتیە بکاربرن، وەکی: پەیڤا (سد) کو ل شوینا پەیڤا (صد: هژمار سەد) دهێتە نڤیسین. هەرچەوا بت بلێڤکرنا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا مینا بلێڤکرنا تیپا (س)ێ یە.

صابون پز(Sabûn pez): سابوین چێکەر.

صاحب خانە(Sahêb xanê): خودانێ خانی، خودانێ مالێ ـ مێهڤاندار.

صاحب خرد(Sahêb xêred): ژیر، عاقل.

صاحب درد(Sahêb derd): نەخوەش، نەساخ ـ بەلادیتی، مصیبەت دیتی.

صاحب دل(Sahêb dêl): دلێر، نەترس ـ خودێناس ـ دل نازک، ب رەحم، کەسێ کو ڤیان و میهرەبانی لدەڤ هەبت.

صاحب دیوان(Sahêb dîvan): چاڤدێرێ خەزینە و داراییا دەولەتێ. لسەردەمێن کەڤن (صاحب دیوان)ی کارەکێ گرنگ بوو کو بەرامبەر وەزارەتا دارایی یا نهۆ بوو ـ هۆزانڤانێ کو خودان دیوانا هۆزانا بت.

صاحب سخن(Sahêb suxen): ئاخفتنکەر.

صاحب کلاه(Sahêb kulah): کولاڤدار، تانجدار، شاه.

صاحب مرده(Sahêb murdê): خودان مری، ئەو تشتێ کو خودانێ وی مربت(ئەڤ پەیڤا لێکدای وەک ئاخفتن لدەمێ تۆرەبوونێ دهێتە گۆتن ئەو ژی ئەو دەمە کو مرۆڤ نفرینێ ل گیانەوەرەکی دکەت).

صاحبی(Sahêbî): جۆرەکێ ترێ سۆر و تلی گرە ـ جۆرەکێ جلکێ ئارمویشیێ گەخ گەخە.

صادر شدن(Sadêr şuden): دەرکەفتن، دەرچوون.

صادقانه(Sadêqanê): ب راستی و دروستی ـ ب بڕایینی.

صاع ستان(Sa'i sêtan): هەژار و دەستکورتێ کو ل عەرەفاتێن عەیدێ، فتر و سەدەقا بۆ خوە ژ خەلکی وەربگرت.

صاع سر(Sa'ê ser): فتر یان سەدەقا سەرێ مرۆڤی کو ل رۆژێن عەرەفاتێن عەیدا رەمەزانێ ددن.

صاعقه آسا(Sa'êqê asa): وەکی برویسیێ.

صاف کردن(Safkerden): حولیکرنا قورمچک و کوریشکێن پەرۆکی یان ترومبێلێ یان هەر تشتەکێ دی.

صافی دل(Safî dêl): دلپاک، دلسافی، دلێ بێ کەرب و کین.

صافی شدن(Safî şuden): پاک و پاقژ بوون، بێ غش بوون.

صباوت(Sebavet): زارۆکینی، بچویکاتی.

صبحانه(Subhanê): تێشت، خوارنا دانێ سپێدێ.

صبح خوان(Subhxan): تەیرێ کو لدەمێ سپێدێ ئاوازا بخوینت، بلبل.

صبح خیز(Subhxîz): کەسێ کو سپێدەهیا زوی ژ خەو رادبت.

صبحدم(Subhdem): بەرێ سپێدێ، دەمێ سپێدێ.

صبح سعادت(Subhê se'adet): دەستپێکا خوەشبەختیێ.

صحرانشین(Sehranêşîn): کۆچەر، کەسێن کو بۆ خوە ل بیابانی کوینا ڤەددەن و تێڤە دژین.

صحنەساز(Sehnêsaz): کەسێ کو دەپێ شانۆێ ئامادە دکت بۆ پێشکێشکرنا شانۆێ.

صد(Sed): هژمار سەد(١٠٠).

صـــدبرگ(Sedberg): گــولا كـــو پرپەلگ بت.

صدرنشين(Sedrnêşîn): كەسێ كو لســەرێ كــۆچكێ يــان جــڤــاتێ دروينت .

صـرصـرتک(Sersertek): مـرۆڤ يان گيانەوەرێ كو توند بچت يان توند ببەزت.

صرعدار(Ser'dar): كەسێ كو تەب يان ئەلەمک لێ بت(ئەو ئێشا كو ئەم دبێژينێ سەروبنێت هەيڤێ) .

صرع زده(Ser'zedê): تەبگرتی.

صفاكردن(Sefakerden): ئاشتی كرن، سولح كرن، پێكهاتن ـ كەيف و شادی كرن.

صـــفـــاهان(Sêfahan): باژێرێ ئەسـفـەهان ـ ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن موزيكا ئيرانی يە.

صفـدر(Sefder): كـەسێ كـو رێزێن دوژمنی د بەرۆكێن شەڕی دا تێک بدەت، دلێر، شەڕكەر.

صفرابر(Sefrabur): هەر تشتێ كو ئێشا زەركێ كێم بكەت.

صــــــفـــــــرازده(Sefrazedê): زەركگرتی، ئەو كـەسێ كـو ئێـشـا زەرک هاتبتێ.

صــفـــراكـــردن(Sefrakerden): دڕكەيە ژ تۆڕەبوونێ.

صف كشـيـدن(Sef kêşîden): ب رێز راوەستان، سرا گرتن.

صــــلاح انديش(Selah endîş): خـێـرخـواز، كـەسێ كــو هزرێ د باشيێ دا بكەت.

صـلاحـيت دار(Selahiyetdar): خودان سەلاحيات، كەسێ كو ماف هەبت ب ئەنجامدانا هندەک كاران رابيت ـ كەسێ كـو لايق و هێـژای ئەنجامدانا كارەكی يان بجی ئينانا فەرمانەكی بت.

صلبيه(Sulbiye): سپيلكا چاڤی.

صلح جو(Sulhcû): ئاشـتـيـخـواز، كەسێ كو پێكۆلێ بكەت ل شوينا دلـمانێ ئاشتيێ بينتە گۆڕێ.

صلـح كــــــردن(Sulhkerden): ئـاشــــتـی كـــرن، ســـولـح كـــرن، پێكهاتن.

صلح گونه(Sulh gunê): ئاشـتـيـا وەخـــــتـی كـــــو ژ بـەر هـنـدەک بەرژەوەندييێن تـايـبـــەت دهێـــتـــە بەستن.

صـليـب ســـــرخ(Selîbê surx): دەزگــەهێ خـــاچا ســۆر يا نێڤ

دەولەتی.

صليب شكسته(Selîbê şêkestê): هێمایێ خاچا شکەستی یە کو هێمایێ فەرمی یێ حوکمەتا نازی یا ئەلمانی بوو و لسەردەمێن گەلەک کەڤنتر ئەڤ هێمایە، هێمایێ ئارییان بوو و ل (تخت جمشید ـ ل ئیرانێ) ئەڤ هێمایە هاتیە نەخش کرن.

صميمانه(Semîmanê): ب هەڤالینی ـ ب دلپاکی.

صوف پوش(Sof pûş): کەسێ کو جلکێن سۆفی دکەتە بەر خوە.

صيدگر(Seydger): نێچیرڤان.

صيغەرو(Sîxêro): ژنا کو ب رەنگێ مەهرکرنا وەختی(زواج متعه) شوی ب زەلامان بکەت.

صيفى كار(Seyfî kar): فێقی و زەرزەواتێن کو ل وەرزێ هاڤینێ دهێنە چاندن، وەکی: (هەمی رەنگێن کەسکاتییا، زەبەش، گوندۆر، خیار و......هتد).

ض(Zad): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بکار هاتبت، پەیڤێن عەرەبی نە. ئەڤە و چەند پەیڤەکێن لێکدای یان دارشتی ژ دو پەیڤێن عەرەبی یان ژ پەیڤەکا عەرەبی و پەیڤەکا فارسی و یانژی ژ پەیڤەکا عەرەبی و پاشگرەکێ فارسی و.....هتد، د زمانێ فارسی دا بکارهاتینە کو هندەک ژ وان هەر چو جارا د زمانێ عەرەبی بخوە دا دیار نەبووینە. بلێڤکرنا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا هەر وەکی تیپا (ز)ە.

ضایع شدن(Zayê'i şuden): پویچ بوون، زەعی بوون ــ بەرزە بوون، هندابوون.

ضبط صوت(Zebtê sowt): دەنگگر، مسەجل.

ضرابخانە(Zerrabxane): جهێ کو پارە لێ دهێتە چێکرن.

ضرب(Zerb): لێکدان(ئێک ژ هەر چوار کریارێن سەرەکی یێن بیرکاریێ یە و ب ڤی هێمای(×) هاتیە دەستنیشانکرن) ـ تمبلک(ئالاڤەکێ موزیکێ یە) ـ جۆر و رەنگ ژ هەر تشتەکی ـ زەلامێ بیرتیژ و د هەمان دەم دا چست و چەلەنگ.

ضرب خوردن(Zerb xurden): درب دیتن، درب خوارن، درب ڤێکەفتن.

ضرب خوردە(Zerb xurdê): درب دیتی، درب خواری، درب ڤێکەفتی.

ضرب دیدن(Zerb dîden): بنێرە: (ضرب خوردن).

ضرب گرفتن(Zerb gêrêften): تمبلک لێدان، تمبلک قوتان.

ضرر زدن(Zerer zeden): زیان

گەهاندن.

ضعیف دل(Ze’îf dêl): ترسنۆک، کولافە.

ضعیف چزان(Ze’îf çêzan): ئەو کەسێ کو هەژار و بندەستان بئێشینت.

ضلالت(Zelalet): سەررێداچۆن، رێ بەرزەکرن، لادان ژ راستەرێ.

ضلت(Zellet): حەییرین، سەرسوورمان ـ سەرگەردانی.

ضمانت(Zemanet): گرفتار بوون ب ئێشەکا هەروهەر کو هندەک جاران دژوار ببت و خودانێ خوە بێخیت ـ ب ستویێ خوەڤەگرتن، کەفیل بوون، دەمان.

ضیافت(Ziyafet): مێهڤان بوون، مێهڤانی، مێهڤانداری.

ضیاگستر(Ziyaguster): رۆناهی دەه، تشتێ کو رۆناهیێ بدەتە تشتەکی یان جهەکی.

ضیقت(Zî- Zeyqet): دەستکورتی، هەژاری، دەست تەنگی، موحتاجی، بێ حالی.

ط(Ta): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بت، پەیڤێن عەرەبی نە، یان ژی پەیڤێن لێکدای یان دارشتی نە ژ هەردو زمانێن عەرەبی و فارسی. ل هندەک جها ئەڤ تیپە ل شوینا تیپا (ت) هاتیە بکاربرن. و بلێڤکرنا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا هەر مینا تیپا (ت)ە.

طارم(Tarem): خیڤەتا مەزن ـ گونبەد ـ خانییێ کو ژ داری هاتبتە چێکرن ـ محەجەلێ کو ژ ئاسنی یان داری هاتبتە چێکرن ـ چارچووڤێ کو بۆ کەپرا مێوێ دهێتە چێکرن.

طارم اخضر(Taremê exzer): دڕکەیە ژ ئەسمانی. هەروەسا (طارم اطلس، طارم فیروزە و طارم نیلگون) بۆ ڤێ مەبەستێ لکارن.

طارمی(Taremî): محەجەلێ کو ژ ئاسنی یان داری هاتبتە چێکرن ـ خەلکێ دەڤەرا «طارم» کو گوندەکە دکەڤتە ناڤبەرا قەزوین و زەنجان دا، و بۆ ڤێ مەبەستێ ئەڤ پەیڤە (Tarumî) ژی دهێتە بلێڤکرن.

طاس(Tas): ترارک ـ سەرێ بێ مووی، ئەسلەع، شامی ـ زار(د یاریا تاولێ دا دهێتە بکارئینان).

طاعت پیشه(Ta’et pîşê): کەسێ کو کارێ خوە بکەتە تاعەت و عیبادەت.

طاعت ور(Ta’et ver): بنێرە: (طاعت پیشه).

طاق(Taq): بانێ چەمیای، بانێ کڤانی ـ تاک، تەک، کت(بەرامبەری جوت)ـ ئێکانە،

ب تنێ، بێ هەڤتا.

طاق ابرو(Taqê ebrû): کـڤـانا برهێ.

طاقـباز(Taqbaz): لسـەر پشـتێ رازای یان نڤستی.

طاقـچه(Taqçê): کورتکریا پەیڤا (طاق)ـ تاقشک.

طاقـدیس(Taqdîs): وەکی تاقی ـ ناڤێ تەختێ خسرو پەرویزی یە کو ئێک ژ تشـتـێن سـەیرێن لسـەر دەمێ خـسـرو پەرویزی دهاتە هژمارتن ـ ناڤێ ئێک ژ هەر سیهـ ئاوازێن باربەدی یە.

طالبی(Talêbî): جۆرەکێ گوندۆری یە(هەمـان گـوندۆرێن دێمـێن گـەخ گەخ و گرنیزی نە).

طاووس پیکر(Tavus pêyker): بەژن جـوان و رەنگاورەنگ وەکی تاووسێ.

طاووس فش(Tavus feş): وەکی تاووسێ.

طاووسی(Tavusî): هەر تشـتـەک کو یێ تاووسێ یان وەکی تاووسێ بت ـ رەنگێ کەسکێ زێرین وەکی کـەسکاتی یا پەرێن تاووسێ ـ ناڤێ جلکەکێ رەنگینە ـ ناڤێ دارەکێ یە.

طبل زن(Tebilzen): داهۆلقوت.

طبلک(Teblek): داهۆلا بچویک.

طراز(Teraz): فـەرمـانە ژ ژێدەرێ (طرازیدن)؛ ئانکو: بخـەملینە ـ جوان بکە ـ رێک بێخە، تەرتیف بکە.

طرازنده(Terazendê): خەملێنەر، کـەسێ کـو ب کـارێ خـەمـلاندنێ رادبت ــ رێکـخــــەر(رێک و پێککەر).

طرازیدن(Terazîden): خەملاندن، رێکخستن، تەرتیف کرن و جوان کرن.

طرازیده(Terazîdê): خەمـلاندی ـ رێکخستی.

طرب آباد(Tereb abad): جـهێ کەیف خوەشیێ.

طربناک(Terebnak): خوەشحال، کەیفخوەش.

طرخان(Te-Turxan): سـەرۆک، سەروەر.

طرف(Terf): چاڤ، کـوژیێ چاڤی، ل تشـتـەکی نێرین ب کوژیێ چاڤی ـ مفا، سوود، قازانج ـ دوماهیک یان کنار یان لێڤا هەر تشـتـەکی،

وەکی: لێـڤـا دەهـمـەنێ، لێـڤـا کـولاڤی، کنارێت چیـمـەنزارێ و......هتـد ـ کـەمـەربەند، قاییش(زێڕی یان زیڤی).

طرفدار(Terefdar): لایەنگر.

طرفداری(Terefdarî): لایەنگری.

طرفگاه(Terfgah): دڕکـەیە ژ دنیایێ، جیهان.

طرفگیـر(Terefgîr): لایەنگر ـ کەسێ کو خوە ژ خەلکی ڤەدەر دکەت، گۆشەگیر، خەلوەنشین.

طرید(Terîd): ژ بلی ئانکوییێن خوە یێن عەرەبی(دویر ئێخستی ـ فیراری ـ ئەو کەسێ کو لدویڤ یێ دی ڕا بێتە سەر دونیایێ ـ ڕۆژا درێژ)، د زمانێ فارسی دا ئانکوییێن: (هێرش برن یان یاریکرن د مەیدانێ دا ـ گەف، ئاخفتنا کو ترس و هەیبەتێ بێختە دلێ یێ بەرامبەر و ببتە سەبەبێ هندێ کو ژ نک برەڤت.) ددت.

طزر(Tezer): بنیاتێ ڤێ پەیڤێ هەمان پەیڤا (تزر) یا فارسی یە کو واتایا خانی یان قەسرا زڤستانی ددت.

طشت بلند(Teştê bulend): دڕکەیە ژ ئەسمانی.

طفیل(Tufeyl): ناڤێ زەلامەکی یە ژ (بني امیة) کو بێ ی هاتبا داخوازکرن دا خوە ل خەلکی کەتە مێهڤان، هەروەسا ئەڤ کەسە یێ ناڤدار بوو ب(طفیل العرائس). د فارسی ژی دا ئەڤ پەیڤە هەر بۆ وی کەسی دهێتە گۆتن کو بێ ی بهێتە داخوازکرن ل خەلکی ببتە مێهڤان، ئەڤجا چ ئەو بخوە ب تنێ بچت یان ژی دگەل مێهڤانەکێ داخوازکری بچت.

طلا(Têla-Tela): زێڕ.

طلای سفید(Telayê sêfîd): پلاتین.

طلب(Teleb): فەرمانە ب خواستنێ(بخوازە)ـ دەمێ دگەل هندەک پەیڤا دهێت، ئانکویا داخوازکەر ددت، وەکی: (آزادی طلب = ئازادیخواز، صلح طلب = ئاشتیخواز).

طلبنده(Telebendê): داخوازکەر.

طلبیدن(Telebîden): خواستن.

طلبیده(Telebîdê): داخوازکری.

طناب(Tenab): وەریس.

طناب باز(Tenab baz): کەسێ

کو لسەر وەریسی دهێت و دچت و هونەرێ خـوە ب ڤی رەنگی دیار دکت.

طنبوری(Tenbûrî): تەمبویرژەن.

طنبی(Tenebî): تەلار، ژۆرا مەزن.

طنزکـردن(Tenzkerden): تەعن لێدان، ترانەکرن.

طنفسـه(Tunfuse-Tenfese): بنیاتێ ڤێ پەیڤێ هەمان پەیڤا (تنبسـه) یا فـارسی یە و ئانکو: رائێخ، هەر تشتێ کـو بهێـتـە رائێخستن، وەکی: حێسیل، بەڕک، مەحفویر و......هتد.

طواف(Tevvaf): د فـارسی دا بۆ وی کـەسی دهێـتـە گـۆتن یێ کـو خـواردەمەنی و فێقی دگەل خوە ل کـۆلان و بازاری بگێـرینت ژ بۆ فرۆتنێ.

طوسی(Tûsî): هەر تشـتێ کـو یێ باژێرێ (طوس) بت، کـو باژێرەکێ کەڤنێ ئیرانێ یە و دکەڤتە دەڤەرا خـوراسـان و لدەمێ هێـرشێن مـەغـولیـان وێران بوویە و مـەزارێ فـیـردەوسـیێ شـاعـرێ مـەزنێ ئیرانی(خودانێ شەهنامێ) یێ لڤی جهی ـ رەنگی خـوەلیـکی، فـیـلی یانژی رسـاسی(ئانکو کـەسکێ دناڤ سـپی ڤـەدای)ـ جـۆرەکێ شالایە.

طوطی(Tûtî): تۆتی، بەبەغا.

طوطیک(Tûtîk): کـورتکریا پەیڤا (طـوطـی)؛ تـۆتـیـک، تـۆتـی یـا بچویک، بەبەغایا بچویک.

طـوطـی وار(Tûtîvar): وەکـی تۆتیکا، ب رەنگێ تۆتیکا.

طـولانـی(Tûlanî): درێـژ، ب ڤەکێش.

طول دادن(Tûl daden): ڤەهێلان، تەئخیر د کارەکی دا کرن.

طیاف(Tiyaf): رەشاتی و تاریاتیا شەڤێ ـ د زمانێ فـارسی دا واتایا «کابویس» ژی ددت.

طیـره(Tîre): د فـارسی دا ئانکو: پەریشـانی، دلتەنگی ـ پەریشـان، دلتەنگ ـ شەرمینی ـ شەرمین.

ظ(Za): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و هەر پەیڤەکا ئەڤ تیپە د ناڤ دا بکار هاتبت، ئەو پەیڤ یا عەرەبی یە یان ژی پەیڤەکا لێکدای یان دارشتی یە ژ هەردو زمانێن عەرەبی و فارسی. بلێڤکرنا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا هەروەکی بلێڤکرنا تیپا (ز)ە.

ظاهربین(Zahêrbîn): کەسێ کو تشتی ب سەرڤەسەرڤە دبینت.

ظاهر ساز(Zahêrsaz): ئەو کەسێ کو رویێ سەرڤەیێ تشتی بخەملینت و نیشا مرۆڤی بدەت ژ بۆ بسەردابرن و خاپاندنا خەلکی.

ظل زمین(Zêllê zemîn): وەک پەیڤ ئانکو: سیبەرا ئەردی، کو دڕکەیە ژ شەڤێ.

ظلمانی(Zulmanî): زولومات، تاریاتی.

ظلم پیشە(Zulm pîşê): زالم، ستەمکار، زۆردار.

ظلمتکدە(Zulmetkedê): وەک پەیڤ ئانکو: جهێ تاری، و دڕکەیە ژ دنیایێ.

ع

ع(Eyn): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بن، یان عەرەبی نە یان ژی پەیڤێن لێکدای یان دارشتینە ژ عەرەبی و فارسی.

عابدانە(Abêdanê): وەکی عابدا.

عابدفریب(Abêdferîb): ئەو تشت یان ئەو کەسێ کو خودێپەرێسی بخاپینت و ژ عیبادەتێ خودێ دویر بێخت.

عاجز آمدن(Acêz ameden): بێ هێز بوون، وەستیان.

عاجزانە(Acêzanê): ب بێ هێزی، ب سستی.

عاجز ماندن(Acêz manden): بنێرە: (عاجز آمدن).

عاجز نواز(Acêz nevaz): ئەو کەسێ کو هاریکاریا بێ هێز و وەستیایا بکەت.

عادت دادن(Adet daden): فێرکرن، عەلماندن.

عادت کردن(Adet kerden): فێربوون، عەلمتن.

عادت گرفتن(Adet gêrêften): بنێرە: (عادت کردن).

عادلانە(Adêlanê): دادگەرانە، ب عەدالەت ـ وەکی عادلا، وەکی دادگەرا.

عاذر(Azer): ناڤێ زەلامەکی یە کو دبێژن بێ ئیمان مربوو و عیسا پێغەمبەری ئەو پشتی چل روژا ساخ کرەڤە و پشتی ساخ بووی ئیمان ئینا.

عارفانە(Arêfanê): وەکی عارفا، وەکی خودێناسا.

عاریت سرا(Arîyet sera): درکەیە ژ دنیایا کو هەر دویماهیکا وێ پویچبوونە.

عـــاشـــقـــانه(Aşêqanê): وەکی عاشقا، عاشقانە.

عـاشق باره(Aşêqbarê): عـاشق پەرێس، کـەسێ کـو حـەژ عـاشـقـا بکەت.

عـاشق پیشـه(Aşêqpîşê): کەسێ کو کارێ وی عەشق و ئەڤین بت.

عاقبت اندیش(Aqêbet endîş): دویربین(کەسێ دویربین).

عـــالم آرا(Alem ara): یێ کـــو جیهانێ بخەملینت.

عالم آشوب(Alem aşûb): ئەوێ یان ئەوا کو جیـهـانیـان ب جـوانیا خوە بسەردا ببەت.

عـــالم افـــروز(Alem efrûz): روهنکەرێ جیهانێ.

عـالمیـان(Alemîyan): کـۆمـا جـیـهـانیـا، هەمی کـەسـێن کـو د جیهانێ دا دژین.

عـــــــالی آوازه(Alî avazê): خـــوەشـــخـــوان، دەنـگ خـــوەش ـ ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.

عالیجاه(Alîcah): پایەبەرز.

عالی گهر(Alî guher): پاک نەژاد.

عـامـیـان(Amîyan): د زمـانێ فـارسی دا ئانکو: هەمی خەلک ـ خەلکێن نەزان.

عامیانه(Amîyanê): وەکی هەمیا و وەکی خـەلکێ نەخـوەندەڤـا ـ ئاخفتنا کۆلانکی.

عـــبـــادتخـــانه(Êbadetxanê): پەرسگەهـ.

عبادتکار(Êbadetkar): کەسێ کو کارێ وی عیبادەت و پەراستن بت.

عـــــــبـــــادتگاه(Êbadetgah): پەرسگەهـ.

عـبادت نما(Êbadet nema): ئەو کەسێ کو ل پێش چاڤێن خەلکی عـیـبـادەتی بکت و هەردەم بناڤ چاڤـێن خـەلکی ڤـە بت کـو ئەز عیبادەتی دکم.

عباسی(Ebbasî): پارێ سەردەمێ شـاه عـەبباسـێ مـەزن بوو کـو هەر پێنجی (عباسی) بەرامبەری ئێک (تومـان)ی بوون. و لســەردەمێ قـــەجـــەرا چار(شـــاهی) یان ژی دوســـەد(دینار) بەرامـــبـــەری (عباسی)یەکی و پێنج (عباسی) بەرامبەری (قران)ەکی بوون.

عجولانه(Ecûlanê): بلەز و بەز.

عـــدالت پیـــشـــه(Edaletpîşê): دادگەر، دادڤان ـ عادل.

عـــدالتـــخـــانه(Edaletxanê): دادگەھ، دادماڵ، دادسەرا.

عدالت گستر(Edaletguster): دادگەر، دادڤان ـ عادل.

عـــــذر آوردن(Uzr averden): هێـجـەت گـرتن، مـهـانـه ئینـان ـ داخوازا لێبورینێ کرن.

عــذر خــواستن(Uzr xwasten): داخوازا لێبورینێ کرن.

عــــربانه(Erebane): عـــــەرەبه، عەرەبانه.

عربدەجو(Erbedêcû): شەرخواز ـ فتنەچی.

عـرقـچین(Ereqçîn): کـولاڤێ کـو دبن دەرسـوکێ یان شـاشکێ ڤـه دکەنه سەرێ خوە.

عرق خور(Ereqxor): مەی ڤەخۆر.

عرق سوز(Ereqsûz): زریانا لەشی ژ بەر زێدە خوەھ دانێ.

عـروبیت(Urûbîyet): ب زمـانێ عەرەبی ئاخفتن.

عـروسک(Erûsek): مـەنجـەنیق ـ کـورتکریا پەیڤـا (عـروس) ئانکو بـویـکا بـچـــویـک ـ بـویـکێـت لاسـتیکی کـو وەک پێ یاریک بۆ بچویکا دهێنه چێکرن.

عــزاء(Eza'): د زمـانێ فـارسی دا ئانکو: تازی، شینی ـ مسیبەت.

عــزاخـانه(Ezaxanê): مـاڵ یان جهێ کو تازی لێ هاتبته دانان.

عزب خانه(Ezebxanê): ماڵا کو چەند زەلامێن زگورد تێدا بن.

عــزلت(Uzlet): خــوە ژ خــەلکی ڤەدەرکرن، خەلوەتنشینی.

عــزوبت(Uzûbet): زگــورد بـوون، تنێ بوون، زەلامێ بێ ژن یان ژنا بێ مێر.

عــسلی(Eselî): هەر تشـتێ وەکی هنگڤینی چ ب رەنگێ خوە بت یان ب تـامـا خــوە ـ پەروکێ زەر کـو جـوهیـا لـسـەر ملێن خـوە دادنان ژ بۆیی کـو ژ مـوسلمانا جیـاواز بێن ـ طەبله(مێزکێن بچویکێن کـو لبەر سینگێ قەنەپا دادنن).

عشاق(Uşşaq): کۆما ئەڤـیندارا ـ ناڤێ ئێک ژ هەر دوازدە مەقامێن موزیکا ئیرانی یە.

عــشق آفــرین(Êşq aferîn): هەر تشت یان کەسێ کو ب جوانیا خوە ئەڤینێ بێختە دلێ خەلک.

عــشـقـبــاز(Êşqbaz): ئەڤــیندار، کەسێ کو کارێ وی ئەڤینداری بت.

عـصـرانه(Esranê): خـوارنا دانێ ئێڤارى.

عطرآگین(Etragîn): پڕ گـولاڤ، دناڤ گولاڤێ ڤەداى، بێهنخوەش.

عطر آمیز(Etramîz): ب گولاڤ ـ بێهنخوەش.

عطسه(Etsê): بێهنشک.

عطسـه‌ء صـبح(Etsêyê subh): دڕکەیە ژ دیاربوون یان دەرکەفتنا سپێدێ.

عطوفت(Utûfet): خوەشتـڤیاتى، خوشەویستى ـ میهرەبانى.

عـقب افـتـاده(Eqeb uftadê): پاشڤەماى، پاشکەفتى.

عـقب مـانده(Eqeb mandê): پاشڤەماى، پاشکەفتى ـ نەهاتى، بچویکێ کو نەى ساخلەم بت و ژ لایێ لەشى و عـەقلى ڤـە پاشـڤـە مابت.

عـقب نشـینى(Eqeb nêşînî): پاشـەکـشـەکـرن، خـوە پاشـڤـە کێشان(زاراوێ لەشکەرى یە).

عقده‌گشا(Uqdêguşa): کەسێ کو گـرێیـەکێ ڤـەدکت یان ئاریشـەکێ چارە دکت.

عقربک(Eqrebek): دوپیشک ـ برین یان وەرمتنا کو لسەرێ تبلا دیار دبت و زێدە ب ئێشـە ـ کولبوون و ئەداڤگرتنا بن نینوکێ کـو دبتـە ئەگەرێ هاڤێتنا نینوکێ ـ میلێ دەمژمێرێ.

عـقـربه(Eqrebe-ê): مـیلێ دەمژمێرێ.

عکاس(Ekkas): وێنەگر(مصوّر).

عکاسى(Ekkasî): وێنەگرى.

عکس(Eks): قولپاندن، ڤاژیکرن ـ وێنە(وێنێ کـو ب کـامـیـرا فوتوگرافى هاتبتە گرتن).

عـکـس بـردارى(Eksberdarî): وێنەگرى.

علالا(Elala): دەنگ و دۆر، هوسە و قـەرەبالغ. هەروەسـا (عللا و علالوش) ژى لکارن.

علامت(Elamet): نیشان، هێما ـ ئالا، عەلەم.

علامت گذارى(Elametguzarî): هێمادانان لبەر لێڤێن جادا یان لسەر سنوران.

عـلفـخـوار(Elefxar): هەر گیانەوەرێ کو خوارنا وى گیا بت.

علک خـاییـدن(Êlk xayîden): علک جویتن ـ دڕکەیە ژ ئاخفتنێن

بێهوده کرن.

علمدار(Elemdar): ئالاهەلگر.

علم شدن(Elem şuden): ناڤدار بوون، ب ناڤ و دەنگ کەتن.

علن(Elen): ئاشکرا.

عـمـارت(Êmaret): ئاڤـاکـرن ـ ئاڤەدانی ـ خانی و ئاڤاهییێن بلند.

عـمـده(Umde-ê): پالگەهـ، هەر تشـتێ کو مرۆڤ پالا خوە بدەتێ ـ د زمانێ فارسی دا ئانکوا (ب کۆم و زێده) ژی ددت، وەکی: (عـمـده فـروش: کـەسێ کـو مـتـایەکی ب بهایێ ب کۆم بفرۆشت.).

عم زاده(Emzadê): کـــورمــــام، پسمام.

عـملگی(Emelêgî): کـارگـەری، پالەتی.

عمله(Emele): د زمانێ فارسی دا ئانکو؛ کارگەر، پالە.

عنبـرچه(Enberçê): قـالکەک بوو کـــو ژ زێری یان گـــوهەرا دهاتە چێکرن و عـەنبـەر دکـرنە تێـدا و ژنکا بسـتویێ خوەڤـە دهلاویستن. هەروەســا پـەیڤــا (عنبـــرینه) ژی لکاره.

عنتـر(Enter): کـەرمـوز ـ د فـارسی دا ناڤێ جـــورەکێ مــــەیموینکایە. هەروەسا (انتر) ژی لکارە.

عوارض(Evarêz): د زمانێ فارسی دا ئانکو باج و خەراجا کو زێدەتر ژ وی ئاستێ هاتیە دەستنیشانکرن ژ خەلکی بهێتە وەرگرتن.

عــور(Ûr): د زمـــانێ فــارسی دا ئانکو؛ رویس، تازی.

عوعو(Û Û): دەنگێ رەوینا سەی.

عیـالدار(Êyaldar): زەلامێ ب ژن و زاروک.

عـیــالمند(Êyalmend): بنێـرە: (عیالدار).

عیـالوار(Êyalvar): کەسێ کـو ژن هەبت و زاروک ژی گەلەک هەبن.

عیب دار(Êyb dar): عـێبـەلو، ب عێب.

عیبناک(Êybnak): بنێرە: (عیب دار).

عیدگاه(Êydgah): جهێ جەژن لێ ـ رۆژا جـەژنێ ـ جـهێ کـو نڤـێـژا جەژنێ لێ بهێتە کرن.

عینک(Ê-Eynek): بەرچاڤک.

غ(Xeyn): تیپا بیست و دووێ یه ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. ئەڤ تیپە د هەردو زمانێن عەرەبی و فارسی دا هەیە و د زمانێ فارسی دا هندەک جارا دبیتە (گ)، وەکی (آغوش = آگوش: همبێز، یان؛ زغال = زگال: ڕەژی و.........هتد). ژ بەر نەبوونا تیپەکا تایبەت د ڕێنڤیسا لاتینی دا کو دەنگێ (غ) بدەت، ژ نەچاری مـن (X) بکارئینایە.. هەرچەندە د زمانێ فارسی دا بلێڤکرنا وێ تیپێ مینا بلێڤکرنا هەمان تیپێ یە د زمانێ عەرەبی دا.

غـارج(Xarêc- Xarec): مـەی، مەیا کو سپێدەهی یا ڤەدخون.

غـارغـار(Xarxar): دەنگێ قـڕێ، دەنگێ قەلێ.

غـاروغـور(Xaro xûr): دەنگ و دور و قەرەبالغ.

غـاز(Xaz): قـاز(فـڕندەکـە) ـ ل سەردەمێن کەڤن و هەتا دەستپێکا سـەردەمێ قـاجـاریا ناڤێ بچویکترین یانژی کێمترین پارەی بوو، کو ئێک «قران» دبوو بیست «شـاهی»، و هەر «شـاهی»یەک دبوو دو «پـول» و هـەر «پـول»ەک دبوو دو «جـنـدک» و هـەر «جندک»ەک ژ نوی دبوو دو «غاز» ـ پنیکێت کـو دبەنە جلکێن دریای.

غـازە(Xaze): سۆراڤا کـو ژنک ل رویێ خوە ددەن.

غـاش(Xaş): عـاشق، ئەڤیندار ـ ب سەرداچووی، خاپاندی، حیلە لێ بووی ـ بێ دەمـاغ، مـەژی رەش، دەبەنگ.

غال(Xal): شکەفت ـ هەڤشیێ پەزی

ل چیای ـ کون یان هێلینا رویڤی و تویری و گیانەوەرێن مینا وان.

غـالوک(Xalûk): گلولکێت بەری یان تەقنێ.

غـالیدن(Xalîden): گرێل بوون ـ خوە قەلپ دان ژ کێلەکەکێ بۆ یا دیتر ـ تێ هوسین.

غـامی(Xamî): لاواز، لاغـەر، بێ هێز.

غاو(Xav): بنێرە: (غال).

غاوش(Xaveş- Xavuş): خیارێ کو بۆ تۆڤی هاتبیتە هەلگرتن.

غـاوشنگ(Xavşeng): دارەکە کـو سیـخـەکـا ئاسنی ب سـەرەکێ وی ڤەدکەن و کـەر و چێل و گـۆلا پێ دهاژۆن.

غباز(Xebaz): دارێ کو شڤان کەر و چێل و گۆلا پێ دهاژۆت.

غت(Xut- Xet): نەزان، دەبەنگ، هەبلە ـ ئەحمەق.

غتفر(Xutfer): بنێرە: (غت).

غـدغـد(Xudxud): دەنگێ قدقـدا مریشکێ.

غدنگ(Xedeng): بنێرە: (غت)ـ کـەسێ کـو ب رویێ خـوە یان ب بەژن و بالا خوەڤە ئی کرێت بت.

غــر(Xur): رطلوبی، زەلامێ کـو ئێشا «فتق» لێ بت.

غــر(Xer): ژنکا دەهمـەن پیس، قەحبە ـ مروڤێ نێرامێ.

غر(Xur): ئاخفتنا د بن لێڤانڤە ل دەمێ تورەبوونێ.

غرابە(Xerabe): شیشە یان بطلێ مەزن و دەر تەنگ.

غـرارە(Xerare): غـەرغـەرا ئاڤێ د دەڤی دا ب ئنیەتا پاقـژکرنا دەڤی یان گەورێ.

غـــراش(Xeraş): کـەلداچووی، سەلخی ـ تورە و خەمگین بووی.

غراشیدن(Xeraşîden): سەلخین، کەلداچوون ـ تورە بوون ـ خەمگین بوون.

غـربچـە(Xerbeçê): خـەبەر یان جنێـوەکـە کـو د کـوردی دا دبیـتـە بەرامبەر: کورێ قەحبێ.

غرت(Xurt): قورچ(قورچا ئاڤێ).

غــرچە(Xerçe): نەزان، دەبەنگ، هەبلە ـ ئەحمەق ـ مرۆڤێ نێرامێ.

غردە(Xerde): عەرەبانە، عەرەبە.

غـرزدن(Xurzeden): ئاخـفـتنێن د بن لێـڤـانڤە ل دەمێ تورە بوونێ ـ ب سـەردابرن یان خـاپاندنا ژنکێ

یان کـچکێ ب ئنیـەتا هندێ کـو زەلام کارێ گوهنێلیێ دگەل بکەت.

غـــرزن(Xerzen): ژنکا دەهمـــەن پیس، قـەحبـە ـ زەلامێ کـو ژنکا وی قەحبە بت.

غـرس(Xers- Xeres): قـەهرین، تورەبوون.

غـرش(Xurrêş): دەنگێن ترسناک، وەکی دەنگێ گـیـانەوەرێن درندە، یان دەنگێ عەورا.

غرشت(Xurrêşt): بنێرە: (غرش).

غـرشـمـار(Xêrêşmar): قـەرەچ، هوستا.

غرغرە(Xerxere): گەوری.

غرغـشـە(Xerxeşe): قـەرقـەشـە، شەرەدەڤ، جرە، جەدەل، گنگاشە، دان و ستاندن.

غرم(Xurm): پەزکویڤی.

غرمان(Xerman): تورە، عێـجز ـ خەمگین.

غرمـیدن(Xermîden): تورەبوون، عێجزبوون ـ خەبەرگوتن، جنێودان.

غـــرن(Xeren): دەنگێ گـــری و زێماری.

غـرنبـیـدن(Xurunbîden): قـێـری ڤــەدان ـ دەنگێ بۆل بۆلێ ژ خــوە دەرانین.

غرند(Xerend): کچا کـو ل شـەڤا بویکانیێ دیار ببیت کو نە کچە.

غرنگ(Xereng): بنێرە: (غرن).

غرنگیدن(Xerengîden): گرین، زێمارکرن.

غرو(Xerv): لەڤەن.

غـــره(Xurre): دەنـگێـن ب تـرس، نڕڕێنا گـیـانەوەرێن درندە ـ دەنگێ عەورا.

غریدن(Xurrîden): لێ خوڕین ب دەنگێ ترسناک ـ نڕڕین.

غریو(Xerîv): بنێرە: (غرە).

غـــریویدن(Xerîvîden): بنێـــرە: (غریدن).

غزه(Xeze): بنێ کوریا گیانەوەرێن ب کوری.

غژب(Xujb): تلیا تری.

غژک(Xejek- Xêjek): جورەکێ کەمانچێ یە.

غـژم(Xujm): تلیـا تری ـ قـــەهر، غەزەب ـ هێرش.

غـژیدن(Xejîden): خـوشکین، ل سەر زکی برێڤە چوون.

غـشـاک(Xeşak): بێـهنا پیس، بێـهنا گـەنی، بێـهنا پیسـا کـو ژ

دەڤی دهێت.

غـشـغـرغ(Xêşxêrêx): هەوار و قیژی ـ جرە و جەدەل.

غفج(Xefc- Xufc): حەود، چال، هەر تشتێ کو ئاڤ تێدا خڕڤە بیت ـ سندانێ ئاسنگەرا.

غک(Xek- Xuk): قوت، کورتک ـ قەلەو ـ کەسێ کورتک و قەلەو و بەژن و بال کرێت.

غـلـبـکـن(Xelbeken): دەروکێ کونکونیشک.

غلپ(Xulup): قـورچ(قـورچەکـا ئاڤێ).

غلت(Xelt): خـــوە قـــەلپ دان ژ کێلەکەکێ بو یا دیتر.

غلت(Xêllet): ستویراتی.

غلتـــاندن(Xeltanden): گـــرێل کرن، قەلپ دان سەر کێلەکێ.

غلتـبـان(Xeltban): باگـوردان ـ زەلامێ بێ غیرەت کو بندەستی ژنا خوە بت.

غلتک(Xeltek): باگوردان.

غلتیدن(Xeltîden): گرێل بوون.

غـلـج(Xelc): گـــــرێ، گـــــرێ حشک(گرێیا ئاسێ کو ب ساناهی نەڤەبیت).

غلچـه(Xelçe): گـوندی، مـرۆڤێ گوندی.

غـلـغـل(Xulxul): دەنـگ و دور، قـیژقـیـژا فـڕندا ـ دەنگێ کـەلـینا ئاڤێ یان هەر تشتەکێ وەکی وێ ـ بلقـبلق(دەنگێ کـو ژ ئاڤێ دهێت دەمێ ژ گوزکی ڤاله دکەن).

غلغلک(Xulxulek): گــــوزکێ بچـویک کـو لویلیـا وی زراڤ و درێژ بت.

غلغلک(Xêlxêlek): گلیزانک.

غلغونه(Xulxunê): سـۆراڤا کـو ژنک ل رویێ خوە ددەن.

غلفج(Xelfec): زرکـــێـــتک، ستێنک، مێشا هنگڤینی.

غلک(Xullek): قـاسـا بچـویک بۆ پارا.

غلندوش(Xelendûş): قلیقدانک.

غلیـز(Xe-Xêlîz): گلیـز، ئاڤـا دەڤی.

غلیزبند(Xelîzbend): بەرگلیزکێ بچویکا.

غنبـه(Xunbe): لێ خـورین، لێ حەیتاندن ژ قەهر ڤە.

غنپـز(Xunpuz): ئاخـفـتنێن بێهودە.

غنج(Xenc): جـهـال ـ سـۆراڤ ـ تێشکێت پێشکا کو هێشتا وەکی کـرمکانە ـ ئاتافـەکێ سـێڤ و باجانسورک و پەمبی یە.

غنج(Xunc): غونچە، بشکوژ.

غنجار(Xencar): سۆراڤ.

غنجال(Xencal): فـێـقـیـێ کـاڵ و نەگەهشـتی کو هێـشـتـا تام ترش بیت.

غنجر(Xencer): سۆراڤ.

غنجموش(Xencmûş): بەق.

غنچە(Xunçe): غـونچە، بشکوژ، گولا کو هێشتا باش نەڤەبووی.

غنچە پیشانی(Xunçe pîşanî): دڕکەیە ژ مـرۆڤێ ئەنی گـرێ و برھ تێکچۆی.

غنچە خسب(Xunçe xesb): کەسێ کـو ل دەمێ نـڤـسـتنێ خـوە بکەتە تێکرا ژ بەر سرێ و نەبوونا نڤینکا.

غنچەدل(Xunçe dêl): دلتـەنگ، پەریشان، مەلویل.

غنـچـــە دهان(Xunçe dehan): دڕکەیە ژ دلبەرا جوان کـو دەڤێ وێ مینا بشکوژێن گولا بت.

غنـچـــەء کـــبـک دری(Xunçeyê kebk derî): ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ سیھ ئاوازێن باربەدی.

غندرود(Xundrûd): زڕنا، بۆق.

غندە(Xunde): تـەڤـنـپـــیـــرک، داپیـــروشـک ـ گـلـولـک، بـۆ ڤـێ ئانکوبێ پەیڤێن (باغندە، باغند، پاغندە، پاغـنـد، غـندش، کـندش، پنجک، بندک، بندش و بـنجش) ژێ لکارن.

غنو(Xunû): نـڤـــســـتی، د خـــەو (بەروڤاژی هشیاریێ).

غنودن(Xunûden): دخـەوچوون، نڤستن.

غنوند(Xunvend): پەیمان، سـوز ـ مەرج(شرط).

غنویدن(Xunevîden): بـنـێـــڕە: (غنودن).

غنینە(Xenîne): شـــان(شـــانـا زرکێتکێ یان مێشا هنگڤینی).

غـو(Xev): قـیـژی، قـێـری، فـریاد، دەنگ یان ئاوازێن بلند.

غورباغە(Xurbaxê): بەق.

غـورمگس(Xurmeges): مـێـشـا کەسک.

غـورە(Xure-ê): تریێ بێـسـیـرە، تریێ نەگەهشتی.

غوری(Xurî): قوریک، چاپەز.

غوز(Xûz): قلۆز، قوز(پشت قلوز، پشت قۆز).

غوزک(Xûzek): گوزەکا پێیی.

غوزە(Xûze): پەمبیێ کو هێشتا ژ ناڤ قەلپیشکی نەئینابنەدەر.

غوش(Xûş): هەسپێ شاهی کو زینکری و ئامادە بیت ل بەر دەرێ بارەگەهێ شاهی ـ دارەکێ رەقە کو تیروک و تەشیکا ژێ چێدکەن ـ پشکل(کوشپل)ێن گیانەوەرا ـ گوهـ ـ رویس، تازی.

غوشا(Xûşa): پشکل یان ریخا هشک بووی ـ ئویشییێ هشک بوویێ گەنم یان جەهی.

غوشت(Xûşt): رویس، تازی.

غوشە(Xûşe-ê): ئویشی.

غوک(Xûk): بەق.

غوک چوپ(Xûk çûb): هەر دو دارکێن کو بچویک بۆ خوە یاریا «ترانێ» پێ دکەن.

غولە(Xûle): خاڤ، نەگەهشتی ـ بێ عاقل، دەبەنگ.

غولین(Xûlîn): جێرکێ دو چمبلک، گوزکێ دەر فرەهـ.

غیشە(Xîşe): قەرەم، گیاحێسیل.

ف(Fa): ئەڤ تیپە، تیپا بیست و سێیێ یە ژ ئەلفابێ یا زمانێ فارسی. ل هندەک جهان دبیتە (پ)، وەکی: (فرمان = پرمان: فەرمان، ئەمر) یان (سفید = سپید: سپی) و ل هندەک جهێن دی دبیتە (و)، وەکی: (افکندن = اوکندن: ئێخستن) یان (یافە = یاوە: بێهودە، بێ مەعنە).

فا(Fa): تیپا کو ل شوینا (با، بە) دهێت و ئانکویا (دگەل ـ ڤێ) ددەت، بۆ نموونە: (فا او رەفت = با او رفت: دگەل وی چو) یان ؛(فا او(فاو)داد = بە او داد: دا ڤێ، دا ڤ وی). ل شوینا پێشگرێ (وا) ژی دهێت، وەکی: (فاداشتن = واداشتن: مەجبورکرن کو ب ئەنجامدانا کارەکی رابییت).

فاتوریدن(Fatûrîden): دویربوون، خوە دویرکرن، وەلاچوون، خوە دانە پاش، رەڤین.

فاجە(Face): باوشکێن خەوێ، نوقرسکێن خەوێ.

فاخیدن(Faxîden): چنین و ژێڤەکرن.

فادوسیدن(Fadûsîden): پێڤەنویسیان.

فاریدن(Farîden): داعویران، دابلعاندن.

فاژ(Faj): باوشکێن خەوێ، نوقرسکێن خەوێ.

فافا(Fafa): دەلال، جوان، کەشخە.

فام(Fam): پاشگرەکە ل دویماهیا هندەک پەیڤا دهێت و ئانکویا (رەنگ) ددەت، وەکی: (سیەفام: رەنگ رەش) ـ دەین، قەر.

فانە(Fane): سپێنە.

فاوا(Fawa): رسوا.

فتاليدن(Fetalîden): كەلاشتن ـ دراندن ـ پەلاتەكرن، بەلاڤكرن.

فتردن(Feterden): بنێره: (فتاليدن).

فته(Fete): پێهێل، بليت(كارتا چوونەژۆرێ).

فچفچه(Fuçfuçe): پست پست، نم نم.

فخفره(Fexfere): سڤى ئار ـ پينه ـ هويركه نان.

فخميدن(Fexmîden): داقوتانا پەمبێ.

فخن(Fexn): ناڤا بيستانى.

فدرنجک(Fedrencek): كابويس.

فدره(Fedre): حێسيل(حێسيلا كو لسەر بانى رادئێخن).

فر(Fer): مەزناهى ـ پايەبلند، پايەبەرز ـ جوانى ـ هێژايى ـ رۆناكى.

فرا(Fera): پێشگره كو لسەرێ هندەک پەيڤا دهێت و ئانكوێێن (رەخ، ئالى ـ نک، جەم ، نێزيک ـ لسەر، سلال) ددەت.

فرابر(Feraber): ئەو جه ژ ڤێقى كو بەرک تێدا بيت.

فرابردن(Feraburden): پێشدابرن، پێشڤەبرن.

فراپايه(Ferapayê): پايەبەرز، پايەبلند.

فراپوش(Ferapûş): بێ هش.

فراتر(Ferater): پێشتر ـ نێزيكتر ـ بلندتر ـ سلال تر.

فراچنگ(Feraçeng): د ناڤ دەستان دا.

فراخ(Ferax): فرەه ـ بەرفرەه، پەحن، بەرين.

فراخور(Feraxor): ژ هەژى، بسەرڤە، لايق.

فراخه(Feraxe): لەرزين، هەژيان.

فراخيدن(Feraxîden): سيخ بوونا مووى د لەشى را ـ ژ هەڤ جودابوون ـ فرەه بوون.

فرارسيدن(Ferarêsîden): گەهشتن، نێزيک بوون.

فرارفتن(Ferareften): چۆن، پێشڤەچۆن.

فرارون(Ferarûn): باش، قەنج ـ بلند ـ راست، بێ چەپ و چوير ـ دەهمەن پاک ـ قەنجى كار ـ راستگو.

فراز(Feraz): ئەڤرازى.

فـــرازانيـــدن(Ferazanîden): هـلدان، بـلـندكـــرن ـ هـلـكرنا روناهيێ، هلكرنا ئاگرى.

فـــرازيدن(Ferazîden): هلدان، بلندكرن ـ ڤـەكرن(بەروڤاژى پەيڤا «گرتن»).

فـراشـتـوک(Feraştok): حـاجى رەشک(فڕندەکە).

فراشيدن(Feraşîden): رەجفكێن بەرى تا بهێتە مرۆڤى.

فـراک(Furak): ل پشت، ل پاش ـ سەرژنک ـ پيس.

فراموش(Feramûş): ژ بير كرى.

فـرامـوشـيـدن(Feramûşîden): ژ بيركرن، ژ بير برن.

فرامون(Feramûn): دورماندور.

فراوان(Feravan): فـراوان، زێدە، گەلەک، مشە.

فـراورده(Feraverdê): كـۆمـكرى، خرڤەكرى.

فـــراهم(Ferahem): ئـامـــادە، بەرهەڤ.

فـراهيـختن(Ferahîxten): ئەدەب كرن، تەربيەتكرن.

فربه(Ferbêh): قەلەو، بخوەڤە، ب گۆشت.

فرت فرت(Fêrt fêrt): حێل حێل، توند توند، زوى زوى، بلەز.

فـرتوت(Fertût): گـەلەک پيـر، كـەڤنار، بناڤ سـالڤـە چووى و ژ كار كەفتى.

فرجاد(Fercad): زانا.

فـــرجـــام(Fercam): ئەنجـــام، دويماهيک، عقوبەت.

فـرجمند(Fercmend): ب قـەدر، بەرێز.

فرچه(Fêrçe): فرچێ ريها.

فرخ(Ferrux): پيـروز، مـوبارەک ـ روى دەلال.

فـرخـار(Ferxar): دێر ـ پەرسگەهـ، بوتخـــانە ـ ناڤێ باژێرەكى يە ل «تبت» كـــو بوتخــــانێن وێ د ناڤدارن.

فـرخـاگ(Ferxag): قـەلى هێک. هەروەسا (فرخواگ) ژى دنڤيسن.

فرخج(Ferexc): كرێت، پيس.

فـــرخنج(Ferxenc): كـــەيف و خـوەشى ـ شـەنس، بەخت، باهر، نەصيب.

فـــرخنده(Ferxundê): بنێـــرە: (فرخ).

فرخو(Ferxû): كەزاخە.

فـــــرخـــــویدن(Ferxevîden): کەزاختن.

فردا(Ferda): سوباهی، سوبە.

فرز(Fêrz): چست، چالاک، سرت.

فرزام(Ferzam): هێژا، بسەرڤە، شایستە، لایق.

فرزان(Ferzan): زانا، ب ژیر.

فـرزانە(Ferzanê): زانا، عـاقل، ب ژیر ـ شـەریف ـ رەسـەن، پاک نەژاد.

فـرزند(Ferzend): عـەیال، کـوڕ و کچێن مرۆڤی.

فرزین(Ferzîn): د یاریا شەترەنجێ دا موهرکا وەزیری یە.

فرسپ(Feresp): کاریتە.

فرستادن(Fêrêstaden): هنارتن، رەوانەکرن.

فـرستە(Fêrêste): هنێـر، هنارتی، پێغەمبەر ـ بالیوز، سەفیر.

فـرسنگ(Ferseng): بۆ پیـڤـانێ بکار دهێت و بەرامبـەری نێـزیکی شەش کیلومەترایە.

فرسودن(Fersûden): ڤێک کەفتن و پویچ بوون ـ کەڤن بوون ـ پێـتی بوون.

فرشتە(Fêrêştê): فریشتە.

فرشە(Furşe): فری(فریێ شیری).

فـرغـــار(Ferxar): تەڕبـووی، شل بووی ـ تێڤەدای.

فرغاریدن(Ferxarîden): تەڕکرن، شل کرن ـ تێڤەدان ـ هەڤیرکرن.

فـرغـــانج(Ferxanec): چێـل یان ماکەر یان هێسترا قەلەو.

فرغر(Ferxer): جۆکا ئاڤێ ـ چالا ئاڤێ ـ هشکەرۆ.

فـرغـــردن(Ferxerden): بنێـرە: (فرغاریدن).

فـرغند(Ferxend): گـیـایـەکـە خـوە لـدور دارا دئـالـیـنـیـت، ب ڤـێ ئانکویێ (عـشـقـە) ژی لکارە ـ پیس، گەنی، بێهن نەخوەش.

فـرغـول(Ferxûl): درەنگ کـرن د کـاری دا، خـوە ڤـەهێـلان ژ کـاری، تشت پشت گوه ئاڤێتن.

فــرغـــیش(Ferxîş): کـەڤن، پـویچ بووی.

فـرفـر(Fêrfêr): کـارێن بلەز و بەز وەکی خواندن و نڤیسینێ.

فـرفـرە(Fêrfêrê): بنێرە: (فـرفـر)ـ فـرفـرۆک، پەروانە، هەر تشـتـەکێ سـڤـک و پەڕدار کـو ب هێـزا بای لدور خوە بزڤریت.

فرکن(Ferken): کارێز.

فـــرگـــرد(Fergerd): پشکەک ژ پەرتوکێ ـ هەر ئێک ژ پشکێن ڤەندیدادێ(بنێرە: وندیداد).

فــرم(Ferem): خــەم، کــوڤــان ـ دلتەنگی، پەریشانی.

فــرمــان(Ferman): فــەرمــان، دەستوور ـ ستێرنێ ترومبێلێ.

فـرمگن(Feremgên): خـەمگین، کوڤاندار.

فـرمـودن(Fermûden): فـەرمـان دان، دەســتـووردان، ئەمــرکــرن، ئاخفتن.

فـرمـوشـــیـدن(Fermûşîden): ژ بیـرکرن.

فرناد(Fernad): پەیاڤ، جهێن کێم ئاڤ یان نەی کــویر ل رویبـــار و دەریایا.

فرناس(Fernas): نەزان ـ خەوتە.

فـــرنج(Furunc): دورمـــاندوری دەڤی.

فرنج(Ferenc): کویشەکرن.

فـــرنـگ(Fereng): ئەوروپا، ب تایبەتی وەلاتێ فرەنسا.

فرو(Furû): پێشـگرەکە کو لسـەرێ هندەک پەیڤـا دهێت و ئانکویێن (نشــیڤ، خــوار) ددەت، وەکی: (فـروآمـدن: ژۆردا هاتنە خـوار ـ فــــروبردن: برنـە خــــوارێ یان داعویران).

فـــروار(Fervar): خـــانی یێن هاڤینی.

فـروپوشـــیـدن(Furûpûşîden): ڤەشارتن.

فـــروتر(Furûter): نشـــیڤ تر، خوارتر.

فروخت(Furûxt): فرۆت.

فروختـار(Furûxtar): کـەسێ کـو تشتا دفروشیت، فرۆشەر.

فروختن(Furûxten): فرۆتن.

فـرود(Furûd): بن، ژێر ـ نشـیڤ، خوار ـ د زاراوێ فیزیکێ دا ئانکو جەمسەرێ نێگەتیڤ یێ کەهرەبێ.

فرودگاه(Furûdgah): جهێ هاتنە خوارێ، فڕوکخانە.

فــــرودیـن(Furûdîn): ژێـریـن ـ نشیڤتر، خوارتر.

فـروردگـان(Ferverdgan): وەرزێ بهـارێ ـ جەژنا کو ئیـرانیا ل پێنج روژێن دویماهیـا ســالێ یان پێنج روژێن سـەرێ(دەسـتـپـێکا) سـالێ دگێران ـ هەروەسا جەژنا کو ل رۆژا

نوزدەی فەرڤەردینێ دگێڕان.

فــروردین(Ferverdîn): هەیڤــا ئێکێ یە ژ سالا هەتاڤی ـ هەیڤا ئێکێ یە ژ وەرزێ بهــارێ ـ رۆژا نوزدێ یە ژ هەمی هەیڤــێن ســالا هەتاڤی.

فــروز(Furûz): رۆناهی، رۆناکی، گەشاتی.

فــروزاندن(Furûzanden): رۆهن کرن، گەشکرن.

فــــروزیدن(Furûzîden): رۆهن بوون، رۆناکبوون، گەشبوون.

فــروزینە(Furûzînê): هەر تشــتێ کـو ئاگـر پێ بهـێـتە هەلکرن وەکی پویش و پەلەخی.

فروستردن(Furûsuturden): پاک کرن، پاقژکرن.

فــروشــک(Furûşek): دانقــوت ـ ساڤار.

فروشگاە(Furûşgah): فرۆشگەهـ.

فروشیدن(Furûşîden): فرۆتن.

فــروغ(Furûx): رۆناهی، شــەوقــا تاڤێ یان ئاگری.

فــــرومـــــاندن(Furûmanden): بێــچـارە بوون، وەســتــیــان، بێ هێزبوون.

فــرومـــایە(Furûmayê): پویچ، نەزان، طبــعـــەت پیس، زەلیل، خەسیس.

فــــرومــــــردن(Furûmorden): تەمـرین، ڤـەمـرین(وەکی تەمـرینا ئاگری یان ڤەمراندنا چراکا).

فروند(Fervend): کەلهـ ـ مەیدان ـ دارێ کـو دادننە پشت دەروکی دا نەڤــەبیت ـ یەکـا هژمــارتنێ یە بۆ کەشتی یا یان فڕۆکا.

فــرونشــاندن(Furûnêşanden): ئینانەخوار ـ تەمراندن، ڤەمراندن ـ کـێم کـرنا گـەرمهێ یان دژواریێ ـ هێدی کرن، ئارام کرن.

فــروهر(Ferevehr - Furûher): د ئایینێ زەردەشــتی دا هویرکــێن بچـویکن ژ نویرها ئاهورامەزدای و د هەبوونا هەر کـەسـەکی دا هاتیـە دانـان و کـــــارێ وێ بەلاڤـکرنـا نویرهێ و نیشـادانا رێکا راسـتە و پشتی مرۆڤ دمرت، کەلەخ دمینت د جهـ دا و ئەو روناهی رێکا سلال دگــرتە بـەر و خــوە دگـــەهینتـــە سـەروکـانیـا خـوە یا سـەرەکی و ل ڤێرە تەنها گیان یان روح دمینیت کـو دگـەهتـە سـزایێ کـردارێن خـوە

یێن باش و خراب. ئەڤ (فروهر)ە سالێ جارەکێ دهێنە سەر ئەردی و ئەو ژی دکەڤتە د وێ روژێ دا یا کو جەژنا (فروردینگان) تێدا دهێتە گێران، کو ئەڤ جەژنە دهێتە گێران ژ بەر بیرئینانەڤا گیانێن وان کەسێن کو مرین.

فروهیده(Fervehîde): عاقل، ب ژیر، زانا.

فرویش(Fervîş): ڤەهێلان یان ئیهمال د کاری دا ـ گیرۆکرن.

فره(Fêrêh): زێدە، فراوان، گەلەک، مشە ـ باش، قەنج، پەسەندکری.

فره(Ferre): مەزناهی ـ هێز، زاخ.

فرهختن(Ferhexten): تەربیەت کرن، ئەدەب کرن.

فرهست(Ferhest): زێدە، گەلەک، مشە ـ جادوو، سێحر.

فرهنجه(Ferhence): ب ئەدەب، ب تورە، طبعەت باش.

فرهنجیدن(Ferhencîden): بنێرە: (فرهختن).

فرهنگ(Ferheng): زانست ـ تۆرە ـ پەروەردە و فێرکرن ـ فولکلور ـ کەلتور ـ شوین مایێن زانستی یان تۆرەیی یێن هەر مللەتەکی ـ قاموس، فەرهەنگ.

فرهنگستان(Ferhengêstan): قوتابخانە، جهێ کو لێ فێری زانستا بن و بهێنە پەروەردەکرن ـ ئێکەتی یان کومەلا زانا و نڤیسەرێن مەزن.

فرهنگ نویس(Ferheng nêvîs): قاموس دانەر.

فرەوش(Fereveş): بنێرە: (فروهر).

فری(Ferî): ئافەرین.

فریاد(Feryad): فریاد، ئاوازێن بلند، دەنگێن بلند.

فریب(Ferîb): فێل، حیلە.

فریبا(Ferîba): فێلباز، حیلەکەر ـ هەروەسا یا کو فێل لێ هاتبیتە کرن، ب سەرداچووی، خاپاندی.

فریبانیدن(Ferîbanîden): حیلەکرن، ب سەردابرن، خاپاندن.

فریبرز(Ferîburz): خوەش بەژن و بال، بالابلند، بالابەرز.

فریز(Fêrîz): فریز.

فریش(Ferîş): بنێرە: (فری)ـ پەریشان ـ بژالە ـ بسەرداگرتن و تالان کرن.

فـــــريش(Fêrîş): رائيّخ، وەكى: (بەرِكــا و مــەحــفــويرا و جــهــێ نڤستنێ و...... هتد).

فـريفـتـــار(Ferîftar): فـێلبـاز، حيلەكەر.

فـريفتن(Ferîften): حـيلەكـرن، ب ســەردابرن، خــاپاندن ـ ترِانە پێ كرن، يارى پێ كرن.

فـريە(Ferye- Ferîh): نفـرين، دوعايێن خراب، نەعلەت(لعنت).

فزايش(Fezayêş): زێدەهى.

فزاييدن(Fezayîden): زێدەكرن.

فزون(Fuzûn): زێدە، گەلەك.

فژ(Fej): كێم، عەداڤ.

فژ(Fuj): مويێن پاتكا هەسپى.

فـسان(Fesan): هەسـان، بەرێ كـو كێر و شـيرا پێ خوەش دكـەن(تيژ دكەن ئان سەقا دكەن).

فـــســـانە(Fesane): ئەفـســـانە، چيڤانوك، چيروك، داستان.

فـسانيـدن(Fesanîden): هوسين، تيژكرن، سەقاكرن، خوەشكرن.

فـــســـرانيـــدن(Fusuranîden): قەرِساندن، جەمداندن.

فـــــســــــردن(Fe-Fusurden): قـــەرِسين، جـــەمـــدين، بەستن ـ قورمچين، تێكچوون.

فسوس(Fusûs): مخابن، بەداخەوە ـ خـەم و كـوڤـان ـ پێ كـەنين ب ئنيەتا يارى پێكرنێ(استهزاء).

فــســـون(Fusûn): حـيلە، فـێـل ـ قـەلپ، سـەختـە ـ ئەو پەيڤێن كـو جــادوگــەر دبێــژن ل دەمێ كــو ب كارێ جادوگەريێ رادبن.

فـسونگر(Fusûnger): جادوگـەر، سێحرەبەند.

فش(Feş): پاشگرەكـــە و ئانكوا (وەك، وەكـــى) ددت، وەكـــى: (شيرفش: وەكى شێرى).

فش(Fuş): مويێ پاتكا هەسپى.

فـشار(Fêşar): فـشـار، گرانيـا كـو دكەڤتە سەر تشتەكى.

فـشـست(Fêşşest): دەنگێ كـو ژ مارى دهێت ل دەمێ هێرشكرنێ.

فشنگ(Fêşeng): فيشەك، گوللە.

فغ(Fe-Fux): بوت، صـــــەنەم ـ دلبەر، مەعشوق.

فغـاك(Fe-Fuxak): نەزان، هەبلە ـ ئەحمەق ـ بيژە، حەرامزادە.

فغان(Fexan): ئاخينك ـ زێمار ـ هەوار، فرياد.

فغفور(Fexfûr): كورِێ خودێ(ئەڤە

نازناڤـەک بوو کـو ل سـەردەمـێن کەڤن دادنانە سەر شاهێن چینێ).

فـغـنـد(Fexend): سـەمـا، رەقس، خوە هلاڤێتن.

فـغـيـاز(Fexyaz): بەخـشـيش، پارەکێ زێدە کـو خـودانێ کـاری ژ بلی حـەقێ کـارکـەریێ بدەتە کارکەری ـ مزگینی.

فکور(Fekûr): زەلامێ کـو گـەلەک هزرا بکەت، هزرڤان.

فگار(Fegar): وەستیای ـ پەریشان ـ بریندار. هەروەسـا (فگال) ژی لکارە.

فلات(Felat): بیابان، دەشتا بەرین و بێ ئاڤ و گیا.

فلاحت(Felahet): جۆتیاری.

فـلاخن(Felaxen): بەردەقـانی. هەروەسـا پەیڤـێن: (دسـتـاسنگ، دست سنـگ، قــــلاب سنـگ، قلاسنگ، قلباسنگ، قلمـاسنگ، کلاسنگ، کلماسنگ و فلاسنگ) ژی لکارن.

فلادە(Felade): بێهودە، بێ سود ـ ئاخفتنێن بێ مفا.

فـلاکت(Felaket): بێـچـارەیی، بەدبەختی ـ نەداری، موعیزی.

فلج(Felc): قـفـل، کـێلونا دەروکی. هەروەسا (فلجم) ژی لکارە.

فلخ(Felx- Felex): دەستپێک.

فلغند(Felxend): پێژان.

فله(Fele- Fulle): فـری(فـریێ شیری).

فليـو(Felîv- Felîvê): بێـهـودە، بێ مفا.

فنج(Fe-Func): کـەسێ کـو ئێـشـا فتق هەبت ـ مەزن.

فنجـا(Fenca): رەجفـینا کـو بەری تایێ دهێتە مرۆڤی.

فـنجـيـدن(Fencîden): باوشک ڤەدان، نوقرسکێن خەوێ.

فند(Fend): فـێل، فـەند، حـیله ـ درەو ـ خاپاندن.

فندک(Fendek): چەقماق، مەکینا ئاگر هلکرنێ.

فـوت(Fût): پف(بایێ کـــو ژ بو تەمـــراندنا چراکـــا یان هلکرن و گــــەشکرنـا ئـاگـــــری ژ دەڤـی دەردکەڤت).

فوز(Fûz): دورماندوری دەڤی.

فـــوژان(Fûjan): نرڕین، دەنگێن بلند، هەوار، فریاد.

فولاد(Fûlad): پیلا.

فهل(Fehl): فرەه.

فیار(Fiyar): کار، شول، پیشه.

فیال(Fe-Fêyal): دەستپێک، سەرەتا.

فیاوار(Feyavar): بنێڕە: (فیار).

فیر(Fîr): مخابن، بەداخەوە ـ تڕانه.

فیروزه(Fîrûzê): بەرەکێ پڕبهایێ رەنگ شینه.

فیریدن(Fîrîden): ب نازداری و دفنبلندی برێڤەچوون ـ تڕانەکرن.

فیس(Fîs): ناز ـ دفنبلندی(غرور).

فیل(Fîl): فیل.

فیلک(Feylek- Feyelk): تیرا دوسەر یان سەر پەهن.

فینه(Fîne): فێس(کولاڤێ سۆر یان سپی).

ق(Qaf): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بت، یان پەیڤێن عەرەبی نە یان ژی پەیڤێن تورکی نە، یان ژی پەیڤێن لێکدای یان دارشتی نە ژ هەر سێ زمانان. د هندەک پەیڤێن فارسی دا شوینا تیپێن (غ ـ ک) دگرت.

قاآن(Qaan): پەیڤەکا بنیات مەغولی یە، ئانکو: شاهینشاه، شاهێ مەزن، شاهێ شاهان.

قاب(Qab): پەیڤەکا بنیات تورکی یە، ئانکو: سێنیک ـ کالوخک ـ چارچووڤێ(ایطار)ێ وێنا و خودیکا.

قاب بالان(Qab balan): دەستەیەکە ژ مورێن فرندە کو ب دو رەنگە پەرانن و پەرەک ژ وان بۆ یێ دی دبتە نخێفک، وەکی: (خالخالۆک و سیسرک)ا.

قابلمە(Qablemê): قازان.

قاپندە(Qapendê): کەسێ کو تشتەکی ژ دەستێ کەسەکی یان ژ جهەکی ب شارەزایی بدزت و کەس پێ نەحەسیێت.

قاپیدن(Qapîden): دزین(تشتەک دزین ب شارەزایی و بلەز).

قاچ(Qaç): کویزی یان توزیێ زەبەش و گوندورا ـ شکەن، دەرز. هەروەسا (قاش) ژی لکارە.

قارچ(Qarç): کڤارک.

قارقار(Qarqar): دەنگێ قغ قغا قەلێ.

قازغان(Qazxan): مەنجەلا مەزن. هەروەسا پەیڤێن (قزغان، غازغان، غزغان و غزغن) ژی لکارن.

قاشق(Qaşuq): کەڤچک، کاچک.

قاطر(Qatêr): هێستر(دەمێ کەر گوهنێلیێ دگەل ماهینێ بکت، هێستر ژێ پەیدا دبت). هەروەسا (چمنا و ستر) ژی لکارن.

قاعدگی(Qa'êdêgî): بێ نڤێژاهی، عادا هەیڤانە یا ژنکا.

قاف(Qaf): ناڤێ چیایەکێ چیڤانۆکی یە کو دبێژن سیمەرخێ لسەرێ وی هێلین هەبوویە.

قافلەسالار(Qafêlêsalar): سەرۆک و سەرپەرشتێ کاروانی.

قالوس(Qalûs): قالووس یان ژی قالووسی ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ موزیکا کەڤنا ئیرانی.

قالی(Qalî): مەحفویر.

قالی باف(Qalî baf): کەسێ یان کەسا کو مەحفویرا چێدکت.

قایق(Qayêq): قایک، بەلەما بچویک.

قایم باز(Qayêmbaz): یاریکەرێ شارەزا و بێ هەڤتا د یاریێن طاولە و شەترنجێ دا.

قایم باشک(Qayêmbaşek): چینگانێ(یاریەکا بچویکایە کو ئێک چاڤێ خوە دنقینت و هەڤالێن وی خوە لێ ڤەدشێرن و لسەر پێدڤی یە کو وان ڤەبینتەڤەو......).

قبرستان(Qebrêstan): گۆڕستان.

قبلەگاه(Qêblêgah): قیبلەگەه، جهێ قیبلێ، ئەو جهێ کو ل دەمێ نڤێژکرنێ مرۆڤ بەرێ خوە ددەتێ.

قپان(Qepan): قەپان، ترازیا مەزن. هەروەسا (کپان) ژی لکارە.

قحطی(Qehtî): هشکسالی، خەلا.

قدرانداز(Qeder endaz): کڤانداریێ کو تیرا وی خەلەت نەچت، سەگڤان.

قدم گشادن(Qedem guşaden): دڕکەیە ژ رێڤەچۆنێ.

قدم نهادن(Qedem nehaden): رێڤەچۆن و گاڤ هاڤێتن د جهەکێ ڤە.

قرائتخانە(Qêraetxanê): ژۆرەکە د پەرتووکخانێن گشتی ڤە کو خەلک تێڤە پەرتووک یان رۆژناما دخوینن.

قرارداد(Qerardad): پەیمان ـ پەیماننامە، هەڤبەست.

قرارگاه(Qerargah): جهێ بێهن ڤەدانێ، مال، خانی.

قرص(Qurs): د زمانێ فارسی دا ئانکو: رەق و موکوم.

قرضدار(Qerzdar): قەردار، دەیندار.

قرمز(Qêrmêz): سۆر، قورمز، رەنگێ سۆر یان قورمز.

قرەنی(Qereney): نەیا رەش، ئێک ژ ئالاڤێن موزیکێ یە وەکی بلوولێ کو ژ داری و کەرەستێت ئاسنی دهێتە چێکرن.

قزل آلا(Qêzêl ala): جۆرەکێ ماسی یێ رەنگ سۆر و تام خوەشە کو د ئاڤێن شرین دا دژیت و د رویباران دا ژی پەیدا دبت.

قزلباش(Qêzêlbaş): سەر سۆر (هندەک ژ سوپایێ شاه ئسماعیلێ ئێکێ بوون کو پێکهاتبوون ژ لایەنگرێن مەزهەبێ شیعە پارێزڤانێن دەستهەلاتا صەفەوی، و ژ بەر کولاڤێ رەنگ سۆرێ کو لسەرێ وان ب ڤی ناڤی دهاتە نیاسین کو پاشان هەمی لەشکەرێ صەفەوی ب ڤی ناڤی هاتە ناڤکرن).

قشلاق(Qêşlaq): گەرمیان.

قشنگ(Qeşeng): خشکوک، دەلال، جوان.

قشون(Quşûn): کۆما سوپایێن وەلاتەکی.

قصب انجیر(Qeseb encîr): گەلوازێ کتکێن هێژیرا.

قصەپرداز(Qêsseperdaz): چیرۆک بێژ.

قصیدەسرا(Qesîdesera): چامەبێژ.

قطعنامە(Qet'namê): بەیاننامە.

قطور(Qetûr): ئەورێ پڕ باران ـ د فارسی دا بۆ هەر تشتەکێ زەخم و ستویر بکار دهێت.

قفل رومی(Quflê romî): ناڤێ ئێک ژ هەر سیە ئاوازێن باربەدی.

قفل گر(Quflger): قفل چێکەر، کلیلساز.

ققنوس(Quqnûs): بالندەکێ چیڤانۆکی یە کو دگۆتن نکلێ وی گەلەک کون لێ بوون و ئاوازێن سەیر ژێ دەردکەتن، و هزار سالا ڤی بالندەی عەمر دبر و دەمێ کو ژیێ وی دگەهشتە دویماهیێ، دا هندەک پویش و پەلەخی کۆم کت و دا ل سەر روینت و دا دەست ب پەرلێدانێ کت هەتا ئاگر بەربیا

وی پویش و پەلەخی و دا هوسا خوە سۆژت و دویاهییێ ب ژیانا خوە ئینت.

قلان(Qelan): پەیڤەکا بنیات مەغولی یە و ئانکو: باج و خەراجێن کو لسەردەمێ ئیلخانیان ژ خەلکی دهاتنە وەرگرتن.

قلاووز(Qelavûz): پێشرەوێ لەشکەری ـ رێبەر ـ رێ نیشاندەر.

قلب(Qelb): د زمانێ فارسی دا ئانکو زێڕ و زیڤێن قەلپ و سەختە.

قلمدوش(Qelemdûş): قلیقدانک.

قلم زدن(Qelem zeden): نقیسین ـ نەخشکرن، کێشان، وێنەکرن.

قلمزن(Qelemzen): نقیسەر ـ نەخشکێش، وێنەکێش.

قلم کردن(Qelemkerden): بڕین، قەدکرن.

قلندر(Qelender): قەلەندەر، دەروێش.

قلندرانە(Qelenderanê): وەکی دەروێشا.

قمارباز(Qumarbaz): قومارچی.

قمە(Qeme): قەمە، ئالاڤەکێ شەڕکرنێ یە کو ژ شیری کورتترە و هەردو لێڤێن وی بڕەکن.

قناری(Qenarî): کناری(فرندەکێ خوەش ئاوازە).

قناویز(Qenavîz): جۆرەکێ پەرۆکێ ئارمویشی یێ سادەیە کو پتر ب رەنگێ سۆرە.

قنداق(Qundaq): قونداخێ تڤەنگێ ـ قوماتک.

قنداغ(Qenddax): قەنداڤ.

قنق(Qunuq): مێهڤان ـ رێڤنگ.

قورباغە(Qûrbaxê): بەق.

قوقو(Qûqû): قومچا قەمیسی یان کولاڤی ـ دەنگێ دیکلی.

قولنج(Qolenc): ئێشا قولنج.

قوی دل(Qevî dêl): ب دل ـ دلێر.

قهرکردن(Qehirkerden): سلبوون.

قهرمان(Qehreman): قارەمان، دلێر، پەلەوان.

قهندز(Quhendêz): پەیڤا بنیات فارسی یە کو ژ پەیڤا (کهن دژ) هاتیە و ئانکو: کەلها کەڤن.

قهوەجوش(Qehvêcûş): جەزوێ قەهوێ.

قهوەچی(Qehvêçî): قەهوەچی.

قهوه‌ء قجری(Qehvêyê qecerî): قـه‌هوا ژه‌هرکـری کـو لسـه‌رده‌مـێن سـولـتـانێن قـه‌جـه‌را ددانه هنده‌ک که‌سان.

قیچی(Qîçî): مقه‌س.

قـیـرگـون(Qîrgûn): ب ره‌نگێ قیرێ.

قیسی(Qeysî): جۆره‌کێ مژمژێ یه ـ مـژمـژا هشـک کـری یه‌(قـه‌یسی)، و توی یا هشک کری.

قـیـصـران(Qeyseran): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن که‌ڤنێن موزیکێ یه‌.

قیصریه(Qeyserîye): قه‌یسه‌ری، بازارێ مه‌زن.

قیف(Qîf): کۆڤک.

قیماق(Qeymaq): قه‌یماغ.

ک

ک(Kaf): تیپا بیست و پێنجێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی.
کابلج(Kablêc- Kablîc): تبلا قلیچێ.
کابنە(Kabêne): چاڤ.
کابوک(Kabûk): کۆلکێ مریشکێ ـ زەمبیلکا هلاویستی ب بانێ خانی ڤە کو کوترک هێلینکا خوە تێدا چێکەت.
کابیلە(Kabîle): هاون.
کابین(Kabîn): مەهر(مەهرا ژنکێ ل دەمێ دانەشویێ).
کاتورە(Katûre): سەرگەردان، گێژ، حەیران.
کاتوزی(Katûzî): خودێ پەرست، د بنیات دا ئەڤ پەیڤە (آتوری) بوو، ئانکو زێرەڤانێ ئاگرێ پەرستگەها زەردەشتی یان.
کاج(Kac): کاژ(دارا کاژێ) ـ شەق، زللەه ـ چاڤ ویر ـ خوەزی.
کاچار(Kaçar): ئالاڤ، ئامیر ـ ناڤمالی.
کاچک(Kaçek): راستکا سەری.
کاچە(Kaçe): ئەرزنک ـ خوەشی و شادمانی.
کاخ(Kax): قەسر، خانیێ مەزن کو چەندین ژۆر تێدا بن.
کار(Kar): کار، شول، پیشە ـ شەڕ، جەنگ ـ چاندن، جوتیاری ـ وەک پاشگر ل داوییا هندەک پەیڤا دهێت، کو ئەڤ رەنگە پاشگرە دبنە دو جۆر؛ ئێک ژ وان ژ کارێ (کردن: کرن) دهێت، وەکی: (تباهکار: خرابکەر ـ ستمکار: ستەمکەر و......هتد)، و یێ دی ژ ژێدەرێ (کاشتن: چاندن) دهێت و ئانکوا بکەرێ کاری دگەهینیت، وەکی: (برنج کار: کەسێ کو برنج

چاندی ـ گندمكار: كەسێ كو گەنم چاندی و......هتد).

كارپیچ(Karpîç): لفاف، ریتالەكا پەرۆكی كو لدور تشتەكی بهێتە ئالاندن.

كارتن(Karten): تەڤنپیرك، داپیروشك. هەروەسا بۆ تەڤنێ تەڤنپیركێ ژی لكارە.

كارد(Kard): كێركا مەزن، ساتور، چەقو(بۆ وان رەنگە كێركا دهێتە بكار ئینان یێن كو تا نەبن«نەچەمیێن»).

كارزار(Karzar): شەڕ، جەنگ ـ مەیدانا شەڕی.

كارگر(Karger): كارگەر، پالە ـ كاریگەر(مؤثر).

كارمەند(Karmend): كارمەند، كەسێ كو ل بنگەهەكێ یان ل ریڤەبەریەكێ كار بكەت.

كارنامە(Karnamê): ژیاننامە كەسەكی ـ پەڕەك یان دەفتەرەك كو تەفاصیلێن كارێ كاركەرەكی تێدا هاتبیتە تۆماركرن ـ باوەرنامە، كارتا قوتابخانێ كو پلەیێن كت كتا وانەیان تێدا هاتبیتە تومارکرن.

كاروان(Karvan): كاروانی.

كاریز(Karîz): كارێز.

كاس(Kas): داهول ـ كویر.

كاست(Kast): كێمی، كاستی، كێم و كاسی.

كاستن(Kasten): كێم بوون ـ كێم كرن.

كاسج(Kasuc): سیخور.

كاسە(Kasê): ترارك.

كاسە پشت(Kasê puşt): كویسەلە.

كاش(Kaş): خوەزی.

كاشانە(Kaşanê): خانی، خانیكێ بچویك، هێلین.

كاشت(Kaşt): چاند، چاندن.

كاشتن(Kaşten): چاندن.

كاشە(Kaşe): جەمەدا تەنك كو بسەر ئاڤێ دبەستیێت، قەراسە.

كاغە(Kaxe): هەبلە، ئەحمەق.

كاف(Kaf): شكەن، دەرز، كەلشت.

كافتن(Kaften): كەلاشتن، تڕكرن.

كاك(Kak): مێر، زەلام ـ بیبیكا چاڤی ـ هەر تشتەكێ هشك و زراڤ و لاواز كو نیڤا وی ڤالە بت ـ سەرێ ئەزمانی.

كاكا(Kaka): برا، برایێ مەزنتر.

کـاکل(Kakul): مـویێ سـەری ـ کوفی، کوفیک.

کاکو(Kakû): خال، برایێ دەیکێ.

کاگل(Kagel): ئەو پشک ژ لەڤەنی کو دناڤ ئاڤێ دا شین دبت.

کـال(Kal): چالا مـەزن ـ ئەردێ کەلشتی ـ ئەردێ کو ئاڤێ خواربت و کویر کربت ـ خوەهر، چەمیای ـ فێقیێ نەگەهشتی، کالێ.

کالا(Kala): متـا ـ جل و بەرگ ـ کەل و پەلێن ناڤمالێ.

کـالار(Kalar): فـەرشێ پەحن و تەنک.

کالبد(Kalbud): لەش، کەلەخ.

کـالفتن(Kaluften): پەریشـان بوون.

کـالم(Kalum): بیـژن، ژنا کـو هاتبیـتـە بەردان یان مێـرێ وێ مێربت.

کـالنجـار(Kalêncar): شـەر، جەنگ. هەروەسا پەیڤێن(کلنجار، کالیـجـار، کالجار و کـارزار) ژی لکارن.

کـالوج(Kalûc): تبـلا قلیچێ(خنصر) ـ کوتر ـ کەو.

کـالوس(Kalûs): هەبلە، نەزان ـ مەلویل ـ بێ بزاف.

کالوش(Kalûş): مەنجەلا زادی.

کـالە(Kale): متـا ـ فـێـقـیـێ نەگـەهشـتی ـ ترارکێ کـو ژ داری یان ئاخا جێرکا هاتبیـتە چێکرن ـ زەڤیا کو هاتبیتە چاندن.

کـالیـدن(Kalîden): تێـکچـوون، پـەریـشـان بـوون ـ رەڤـین، دویرکەفتن.

کالیو(Kalîv): حەیران، سەرگەردان ـ هەبلە، دەبەنگ.

کـام(Kam): دەڤ، هوندرێ دەڤی، پەحنکا دەڤی ـ مراد و مەخسەد، ئارەزو.

کـامـروا(Kamreva): کـەسێ کـو گـەهشـتـبـیـتـە مـرادا خـوە، خوەشبەخت. هەروەسا (کـامکار، کـامگار، کـامـران، کـامـیـاب، کامیار، خوشبخت و نیک بخت) ژی لکارن.

کام ناکام(Kam nakam): بڤێت نەڤێت.

کـانا(Kana): هەبلە، نەزان ـ ئەحمەق.

کـاواک(Kavak): پووچ، خـرش، ناڤک ڤالە.

کاویدن(Kavîden): لێڤەکولین، لێگەریان.

کاه(Kah): کا (بۆ نموونە کایا گەنمی).

کاهانیدن(Kahanîden): کێم کرن.

کاهدان(Kahdan): عنبارا کای.

کاەدریغ(Kahdêrîx): هەسپێ لەغەر و تەمبەل و بێ هێزبووی کو خودان ب مخابنی دبینت کای و جەهی بدەتێ.

کاهو(Kahû): خەس (گیایەکە کو ب خاڤی دهێتە خوارن).

کاهیدن(Kahîden): کێم بوون ـ ل کێمی یا دان ـ لەغەربوون.

کب(Kub): دەڤ، ژناڤدای دەڤی.

کبت(Kebt): زرکێتک ـ مێشا هنگڤینی.

کبتر(Kebter): کوتر.

کبج(Kebc): کەف ـ تفا دەڤی ـ کەرێ کوری برِی ـ هەر چارپێیەکێ کو بنێ دەڤێ وی وەرمتی بت.

کبد(Kebd): لەحیم (هەر تشتەکێ کو دو تشتێن دی پێکڤە بنویسینت یان لەحیم بکەت).

کبره(Kebre): پەقیشکێن هشک و رەق بوویێن کو ژ ئەگەرێ زێدەکارکرنێ لدەستێ مرۆڤی دیار دبن.

کبک(Kebk): کەو (فرِندەکێ خوەشخوان و دەلالە).

کبوتر(Kebûter): کوتر.

کبود(Kebûd): رەش و شین (رەنگێ رەش و شین دناڤێکدا، بۆ نموونە ئەو رەنگێ کو ژ درب ڤێکەفتنێ لسەر ئەندامەکێ لەشی دیاردبت).

کبودر(Kebûder): کرمکێن بچویک کو دناڤ ئاڤێدا پەیدا دبن.

کبوده(Kebûde): دارێن راست و بلند و بێ بەر، وەکی: سپیندار و چنارا.

کبوس(Kebûs): خوەهر، چەمیای.

کبیتک(Kubeytek): ئالاڤێ کو بەرێن ئاشا پێ خوەش دکەن.

کپ(Kup): ئامانەکێ شویشەیی یێ مەزن و دەر تەنگە کو سیهکێ و مەیێ دکەنێ.

کپنک(Kepenek): کەپەنە.

کپیدن(Kepîden): نقستن، خەوتن ـ ژێ ڤەدزین.

کت(Ket): مل، شان ـ تەختێ

شاهاتییَ ـ کاریَز.

کتام(Ketam): خانیکیَن هاڤینی کو ژ داری دهیَنه چیَکرن.

کتخ(Ketex): کەشک.

کتره(Ketre): دریای ـ ئاخفتنا بیَهودە.

کتری(Kêtrî): قوریێ سفری.

کتک(Kutek): داریَ قوتانیَ، گوپال. ژ ڤیَ پەیڤیَ یە؛ کتک زدن: قوتان، ئەڤجا ئەڤ قوتانا ب داری بت یان ب دەستی یان هەر تشتەکیَ دی.

کتک(Ketek): میها بچویک کو دەست و پیَن ویَ دکورت بن.

کتکار(Ketkar): دارتاش، نەججار.

کتل(Kutel): پشتی ـ تەل ـ گریَ بلند.

کتنبر(Ketenber): ب خوارە(ییَ کو گەلەک بخوت) ـ تەنبەل.

کتو(Kutû): قەلپیشکیَ پەمبی.

کته(Kete): برنجیَ کو بیَ دوهن هاتبیتە کەلاندن.

کج(Kec): خوەهر، چەمیای ـ ئارمویشیَ خاڤ و نەبادای.

کجا(Kuca): پەیڤا پرسیاریَ یە ئانکو؛ کویڤە، کویدریَ ـ هەروەسا ئانکو؛ کەنگی ـ چەوا.

کچل(Keçel): کەچەل.

کچه(Keçe): گوستیرکا بیَ موهرک ـ ئەرزنک.

کچیر(Keçîr): وەزیر ـ پیَشەوا، سەرکردە.

کخ(Kux): کرم ـ هەر ئادی یەکیَ هویر.

کد(Ked): خانی ـ گوند ـ تاخ.

کدام(Kudam): کیشک، کیژان.

کدبانو(Kedbanû): ژنا بەرمالیَ(ربة البیت).

کدخدا(Kedxuda): مەزنیَ گوندی، خودانیَ گوندی ـ خودانیَ مالیَ ـ میَر، مالخوَ.

کدفت(Keduft): سەر، تراركیَ سەری، قافیَ سەری.

کدو(Kedû): کولند، باجانیک.

کدواده(Kedvade): دیوار، شەنگستیَ دیواری.

کدوخ(Kedox): حەمام، گەرماڤ.

کده(Kede-ê): پاشگریَ جهی، وەکی: (آتشکده: پەرستگەه، جهیَ کو ئاگر لیَ دهیَتە هلکرن ـ بتکده: پەرستگەه، جهیَ کو

صەنەم لێ، و......هتد.

كده(Kude): ئەزمانكێ بچویک کو دکەڤتە سەرێ گەوریێ.

کدیور(Kedîver): جوتیار ـ بنێرە: (کدخدا).

کر(Ker): کەڕ، کەسێ کو گوه ل دەنگا نەبیت ـ هێز ـ زاخ ـ شیان ـ مراد و مەخسەد.

کراتن(Kerraten): تەڤنپیرک، داپیروشک.

کراجیدن(Keracîden): دەنگێ (قد قد)ا مریشکێ لدەمێ هێک کرنێ.

کراد ـ کرادە(Kurad-Kurade): جل و بەرگێن کەڤن و دڕیای.

کرار(Kurar): دەرازینک.

کراشیدن(Keraşîden): پەریشان بوون ـ ژناڤچوون یان پویچبوونا کاری.

کراکر(Keraker): قڕ، قەل.

کران(Keran): کنار، کناڕێ دەریایێ.

کرباسە(Kerbase): مارگیسە ـ قوربەشک. هەروەسا ناڤێن: (چلپاسە، کلپاسە، کلباسە، کربسو، کرباشە، کربش و کربشە) ژی د زمانێ فارسی دا لکارن.

کربز، کربزە(Kurbuze): خیارێن درێژ. پەیڤێن نێزیکی ڤان د فارسی و تورکی دا هەنە کو بۆ گوندەری دهێنە بکار ئینان، ئەو ژی (خربزە)یا فارسی و (گارپز)ا تورکی نە، دویر نابینم پەیوەندی یەک دگەلێک هەبن.

کرپان(Kerepan): زاراوەکە کو زەردەشتیا بۆ وی کەسی بکار دئینا یێ کو گوه هەبوون، لێ پەیڤا حەقیێ گوه لێ نەدبوو. یان چێتر بێژین ئەو کەسێن کو گوهداریا تەعلیماتێن زەردەشتی نەدکرن و دژی وی رادبوون. هەروەسا پەیڤا (کاوی) ژی هەر بۆ ڤێ مەبەستێ دهاتە بکارئینان.

کرج(Kerc): مەهیک، قومچە، قولپک.

کرجی(Kerecî): بەلەما بچویک، قایک(زورق).

کرچ(Kêrç): تویزی، کویزی(بۆ گوندور و زەبەش و باجانیک و......هتد، لکارە).

کرچ(Kurç): کورک، مریشکا کو ژ هێک کرنێ بدوماهی هاتبیت و

ئێدی لسەر هێکێن خوە بنڤیت تاکو وان هێکا بکەتە چویچەلوک.

کرخ (Kerex): سست، بێ هەست(ئەندامەکێ لەشی کو بێ هەست و سست و خاڤ ببیت).

کرخت(Kerext): بنێرە: (کرخ).

کردار(Kêrdar): کردار، کار ـ شێواز، تەرز ـ شەنگستە، بنواش.

کردر(Kerder): دۆل، نهال ـ ئەردێ گرک گرک ـ بیابان.

کردک(Kerdek): پشکەک ژ پەرتوکێ(قسم).

کردگار(Kêrdgar): ئێک ژ ناڤێن خودێ مەزنە.

کردمند(Kerdmend): چست و چالاک، توند، سرت.

کردن(Kerden): چێکرن ـ مەزاختن ـ ئەنجامدان ـ کرن.

کردنگ(Kerdeng): هەبلە، ئەحمەق، گورێخ ـ کرێت. هەروەسا پەیڤێن: (گردنگ، کردنگل، دنگل و دنگ) ژی لکارن.

کردەکار(Kerdekar): کارکری، جێرباندی، کارزان.

کرس(Kurs): کێم و عەداڤ ـ قرێژ و قیڤار(هەم یا جلکی و هەم یا لەشی).

کرسب(Keresb): کەرەفس(گیایەکە).

کرستون(Kereston): قەپان. هەروەسا پەیڤێن (قپان، کپان، قرسطون، فرستون، فرسطون) ژی لکارن.

کرش(Kereş): فێل، حیلە، بسەردابرن ـ مەللاقی، دەڤخوشی.

کرشمە(Kêrêşmê): ناز، غەمزە، ئیشارەتدان ب چاڤ و برها.

کرشیدن(Kereşîden): فێلکرن، حیلەکرن، بسەردابرن ـ مەللاقی کرن، دەڤخوشی کرن، خوشخوەشک گوتن. هەروەسا (کرسیدن و کریسیدن) ژی لکارن.

کرفت(Kêrêft): پیس، قرێژی.

کرفە(Kerfe): کارێ باش، بەروڤاژی گونەهێ یان کارێ خراب.

کرفەگر(Kerfeger): قەنجیکار، کەسێ کو کارێن باش دکەت.

کرک(Kurk): هری، یانژی گەلەک نەرم(مەبەست ژێ پەرزومووی یێن بزنێ نە کو ب شەی دهێنە جوداکرن و پشتی دهێتە رستن،

دکـــەنە پەروک و ئەو پەروک ژی هەر ب کـــورکی یێ ناڤـــداره.)، هەروەسا پەیڤێن (گلغز، تفتیک، پت، تبت و تبد) ژی لکارن.

کرکر(Kurkur): جورەکێ پەروکێ ئارمـویشی یە کو بو پەردە و رویێ قەنەپا دهێتە بکارئینان.

کـــرکـــرانک(Kerkerank): کـرکـروک، کـرکـرک، هەسـتـییێ نەرم(غضروف). هەروەسا (کرجن، کرکرک و کرکری) ژی لکارن.

کرکس(Kerkes): تەیرێ کەلەخا.

کـرکم(Kerkem): کـەسکوسـور، کەسکوئالا(قوس قزح).

کرگدن(Kergeden): کەرکەدان.

کـرم(Kêrêm): رەنگێ سپی بناڤ زەری ڤـــــــــە، وەکـی رەنـگـێ نوکا(تبنی).

کرم(Kêrm): کرم.

کـرنا(Kerna): زرنایا کـو د ناڤ لەشکەری و لدەمێ شـەرا دهێـتـە بکارئینان.

کـــرو ـ کـــروە(Kerv, Kervê): ددانێ کرمی، ددانێ رزی.

کروت(Kurût): قـەلەو، بخـوەڤـە، بەروڤاژی لەغەری.

کـروتنە(Kerûtene): تەڤنپـیـرک، داپیروشک.

کـروز ـ کـروژ(Kurûz-j): شـادی، کەیف، خوەشی.

کروک(Kurûk): سیهوانا عەرەبە و ترومبێلا.

کـروە(Kurûh): مـەسـافـەتەکـە نێـزیکی سـێکا فـەرسـەخێ، دو کیلومەتر ـ هێلین ـ گورستان.

کرە(Kere-rê): نیڤشک.

کرە(Kurrê): جانیکێ هەسپی یان کەری.

کـریزی(Kurîzî): پیـر، داکـەتی، دانسـال، بناڤـسـالڤەچووی، پشت چەمیای ـ فرندێ پەر وەریای.

کریشـک(Kêrîşek): چویچەلوک ـ زەلامێ شەری.

کـــــریـشـک(Kerîşek): چال، کویراتی.

کـزاد(Kezad): جلکێ کـــەڤن و دریای.

کـزبود(Kezbûd): کـــەدخــودا، سەروک و مەزنێ هوزێ.

کزم(Kezm): شـینکاتیـا کـو لبـەر لێڤێن جۆک و برکا شین دبیت.

کژار(Kujar): بەرچێلکا مریشکێ.

کژدم(Kejdum): دوپیشک.
کس(Kes): کـــەس، مـــروڤ، (شخص، ذات).
کـــســـپـــرج(Kesperec): لولو، مراری.
کستل(Kustel): کێزگلولک.
کـسـتی(Kustî): کـەمـەربەند یان شالا پیروزا زەردەشـتی یا کـو ژ هریا مـیـهێ دهێـتـە چێکرن و ژ (٧٢)داڤا پێک دهێت.
کش(Keş): بەرسـینگ، هەمـبێـز ـ سینگ، هەر دو کێلەکێن راست و چەپێ یێن زکی ـ خـوەش ـ باش، قەنج ـ دەلال، جوان.
کش(Kêş-Kîş): پەیڤـەکـە بو هاژوتنا مـریشکێ یانژی د یاریا شـەترەنجێ دا بو کـشکرنا شـاهی دهێتە گوتن.
کـــشـــالە(Keşale): بەردەوامی، درێژاهی(امتداد).
کشان(Keşan): خیڤەتا کو لسەر ستوینەکێ بهێتە دانان.
کشاندن(Keşanden): کێـشـان، کێـشـانا تشـتـەکی ژ ئالیـەکی بۆ ئالیێ دی.
کشاورز(Kêşaverz): جوتیار.
کـشـت(Kêşt): چاندن ـ دەرامـەت یان داهاتیێ چاندنێ.
کشت(Kuşt): کوشت، کوشتن.
کشـتـار(Kuştar): گەلەک کـوشتن، کوشتنەکا ب مشەیی.
کشتبان(Kêştban): جوتیار.
کشتزار(Kêştzar): ئەردەکێ پان و بەرین کو کارێ چاندنێ لێ بهێتە کرن.
کێشـتـمان(Kêştman): ئەردێ کو هاتبیتە چاندن.
کێشتن(Kêşten): چاندن، تۆڤێ کو هاتبیتە بن ئەردکرن.
کـــشـــتن(Kuşten): کـــوشـــتن، بێ گیانکرن ـ ڤەمراندن یان تەمراندنا چراکی.
کـشـتـە(Kêşte): فـێـقـیێ هشک کری.
کـــــــشـــــــــتی(Kuştî): خـوەلێکدان(وەرزشـەکـە ژ بۆیی بزانن کا کیژان بهێزترە).
کشتی(Keştî): بەلەم.
کشـتـیـبان(Keştîban): شـوفێرێ بەلەمێ(کاپیتان).
کـــشـخ(Keşex): وەریسـێ کـــو ئویشـێن تری پێـڤـە دهلاویسن دا

هشک بین.
کـشـخـان(Keşxan): زەلامێ بێ غیرەت، دەیوس.
کشف(Keşef): کویسـەلە ـ بورجا چوارێ ژ هەر دوازدە بـورجـێـن فـەلـەکـی کـو نـاڤێ وێ کێڤژالە(سرطان)ە ـ گوزکێ مەزنێ دەرفرەهـ.
کـشـفتن(Keşeften): کـەلاشتن ـ ڤـەکـرن ـ بژالەکـرن، بەلاڤکرن ـ چرمساندن.
کشک(Keşk): کەشک. هەروەسا پەیڤـێـن (قـروت، پینو، پینوک، رخبین، ریخبین، کتخ و کتغ) ژی لکارن.
کـشـکک(Keşkek): کـاسکێ چۆکی.
کـشـکلە(Keşkele): جـورەکێ پێلاڤایە.
کـشـمـان(Kêşman): زەڤـیێـن دورمـاندوری گـوندی کـو بهـێنە چاندن.
کـشـمش(Kêşmêş): مـێـویژ، کشمش، خاتینوک.
کـشـمکش(Keşmekeş): بگرە و ڤەکێش، گفتوگۆ، جەڕ و بەحس، دانوستاندن.
کشن(Keşen): پڕ، گەلەک، زێدە.
کشو(Keşû): چەکمەچە.
کـشـور(Kêşver): وەلات، هەرێم، مـەملەکـەت، ئەردەکێ بەرفـرەهـ کـو چەند پارێزگـەهـ لێ بن و خـەلکێ وێ گـوهـ ب فـەرمـانێن دەولـەتەکێ بن.
کشی(Keşî): باشی و خوەشی.
کـشـیـدن(Keşîden): درێژکـرن، ژێک راکـێـشـان ـ کـێشـان(جذب کـرن) ـ کـێـشـان(وزن کـرن) ـ بار برن، بار ڤـەگـوهاستن ـ رسم کـرن ـ هلکـێـشـان(وەکی دویـکـێلێ جگارێ) ـ تەحەمل کرن، خوە لبەر گرتن.
کشیدە(Keşîdê): زللەهـ، شەق.
کشیش(Keşîş): قەشە، پێشەوایێ ئۆلی.
کف(Kef): کـەف(وەکی کـەفـا سابوینێ، یان کەفا کو بسەر ئاڤا کەلاندی دکەڤت).
کـفـا(Kefa): زەحـمـەت، رەنج، وەستیان ـ دلتەنگی، پەریشانی.
کفانیدن(Kefanîden): کەلاشتن، دەرزاندن.

کفت(Keft): مل، شان(کتف).
کفتار(Keftar): حێفتیار(گیانەوەرەکێ درندەیە).
کفتر(Kefter): کوتر، کوترک.
کفتن(Keften): کەلشتن، دەرزتن.
کفچ(Kefç): کەف(کەفا ئاڤێ و سابوینێ) ـ تف، گلیز.
کفچە(Kefçe): کەفگیر، مفسک، هسکیف. هەروەسا ناڤێن(چمچە، کبچە، کپچە و کفچ) ژی لکارن.
کفش(Kefş): پێلاڤ. هەروەسا ناڤێن (پاپوش، پا افزار، لالکا، لکا و لخا) ژی لکارن.
کفک(Kefek): بنێرە: (کف) ـ کیفکو، کیفکویی.
کفیدن(Kefîden): بنێرە: (کفتن).
کل(Kel): کورتکری یا (کچل: کەچەل) ـ بزنێ نێر ـ گیانەوەرێ نێر ـ میها بێ شاخ.
کل(Kul): چەمیای، خوەهر.
کلا(Kela): بەق.
کلات(Kelat): کەل، کەلھ(قلعە).
کلاجو(Kelacû): فنجانکا قەهوێ ـ جاما مەیێ.
کلاژ(Kelaj): چاڤ ویر.
کلاش(Kelaş): تەڤنپیرک، داپیروشک.
کلاش(Kellaş): کۆلانی، فەلیتە.
کلاغ(Kelax): قەل، قر.
کلاف(Kelaf): بوکرکا دەزی یان بەنکا.
کلاک(Kelak): راستکا سەری ـ دەشت، بیابان.
کلاک(Kulak): ڤالە، خالی ـ پێلێن مەزنێن دەریایێ.
کلال(Kelal): راستکا سەری.
کلال(Kelal): گوزک چێکەر، جەرک چێکەر، ئامان چێکەر.
کلان(Kelan): مەزن، مەطوط، زەخم، ترخان، کەسێ کو ب کەلەخێ خوەڤە مەزن بت ـ ب هێز.
کلاوە(Kelave): گێژ، مەندەهۆش.
کلاه(Kulah): کولاڤ.
کلاهخود(Kulahxod): کومزری(کولاڤکێ ئاسنی کو ل شەرا دا دهێتە بکارئینان).
کلب(Keleb): دەڤ، دورماندوری دەڤی ـ دمکێ مریشکێ، نکلێ مریشکێ.
کلبە(Kulbe): کۆلک.
کلتە(Kelte): گیانەوەرێ ئازاکری(گیانەوەرێ کو ژ بەر پیری

و بێ هێزیێ چ کار پێ نەقەتیێن) ـ گیانەوەرێ کوری قوت ـ لالۆتە.

کلجان(Kelcan): گویفک، جهێ کو گلێشی دکەنێ.

کلچ(Kelç): کێم، عەداش ـ قرێژ.

کلچنگ(Kulçeng): کێڤژاله.

کلخج(Kelexc): بنێرە: (کلچ).

کلفت(Kuluft): ستویر.

کلفت(Kulfet): خودام، خزمەتکارا ژن.

کلفهشنگ(Kelfehşeng): لویلاق(لویلاقێن جەمەدێ).

کلک(Kêlk): قەلەمێ کو ژ لەڤەنی هاتبته چێکرن.

کلک(Kelek): نشتەر ـ مەنقەل، ئاگردانک ـ کەچەلۆک ـ بوم، تۆک ـ بێ ئیفلەح، بەش، پێ برەشک ـ گامێشێ نێرێ گەنج ـ کەلەک ـ فێل، حیله.

کلکم(Kelkem): مەنجەنیق ـ کەسکوسۆر، کەسکوعالا.

کلم(Kelem): کەلەمی.

کلن(Kulen): گلۆلکا پەمبی.

کلنج(Kêlenc): کێم و عەداش ـ دفنبلندی، خوەمەزنکرن.

کلنجار(Kêlêncar): کێڤژاله.

کلنجار(Kelencar): شەڕ و جەدەل.

کلند(Kulend): قەزمە ـ کێلونە، قفلا کو ژ داری هاتبته چێکرن.

کلندر(Kelender): زەلامێ ترخانە و ب هێز ـ دارێ نە سپیکری.

کلندیدن(Kelendîden): کولانا ئەردی ب قەزمەی.

کلنگ(Kuleng): قەزمە ـ قولنگ(فڕندەکە).

کلوچە(Kulûçê): کولیچە، کادە،کەسمە.

کلوخ(Kulûx): گومتلکێت ئاخێ، قەنتلکێت ئاخێ.

کلوک(Kelûk): کەرێ کەرپیچی ـ بچویک، زاروک.

کلون(Kulûn): کێلۆنە یان قفلا کو ژ داری هاتبته چێکرن.

کلوند(Kelvend): خیار، خیارێ کو بۆ تۆڤی هاتبیتە هەلگرتن ـ گوندورێ نەگەهشتی ـ کتکێت هێژیرا یان خورمێ کو ب بەنکی ڤە دکەنە گەلواز.

کله(Kuleh): کولاڤ.

کله(Kelle-ê): سەر، سەرێ مرۆڤی یان گیانەوەری.

کله(Kulle): کوفیکا سەری.
کلی(Kulî): گوندی، خەلکێ گوندا ـ دەف(ئامیرەکێ موزیکێ یە) ـ بازنە(دایرە) ـ خوریک.
کلیاوە(Kelyave): کەڕ، کەسێ کو گوھ لێ نەبت ـ گێژ، مەندەھۆش.
کلیچە(Kulîçê): کولیچە، کادە، کەسمە.
کلید(Kelîd- Kêlîd): کلیل.
کلیز(Kelîz): زرکێتک.
کلیسا(Kêlîsa): دێر، پەرستگەھا فەلا.
کلشک(Kelîk): چاڤ ویر.
کلیک(Kêlîk): قلیچ، تبـــلا قلیچێ.
کلیک(Kelîk): بوم، تۆک.
کلیون(Kulyûn): پەرۆکێ ھەفت رەنگ.
کم(Kem): کێم، پچەک.
کمابیش(Kemabîş): کێم و زێدە.
کماس(Kemas): گوزکێ دەر فرەھ ـ کـــۆد، ترارکێ داری ـ کەشکولک.
کماله(Kumalê): خوەھر.
کمان(Keman): کڤان.
کمانچه(Kemançe): کڤانا بچویک ـ کەمانچە(ئێک ژ ئالاڤێن موزیکێ یە).
کمبود(Kembûd): کێم بوون، کێماتی.
کمبیزه(Kumbîzê): خیارێ زەر و مەزن ـ گوندورێ نەگەھشتی.
کمپیر(Kempîr): پیر، ب ناڤسالڤەچووی ـ پیرەژن.
کمتر(Kemter): کێمتر، پچەکتر ـ هویرتر.
کمر(Kemer): کەمەر، دورماندوری زک و پشتێ.
کمزن(Kemzen): بێ شەنس، بێ ئیقبال، کەسێ کو ھەردەم د یاریا قومارێ دا ددوڕینت.
کمسک(Kemesk): تەڕەماست.
کمند(Kemend): کنف.
کمیاب(Kemyab): ھەر تشتێ کو کێم بت و ب ساناھی بدەست نەکەڤت.
کمیچه(Kemîçê): ستێرستێروک ـ کەمانچە.
کمین(Kemîn): کێمترین ـ کێم بھا، بێ قیمەت.
کن(Kên): قەیتک(ل دوریارا جل و بەرگـــا و دوریارا برینێ بکار

دهێت).

کنا(Kena): ئەرد ـ سنوور ـ کنار.

کنا(Kuna): بکەر، کەسێ کو ب ئەنجامدانا کارەکی رادبیت.

کنار(Kenar): کنار، کێلەک، ئالیەکێ تشتی.

کنارنگ(Kenareng): حاکم، والی، پارێزگەر.

کنارە(Kenarê): کنار، کێلەک، کنارێ دەریایێ(ساحل).

کناغ(Kunax): تەڤنێ ئارمویشی ـ تەڤنێ تەڤنپیرکێ ـ کرمێ ئارمویشی.

کناک(Kenak): زک ئێشی.

کنام(Kunam): جهێ گیانەوەرێن درندە و گیانەوەرێن کو دچەرن ـ چەروان ـ هێلین.

کنانە(Kenane): کەڤن، بەروڤاژی نوی.

کنبورە(Kenbûrê): فێل، حیلە.

کنج(Kunc): کونج، کوژی، قورنەت ـ کوریشک و قورمچک.

کنج(Kenc): ئەزمانکێ بچویک کو ل دویماهیا گەورییێ یە ـ هەر تشتێ کو ب کەلەخێ خوەڤە ئی مەزن بت و ب هێز بت و ب تایبەتی بۆ فیلی لکارە.

کنجار(Kuncar): تیڤکلێ کونجی یا پشتی کو دوهنێ وان ژێ هاتبیتە گرتن.

کنجد(Kuncêd): کونجی.

کنجک(Kuncek): نوی(جدید).

کنجکاو(Kunckav): لێگەر، پشکێنەر.

کنجل(Kuncul): مچای، قورمچی، تێکچووی، هەر تشتێ کو ژ حالەتێ خوە یێ دروست دەرکەڤیت و بچیێت وەکی: (نانێ کو دکەڤیتە بنێ تەنویرێ دا و دبیتە گلولکەکا بکێر نەهاتی، یان دەست و پێیێن کو دسوژن و ئاثارێن وان یێن سەرەکی لێ نەمینن و......هتد).

کنجە(Kuncê): کەرێ کو بنێ دەڤێ وی وەرمتبیت ـ کەرێ کوری بری.

کند(Kund): هێدی، کەسێ کو لدەمێ رێڤەچوونێ ب هێدی رێڤە بچیت ـ دەڤک یان شیر یان هەر تشتەکێ برەک کو نەخوەش ببیت و ب زەحمەت تشتان ببریت ـ دلێر، ئازا، پەلەوان.

کندا(Kunda): زانا ـ فەیلەسووف ـ حەکیم ـ ستێرناس ـ جادووگەر ـ دلێری، پەلەوانی.
کندامویە(Kundamûyê): مویێ کو هەر ل دەستپێکا ژ دایکبوونێ لسەر لەشێ نویزادی هەبیت.
کندر(Kender): باژێر، شار.
کندز(Kundêz): کورتکریا (کهن دز) ئانکو کەلها کەڤن.
کندش(Kundêş): گلولکا پەمبی کو ئامادە بیت بۆ رێسانێ.
کندک(Kundek): چنیێت نانی، هویرکە نان.
کندلان(Kendulan): خیڤەتا مەزن.
کندمند(Kendmend): پەریشان ـ وێران، خراب، ئاڤاهیێ کو وێران و سەرابن ببیت.
کندن(Kenden): جوداکرن ـ کولانا ئەردی ب ئنیەتا کویر کرنێ.
کندو(Kendû): شانا زرکێتکێ.
کندواله(Kundvalê): گەنجێ ب هێز ـ کەسێ کو ب کەلەخێ خوەڤە ئی ماقویل بت.
کنسک(Kênêsk): قەلس، دەخەس، بەخیل، خەسیس.
کنش(Kunêş): کار و کردار.
کنشت(Kunêşt): پەرستگەهـ، دێر، کنیشت.
کنشتو(Keneştû): شوینک.
کنفت(Kênêft): هەرمی، پیس.
کنگ(Keng): چەنگ، چەنگێ فرندەی ـ چەقێ دارێ.
کنگر(Kungur): گەدایێ بێ شەرم ـ بوم، کوند.
کنگر(Kenger): کەنگر.
کنون(Kunûn): نۆکە. نهۆ.
کنیز(Kenîz): خودام، ژنکا خزمەتچی، ب تایبەتی ژنکا کو هاتبیتە کڕین.
کنیزک(Kenîzek): خوداما کچ کو تەمەنێ وێ بچویک بت.
کو(Kû): بۆ پرسیارێ دهێت، ئانکو: کا، کانێ، ل کیڤەیە.
کوار(Kevar): سەلکەکا مەزنە کو فێقی پێ ڤەدگوهێزن.
کواژ(Kevaj): تەعن ـ ترانە.
کواش(Kuvaş): جۆر، تەرز، رەنگ، شێوە. هەروەسا (کواشە، گواش، گواشە، کواس، کواسە) ژی لکارن.
کوب(Kûb): درب، دربێ کو ژ

ئەگـەرێ ڤـێکەتنا بەری یان داری بگەهتە لەشی ـ ئالاڤێ کو فیلڤان فیلێن خوە پێ دهاژۆن.

کـــــــوبـل(Kûbel): بشـکـوژ، بشکوفک، غونچە.

کوبن(Kûben): چەکویچ، چاکوچ.

کــوبیــدن(Kûbîden): قــوتان، لێدان، نەرمژاندن.

کوتار(Kûtar): کولانکا تەنگ کو سەرێ وێ گرتی بت.

کوتاە(Kûtah): کورت، کن.

کوتولە(Kûtûlê): بالا کورت، بەژن کورت، قەزم.

کوتە(Kûteh): کورت، کن.

کوچ(Kûç): بوم، تۆک ـ کۆچکرن ژ ئەردەکی بۆ ئەردەکێ دی ـ ئـێل، بنەمال ـ ناڤێ ئێلەکێ یە ل نێزیک ئێلا (بەلوچی)یا.

کوچک(Kûçek): هویر ـ بچویک ـ د زاراوێ دەروێشــان دا ئەو مـریدە یێ کو ژ هەمیـان بچویکتر بت ب تەمەنێ خوەڤە یان ژی نویکار بت و ژ نوی دەست ب مـــــریداتـیێ کربت.

کــوچکین(Kûçekîn): هویرترین ـ بچویکترین.

کوچولو(Kûçûlû): زێدە بچـویک، کوچوچ ـ زاروک.

کوچە(Kûçê): کۆلان.

کــوچیــدن(Kûçîden): کــۆچکرن، بارکرن ژ جهەکێ بۆ جهەک دی.

کود(Kûd): بێدەر ـ سەرگینا دەوارا و چێل و گـــولا کـــو ب ئەردی وەرکەن ژ بۆ ب قوەت کەتنا ئەردی ژ بۆ چاندنێ(زبل) ـ کیمیا.

کودک(Kûdek): زاروک، بچویک.

کــودن(Koden): بێ فــەهم، کــێم عاقل، ئەحمەق، تەمبەل.

کور(Kûr): کورە.

کورس(Kevers): موی یێن خەلەک ـ قرێژ و قیڤارا لەش و جلکا.

کــورە(Kûrê): کـویرهە، ئێــتــوین ـ پــشــک، بـەش، پــارچــەیــەک ژ جهەکی.

کوزە(Kûzê): گوزک.

کــوژ ـ کــوز(Kûj-z): قــۆز، قلۆز، چەمیای، خوەهر.

کـــــــوژپشت(Kûjpuşt): پشـت چەمـیـای، پشت قـۆز ـ درکـەیە ژ ئەسمانی.

کوژە(Kûjê): کەرێ رەنگ سپی.

کوس(Kûs): درب ڤێکەتن.

کوستن(Kûsten): قوتان ـ لێدان ـ ئێشاندن.

کوسه(Kosê): زەلامێ کوسه کو بەس ئەرزنکا وی موی لێ هەبن و روی یێن وی د حولی بن.

کوشک(Kûşk): کوشک، قەسر، ئاڤاهیێ بلند، خانیەکێ خوەش ل ژدەرڤەی باژێری و دناڤ باغ و بیستانا دا.

کوشیدن(Kûşîden): پێکولکرن، سەعی کرن، خوە وەستاندن ژ بۆ بدەستڤەئینانا تشتەکی.

کوفتن(Kûften): قوتان، لێدان ب ئنیەتا هەرشاندن و هویرکرنێ ـ درب ڤ تشتەکی ئێخستن.

کوفجان(Kûfcan): قەفەس، جهێ تەنگ.

کوک(Kûk): دریارا ژێک فرـ خەس(گیایەکە).

کوکن(Kûken): بوم، تۆک.

کول(Kûl): مل، شان(کتف) ـ حەود، جهەک کو پچەک ئاڤ لێ خرڤە ببیت.

کولاب(Kûlab): حەود ـ مەلەڤانگەه.

کولاک(Kûlak): توفان ـ پێلێن دەریایێ.

کولخ(Kûlex): ئاگردانک ـ مەنقەل.

کولیدن(Kolîden): کویرکرن ـ کۆلان ـ قلێب کرنا ئەردی.

کوم(Kom): شینکاتیا کو لبەر لێڤێن کانی و حەود و رۆوا شین دبن.

کومش(Komêş): کەسێ کو بیرا دکۆلت.

کونده(Kevende): تۆرا کو ب رەنگێ جهالی دهێتە چێکرن ژ بۆ ڤەگوهاستنا کای بکار دئینن ـ گوندۆرێ نەگەهشتی.

کوه(Kûh): چیا.

کوهان(Koham): کۆپار، پشتا حێشترێ.

کوهپایه(Kûhpayê): دەهمەنا چیای.

کوهسار(Kûhsar): جهێ کو گەلەک چیا لێ بن.

کوهه(Kûhê): تەل، کۆم ـ سەمەر، ئەو بلنداهیا لسەر و بنێن زینێ هەسپی یان کورتانێ دەوارا ـ پێلێن ئاڤێ ـ هێرش کرن، هێرش برن.

کوی(Kûy): تاخ ـ شاهریَ، ریَکیَن فرەھ.

کەوێر(Kevîr): ئەردێ زێدە کەرەستێن (ئەزوت، ئوکسیژن و پتاسیوم) لیَ هەبن، لەورایە ژی چو گیا لیَ شیَن نابن ـ سەراب.

کویش(Kevîş): زەرکا شیری.

کە(Kuh): چیا.

کە(Keh): کا.

کە(Kêh): بچویک، هویر.

کها(Keha): شەرمین، شەرمەندە.

کەهبل(Kehbel): نەزان، هەبلە، ئەحمەق.

کهتر(Kêhter): بچویکتر.

کهر(Keher): هەسپیَ کو رەنگیَ وی سوریَ بناڤ رەشی ڤە بت، هەسپیَ قەهوایی.

کەهکشان(Kehkeşan): ریَکا کادزا(مجرة).

کهن(Kuhen): کەڤن ـ کەڤنار ـ دێرین.

کهنە(Kuhnê): کەڤن ـ کەڤنار ـ دێرین ـ ژ کارکەفتی.

کی(Key-Kêy): کەنگی، چ دەم، چ وەخت.

کی(Kî): کی، چ کەس، کیژان.

کی(Key): ناڤیَ شاهیَن کەیانی یا، وەکی کەیقوباد، کەیکاووس، کەیخوسرەو ـ شاهیَ مەزن، شاهینشاھ ـ نازناڤیَ مەزنترین شاهی.

کیا(Kiya): مەزن ـ خودان ـ خوداوەند ـ شاھ ـ حاکم ـ پاریَزگەر ـ پەهلەوان.

کیاخن(Kiyaxen): نەرمی، نەرماتی، ئارامی.

کیادە(Kiyade): رسوا، هەتک لیَ چووی، بیَ ناڤ بووی.

کیار(Kiyar): تەمبەلی، سستی.

کیارا(Keyara): خەم، نیگەرانی.

کیان(Keyan): کۆما (کی) کو ئانکوا ویَ دبیتە شاهیَن مەزن ـ ناڤیَ سنسلەکا شاهنشاهی یا ئیرانیَ یە پشتی سنسلا پیَشدادی یان.

کیان(Kuyan): خیڤەت، رەشمال ـ ستیَر ـ سەنتەریَ بازنەی(مرکز دائرة).

کیانا(Kiyana): سروشت ـ ئەصلیَ هەر تشتەکی ـ هەر ئیَک ژ هەر چوار عونصوریَن چوارگانە.

کیبانیدن(Kîbanîden): لادان، ژ

رێ لادان، خوەهر چوون.

کـیـبـیـدن(Kîbîden): بنێـڕە: (کیبانیدن).

کیپ(Kîp): پڕ، تژی، لێڤولێڤ.

کیچ(Kîç): بژاله ـ پەریشـان ـ کێم، پچەک ـ هویر، بچویک ـ هێدی.

کیس(Kîs): کوریشک.

کـیـسنه(Kîsene): بەنکێ کـو ب تەشیێ هاتبیتە رێسان.

کـیـسـه(Kîsê): کـیـسـک، تـویرک ـ بەریک.

کیش(Kîş): دین، ئایین، مەزهەب ـ جـورەکێ پەڕوکی کـو ژ کـتـانی دهێتە چێکرن ـ کیسکێ کو تیرێن کـڤـانێ دکـەنە تێـدا ـ کش(بۆ هاژۆتنا مریشکێ یان لادانا شاهی د یاریا شەترەنجێ دا لکارە).

کیف(Kîf): چانتە ـ چزدانک.

کیفر(Keyfer): سزا، سزادان ـ ئەو بەرێ کو لسەردەمێن کەڤن دادنانە سـەر دیوارێ کـەلهێ و چ گـاڤـا دوژمنا هێـرش کربانە سەر کەلهێ دا بـەری بـەردەنـە نـاڤ دوژمـنـی ـ زەرکـا شـیـری یان مـەنجـەلوکـا ماستی.

کیک(Keyk): بیبیکا چاڤی.

کیل(Kîl): خوەهر، چەمیای.

کیماک(Keymak): قەیماغ.

کیماک(Kîmak): تەنگا دەوارا.

کین(Kîn): کـینە، دوژمنی، نەیاری ـ عینات و نەیارتی یا کو مرۆڤ د دل دا ژ کەسەکی هلگریت.

کینە(Kînê): بنێرە: (کین).

کـیـوان(Keyvan): ناڤێ سـتـێـرا (زوحەل)ە.

کیهان(Keyhan): جیهـان، دنیـا ـ کـۆمـا سـەییـارێن کـو ب سـەر مەنظوما شەمسی ڤەنە ـ بیاڤێ کو ستێر دناڤ دا.

گ(Gaf): تیپا بیست و شەشێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی و ئەڤ تیپە دناڤ زمانێ عەرەبی دا نینە.

گـــابارە(Gabarê): گـــــاڕان ـ شکەفت.

گات(Gat): کەڤنترین و پیروزترین پشکا ئاڤێستایێ یە ـ سروودێن زەردەشتی.

گـار(Gar): پاشگرە و نیـــشــــانا بکەرناڤی یە، وەکی: (آفـریدگـار: ئافـرندە، آمـوزگـار: فـێـرکـەر، مـامـۆسـتـا). د زمـانێ فـارسی دا ئەڤ پاشگرە ل گەلەک جهان دگەل پەیڤێن عەرەبی ژی هاتیە.

گاری(Garî): عەرەبانە ـ هەر تشتێ نە موکوم و بێ دەوام.

گاز(Gaz): ددان ـ گـاز، کـێلبـتـان ـ سپێنە.

گازر(Gazur): جلکشۆ، کەسێ کو کارێ وی جلک شویشتن بت.

گـــاشتن(Gaşten): زڤـــــراندن ـ چاندن.

گال(Gal): رینگلێن پەزێ سپی کو ب دینگێن وان ڤـە هشک دبت ـ گـارس ـ طۆری، تویری ـ فـێـل، حیلە، خاپاندن.

گـالە(Gale): جـــهــــال ـ گلولکا پەمبی.

گـــالیـــــدن(Galîden): رەڤین، هەلاتن، فیرارکرن، دویر کەتن.

گام(Gam): گاڤ، پێنگاڤ.

گاو(Gav): چێل و گـا (د فارسی دا بۆ چێلێ «گـاو مـادە» دهێت و بۆ گـای ژی دبێژن «گـاو نر» و هەگـەر کۆمەکا هەردووان پێکڤە دگەلێک بن دبێژن «گاوها») ـ زەلامێ دلێر و ب هێز.

گاورس(Gavers): گارس.

گاومیش(Gavmîş): گامێش.

گـاه(Gah):وەخت، دەم، زەمـان ـ جـﻫ، گـەﻫ ـ تەختێ پاشاتیێ، کـورسـیکا دەسـتـهـەلاتداریێ ـ ئامانێ کو زێر و زیڤا تێدا دحەلینن ـ ئەڤ پاشگرە ل دویماهیا دو جۆرە ناڤـــان دهێت، یێ ئـێـکێ دەمناڤ(اسم زمـان) ژێ چێـدبت، وەکی: (سـحرگاه: دەمێ سپـێدە، شـامگاه: دەمێ شـەڤێ) و یێ دووێ جـهناڤ(اسم مکان) ژێ چێـدبت، وەکی: (پرسـتـشگاه: پەرسگەﻫ، جهێ پەراستنێ).

گاهنبار(Gahenbar): ناڤێ شەش جـەژنانە کـو هەر ئێک ل دەمـەکی سالێ ژ لایێ ئیـرانیـان ڤە دهاتنە کـرن ـ ناڤێ وان شـەش دەم یان شـەش رۆژانە کـو خـودێ مـەزن جیـهان چێکری. هەروەسا پەیڤێن (گـهنبـار، گـاهانبـار، گـاهبـار، گهبار) ژێ لکارن.

گـاهواره(Gahvarê): لاندک، لەهندک.

گبر(Gebr): زەردەشتی، کـەسێ کو بدویڤ ئـاییـنێ زەردەشـتـیێ کـەتـی(ئەڤ نـاڤـە پشـتی مـوسلمـانەتیێ یێ مـایە ب زەردەشتیاڤە).

گبر(Geber): جۆرەکێ بەری یە کو ترارک و مـەنجـەلۆک و دیز ژێ دهێنە چێکرن.

گـبـرگـه(Geburge): جـۆرەکێ وەرزشا کەڤنا ئیرانی یە.

گبز(Gebz): مەزن، ب کەلەخ ـ ب هێز.

گت(Get): مەزن(عظیم، کبیر).

گـجـسـتـه(Guceste): پیس و نەپیروز، خەبیس، مەلعون.

گچ(Geç): گێچ(کەرەستەکە کو بۆ ئاڤاهیـا و پەیکەرسـازیێ بکار دهێت).

گـدا(Geda-Gêda): گـەدا، سوالکەر، خازخازۆک.

گداختن(Gudaxten): حەلاندن.

گدار(Gudar): کویراتیا بنێ دۆلێ ـ رێک، جهێ تێرا بۆرینێ.

گدازیدن(Gudazîden): حەلاندن.

گـدوک(Gedûk): ئەو در ژ چیـای کو پڕی بەفر بت و ئەو بەفر ببیتە کـوسپ د رێیـا هاتن و چۆنێ لوێرێ.

گذار(Guzar): بۆرین د جهـەکی ڕا

ـ جهێ تێڕا بۆرینێ.
گـــــذاردن(Guzarden): دانان، دەیناتن(تشـــتـــەک ل جـــهـــەکی دەیناتن یان دانان).
گذر(Guzer): بنێرە: (گذار).
گــذرا ـ گــذران(Guzera- an): چۆوەک، وەکی: (آب گـذرا: ئاڤـا کو بچیت).
گذراندن(Guzeranden): تشتەک د جهەکی ڕا بۆراندن ـ کارەک بجه ئینان.
گذشت(Guzeşt): بۆری(د جهـەکێ ڕا بۆری) ـ لێبۆری، عەفویکر.
گـــذشتن(Guzeşten): بۆرین(د جـهــەکێ ڕا بۆرین) ـ لێــبــۆرین، عـــەفـــویکرن ـ بدویماهیک هاتنا وەختی.
گر(Ger): هەگەر ـ پاشگرێ بکەر و بکـەرناڤـی یە، وەکـی: (آهنـگر: ئاسنگر، زرگر: زێرنگر و ستمگر: زالم) ـ گـوڕیاتی(ئێک ژ ئێشـێن پویستی یە).
گر(Gur): گوڕیا ئاگری.
گرا(Gerra): عەبد، بەنی، خولام.
گـراز(Guraz): بەڕاز ـ بێـرکـەکـا مـــەزن و پەحنە کـــو دو کـــەس ب هەڤـره بکار دئینن ژ بۆ راسـتکرنا ئەردێ قلێب کری ـ گوزک.
گـــــرازیدن(Gurazîden): ب نازداری و دفنبلندی برێڤەچوون.
گرامی(Gêramî): عـەزیز، هێـژا، بەرێز.
گـــران(Geran): گـــران(هەم بۆ سەنگێ و هەم ژی بۆ بهای).
گران(Guran): کەفەکا گەنمی یان جەهی کو هاتبیتە دروین.
گـرایـیـدن(Gerayîden): دل ب تشتەکی دان ـ هێرش برن.
گـربز(Gurbuz): زیرەک ـ دلێـر ـ فێلباز.
گربە(Gurbê): پشیک، کێتک.
گـرد(Gerd): تـوزک، ئاخـا نەرم، غوبار.
گرد(Gêrd): گروڤر، خڕ ـ دەوروبەر، چان و رەخ.
گرد(Gurd): دلێر، پەلەوان.
گرداب(Gêrdab): زڤرۆکا ئاڤێ.
گـرداس(Gurdas): سـتـەمگەر، زالم.
گرداندن(Gerdanden): زڤراندن، بادان.
گردباد(Gêrdbad): بابەلیسک.

گردن(Gerden): ستۆ، گەردەن.
گردنە(Gerdenê): رێکێن تەنگ و پڕ ئاستەنگ ل چیای.
گردو(Gêrdû): گویز.
گــــــردون(Gerdûn): چەرخ، هەر تشــتێ کــو لدور خــوە یان لدور تەوەرەکی بزڤرت ـ ئەسمان.
گــردیدن(Gerdîden): گــەڕیان ـ زڤرین ـ گوهاڕتن ـ بوون، چێبوون.
گرز(Gurz): گورز(ئالاڤەکێ شەڕی یە کـو ل سـەردەمـێن کـەڤن دهاتە بکارئینان).
گــرزش(Gerzêş): گلە و گــازندە، دالەهی.
گـرزمـان(Gerzuman): ئەسـمـان، عەرش.
گرزن(Gerzen): تانج.
گــــرزە(Gerze): مـــارێ مـــەزن، جـورەکێ مـاری یە کـو سـەرێ وی مەزنە.
گرزیدن(Gerzîden): زێمـار کـرن، گرین ـ تەوبەکرن.
گرسنە(Gurêsnê): برسی.
گرفت(Gêrêft): وەرگرت ـ غەرامە ـ تەعن.
گرفتار(Gêrêftar): دیل، ئێخسیر، بەندکری.
گــرفتن(Gêrêften): ســتــانـدن، وەرگرتن ـ تێکهەل بوون.
گرگ(Gorg): گورگ.
گرگین(Gergîn): گـیـانـەوەرێ کـو تووشی ئێشا گوریاتیێ بووبت.
گرم(Germ): گەرم.
گرم(Gurm): خەم ـ برین(جرح).
گرما(Germa): گـەرمـە، بەروڤـاژی سەرمایێ.
گـرمـابە(Germabê): حـەمـام، گەرماڤ.
گرمسیر(Germsîr): گەرمیان.
گرنج(Gurênc): کوریشک ـ گرێ ـ کونج، کوژی ـ برنج.
گـــــــرو(Gêrev- Gêruw): مەرج(شرط) ـ رەهینە، گرەو.
گروە(Gurûh): دەستەک، کۆمەڵ.
گروهە(Gurûhê): گلولک، وەکی: (گلولکا پەمبی) ـ گرگێن هەڤیری ـ دەستەک، کۆمەلە.
گــــرویدن(Gêrevîden): باوەری ئینان ب کەسەکێ یان تشـتـەکی، گـــــــــــەهـشــتن ب ریــزێــن دەستەکەکێ(التحاق).
گرە(Gêrêh): گرێ، گـرێک(گرێیا

بەنکی یان گرێکا دارێ) ـ ئێک ژ یەکێن پیڤانێ یە کو بەرامبەری ١٦/١ گەزێ یە.

گــــریاندن(Gê-Geryanden): گریاندن، کەسەک مەجبورکرن کو بکەتە گری.

گــــریاننده(Gêryanendê): ئەو کەسێ کو کەسەک دی بگرینت.

گریبان(Gêrîban): یاخە، پستۆک.

گــــریختن(Gurîxten): رەڤین، هەلاتن، فیرارکرن.

گریز(Gurîz): فیرار، رەڤ.

گــــریزاندن(Gurîzanden): رەڤاندن، فیراریدان.

گریستن(Gêrîsten): گرین، روندک رێتن. هەروەسا بۆ کەسێ کو دکەتە گری، پەیڤێن (گرینده و گریان) لکارن، لێ جیاوازیا دناڤبەرا هەردوان دا ئەوە کو (گرینده) بکەرناڤە و (گریان) صیفەتە.

گریغ(Gurîx): بنێرە: (گریز).

گــریواره(Gêrîvarê): رستک، گەردەنی.

گــــریوان(Gêrîvan): بنێرە: (گریبان).

گریون(Gerîven): ئێشا گورپاتی.

گریوه(Gerîvê): تەل، گر.

گریه(Gêrye): گری، رۆندک رێژی.

گز(Gez): گەز(یەکەیەکا پیڤانێ یە بەرامبەری ١٦(گرە)انە، و ب عەرەبی دبێژنێ «ذرع» ـ ناڤێ دارەکێ یە ـ گەزۆ(جورەکێ شریناهیێ یە).

گــزاردن(Guzarden): ئەداکرن، بجهـ ئینان، ئەنجامدان.

گــزارش(Guzarêş): ریپورتاژ، شرۆڤەکرنا خەبەرەکی یان کارەکی کو هاتبیتە ئەنجامدان.

گــزاریدن(Guzarîden): بنێرە: (گزاردن).

گزاف(Gêzaf): زێدە، گەلەک، بێ سینور ـ بێهودە، پویچ، ئاخفتنێن پویچ و بێ مفا.

گزاک(Gezak): هەر گیانەوەر یان مورەکێ کو ژەهردار بیت و مرۆڤی بگەزیت(ب مرۆڤی ڤەدەت).

گزاییدن(Gezayîden): پێڤەدان، لەق لێدان و ئازار گەهاندن.

گزر(Gezer): گێزەر.

گــــزر(Guzêr): چارە، چارەرێ، عیلاج.

گــزک(Gezek): گەزەک، دەڤگر،

هەر تشتێ کو تاما سەرەکی بگوهوریت و تاما دەڤی نەخوەش کەت ـ دەلیڤا باش و هلکەتی بۆ ئەنجامدانا کارەکی ـ سەرما و سرێ بری.
گزمە(Gezme): زێرەڤان، حەرەس.
گزند(Gezend): درب ـ ئازار ـ ئاتاف ـ رێنج و زەحمەت.
گزیدن(Gezîden): لەق دانان ـ پێڤەدان.
گزیدن(Guzîden): هەلبژارتن، پەسەندکرن و ڤاڤێرکرن.
گزیر(Guzîr): چارە، چارەرێ، عیلاج.
گزیردن(Guzîrden): چارەکرن، عیلاج کرن، چارەرێ ژێرا ڤەدیتن.
گزینە(Guzînê): هەلبژارتی.
گژار(Gujar): بەرچێلکا مریشکێ.
گس(Ges): تاما کو دبیتە ئەگەرێ دەڤگرینێ، وەکی: تاما فێقیێ نەگەهشتی، یان کاری یا نەخەسای.
گساردن(Gusarden): خوارن(بگرە ژ نان خوارن، مەی ڤەخوارن، خەم خوارن و......هتد).
گست(Gest): کرێت، نەجوان.
گستاخ(Gustax): نەترس، دلێر ـ بێ ئەدەب، ئەدەب سز. هەروەسا پەیڤێن (وستاخ، بستاخ، استاخ، اوستاخ و بیستاخ) ژی لکارن.
گسترانیدن(Gusteranîden): پەحن کرن، رائێخستن.
گستردن(Gusterden): پەحن کرن، رائێخستن.
گستە(Geste): هەر تشتەکێ کرێت و نەجوان ـ سەرگێن.
گستن(Gusêten): برین ـ ژ هەڤ جوداکرن.
گسلاندن(Gusêlanden): دراندن ـ برین.
گسیل(Gusîl): رەوانە. گسیل کردن: رەوانەکرن، وەکی: (رەوانەکرنا کەسەکی بۆ جهەکی، یان رەوانەکرنا هاریکاریەکێ بۆ کەسانێن لێ قەومای و......هتد).
گشاد(Guşad): ڤەکر ـ بەردا، رەهاکر ـ بەردانا تیرێ ژ کڤانێ ـ فرەه ـ پەحن، پان.
گشادن(Guşaden): ڤەکرن ـ بەردان، رەهاکرن.
گشت(Geşt): گەشت و گوزار، گەریان.

گشت(Gêşt): هەمی بهەڤرە، پێکڤە، ب گشتی.

گشتا(Guşta): بەهەشت، فردوس.

گشتن(Geşten): گەریان ـ دەور لێدان، لدور زڤرین ـ بوون، چێبوون.

گشتی(Geştî): زێرەڤانێ کو ل جهەکێ دیارکری ڕا بهێت و بچت ژ بۆ بجه ئینانا ئەرکێ خوە یێ زێرەڤانیێ.

گشسب(Guşesb): هەسپ.

گشن(Geşn): گەلەک، مشە، زێدە، پڕ، تژی.

گشن(Guşn): گەنج ـ مێرانە ـ نێر ـ دارا خورمێ یا نێر.

گشنی(Guşnî): گوهنێلی(عملیة جنسي ـ تلقیح).

گشودن(Guşûden): ڤەکرن ـ رەهاکرن، بەردان.

گفتار(Guftar): گۆتار ـ ئاخفتن.

گفتگو(Guftugû): گفتوگو، دان و ستاندن.

گفتن(Guften): گۆتن، ئاخفتن.

گل(Gul): گول.

گل(Gêl): تەڤن، هەڕی.

گل(Gel): حەفک ـ ستۆ، گەردەن.

گلاب(Gulab): گولاڤ.

گلابی(Gulabî): هرمیک.

گلاندن(Gelanden): هەژاندن، داقوتان(داقوتانا دارا ب بار کو فێقیێ وێ ژێ بکەڤت).

گلاندن(Gellanden): گرێلکرن.

گلاویز(Gelavîz): هلاویستی.

گلاویز شدن(Gelavîz şuden): هەڤریشی هەڤ بوون، دبن چەنگێن هەڤڕا چۆن.

گلایه(Gêlayê): گله و گازندە، دالەهی.

گلخن(Gulxen): ئاگردانکا حەمامێ، جهژنەما حەمامێ.

گلزار(Gulzar): گولزار، گولستان.

گلست(Gelest): گەلەک سەرخوەش، زێدە مەست.

گلو(Gelû): حەفک، گەلالیشک.

گلوله(Gulûlê): گلولکا پەمبی یان بەنکا ـ گولله، تەلقە، فیشەک.

گلوند(Gelvend): خەلات، هەدیە ـ گەلوازێ خواردەمەنی یێن وەکی هێژیرا.

گله(Gêlê): گله و گازندە، دالەهی.

گله(Gele): گارانا حێوان و دەوارا، برا پەزی.

گلەبان(Geleban): شڤان.

گلیـز(Gêlîz): گلیــز، ئاڤــا دەڤێ مرۆڤ و گیانەوەرا.

گلیزە(Gêlîzê): گوزک.

گلیم(Gelîm): بەرک، جــــورەکێ رائێــخێ یە کــو ژ بەنکێن پەمــبی یان هریێ دهێنە چێکرن.

گلین(Gêlîn): تشــتــێن کــو ژ ئاخ و تەقنێ دهێنە چێکرن.

گم(Gum): هندا، بەرزە، نەدیار.

گـمــاردن(Gumarden): دانان، دامەزراندن، تەعین کرن.

گـمـاشتن(Gumaşten): بنێــرە: (گماردن).

گمان(Guman): گومان، شک.

گمانیدن(Gumanîden): گومان کرن، هزرکرن، بۆچوون، شک برن.

گـــمـــراە(Gumrah): رێ بەرزە ـ کـەسێ کـو لســەر رێ یا راست دا چۆیت(سەر رێدا چۆی).

گـمـیـختن(Gumîxten): ناڤـێک هەلکرن، تێکهەلکرن ـ میزتن.

گمیز(Gumîz): میز.

گمیزیدین(Gumîzîden): میزتن.

گناە(Gunah): گـــونەه، کــــارێ خراب، بێ ئەمری.

گنبد(Gunbed): گونبەد، قوببە.

گنج(Genc): خزینە.

گنجار(Guncar): سۆراڤ.

گـنـجـــــــاندن(Guncanden): گونجاندن(جهێ تشتەکی ل جهەکی یان د تشتەکێ دی دا کرن.

گنجـشک(Guncêşk): چویـچک، سڤیانک.

گنجـــور(Gencûr-Gencver): خودانێ خەزینێ.

گنجـیـدن(Guncîden): گــونجین، گونجان(جهێ تشـتەکی ل جهـەکێ دی یان لناڤ تشــــتــــەکێ دیدا بوون).

گنجـینە(Gencînê): گــەنجــینە، جهێ گەنج لێ، جهێ خەزینە لێ.

گند(Gend): بێهن پیس، گەنی.

گند(Gund): گــون، رطل ـ ســوپا، لەشکەر.

گنداندن(Gendanden): گـــەنـی کرن.

گندم(Gendum): گەنم.

گـــنــدمــگــون(Gendumgûn): گەنمۆکی، روی گەنمۆکی.

گندە(Gundê-e): مەزن، ب کەلەخ ـ گلولکا پەمبی ـ گرکا هەڤیری.

گنده(Gende): گەنی، بێهن پیس.

گندیدن(Gendîden): گەنی بوون، پویچ بوون، پیس بوون.

گنگ(Gung): کەسێ کو نەشێت باخـڤت، بێ ئەزمـان ـ بۆرِی ییێت کـو ژ تەقنێ دهاتنە چێکرن ژ بۆ ڤەگوهاستنا ئاڤا بن ئەرد ژ جهەکی بۆ جهەکێ دی.

گنگار(Gungar): مـارێ کـو ژ نوی تیڤلێ خوە ئاڤێتی.

گنـگـلاج(Gunglac): لالـوتـە، تورتوری.

گو(Gev): دلێر، پەلەوان ـ باشـتر، مەزن.

گـو(Gû): گـۆ، هەر تشـتێ خـرِ و گروڤرِ.

گواچو(Guvaçû): هێزک.

گـوارا(Guvara): هەر تشـتێ خـوارنێ یان ڤـەخـوارنێ کـو ب تام بت و زوی (هضم) ببیت.

گـوارش(Guvarêş): کـریارا کـو ئاشـک و رێڤـیـک پـێ رادبن. دستگاه گوارش: جهاز هضمی، کو ژ دەڤ، گەوری، مـەری، ئاشک و رێڤیکا پێک دهێت.

گواره(Gevarê): گارانا حێوانا.

گـــــواره(Gevare-ê): لانـدک، لەهندک.

گواز(Gevaz): چویڤ، دارێ کو گا و کەرا پێ دهاژۆن.

گـواژ(Gevaj-jê): تەعن لێـدان، یاریپێکرن، ترِانە.

گوال(Geval): جهال.

گوالیدن(Guvalîden): نەموکرن، شـێن بـوون و مــــەزن بـوون ـ خرِڤەکرن، کۆمکرن.

گواه(Guvah): شاهد، دیدەڤان.

گـوجـەفـرنگی(Gocê ferengî): تەماتە، باجان سۆرک.

گود(God): کویر.

گودال(Godal): چال، جهێ کویر.

گـور(Gûr): گـۆرِ، قـەبر، زیارەت ـ بیابان ـ کەرێ وەحشی.

گوراب(Gûrab): گـۆرە ـ سـەراب ـ قـوبـا کـو لهنداڤ گـۆرِی دهێـتـە ئاڤاکرن.

گورستان(Gûrêstan): گۆرِستان.

گوز(Goz): گویز.

گوزن(Gevezn): شڤر.

گوساله(Gûsalê): گۆلک.

گوسـفند(Gûsfend): پەزێ سپی، میه.

گوش(Gûş): گوهـ.

گـوش(Guvêş): ئاخـفتن، ئـاخـفتن کرن.

گوش(Goş): د ئايينێ زەردەشتی دا خوداڤـەندێ زێرەڤانێ گيـانەوەرێن چارپێ يە. هەروەســا ناڤێ رۆژا چواردێ يە ژ هەر هەيڤـەکـا ســالا هەتاڤی.

گوشـاسب(Gûşasb): خەو، خـەوا خوەش.

گوشت(Gûşt): گۆشت.

گـوشـزد(Gûşzed): بيـرئينانەڤـە، ئاگەهدارکرنەڤە.

گـوشـمـالی(Gûşmalî): دڕکـەيە ژ تەنبيهـ کرن و ئەدەب کرنێ.

گـوشــوار(Gûşvar): گــوهارک ـ وەکی گــوهی ـ کــونجـــا ژۆرێ، قولاچکا مەزەلکێ.

گـوشــه(Gûşê): کــوژی، کــونج، قولاچک، قورنەت.

گـوشـيــدن(Gûşîden): گـوهدان، گوهداريکرن.

گوگار(Gûgar): کێزگلولک.

گوگرد(Gûgêrd): کبريت(سولفور).

گول(Gûl): هەبلە، نەزان ـ ئەحمەق ـ فێل، حيلە.

گـون(Gûn): رەنگ، جـور(نوع) ـ وەک پاشگر ل دوماهيکا هندەک پەيڤـان دهێت و ئانکوێن (وەکی و جۆر) دگەهينت، وەکی: (آذرگون: وەکی ئاگری ـ نيلگون: ب رەنگێ نيلی).

گوناگون(Gûnagûn): جوراوجور، رەنگاورەنگ.

گــــونه(Gûnê): روی، ئـالەک ـ رەنگ، جور، تەرز، شێواز.

گـونی(Gûnî): تەليس، تەليـسێ کورکی.

گــــونيــــا(Gûnya): دەپکەکێ سێگوشەيە کو ئێک ژ کوژيێن وێ نوت دەرەجــەيە و هەردووێن دی، هەر ئێک چل و پێنج دەرەجەنە و د زانستێ هەندەسێ دا گەلەک بکار دهێت.

گـوهر(Goher): جــەهوەر، نەژاد، ئەصل ـ گەوهەر(بەرەکێ گرانبهايە وەکی زەمريد و ياقويتێ).

گويا(Gûya): بێـژەر، ئاخفتنکەر ـ هەروەســا بـەرامـبــەری پەيڤــێـن (دبێژت، سەکو)يێن کوردی يە.

گويش(Gûyêş): گـۆتـن، ئاخـفتن ـ گۆتار.

گهبد(Gehbud): خەزینەدار.
گـەگـاه(Gehgah): جـارجـار، هندەجارا.
گــهــواره(Gehvarê): لاندک، لەهندک.
گـیـاه(Giyah): گـیـا، شـینکاتی. هەروەسا پەیڤێن (گـیا، گـیاغ، کیاغ) ژی لکارن.
گیتی(Gîtî): گێتی، جیهان، دنیا ـ رۆژگار.
گیج(Gîc): گێژ ـ حەیران.
گیرا(Gîra): دلڕاکێش.
گــیـــراندن(Gîranden): ئاگــر هەلکرن، ڤێخستن.
گــیـس(Gîs): مــوی یێن درێژ، ب تایبـەت یێن ژنکا کـو ژ پشت ڤـە گەلەک درێژ بیت.
گـین(Gîn): ئـێـک ژ پـاشـگـرێـن وەکـهـەڤی و سـالوخـدانێ یە، و ئانکوییێن (پڕ و تێـڤـەدای) ددەت، وەکی: (شــرمگین: پڕ شــەرم، شــەرمین ـ اندوهگین: د خــەمێ ڤەدای، خەمگین) ددەت.
گیهان(Geyhan): جیهان، دنیا.

ل(Lam): تیپا بیست و حەفتێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی.

لا(La): دناڤرا، دناڤدا.

لابە(Labe): بێ هێـزی ـ زێمـار ـ هیڤی و داخوازی ـ مەللاقی.

لابیدن(Labîden): بێ هێز بوون، زێمارکرن ـ هیڤی کرن، داخوازکرن ـ مەللاقی کرن.

لات(Lat): فەلیتە، کۆلانی ـ مرۆڤێ هەژار و زەعیف حال، دەستکورت.

لاتو(Latû): پێـسـتـرک، دەرەجک، پەیپسک.

لاج(Lac): رویس، تازی ـ دێهل.

لاخ(Lax): ئێک ژ پاشگرێن جـهی یە و نیـشـانا گـەلەکی و زێدەهیـا تشـتەکی ل جهەکی ددەت، وەکی: (سنگلاخ: جهێ گـەلەک بـەر لێ ـ نمـک لاخ: ئـەردێ پـڕ خــــوێ و......هتد) ـ کۆمەکا تشتێن زراف و درێژ، وەکی مـوی یانژی شـاکێن مێوێ و چەقێن دارێ و......هتد.

لاخە(Laxe): پنی.

لاخەدوز(Laxedûz): پنی دۆز.

لاد(Lad): حــەریر، ئـارمــــویش، پەڕۆکێ نەرم ـ دیوار، دیوارێ کو ژ لبن و تەقنێ هاتبـیـتـە چێکرن ـ ئاساس، شەنگستە.

لادە(Lade): بێ عـــاقل، هەبلە، دەبەنگ ـ ئەحمەق.

لاس(Las): جورەکێ ئارمـویشێ ب کـــێــر نەهاتی یە ـ مێ یا هەر گـیـانەوەرەکی و بتـایبـەتی بو (دێهل)ێ لکارە.

لاسیـدن(Lasîden): لاسیـدن، یانـژی لاس زدن، ئانـکو: لـدویڤ کـەفـتنا گـیـانەوەرێ نێـر ل پەی یا مێ ـ هەروەســا دەست ب رویێ کچێ یان ژنێ دا ئینانەخوار.

لاش(Laş): کـــەلەخ، کـــەلواش، کەلەخێ گیانەوەرێ مرار ـ پویچ و ب کـــێـــر نەهاتی ـ لەغـــەر ـ بسەرداگرتن و دزی و تالان.

لاشـــبـــرگ(Laşberg): بەلگێ ژ دارێ کـەفـتی کـو ب کـێـر چو تشتەکی نەهێت.

لاشخور(Laşxor): قـورت، تەیرێ کەلەخا.

لاشە(Laşe-ê): بنێرە: (لاش).

لاغ(Lax): یاری، ترانە.

لاغر(Laxer): لەغەر، لاواز، مرۆڤ یان گـیـــانەوەرێ زەعـــیـف و بێ گوشت.

لاف(Laf): ئاخـفــتنێن پویچ و بێ مـــەعنا ـ زێدە پەسنا خـــوەکـــرن ـ خوەپەرێسی.

لافیدن(Lafîden): خوەپەراستن ـ زرتێ خـوە دان، پەسنێن بێ بنیـات ژ خـوەکـرن ـ ئاخـفـتنێن بێـهـودە بەردان.

لاک(Lak): ترارکێ داری، کۆد.

لاک پشت(Lak puşt): کویسـەلە. هەروەســـا ناڤـــێن دی یێن وی: (سنگ پشت، خـــشـک پشت، کـاسـە پشت، کـشف، کـشـتوک، کشو و باخە)نە.

لال(Lal): لال، لالـوتە ـ ســـــۆر، رەنگێ سۆر.

لالس(Lales): جـــورەکێ پەرۆکێ ئارمویشی یێ رەنگ سۆرە.

لالک(Lalek): پێـلاڤ ـ کـومـرکـا دیکلی.

لالکا(Laleka): کـالە، پێـلاڤا کـو گـوندی دکـەنە پێ خـوە. هەروەسـا ناڤـێن (لکا، لخا و لالک) ژی بۆ دهێتە گۆتن.

لالنگ(Laleng): نـانێ کـــــو ژ گـەداییێ ڤـە بدەست دکـەڤـیت ـ خوارنا کـو خەلکێ هەژار بۆ خوە ژ سەر سـفرێن مێـهـڤـاندارا راکەن و ببەن.

لالە(Lale-ê): پشـکـەک ژ چراکی کـو شـەمـالک دکـەڤـیـتـە تێـدا ـ جورەکێ گولێ یە ژی کو لدەڤ مە دبێژنێ بیتانوک.

لالەزار(Lalêzar): جـهێ کـو مشـە گـولێـن بیـتـانوک لێ هەبن ـ ناڤێ جـــاددەکـــا ناڤـــدارە ل تـەهرانا پایتەختێ ئیرانێ.

لام(Lam): گـــیـــایەکێ ب ناڤێ «اسپند» یانژی مسک یان عەنبەر

دهێتـه سـوتاندن و بجی مـایا وێ وەک دەرمـان دهێـتە بکارئینان بۆ چاڤ کولیێ، کو شێوێ بکارئینانا وێ ژی ئەوە کـو، ئەڤ دەرمـانە ب رەنگێ تیـپـا (ل) لسـەر ئەنی یان بنێ گوهێ بچویکا دهێتە چێکرن، و خەلک یێ ل وێ بـاوەرێ کو بڤی رەنگی دێ چاڤ کولیا زاروکێ وان بەرەڤ چێـبـوونێ چیت ـ جلکێ دەروێـشـــا ـ زیڤ و زینـەت و کـەمـەربەند ـ ئاخـفـتنێن پـویچ و بێهودە.

لامان(Laman): فرێو، حیلە، فێل ـ درەو، نەوەیی ـ ئاخفتنێن بێهودە و بێ مەعنا ـ ترانە و یاری پێکرن ـ چست و چەلەنگ.

لامـــانی(Lamanî): مـــەللاق و مـەللاقی ـ پڕ بێـژ و پڕ بێـژی ـ بێ باوەری ـ درەو، نەوەیی.

لامە(Lame): دەرسوک یان شاشکا کـو لسـەر دەرسـوک یـان کـولاڤی دهێتە ئالاندن.

لان(Lan): چال ـ نیـشـانە ژ جـهێ زێدەهیـا تشـتـەکی، وەکی: (نمک لان: جهێ کو زێدە خوێ لێ هەی) ـ بێ وەفایی.

لانجین(Lancîn): تراركێ مەزن.

لانـــدن(Landen): هـــەژانــــدن، لڤاندن.

لانە(Lane-ê): هێلین ـ خـــانی ـ شانا زرکێتکێ ـ کەدوەر، تەمبەل.

لاو(Lav): ئاخ سـپـیکا کـو دیوارێن خـــانی پێ دهێنە ســپـــیکرن ـ مــــەللاقی ـ ژ دەست چوویی، نەمای.

لاوک(Lavek): تراركێ مــــەزن ـ لەگەن، تەست(تەستا بچـویک یا کو هەڤیری تێدا دکەن).

لاوە(Lave): بنێرە: (لابە).

لاە(Lah): بنێرە: (لاس).

لاهورە(Lahûrê): کـــــویزی یـان تویزی یێ گوندوری یان زەبەشی.

لایە(Layê): هەر تشـتێ کو بهێـتە دانان ل ناڤ تشتەکێ دی ڕا.

لایـیــــــدن(Layîden): نـالـین، زێمارکرن ـ لوبرین ـ ژ بەر ئاخفتن.

لب(Leb): کناریێ هەر تشــتــەکی، وەکی: (لب دریا: کناریێ دەریایێ، بەر لێـــڤـــا دەریایێ) ـ لێڤ. هەروەســا پەیڤــێـن (لو ـ لفچ ـ لفچە) ژی لکارن.

لباچە(Lebaçê): کەپەنە ـ جبە.

لبالب(Lebaleb): لێڤولێڤ، دلێڤارا، تژی، پڕ.
لبخند(Lebxend): گرنژین، بشکورین.
لبریز(Lebrîz): بنێره: (لبالب).
لب شکری(Leb şêkerî): لێڤ کەم(کەسێ کو ئێک ژ لێڤێن وی بری یان کەم بیت). هەروەسا پەیڤێن (سەلنج و سلنج) ژی لکارن.
لبو(Lebû): سلکێن کەلاندی. (لبلبو) ژی لکاره.
لبه(Lebê): وەکی لێڤا ـ کنار و لێڤا هەر تشتەکی.
لبیدن(Lebîden): ئاخفتنێن بێهوده کرن ـ ژ بەر ئاخفتن.
لبینا(Lebîna): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکی یه.
لپ(Lup): هوندرێ دەڤی ـ هەردو ئالیێن ژناڤدا یێن ئالەکا.
لپه(Leppe-ê): پرتەک یان ئالیەک ژ لبەکێ یان دندکەکێ، وەکی: (لبا نوکێ دبیتە دو پرت، د زمانێ فارسی دا بۆ هەر پرتەکێ دهێتە گۆتن «لپه»).
لت(Let): شەق، زللەه ـ پرت و ریتالەک ژ هەر تشتەکی وەکو کاغەز و پەڕۆکی.
لت انبار(Letenbar): ب خواره، پڕ خوەر. هەروەسا (لتنبار، لتنبیر و لت انبان) ژی لکارن.
لتره(Letre): کەڤن ـ دڕیای.
لتره(Lutre): جوره زمانەک کو چەند کەسەک بۆ خوە پێک بینن و پێ باخڤن، کو ژ بلی وان کەسەک تێ نەگەهیت، وەکی: (چزاڤزی و سەیدێ مەیدێ).
لته(Lette-ê): ریتالا پەڕۆکێ کەڤن.
لج(Lec): پێهن، پەحین.
لجن(Lecen): کوربەقک. هەروەسا پەیڤێن: (لجم، لژن، لژم، بژن، لوش، لش و کیوغ) ژی لکارن.
لچ(Leç): روی، روخسار.
لچ(Luç-Lûç): رویس، تازی.
لچر(Leçer): مرۆڤێ پویچ و شویشتی ـ پیس، قرێژی.
لچک(Leçek): دەرسوکا سێ گۆشه یا کو ژنک دکەنە سەرێ خوه.
لخت(Luxt): رویس، تازی.
لخت(Lext): پشک، باهر، پرتەک ژ هەر تشتەکی.

لخته(Lextê): بنێره: (لخت).
لخچه(Lexçê): گوڕیا ئاگری.
لخشک(Lexşek): حولیسانک، تەحیسانک ـ جورەکێ خوارنێ یه.
لخشیدن(Lexşîden): حولسین، تەحسین.
للخ(Lexlex): زەعیف، بێ هێز، لەغەر، لاواز.
لخم(Luxm): گوشتێ نەرمە(گوشتێ بێ بەز و دینگ و هەستی).
لر(Lur): مەخسەد، مراد، ئامانج، داخواز ـ بەرخکا میهێ ـ ناڤێ ئێلەکا مەزنە کو ل لورستانێ دژین.
لر(Ler): جۆ، جۆوا ئاڤێ ـ هەمبێز ـ لاواز، لەغەر.
لرد(Lerd): بیابان ـ مەیدان، مەیدانا بەزاندنا هەسپا.
لرزاندن(Lerzanden): لەرزاندن ـ هەژاندن ـ لڤاندن.
لرزیدن(Lerzîden): لەرزین ـ هەژیان ـ لڤین.
لزیر(Lezîr): زیرەک، زانا، ب ژیر، عاقل ـ موئمن، قەنجیکار، کەسێ کو خوه ژ کارێن خراب بدەته پاش و باشی ژێ چێ بێن.
لس(Les): سست، تەمبەل ـ پەریشان، پێکداچووی، چرمسی.
لست(Lest): ب هێز، ب زاخ ـ ستویر، زەخم ـ موکوم.
لش(Leş): کەلواش ـ کەلەخ ـ تەمبەل، کەدوەر ـ سست و بێ هێز.
لشاب(Luşab): شێل(ئەردێ کو ئاڤ لێ براوەستیت و گیا و قەڕام لێ شین ببیت).
لشک(Leşk): خویسار. هەروەسا (بشک و پشک) ژی لکارن ـ پرت، بۆ ڤێ ئانکویێ پتر ئەڤ پەیڤە دوجارکی دهێت، ئانکو: (لشک لشک: پرت پرت).
لشکر(Leşker): لەشکەر، زاراوەکێ لەشکەری یە و پشکەکە ژ ئەرتشی کو لدویڤ یاسایێن ئیرانیان هژمارا وان دگەهتە نێزیکی دوازدە هزار کەسا.
لشن(Leşn): نەرم ـ لێچ ـ سادە و بێ نەخش و نیگار.
لغ(Lex): سەرێ بێ موی، حوچ، حوت ـ بیابانا هشک و بێ شینکاتی ـ لەقلەقوک، نە موکوم ـ

هەروەسا دگەل هندەک پەیڤا دهێت و ئانکوێن ژێک جیاواز ددەت، وەکی: (تخم لغ: هێکا مریشکێ کو زەرک و سپیک هەردو دناڤێک هل بووبن ـ دهان لغ: دەڤ دڕیای، کەسێ کو دەڤێ وی بێ بەرسڤ بت، کەسێ کو ئاخفتن و نهێنی خوە د دەڤی دا نەگرن و......هتد).

لغزاندن(Lexzandn): تەحساندن، حولساندن، خوشاندن.

لغزیدن(Lexzîden): تەحسین، حولسین، خوشین ـ بسەر ڕێداچوون، ڤارێ بوون.

لغسر(Lexser): کەسێ کو مووی ل سەری نەبن، حوچ، حوت.

لفتره(Lefterê): پویچە مرۆڤ، مرۆڤەکی چونە و بکێرنەهاتی، رەزیل.

لفج(Lefc): لێڤ، لێڤ مەزن وەکی لێڤێن حێشترێ.

لک(Lek): ئاخفتنا بێهوودە و بێ مەعنا ـ ژ بەر ئاخفتن ـ خەسیس ـ هەبلە، دەبەنگ ـ ئەحمەق ـ مرۆڤەکی چوونە و بکێرنەهاتی ـ ستورک کو کەرەستەکێ چرە و دهێتە بکارئینان بۆ پێکڤە نویساندنا دو یان چەند تشتا پێکڤە ـ لەککە، خال.

لک(Luk): مەزن، زەخم.

لکات(Lekat): هەر تشتەکێ پویچ و بکێرنەهاتی ـ ژنکا دەهمەن پیس.

لکام(Lukam): بێ ئەدەب، بێ شەرم، بێ حەیا ـ گەنج یان سنێلێ کو ب کەلەخ و ب هێز بیت.

لکانه(Lekane-ê): رێڤیکا پەز و چێلا کو ژ دانی و گوشتی هاتبیتە داگرتن و کەلاندن(خوارنەکە) ـ ئامیرێ گوهنێلیێ زەلامی، کیر.

لکک(Lêkek): حولی ترش، حولیکا ترش.

لکل(Lêkel): هرمیک، گرسک.

لکلک(Leklek): ئاخفتنێن بێهودە و بێ مەعنا.

لک لک(Lek lek): لەگ لەگە(فڕندەکە).

لکین(Lukîn): تەحتی، تەحتیێ کو ژ هریا میهێ دهێتە چێکرن.

لگ(Leg): رێنج، زەحمەت، وەستیان ـ قوتان، حوتک ـ زیندان، بەندیخانە، گرتیگەه، حەبس.

لگام(Lêgam): لغاڤ.
لگد(Leged): پێهن، پەحین.
لگن(Legen): لەگەن، تەستا بچویک.
لله(Lele): دادۆک، زەلامێ کو چاڤدێر و پەروەردەکەرێ زارۆکان بت. هەروەسا (لالا) ژی لکارە.
لم(Lem): جورەکێ روینشتنێ و خوە درێژکرنێ بهەڤرەیە(دەمێ پشتا خوە ددەنە بالیفکی و پێن خوە درێژ دکەن)، بۆ نموونە: (لم دادن = پالڤەدان).
لم(Lêm): فێل و فەن و شارەزایی د کارەکی دا.
لمالم(Lemalem): لێڤولێڤ، پڕ، تژی.
لمتر(Lemtur): قەلەو، ب کەلەخ، پڕ گوشت ـ ب هێز ـ تەمبەل.
لمس(Lems): نەرم، سست، خاڤ، شل، بێحال.
لمشک(Lêmêşk): تەڕەماست.
لمیدن(Lemîden): پالڤەدان.
لنبان(Lenban): ژنکا دەهمەن پیس کو ژ بەر پیریێ نەشێت ئەو بخوە ب کارێن خراب راببت و بهێت و ژنکێن جوان و جەحێل فێری دەهمەن پیسیێ بکەت.
لنبر(Lenber): بنێرە: (لمتر) ـ رەهن، ران.
لنبوس(Lunbûs): هوندری دەڤی.
لنج(Lunc): لێڤ، دۆرماندۆری دەڤی.
لنج(Lênc): ئویشیێ تری کو تریێ وی هاتبیتە خوارن، یان ژێڤەکرن(ئویشێ رەپ و رویت).
لنج(Lenc): ناز، نازداری، ب نازداری رێڤەچوون.
لنجه(Lence): ناز، نازداری، ب نازداری رێڤەچوون، لار و لەنجە.
لنجه(Lunce): لێڤ، دۆرماندۆری دەڤی ـ ئەرزنک.
لنجیدن(Lencîden): ئینانەدەر، هلکێشان، دەرئێخستنا تشتەکی ژ جهەکی ـ ب نازداری رێڤەچوون.
لند(Lend): کوڕ(یێ بەرامبەری کچێ)ـ کیر، ئالاڤێ گوهنێلییێ زەلامی.
لند(Lund): ئاخفتنێن د بن لێڤانڤە ب تایبەتی لدەمێ تۆرەبوونێ.
لندهور(Lendehûr): مرۆڤێ بالا بلند و ب هێز.
لندیدن(Lundîden): برم برم کرن،

د بن لێڤانڤە ئاخفتن.

لنگ(Leng): لەنگ، سەقەت ـ وەستیای ـ ڤەمای.

لنگ(Lêng): لنگ(پێیەکێ مرۆڤی هەر ژ بنێ رەهنی تا سەرێ تبلا)ـ کتەکێ باری و کتەکا پێلاڤێ.

لنگاک(Lengak): ئاخفتنێن کرێت.

لنگر(Lenger): وەزنا ئاسنی یا گەلەک ب سەنگ و زنجیرا پێڤە کو بەلەمێ پێ رادوەستینن ـ جهەکێ بەرفرەهـ کو لوێرێ مێهڤانداریا خەلکی بهێتەکرن ـ خانەقاه ـ سێنیا مەزن کو سێنیێن خوارنێ بکەنە تێدا(مەجمەعە، فەرخە سێنی).

لنگە(Lêngê): کت(بەرۆڤاژی جوت)، وەکی: کتەکێ باری، کتەکا پێلاڤێ و......هتد.

لنگیدن(Lengîden): نجمین (رێڤەچوونا سەقەتا).

لو(Luw): لێڤ.

لوبیا(Lûbîya): لۆبیک.

لوت(Lût): خوارن، خواردەمەنی، پاریکێ مەزن ـ رویس، تازی، رویت.

لوترا(Lotera): زمانێ کو چەند کەسەک د ناڤ خوەدا بۆ خوە پێک بینن و کەسەک ژ بلی وان تێ نەگەهیت، وەکی: (چزاڤزی و سەیدێ مەیدێ).

لوچ(Lûç): چاڤ ویر.

لوخ(Lûx): قەرام.

لور(Lor): لۆرک ـ تەرەماست ـ ئاڤ رابوون(فیضان).

لورانەک(Loranek): ئامانێ کو دوهنی بکەنێ.

لوری(Lorî): خوریک.

لوس(Lûs): مەللاق، جەمباز.

لوسیدن(Lûsîden): مەللاقی کرن، خوە جەمبازکرن.

لوشانە(Loşanê): ئاخفتنا خوەش و شرین ـ پاریکێ خوەش و ب تام.

لوغیدن(Lûxîden): ڤەخوارن.

لوک(Lok): حێشترێ ب هێز و بار هلگر ـ مرۆڤێ چوننە و بێ قیمەت، گەلەک جاران مرۆڤێت مەزن و جوامێر ژی ڤێ پەیڤێ د دەرحەقا خوە دا بکار دئینن ژ بۆ خوە کێمکرنێ بەرامبەر خەلکەکی ـ کەسێ کو دەستێ وی سەقەت بت ـ کەسێ کو لسەر دەست و

چۆکا برێڤە بچیت.

لوکیدن(Lokîden): لسەر دەست و پێ یا برێڤەچوون ـ لۆق رێڤەچوونا هەسپی یان حێشترێ.

لول(Lûl): کەیف خوەش ـ بێ شەرم، زرِ شەرم.

لوله(Lûlê): لویلە، بۆری.

لوید(Levîd): مەنجەلا سفری یا مەزن.

له(Lêh): پەرچقی.

له(Leh): مەیا تری.

لهاشم(Lehaşum): چوننە، پویچ، بێ قیمەت ـ کرێت، پیس.

لهر(Leher): مەیخانە ـ قەحبەخانە.

لهنه(Lehene): هەبلە، دەبەنگ ـ ئەحمەق ـ بێ ئەدەب ـ بەر، کەڤر.

لهیدن(Lêhîden): پەرچقین.

لیتک(Lîtek): مفلس، بەریک ڤالە ـ فەلیتە، کۆلانی ـ خولام و خودام.

لیچ(Lîç): تەرِ، شل.

لیز(Lîz): هەر تشتێ کو تەرِ و نمدار بت و تەحسین و حولسین ب ساناهی لسەر روی بدەت.

لیزیدن(Lîzîden): تەحسین، حولسین.

لیسیدن(Lîsîden): ئالیستن.

لیف(Lîf): لیفک.

لیو(Lîv): هەتاف.

لیوان(Lîvan): پەرداغ، گلاس.

لیوک(Lîvek): کورکێ کو ژنوی موی لێ بهێن بەس بۆ کەلەخێ خوە، تەمەت زەلامەکی بت.

لیوه(Lîve): فێلباز ـ جەمباز، مەللاق ـ ئەحمەق ـ نەزان ـ پرِ بێژ.

م(Mîm): تیپا بیست و هەشتێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی.

ما(Ma): مە، ئەم(جیناڤێ کۆمێ یە بەرامبەر: من، ئەز)، وەکی: (ما گفتیم = مە گۆت. یان ژی؛ ما میرویم = ئەم دێ چین.).

مات(Mat): سەرگەردان، حەیران ـ د یاریا شەترەنجێ دا، ئانکو مرنا شاهی و ب وێ، یاری ب دویماهی دهێت.

ماترنگ(Matureng): جۆرەکێ چەپچەپیسکایە.

ماتم(Matem): تازی، بەهی، شینی.

ماچ(Maç): ماچ، راموسان.

ماچە(Maçê): مێ، بۆ مێکرنا ناڤێ هندەک گیانەوەرا بکار دهێت، وەکی: (ماچە سگ = سەیێ مێ، دێهل. یان ژی؛ ماچە خر = کەرێ مێ، ماکەر).

ماخ(Max): زێڕ و زیڤێ قەلپ ـ مرۆڤێ رەزیل و قەلس.

ماخچی(Maxçî): دوقۆر، هەسپێ کو ژ دو نەژادا بت.

ماخور(Maxor): مەیخانە، قومارخانە.

مادر(Mader): دەیک.

مادر اندر(Madr ender): ژن باب. هەروەسا (مادندر، مارندر، مایندر) ژی لکارن.

مادگی(Madêgî): مێیاتی ـ جهێ کون ژ جلکی کو قولپک دکەڤیتێ.

مادە(Madê): مێ(مرۆڤ یان گیانەوەرێ مێ کو بچویکا بزێت یان هێکا بکەت).

مادیان(Madîyan): ماهین.

مار(Mar): مار.

ماراسپند(Marêspend): ناڤێ

رۆژا بیـــــست و نەهێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ یە.

مـاز(Maz): کوریشک ـ دەرز، شکەن، کەلشت.

مازو(Mazû): مازی.

مازە(Maze): ستوینا موهرکێن پشتێ.

ماژ(Maj): خوەشی، مرتاحی.

ماست(Mast): ماست.

ماسە(Masê): خیز(ب تایبەتی رەمل).

ماسیدن(Masîden): هشک بوون، قەرسین(وەکی قەرسینا دوهنی).

ماش(Maş): ماش.

ماشو(Maşû): موخەل، موخل.

ماکیان(Makîyan): مریشکێن کو ل ناڤ مالێ مرۆڤ بۆ خوە ماتی ژێ بکەت، بۆ هەر مەبەستا کو هەبیت.

مالامال(Malamal): لێڤولێڤ، تژی، پڕ.

مالە(Malê): مالنجا بەننایا ـ ئالاڤەکە کو پەرۆک پێ دهێتە گەمار کرن.

مالیدن(Malîden): ڤەمالین، پەرخاندن، دەست تێ هوسین.

مام(Mam): دەیک.

ماما(Mama): دەیک ـ پیرک ـ ژنکا کو سەرەگوهی و چاڤدێری یا ژنکا زهستانی(یا کو بچویک بووی) و بچویکێ وێ بکەت، تا کو رادبیتەڤە سەر خوە. هەروەسا بۆ ڤێ مەبەستێ پەیڤێن (ماماچە، مام ناف، بازاج، پازاچ و پیش نشین) ژی لکارن.

مان(Man): خانی و ناڤمالی(خان و مان) ـ هەڤتا ـ جیناڤێ گرێدای بۆ ئێکەم کەسێ کۆم، وەکی: (کتابمان = پەرتوکێن مە).

ماندن(Manden): مان ـ ل جهێ خوە راوەستیان ـ شتی تشتەکی بوون، رەنگێ تشتەکی دان.

ماندە(Mandê): مایی، تمام نەبووی ـ وەستیای، هەرشی.

مانستن(Manêsten): شتی تشتەکی بوون، رەنگێ تشتەکی دان.

مانگ(Mang): هەیڤ(هەیڤا ل ئەسمانی).

مانند(Manend): وەکی، مینا، شتی.

مانیدن(Manîden): بنێرە پەیڤا: (مانستن).

مــــاه(Mah): هەیڤ: (هەیڤـــا ل ئەســمــانی ـ هەیڤـا کـو بۆ دەمی دهێـتـە بکار ئینان کو ۲۹ تا ۳۰ رۆژانە، کـــو ئەو ژی گـــرێدایە ب دیتنا هیـــلالێ و هەتا دیســـاڤـە هیلال دەردکەڤیتەڤە).

ماهپارە(Mahparê): جوان وەکی هەیڤێ.

ماهتاب(Mahtab): تاڤهەیڤ.

ماهرخ(Mahrux): مەهـ روی.

مـاه گرفـتگی(Mah gêrêftêgî): هەیڤ غەیبیرین.

ماهنامە(Mahnamê): کۆڤارا کو هەیڤێ جارەکێ بهێتە وەشاندن.

مـــاهوارە(Mahvarê): هەیڤـــێن دەستکرد(قمر صناعي).

ماهوت(Mahût): جۆرەکێ پەرۆکی یە کو ژ هریێ دهێتە چێکرن.

مـاهور(Mahûr): ئەردێ پڕ کـەند و کـۆر ـ نهـال، دۆل ـ ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن مـــوزیکا ئیـــرانی یە ـ هەروەسا جۆرەکێ گولێ یە و دبێژن هەگەر ئاوازا مـاهور ل کێلەک ڤێ گـولێ بهـێـتـە ژەنین، ئەڤ گـولە پەرێت خوە د وەرینت.

ماهە(Mahe): ئالاڤێ کـو تشـتـەک پێ بهێتە کونکرن.

ماهی(Mahî): ماسی.

مـایی(Mayî): خـوە پەراستن، خـوە مەزن کرن، گەلەک د خوە گەهشتن.

مــبــاد ـ مــبـادا(Mebad- Me-bada): هەرگیز، نەکو، نەکوبت، بۆ نموونە: (هەرگـیـز وە نـەکـەی!، نەکــو(نەکــوبت) ب فـــلان کــاری رابیی!) ـ خودێ نەکەت.

مـــتـــرس(Meters): هەلامـــەت. هەروەسا ناڤێن (مترسک، هراسە، داهل و افچە) ژی لکارن.

متل(Metel): ئەفسانە، چیڤـانوک ـ کـورتە چیـرۆک ـ ئاخفـتنا کـو ب ئنیەتا ترانەپێکرنێ بهێتە گۆتن.

متلک(Metelek): ترانە ـ دڕکە.

متە(Mette-ê): ئالاڤەکێ کونکرنێ یە کــو نەجــجــار و ئاسنگەر بکار دئینن. هەروەســا ناڤـــێن (پـرمــا، ماهە و بهرمە) ژی لکارن.

متیل(Mêtîl): روی لحێف یان روی بالیفک.

مج(Mec): کورتکریا پەیڤا (ماج)، ئانکو هەیڤ ـ بۆ وی کەسی دهێتە

گۆتن یێ کو هۆزانا کەسەکێ دی ل جڤاتەکێ بخوینت.

مـجری(Mêcrî): سندۆقکا ئاسنی یان داری.

مچاله(Muçalê): تشتێ کو د ناڤ دەســــتی دا هاتبـــیــــتــــه قـــورمـــچـــاندن(وەکی کـــاغـــەزا قورمچاندی).

مچک(Meçek): نیسک ـ ماش.

مچول(Muçûl): بچویک ـ دەلال، خشکوک.

مـچیـدن(Meçîden): ب نازداری رێڤەچوون ـ دیتن.

مغ(Mux): لغاڤ ـ ئاگر ـ زرکێتک ـ دارا خورمێ.

مـخت(Muxt): هیـڤی، ئومـێـدوار، دەمێ دبێژن: (من بمخت شما بودم = ئەز ب هیڤی یا تەڤە بووم، یان ژی ئەز ب تە ئومێدوار بووم.).

مـخنده(Mexendê): خـشـۆک ـ لڤۆک.

مـخـیـدن(Mexîden): خـوشین ـ لڤین.

مد(Med): تێله ـ داڤ ـ ناڤێ رۆژا شـەشێ یە ژ هەمی هەیـڤـێن سـالا هەتاڤی.

مدنگ(Medeng): کلیل، کـێلون، دارێ کـــو دادننـه پشت دەری دا بهێته گرتن.

مر(Mer): تیپا پێکڤەگرێدانێ یە و د زمانێ کـوردی دا بەرامبەر تیـپا پێـکڤــەگـــرێدانێ(ب)ێ یە، و هندەک جـاران ژی زێدەیە و بەس بۆ جـــوانکرنا پـەیڤێ دهێت ـ حسـاب، هژمـار(هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە، پەیڤا «بی مر: بێ حساب، بێ هژمار»).

مـــــــراش(Meraş): دلـرابـوون، هلاڤــێتن. هەروەســـا (هراش و مرش) ژی لکارن.

مرجمک(Mercumek): نیسک. هەروەســـــا (نسـک، دانچـــــه، مرجـومک، مـرجو و مـژو، عـدس) ژی لکارن.

مـرخـشـه(Merexşe): کـورێ، بێ ئیفلەح، بەش.

مـرد(Merd): زەلام، مـرۆڤێ نێـر ـ مێر، دلێر، ئازا.

مــــرداب(Murdab): حــــەود، مەلەڤانگەهـ ـ گۆم.

مرداد(Murdad): هەیڤا پێنجێ یە ژ ســـــالا هەتـاڤی ــ نـاڤـێ رۆژا

حەفتێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی.

مردار(Murdar): مرار، گیانەوەرێ مرار.

مردانە(Merdanê): هەر تشتەکێ کو یێ زەلامان بت یان هێژا و لایقی مێرا بت.

مـــردک(Merdek): مـــێـــرک، زەلامۆک(بۆ کێمکرنا زەلامی پتر بکار دهێت).

مردم(Merdum): خەلک، عالەم ـ بیبیکا چاڤی.

مـردمک(Merdumek): بیـبـیکا چاڤی، نیـسکا چاڤی. هەروەسا (مردم، مردمە، کیک و کاک) ژی لکارن.

مــردمــە(Merdumê): بنێـــرە: (مردمک).

مـردن(Murden): مـرن، بێ گـیـان بوون.

مـردە(Murdê): مـری، بێ گـیـان بووی.

مردەشو(Murdêşû): مری شۆ.

مـرز(Merz): ئەرد ـ لێـڤـێـن باغ و زەڤیا ـ سنوور، توخیب. هەروەسا (مرزو و مرزوی) ژی لکارن.

مرز(Murz): قۆن، کونا قۆنێ.

مرزغان(Merzexan-xen): گور، گورستان.

مرزیدن(Merzîden): دەستکرن، لەمسکرن ـ گوهنێلیکرن.

مـرس(Mers-Meres): فـێـڤـیـێ مـز، فـێـڤـیـێ ترش و شـرین ب هەڤرە.

مرغ(Murx): هەر گیـانەوەرەک کـو چەنگ و پەر پێـــڤـــە بن و ل ئەسمانی بفرت ـ مریشک.

مرغ(Merx): چیمەن، کەسکاتی ـ فریز(جۆرەکێ گیایە).

مرغابی(Murxabî): وەردەک.

مـــرغـــانە(Murxanê): هێکا مریشکێ.

مـرغـزار(Merxzar): چیـمـەنزار، جهێ ب شینکاتی.

مــــرغـــزن(Merxzen): گـــور، گورستان.

مـرغـسـانان(Murxsanan): ئەو گـیـانەوەرێن کـو هێکا دکـەن و ب چێچکن ژی.

مرغول(Merxûl): پرچا خەلەک.

مرگ(Merg): مەرگ، مرن، نەمان.

مرگبار(Mergbar): هەر تشتێ کو

ببیته ئەگەرێ مرنێ.
مرگو(Murgû): چویچک. هەروەسا (مرغو و مرتکو) ژی لکارن.
مروارید(Murvarîd): مراری.
مروسیدن(Murûsîden): خوە واستاندن ب کارەکیڤە ژ بۆ بدەستڤەئینانا تشتەکی ـ فێربوون یان عەدەت کرن ب تشتەکی.
مزگ(Mezg): باهیڤا تەحل.
مزگت(Mezgêt): مزگەفت.
مزمزە(Mezmezê): تام کرن، چێشتن.
مزە(Mezê): تام، چێژ.
مزیدن(Mezîden): چێشتن، تام کرن ـ مێهتن.
مژدگانی(Mujdeganî): خەلاتێ کو بەرامبەر مزگینیەکا خوەش ددەنە وی کەسی یێ کو مزگینی خەبەرێ خوەش گەهاندی.
مژدە(Mujde): مزگینی، موژدە، خەبەرێ خوەش.
مژگان(Mujgan): کۆما پەیڤا (مژە)، ئانکو: مژویلانک.
مژمژ(Mejmej): کەرمۆز.
مژە(Muje): مژویلانک.
مس(Mês): سفر.
مس(Mes): مەزن، مەزنتر.
مست(Mest): مەست، سەرخوەش.
مست(Must): گلە و گازندە، دالەهی ـ گری و زێمار ـ خەم.
مستگر(Mustger): خەمدیتی، خەمگین، پەریشان.
مستمند(Mustmend): هەژار، دەستکورت، بێچارە ـ خەمگین ـ گلەدار، خودان گازندە.
مستە(Muste): خەم ـ زۆر و ستەم ـ خوارنا فرندێن نێچیرێ.
مسری(Musrî): ڤەگر(ئێشا کو ژ ئێکی بچیتە یێ دیتر).
مسکە(Meske): نیڤشک.
مسگر(Mêsger): کەسێ کو ئامانێن سفری چێدکەت.
مشاش(Meşaş): هێنگڤین.
مشت(Muşt): بوکس، مست.
مشت(Mêşt): جۆکا ئاڤێ.
مشتی(Muştî): جۆرەکێ پەرۆکێ نەرمێ ئارمویشی یە.
مشک(Mu-Mêşk): مسک.
مشکو(Muşkû): بوتخانە ـ کوشک ـ ئالیەک ژ خانی کو تایبەت یێ ژن و حورمەتا بت.
مشگ(Meşg): مەشک.

مشکچە(Mêşgçê): جۆرەکێ گولا رەنگ سۆر و بێهن خوەشە کو پتر ل دەهمەنێن چیا شێن دبن.

مشکدانە(Mêşgdanê): ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ سیە ئاوازێن باربەدی(باربەد سترانبێژ و موزیکڤانێ تایبەتێ خسرو پەرویزی بوو).

مشکدم(Muşgdem): فڕندەکێ رەش و خوەش ئاوازە.

مشکمالی(Muşgmalî): ناڤێ ئاوازەکا موزیکێ یە ـ ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ سیە ئاوازێن باربەدی.

مشکی(Mêşgî-kî): رەش، رەنگێ رەش، رەنگێ بسەر رەشی ڤە.

مشکین(Mêşgîn-kîn): رەنگ رەش ـ هەر تشتێ کو بێهنا مسکێ بدەت.

مشنج(Mêşenc): مێشا رەنگ کەسک. هەروەسا (مشنگ و مژمژ) ژی لکارن.

مشنگ(Meşeng): دز، رێگر، جەردەچی. هەروەسا (مشتنگ، مشنگک، منگ و منگل) ژی لکارن.

مشیانە(Meşyane): حاوا(د ئۆلێ زەردەشتیان دا، ئێکەمین ژنە کو هاتیە ئافراندن.. مشیە؛ ئادەمە و مشیانە ژی حاوایە).

مغ(Mux): زەلامێ خودێناس و پێشەوایێ مەزهەبی یە د ئۆلێ زەردەشتیان دا.

مغ(Mex): کویر ـ رویبار.

مغاک(Mexak): کویر، جهێ کویر ـ چال.

مغز(Mexz): مەژیێ سەری ـ مەژیێ هەستی ـ کاکلک(وەکی کاکلکێن گیز و باهیڤا).

مغند(Muxund): قونێر ـ گرێ، گرێک ـ هەر تشتەکێ گروڤر وەکی گلولکا.

مفت(Muft): بەلاش، ب هەروە، بێ بەرامبەر.

مک(Mek): مێژ ـ فەرمانە ب مێهتنێ، ئانکو: بمێژە ـ رما بچویک(ب ڤێ ئانکوێ پەیڤا ناڤهاتی Muk ژی دهێتە بلێڤکرن.).

مکل(Mekêl): زێری، زێلی.

مکیاز(Mêkyaz): سنێلێ کو هێشتا ریه و سمبێل لێ نەهاتبن.

مکیدن(Mekîden): میهتن.

مگر(Meger): ژ بلی، بژلی ــ ژ ئالاڤێن پرسیارێ یە، ما، وەکی: (مگر فلانی نیامد؟ = ما فلان کەس نەهات؟) ـ دێ بلا ـ بەلکی.

مگرمج(Megermec): تیمساح.

مگس(Meges): مێش.

مگسک(Megesek): مێشا بچویک ـ هەر تشتێ وەکی مێشێ.

مل(Mul): مەی، عەرەق ـ هرمیک.

ملا(Mulla): مەلا ـ خواندەڤا.

ملاز(Melaz): ئەزمانکێ بچویک کو دکەڤتە دویماهیا گەوریێ ـ گەوری.

ملغ(Melex): کولی(مورەکە).

ملس(Meles): مز، فێقیێ کو تاما وی مز(ترش و شرین) بت.

ملک(Mêlk): خال یان پنیکێن سپی کو هندەک جارا لسەر نینۆکا دیار دبن.

ململز(Melmaz): رەنگێ کو خندار جلکا پێ رەنگ دکەن. هەروەسا (ململیز) ژی لکارە.

ململ(Melmel): جۆرەکێ پەرۆکێ سپی و تەنکە کو ژ بەنکا دهێتە چێکرن.

ملنگ(Meleng): مەست، سەرخوەش.

ملوس(Melûs): دەلال، خشکوک، جوان.

من(Men): جیناڤێ ئێکەم کەس یێ تاک «من، ئەز»، وەکی: (من میخواهم بروم = من دڤێت بچم. یان ژی؛ من خوابیدم = ئەز نڤستم.) ـ من(بۆ پیڤانێ لکارە و بەرامبەری سێ کیلویانە).

منبک(Mênbek): گیاگێسک.

منبل(Menbel): تەمبەل، کەدوەر ـ نە جهێ باوەریێ، وەکی: (او را منبلم = من باوەری ب وی نینە، ئەو نە جهێ باوەریێ یە).

منج(Munc): مێش، زرکێتک، مێشا هنگڤینی ـ تۆڤێ گیای.

منجک(Mencek): ئێک ژ کارێن جادووگەرانە، ئەو ژی راکرنا تشتەکی وەکی گوستیرکێ یە، کو ژ ئەردەکی رادکەن و دادننە جهەکێ دیتر.

مند(Mend): ئێک ژ پاشگرێن سالۆخدانێ یە و ئانکوا (دار،

خـــودان) دگـــەهينت، وەكى: (خردمند = عـاقلدار، زانا، خودان زانين، يان ژى؛ دردمند = نەساخ، نەخوەش، خودان ئێش).

مندك(Mendek): نزم ـ كـــێم، هندك، پچەك.

مندور(Mendûr): خـــەمگين، پەريشـــان ـ بەخت ب رەش، بێ ئقبال ـ بێچارە، سست، بێ هێز ـ پويچـەمـرۆڤ، بێـخـێـر، رەزيل، قەلس، دەخەس.

منده(Mende): گـوزك، گـوزكێ شكەستى.

منش(Menêş): ســـــروشت، طبعەت(مەبەست ژێ سروشت يان طبـعـەتێ مـرۆڤى يە، كـا يێ بێ طبعەتە يان بەشوشە و......هتد).

منگ(Meng): بێ عـاقـل، گـێـژ، دەبەنگ ـ ئەحـمـەق ـ دز، رێگر، جەردەچى ـ قومار ـ رێباز و شێواز ـ ئاخفـتنێن پويچ و بێـهـودە ـ رها رێڤاسێ.

منگل(Mengul): دز، رێگر.

منگوله(Mengule): گوليفينك.

منگيا(Mengya): قـــومـــار، قومارخانە.

منگيدن(Mengîden): هێـدى ئاخفتن، د بن لێڤانڤە ئاخفتن.

منوچهر(Menûçêhr): روى بەهشت ـ ناڤێ كورێ ئيرەجى يە د شەهناما فردوسى دا.

منى(Menî): ئـەز ئـەزۆكـى، مـەدحـۆك، كـەسێ كـو گـەلەك پەسنێن خوە بدت و چ ئاخفتنا كو بكەت، بێـژت من هۆ كـرێ و ئەز دێ هۆ كەمێ.

مو(Mow): دارمێو، دارا ترى.

مو(Mû): موى.

موبد(Mobed): سەرۆكێ مـوغـا، زانا و پێشـەوايێ روحانى د ئولێ زەردەشتى دا.

مويز(Mûbîz): موخل، موخەل.

موچينه(Mûçînê): مويچينك.

مور(Mûr): مێرى.

مورچال(Mûrçal): كونمێرى.

مورچه(Mûrçê): مێرى.

مورش(Mûrêş): موهرك، موريك.

موريانه(Mûryanê): جـورەكێ مێريێ يە كو ب ناڤێن: (مـورانە، مـورچانە، تافـشـك، ريونجـو، ريونجە، رونجو، ردنجو، رشـميز و چويخوارك) ژى دهێتە نياسين.

موزه(Mûze): جەزمە.
موژ(Moj - Mojê): حەود، برک، هەر جهێ کو ئاڤ لێ خرڤە ببت.
موژان(Mojan): چاڤێن جوان، چاڤێن خەوتە ـ نێرگزا نیڤ بشکفتی.
موستره(Mûsuture): دەفک، مۆس، گویزان.
موسه(Mose): زرکێتک.
موش(Mûş): مشک.
موشک(Mûşek): کورتکریا پەیڤا (موش)، ئانکو: مشک ـ مشکێ بچویک ـ سارۆخ.
مول(Mûl): درەنگاتی، هێدیاتی، ڤەهێلان ـ یارکێ ژنا ب مێر ـ بیژی.
مولنجه(Mûlence): پێشک (پێشکا ئاری و گەنمی).
مولیدن(Mûlîden): درەنگ کرن، تەئخیربوون.
مویز(Mûvîz): مێویژ.
مویه(Mûye): گری، زێمار.
مویدن(Mûyîden): گرین، زێمارکرن.
مه(Me): پەیڤا نەرێنیێ، ئانکو: نە، نەخێر.
مه(Mêh): مەزن ـ مژ.
مه(Meh): کورتکریا پەیڤا (ماه)، ئانکو: هەیڤ.
مهپاره(Mehparê): خوشکۆک، جوان، دەلال ـ ژن یان زاروکێ روی دەلال، کو وەک درکە جوانیا رویێ وان ب جوانیا هەیڤێ ڤە گرێددەن.
مهتاب(Mehtab): تاڤهەیڤ.
مهتر(Mêhter): مەزنتر ـ مەزن و سەرۆکێ مللەتی ـ کەسێ کو سەرەگوهیا هەسپا دکەت.
مهر(Mêhr): هەڤالینی ـ خوشەویستی ـ هەتاڤ، بەری زەردەشتی و زەردەشتیەتێ، ناڤێ ئێک ژ خوداوەندان بوو ـ هەیڤا حەفتێ ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی و هەیڤا ئێکێ یە ژ وەرزێ پاییزێ. دیسان ناڤێ رۆژا شازدێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی. هەروەسا ناڤێ وێ جەژنێ یە یا کو دکەفتە د رۆژا شازدێ ژ هەیڤا حەفتێ ژ هەر سال، ژ بەر کو ناڤێ رۆژ و هەیڤا وەکو ئێک لێ دهاتن. بۆ ڤێ جەژنێ پەیڤا (مهرگان) ژی لکارە کو عەرەب ژ بەر نەبوونا تیپا (گ)، دبێژنێ (مهرجان).

مهر(Muhr): موهر، مۆر، ختم.

مهربان(Mêhrban): میهرەبان.

مـهـرگـانی(Mêhrganî): ئێک ژ ئاوازێن مـوزیکا ئیرانـی یە و ناڤێ ئێک ژ هەر سیـه ئاوازێن باربەدێ موسیقارێ خسرو پەرویزی یە.

مـــهـــره(Muhre-ê): مـــوهرک، موریک ـ موهرکێت ستوینا پشتێ کـو هەر سـتـوینەک ژ سیـه و سێ موهرکا پێک دهێت.

مهست(Mehêst): مەزنترین.

مهستی(Mêhsêtî): بانوو، خانم، خانما مەزن.

مهستی(Mehsêtî): مەه خانم، مەهبانوو.

مەسیما(Mehsîma): مـەهروی، جوان، دەلال.

مهشید(Mehşîd): تاڤهەیڤ.

مهمان(Mêhman): مێهڤان.

مـهـوار(Mehvar): وەکی هەیڤێ ـ هەیڤانە، مۆچە، دەرمالە.

مـهین(Mêhîn): مـەزن، مـەزنتـر، مەزنترین.

می(Mey): مەی، عەرەق.

مـیـان(Miyan): دناڤـرا، دناڤـدا. هەروەسـا هەگـەر دگـەل هندەک پەیڤێـن دی بهێت، ئانکوێن جۆراوجۆر ددەت، وەکی: (مـــیـــان بسـتن = ئامـــادەبوون ژ بۆ ئەنجـــامـــدانا کـارەکی، یان: مـیـان بـالا = بەژن ناڤنجی«نە گـەلەک درێژ و نە ژی کـورت»، یان ژی: مـیـان بند = شیتک، کەمەربەند و......هتد.).

مـــیـــانجی(Mîyancî): بەرەڤـــان (کەسێ کو دو کەس یان دو ئالیان پێک بینت یان ژی ژ شـەرکـرنێ بدەتە پـاش و پێکولێ بـکەت بۆ نەهێلانا وێ نەخوەشیـا د ناڤبەرا وان هەردوان دا).

مـــیـــانگین(Mîyangîn): ناڤین (متوسط، معدل).

میانە(Mîyanê): دناڤدا، دناڤرا، نیڤەکا تشتەکی.

میترا(Mîtra): ناڤێ فریشتەکێ یە کو میهر و خوشەویستی پێ هاتیە سـپـارتن، فـریشـتێ پارێزڤـانێ راستیێ و عەهد و پەیمانایە ـ ئەوە یێ کـو رۆناکی ژێ دەردکـەڤت، هەتاڤ.

مـیـتین(Mîtîn): تەڤـر، تەڤـرک ـ قازمە، کولنگ.

میخ(Mîx): بزمار.

میخچە(Mîxçê): کورتکریا پەیڤا (میخ) ئانکو: بزمار ـ بزمارک، بزمارا بچویک ـ بزماروک(وەرمتنەکا رەقە کو ل دەست و پێیان دەردکەڤت).

میخوش(Meyxoş): تام مز، فێقیێ کو تاما ترشی و شرینییێ بهەڤرە بدەت.

میخی(Mîxî): بزماری(مەبەست ژێ خەتێ بزماری یە).

میدان(Meydan): مەیدان، گۆرەپان.

میراندن(Mîranden): کوشتن، مراندن.

میروک(Mîrûk): مێری.

میرە(Mîre): مالخێ، زەلام، مێر(مەبەست ژێ زەلام یان مێرێ ژنکێ یە)ـ مەزنێ مالێ.

میز(Mîz): مێز.

میزبان(Mîzban): مێهڤاندار.

میزد(Meyezd): خواردەمەنیێن کو د رێ و رەسمێن مەزهەبی دا دادنە سەر سوفرێ ـ جڤاتا مەی و خوەشی و مێهڤانییێ.

میزک(Mîzek): میز(دەستاڤا زراڤ).

میزیدن(Mîzîden): میزتن.

میش(Mîş): پەزێ سپی یێ مێ.

میغ(Mîx): مژا دژوار ـ ئەور. هەروەسا (مغ و ماغ) ژی لکارن.

میگ(Mîg): کولی.

میگو(Mîg-Mêyg-Meygû): کولیا دەریایی.

میلاو(Mîlav): شاگرد، بەردەستک(کەسێ کو وەک شاگرد یان بەردەستک ل بەر دەستێ خودانێ دوکانێ کار دکەت).

میمون(Mê-eymûn): مەیموینک.

مینو(Mînû): بەهشت.

مینوی(Mînevî-Mînûyî): بەهشتی.

میوە(Mîvê): مێوە، فێقی.

میهن(Mîhen): وەلات، مەوطن.

ن(Nûn): تیپا بیست و نەهێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی.

نا(Na): پێشگرێ نەرێنیێ یە، وەکی: (نابینا: کۆرە) ـ بۆریێت هەوای(قصبات الهواء) ـ نم، شە.

ناب(Nab): خوری، بێ غش(خالص).

ناباب(Nabab): نە مونا‌سب، نە هێژا، نە لایق.

ناباور(Nabaver): نە جهێ باوەریێ.

نابجا(Nabêca): نە ل جهێ خوە، نە دجهدا.

نابخرد(Nabêxred): بێ عاقل، هەبلە، نەزان.

نابکار(Nabêkar): خرابکار ـ بێ مفا.

نابود(Nabûd): نەمای، پویچ بووی.

نابودمند(Nabûdmend): مفلس، هەژار، فەقیر، دەستکورت.

نابیوسان(Nabeyûsan): ژ نشکەکیڤە.

ناپدری(Napêderî): زڕباب.

ناپدید(Napedîd): بەرزە، وون، هندا.

ناپسری(Napêserî): نەڤسی (نەڤسیێ کوڕ).

ناتنی(Natenî): خویشک و براییێن کو نە ژ بابەکێ یان دەیکەکێ بن.

ناتوان(Natevan): سست، خاڤ، بێ هێز، بێچارە ـ هەژار، دەستکورت.

ناجور(Nacûr): نە ڤێککەتی.

ناچخ(Naçex): رما کورت. هەروەسا (نچک) ژی لکارە.

ناچیز(Naçîz): پچەک، کێم،

بەرنەکەتی، بێ قیمەت.

ناخدا(Naxuda): خودانێ بەلەمێ یان ئەو کەسێ کو بەلەمێ دهاژۆت.

ناخن(Naxun): نینۆک.

ناخوش(Naxoş): نەخوەش، نەساخ ـ کرێت، نە لایق.

نادار(Nadar): نەدار، هەژار، دەستکورت.

نادان(Nadan): نەزان، بێ عاقل، نەخوەندەڤا.

نادختری(Naduxterî): نەڤسی (نەڤسی یا کچ).

نادرست(Nadurut): شکەستی، عێبەلۆ ـ مرۆڤێ خرابکار و نە یێ باوەریێ.

نار(Nar): هنار.

ناراست(Narast): خوەهر، خوار ـ درەو، نەوەیی ـ خائین، فێلباز.

ناربن(Narbun): دارا هنارێ.

نارس(Nares): نەگەهشتی، کالٚ(فێقییێ نەگەهشتی و کالٚ).

نارسا(Naresa): کورت، ب کێماسی.

نارکند(Narkend): جهێ کو مشە دارێن هنارا لێ بن.

نارکوک(Narkûk): تریاک، ئەفیون.

نارگیل(Nargîl): گویزا هندێ.

نارنج(Narenc): نارنج(ب عەرەبی ژی هەر دبێژنێ نارنج).

نارنجک(Narencek): نارنجۆک، رومانە(ئەو ژی رەنگەکێ تەقەمەنییێ یە).

نارنگی(Narêngî): لالنگ.

نارو(Naro): فێل، حیلە ـ خیانەت.

ناروا(Nareva): حەرام ـ نەژ هەژی، نەلایق ـ پارێ سەختە، قەلپ.

نارە(Nare): میلێ ترازیێ، بەرێ قەپانێ.

ناز(Naz): ناز، نازداری.

نازا(Naza): ستەور، ژن یان هەر گیانەوەرەکێ مێ کو زک پڕ نەبت و نەزێت.

نازان(Nazan): ب نازداریڤە.

نازبو(Nazbû): رحان.

نازک(Nazuk): تەنک ـ نەرم ـ زراڤ.

نازنین(Nazênîn): نازدار ـ بەژن زراڤ ـ دلڕاکێش.

نازیدن(Nazîden): خـــــــــوه نازدارکرن، شانازی بخوه برن.

ناژو(Najû): دارا کـــــــاژێ، دارا صنوبەرێ.

ناساز(Nasaz): دژ ـ بەروڤاژ.

ناسره(Nasere): قـەلپ، سـەختـە، پارە یان زێرێ سەختـە ـ ئاخفـتنا کرێت و نە د جهدا.

ناسزا(Nasêza): خەبەر، فـەحش، ئاخفتنێن کرێت و نەلایق.

ناشـتـا(Naşêta): برسی، کـەسێ برسی کـو هەر ژ سـپـێـدێ دەمێ ژ خەو رادبت تشتەک نەخواربت.

ناشناس(Naşênas): نەنیـــاس، بیانی، غەریب.

ناشی(Naşî): نویکار، بێ تەجریبە، کەسێ کـو هێشـتـا د کـارێ خوە دا شارەزا نەبووی.

ناغوش(Naxûş): سەر نقۆکرن د بن ئاڤێ ڤە.

ناغـول(Naxûl): پێـــســـتـــرک، دەرەجک، پەیپسک.

ناف(Naf): نافک.

نافرمان(Naferman): یاخی.

نافە(Nafe): وەکی نافکێ ـ مسک و نافکا خەزالا مسکێ.

نـاک(Nak): ئـێـک ژ پـاشـگـرێـن وەکـهـەڤی و سـالـۆخـدانێ یە و ئانکوێن جۆراوجۆر ددەت کـو ئەڤ ئانکوە ب وێ پەیڤێ ڤە گرێدایە یا کـــو دگـــەلـدا دهێـت، وەکی: (اندوهناک = خـەمگین، دردناک = ب ئێش، نمناک = شـــهـــدار و......هتـد) ـ تێـڤـەدای، دناڤ ڤەدای، د ناڤ گەڤازتی.

ناکام(Nakam): بێ مـراد، کـەسێ کو نەگەهشتبتە ئارەزو و مەخسەدا خـوە.

ناکس(Nakes): نەلایق، نەهێـژا، پویچـەمـرۆڤ، بێـخـێـر، بێ سەروچاڤ.

ناگاه(Nagah): ب بێدەنگی ڤە ـ ژ نشکەکیڤە ـ بێ وەختی، نەلدەم، نەلوەخت.

ناگـــرفت(Nagêrêft): بنێـــرە: (ناگاه).

ناگــــزیر(Naguzîr): نەچار، ژ نەچاری.

ناگە(Nageh): کورتکریا (ناگاه)، بنێرە: (ناگاه).

ناگــهـــان(Nagehan): بنێـــرە: (ناگاه).

نال(Nal): لەڤەن.

نالان(Nalan): ب ئاخ و ئۆف و نالین ڤە ـ کەسێ ب ئاخ و ئۆف، کەسێ کو ئاخینکا رادهێلت و کول و کەسەران دادکەت.

نالش(Nalêş): ئاخ و ئۆف و گری و زێمار.

ناله(Nalê): ئاخینک یان ئۆفێنا کو ژ دلێ سۆتی و داخدیتی دەردکەڤت.

نالیدن(Nalîden): ئاخینک راهێلان ـ گرین، زێمارکرن.

نام(Nam): ناڤ، پەیڤا کو کەسەک یان تشتەک پێ دهێتە ناڤکرن و گازیکرن.

نام آور(Nam aver): ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.

نامادری(Namaderî): ژنباب، زڕ دەیک.

نامبردار(Nambe-burdar): ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.

نامبرده(Namburdê): ناڤبری، ناڤئینای، کەسێ کو ل جهەکی یان د نڤیسینەکێ دا ناڤێ وی بەری هینگێ هاتبیت.

نامدار(Namdar): ناڤدار.

نامرد(Namerd): نەمەرد ـ ترسنۆک، کۆلافە ـ بێ غیرەت.

نامزد(Namzed): بەربژار، کەسێ کو بۆ کارەکی هاتبیتە دەستنیشانکرن ـ دەزگر، کچ یان کوڕ کو پەیمانێن زەوجینێ د ناڤبەرا واندا هاتبنە گرێدان.

نامور(Namver): ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.

نامه(Namê): نامە، پەڕکێ نڤیسی، پەرتووک.

نامەبر(Namêber): پیلک، قاسد.

نامی(Namî): بنێرە: (نامور).

نامیدن(Namîden): ب ناڤ کرن، ناڤ لسەر کەسەکی دانان ـ ب ناڤ گازی کەسەکی کرن.

نان(Nan): نان.

نانکور(Nankûr): بێ نان و خوێ، نان حەرام.

نانو(Nanû): لەهندک، لاندک ـ لالایی یا کو دەیک د بەر لاندک هەژاندنێ را دبێژت دا کو زارۆکێ خوە بنڤینت.

نانوا(Nanva): نانپێژ، نان فروش.

نانیوشان(Naniyûşan): نە

گولێبووی ـ بێ ئاگەهـ، های ژێ نە، ژ نشکەکیڤە.

ناو(Nav): هەر تشتێ کو درێژ بت و ناڤک ڤالە وەکی بۆریێ ـ رێڤەچوون یان رەفتارێن ژ نازداری ـ بەلەم، بەلەمێن جەنگی.

ناوانیدن(Navanîden): خوەهر کرن، چەماندن.

ناورد(Naverd): جەنگ، شەر ـ زڤرین لدۆر هەڤدو.

ناوک(Navek): کورتکریا پەیڤا (ناو) ئانکو: بەلەم، بەلەما بچویک، قایک ـ تیرا کڤانێ(ناوک انداز = تیرهاڤێژ).

ناوگان(Navgan): بەلەمێن جەنگی.

ناویدن(Navîden): خوەهر بوون، چەمیان ـ ب نازداری رێڤەچوون.

ناویژە(Navîjê): ب غش، غشدار، سەختە، قەلپ.

ناهار(Nahar): بنێرە: (ناشتا)ـ فراڤین، خوارنا دانێ نیڤرۆ.

ناهید(Nahîd): ستێرا «زوهرە» ـ د ئیرانا کەڤن دا خوداڤەندێ ئاڤێ بوو.

نای(Nay): نەی، بلوول(ئێک ژ ئالاڤێن موزیکێ یە کو ب دەڤی دهێتە لێدان)ـ بۆریا هەوای(بۆریەکا کرکرۆکی یە کو هەوای ژ گەوریێ دبەتە پشا. ب عەرەبی دبێژنێ «قصبة الرية»).

نایاب(Nayab): نایاب، تشتێ زێدە باش کو کێم پەیدا ببت یان بدەست بکەڤت.

نایژە(Nayjê): هەر ئێک ژ چەڤێن بۆریا هەوای کو د ناڤ پشا دا بەلاڤە دبن(قصبات الهواء)، هەروەسا (نایچە) ژی لکارە ـ لویلکا گوزکی یان هەر لویلکا کو ئاڤ تێرا دەرباز ببت.

نبات(Nebat): شەکر نەبات (جۆرەکێ شریناهیێ یە وەکی شویشێ کو ژ شەکرێ بخوە دهێتە چێکرن).

نبرد(Neberd): شەر، جەنگ.

نبردە(Neberde): شەرکەر، شەرڤان، دلاوەر، دلێر.

نبسە(Nebese): نەڤی، هەروەسا (نوە، نبیرە، نبس، نبیسە و نواسە) ژی لکارن.

نبش(Nebş): کنار(کنارێن گورەپان و چوار رێیانا) ـ ئیشکێن خانی و

کۆلانا.

نبشتن(Nebêşten): نڤێسین.

نبک(Nebek): ئاڤزه، جهەک لبەر لێڤا کانییێ یان روبیاری کو ئاڤ ژێ بزێت.

نبی(Nubî): قورئان، مسحەف.
هەروەسا (نپی و نوی) ژی لکارن.

نبیره(Nebîre): بنێرە: (نبسه).

نبیسه(Nebîse): بنێرە: (نبسه).

نج(Nuc): د ناڤ دەڤی دا، هوندری دەڤی ـ دۆرماندۆری دەڤ و لێڤا.

نجک(Necek): رما بچویک.

نجوغ(Necûx): کوریشکێن پویستێ لەشی.

نغ(Nex): بەنک، دەزی ـــ دێو، ناڤێ دێوەکی یە.

نخجل(Nexcêl): قورینجک.

نخجیر(Nexcîr): نێچیر.

نخجیرگان(Nexcîrgan): ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە و ناڤێ ئێک ژ هەر سیە ئاوازێن باربەدێ موسیقارێ ناڤداری خسرو پەرویزی یە. هەروەسا (نخچیرگان ونخچیرگانی) ژی لکارن.

نخجیرگاه(Nexcîrgah): جهێ نێچیرێ.

نخجیروال(Nexcîrval): نێچیرڤان.
هەروەسا پەیڤێن (نخجیروان، نخجیربان، نخجیرزن، نخجیرگیر، شکارچی و شکاربان) ژی لکارن.

نخری(Nuxrî): نەخری، زاروکێ دەستپێکێ کو دهێتە سەر دنیایێ.

نخست(Nuxust): ئێکەم، ئێکەمین.

نخود(Nu- exod): نۆک.

نخیز(Nexîz): پویچەمرۆڤ، رەزیل، قەلس، دەخەس ـ کەمین، جهێ کەمینێ.

نر(Ner): نێر، مرۆڤ یان گیانەوەرێ نێر.

نرخ(Nêrx): نرخ، بها، قیمەت.

نرد(Nerd): یاریا تاولە ـ قورمێ دارێ(هەر ژ ئەردی تا کو دگەهیتە چەقا).

نردبان(Nerdeban): پێسترک.

نرده(Nerde): طانێ بیستانا یان محەجەلێ دەرەچکێن خانیا.

نرسک(Nersek): نیسک.

نرگ(Nerg): دەستەک یان کۆمەلەکا مرۆڤان یان رەڤدێت گیانەوەرا و رەفێت فرندا.

نرگس(Nergês): نێرگز، گولا

نێرگز.

نرم(Nerm): هەر تشتێ کو هاتبیتە قـوتان و مـوخل کـرن ـ نەرم(د رسـتێ دا ئانکویێن خـوە یێن تایبـەت ددەت، بۆ نموونە چێدبت بەحـسێ نەرم یان رەق ئاخـفـتنێ بت، یان ژی بەحـسێ رەقـاتی و نەرماتیا تشتەکی یان کەرەستەکی بت و......هتـد)، هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە: (نرم کـــردن = نەرم کـــرن، نەرمـــژاندن ـ قـوتان ـ فـێـرکـرن هەڤـۆت کـرن ـ نەرم کـرن، هێـدی کـــرن، دلـەی دلی دان تـا کـــو ئەعـصـابێت وی بهـێنە خـوارێ و......هتد).

نرمـە(Nermê): گـوشـتێ نەرمـە ـ نەرمێ گوهی کو گوهارک دکەڤیتێ ـ هەر تشتێ کو نەرم و هێدی بت.

نرە(Nere): کیر(ئامیرێ گوهنێلیێ زەلامی) ـ پێلێن ئاڤێ.

نرە(Nerre): نێـــر، مـــرۆڤ یان گیانەوەرێ نێر.

نریمان(Nerîman): کـــەسێ کـــو طبعەتێت مێرانی و نێراتیێ لجەم هەبن، دلێـر، پەلەوان ـ ناڤێ بـابێ «سـام»ی، کـو سـام بـخـوە باپـیرێ روستەمێ پەلەوانە.

نرینە(Nerînê): نێراتی.

نزار(Nezar): لەغـــەر، لاواز ـ بێ هێز، وەستیای، بێچارە ـ گوشتێ بێ بەز و دەینگ.

نزد(Nezd): نک، دەف، جەم.

نزدیـک(Nezdîk): نـێـــــزیـک ـ لبـەردەست ـ لدەف، لنـک، لجەم ـ جیران ـ کەس و کار، خزم.

نزم(Nêzm): مژا دژوار کو دنیا پێ تاری ببت.

نزیدن(Nezîden): هلکێـــشــــان، کـێـشــانەدەر. هەروەسـا (نژیدن، تـژیـدن، تـزیـدن و تـریـدن) ژی لکارن.

نـژاد(Nêjad): نــەژاد، کـنـیـێـت، قنێت(ئەصل و نەسەب).

نژغـــار(Nejxar): فـریاد، دەنگێن بلند، نرین(وەکی نرینا شێرا).

نژم(Nêjm): مژ.

نژند(Nejend): خەمگین، پەریشان ـ چرمسی ـ تۆرە، تۆرەبووی.

نژنگ(Nejeng): تـەلهـــە، تەلی ـ رەکەه، قەفەس.

نژە(Neje): چەقێ دارێ ـ نیـــرێن دارێ کـو بـان پێ دهێنە داپۆشین ـ

پویلەک کــــو ژ زێڕی یان زیڤی دهێـتە دروسـتکرن دا کـو ل رۆژێن دەهواتا ب سەرێ بویک و زاڤایا دا بکەن.

نس(Nus): دۆرمـــــاندۆری دەڤ و لێـڤا. هەروەسا (پوز، نج و نول) ژی لکارن.

نسـا(Nesa): بنێــڕە: (نســار)ـ کەلەخێ مری، مرار، کەلواش.

نسـار(Nesar): نزار، پشـتەتاف ـ سه و سیبـەر. هەروەسا (نسا و نسر) ژی لکارن.

نسک(Nesk): پەرتووک ـ پشکەک ژ پەرتووکێ ـ هەر پشکەک ژ هەر بیـست و ئێک پشکێن پەرتووکـا ئاڤێـسـتـایێ کـو هەر پشکەکێ ناڤەکێ تایبەت یێ هەی. هەروەسا بۆ ڤێ مەبەستێ (نسکا و نسکە) ژی لکارن ـ نیـسک. هەروەسـا بۆ ڤێ مەبەستێ (نرسک و نرسنک) ژی لکارن.

نسـوز(Nesûz): هەر تشـتێ کـو د ناڤ ئاگـری دا نەسـوژیت، وەکی هنـدەک (کـــەرپیچ و سـندوق و پەنبیێ تایبەت).

نسیله(Nusîlê): گاڕانا دەوارا.

نشاختن(Nêşaxten): دامەزراندن، دانان، جـهێ وی د جـهـەکی دا ڤــەکـرن. هەروەسـا (نشـاستن، بنشـاختن، نشـاخیـدن، نشـاندن، نشانیدن و جادادن) ژی لکارن.

نشان(Nêşan): نیشان(علامة) ـ نیـشـان(أثر) ـ ئارمـانج، کـێـل ـ مـەدالی(ویسـام). هەروەسا ژ ڤێ پەیڤێ یە، پەیڤـا (نشـان دادن = نیشادان).

نشاندن(Nêşanden): دامەزراندن ـ کـەسـەک نەچار کـرن کـو روینیتەخوارێ ـ ڤەمراندنا ئاگری.

نشانه(Nêşane): کێل، ئارمانج.

نشانی(Nêşanî): نیشان(علامة) ـ ناڤ و نیشان، ئەدرێس.

نشبیل(Nêşbîl): شـۆکا ماسیـا. هەروەسا (نشـپیل، نشل، چنگک و قلاب) ژی لکارن.

نشست(Nêşest): روینشت.

نشستن(Nêşesten): جه گرتن(د جهەکی دا جه گرتن) ـ ئارام بوون ـ روینشتن.

نشـستنگاه(Nêşestengah): جهێ روینشتنێ.

نشسته(Nêşestê): روینشتی.

نشک(Neşk): دارا کاژێ.

نشگرده(Nêşgêrde): گویزانێ کو کەڤلی پێ دبڕن یان مووی پێ دتراشن ژ بۆبی کو ژ کەڤلی جودا ببیت. هەروەسا پەیڤێن (شفره و گزن) ژی لکارن.

نشگنج(Nêşgunc): قورینجیک.

نشگون(Nêşgûn): قورینجیک.

نشل(Neşel): هلاویستنا تشتەکی ب تشتەکێ دی ڤە ـ شۆکا ماسیا.

نشلیدن(Neşelîden): هلاویستن.

نشیب(Nêşîb): نشیڤ، سەراوژێر، خوارێ.

نشیم(Neşîm): روینشتنگەه ـ خانی ـ هێلین.

نشیمنگاه(Nêşîmengah): بنێرە: (نشیم).

نشین(Nêşîn): بن، وەکی: (بنێ دەریایێ) ـ قۆن، کونا قۆنێ، چەرم و گوشتێ د هوندرێ قۆنێ دا(سۆریچک) ـ فرمانە ب روینشتنێ، ئانکو: روینە. هەروەسا «نشین» ئانکوێن (روینشتی و جهگیر) ژی ددەت دەمێ کو دگەل هندەک پەیڤێن دی دهێت، وەکی: (جانشین = جێگر، دلنشین = ئاخفتن یان ئاوازێن کو جهێ خوه لسەر دلی دکەن، کرایه نشین = کرێدار، کەسێ کو ب کرێ د خانیەکێ ڤە روینت و.....هتد).

نغز(Nexz): باش، قەنج ـ هەر تشتێ کو دیتنا وی سەیر بت و مرۆڤ خوەشیێ ژێ ببینت.

نغل(Nexul): کویر ـ چالا کویر ـ هەڤشیێ پەزی ج ل چیای بت یان ژی ل بیابانێ بت.

نغنخواد(Nexnxad): رەشرەشک (هندەک دندکێت رەشێت تەمەت کونجیانە کو ب نانی وەردکەن لدەمێ پەحتنێ).

نغنغ(Nexnex): ئامانەکە بەرامبەری چار خرارایە.

نغوشا(Nêxûşa): گوهدار ـ دویکەفتیێن ئۆلێ مانی، یانژی چقەک ژ مانەوییان.

نغوله(Nexûle): بسک ـ کەزی.

نفاغ(Nêfax): جاما مەیێ.

نفام(Nefam): رەنگ رەش ـ کرێت و بێ تام و چوننە.

نفت(Neft): نەفت، گاز.

نفج(Nefc): کاغەز، پەرک.

نفریدن(Nefrîden): نفرین کرن،

لەعنەت کرن.

نفـــرین(Nê- efrîn): نفـــرین، لەعنەت، دوعاییێن خراب.

نفله(Nêfle): پویچ و خراب بووی.

نفـــیـــر(Nefîr): زرنا ـ نالین و زیمارکرن.

نک(Nuk): بنێرە: (نوک).

نک(Nek): کـــورتکریا پەیڤـــا (اینک)؛ ئانکو: ئیشارەت کرن بۆ نێزیکاتییێ، ئەڤە، ئەڤەیە ـ نۆکە، نهۆ.

نکاپ(Nêkap): دەســـتگورکـــا چەرمی کو نێچیرڤانا دکرنە دەستێ خـــوە دا تەیرێ بازی خـــوە لســـەر دەســـتێ وان بگریت. هەروەســـا پەیڤـــێن (نکاب، نکاف و بهلە) ژی لکارن.

نکو(Nêkû): باش، قەنج.

نکوه(Nêkûh): فـــەرمـــانە ب نصحەت لێکرنێ؛ ئانکو: گازندا ژێ بـکـە، گـلـەیـیـێ لـێ بـکـە، نصحەتا لێ بکە.

نکوهش(Nêkûhêş): گـــازندە، گلەیی، نصحەت.

نـــکـــوهـــنـــده(Nêkûhendê): شـــیـــرەتکەر، گـــازندەکـــەر، نصحەتکەر.

نکوهیدن(Nêkûhîden): گـازندە ژێکرن، نصحەت لێکرن.

نکوهیـده(Nêkûhîdê): گـازندە لێکری، نصحەت لێکری(کەسێ کو هاتبیتە نصحەتکرن).

نگار(Nêgar): بوت ـ ئەڤـــیندار، خوشتڤی، خوشەویست ـ نەخش، وێنە ـ فەرمانە ب وێنەکێشانێ یان نڤیسینێ؛ ئانکو: بنڤیسە، وێنەی بکێشە ـ هەروەسا ئانکوا نڤیسەر یان وێنەکێش ددەت دەمێ دگەل هندەک پەیڤێن دی دهێت، وەکی: (روزنامـــــــــەنگار = رۆژنامەنڤیس، چهـــرەنگار = وێنەکێش).

نگارخانه(Nêgarxanê): بوتخانە ـ جهێ کو ب نەخش و نیگاران هاتبیتە خەملاندن.

نگارش(Nêgarêş): نڤیسین.

نگارگر(Nêgarger): وێنەکێش، نەخشکێش، نیگارڤان.

نگارنده(Nêgarendê): نڤیسەر ـ وێنەکێش.

نگاری(Nêgarî): چراکێ تریاک کێشانێ.

نگاریدن(Nêgarîden): نڤیسین.

نگارین(Nêgarîn): رەنگین، هەر تشتێ کو هاتبیتە رەنگ کرن ـ خەملاندی ـ نەخشاندی ـ ئەڤیندار یان خوشەویستا روی دەلال.

نگاشتن(Nêgaşten): نڤیسین ـ وێنەکرن، نەخشکرن.

نگاشتە(Nêgaştê): نڤیسی ـ وێنەکری، نەخشکری.

نگاه(Nêgah):سەحکرن. بخوە یا دروست: (نگاه کردن، دبتە سەحکرن).

نگاهبان(Nêgahban): زێرەڤان، پاسەوان ـ چاڤدێر ـ پارێزەر(کەسێ کو تشتەکی لدەڤ خوە هلگرت و بپارێزت).

نگاهداشتن(Nêgahdaşten): پاراستن، لجەم خوە هلگرتن ـ راوەستاندن.

نگر(Nêger): بەرێخوە بدێ، بنێرێ، سەحکێ.

نگران(Nêgeran): بینەر ـ چاڤەرێ ـ هزرکەر.

نگرانی(Nêgeranî): چاڤەرێیاتی ـ دلنەخوەش، نیگەران، دل ب ترس(کەسێ کو دلێ وی تروڤرو بت و د هزرەکا ب ترس دا بت).

نگرش(Nêgerêş): بەرێخوەدان، سەحکرن.

نگرندە(Nêgerendê): بینەر، کەسێ کو دنێڕیتە تشتەکی.

نگریدن(Nêgerîden): نێڕین، سەحکرن، بەرێخوەدان.

نگریستن(Nêgerîsten): بنێڕە: (نگریدن).

نگژده(Nêgejde): گۆزک.

نگون(Nêgûn): نوخین، دەرنشیف، سەرابن ـ چەمیای.

نگون بخت(Nêgûn bext): بەخت ب رەش، بێ ئقبال.

نگونسار(Nêgûnsar): سەرنوخین، دەرنشیف، سەرابن ـ هەروەسا ناڤێ جۆرەکێ گولێ یە ژی کو پیچەکێ یا سەرنوخینە، لێ نهۆ پەیڤا بنیات فرەنسی یا «سیکلمە» بۆ ڤێ گولێ پتر لکارە.

نگە(Nêgeh): بنێڕە: (نگاه).

نگهبان(Nêgehban): بنێڕە: (نگاهبان).

نگین(Nêgîn): موهرک یان بەرەکێ پر بها کو دادنە سەر گوستیرکا

یان هەر تشــتـەکێ دی. هەروەســا (نگینە) ژی لکارە.

نلک(Nêlk): حــولـیکا چیــایی، حولیترش.

نلم(Nelm): باش، قەنج ـ خوەش ـ جوان.

نم(Nem): نم، شـھ ـ چپک.

نـمـا(Nêma): رویێ ژ دەرڤــەیێ تشتی.

نـمــار(Nemar): ئیــــشــــارە (ئیشارەکرن).

نـمـاز(Nemaz): پەراستن ـ خـوە چەمــاندن ژ بۆیی کـو بەنیــاتی و بجھ ئینانا فەرمانا لسەر خوە دیار بکەت ـ نڤێژ، نمێژ.

نـمــازگـــزار(Nemazguzar): نڤێژکەر.

نـماک(Nemak): خویێ ـ جوانی و دەلالی ـ تشتێ ب رەواج.

نـمـایان(Nemayan): ئەشکەرا، خوەیا.

نـمـــایاندن(Nemayanden): ئەشکەراکــــرن، خــــوەیاکــــرن، دەرەهیکرن.

نـمـایش(Nemayêş): ئەشکەرا، خوەیا ـ شانۆ، تیاتر.

نـمـــایشگاه(Nemayêşgah): پێشانگەھ.

نـمـایشنامـە(Nemayêşnamê): شانۆنامە.

نمایندە(Nemayendê): نوینەر ـ نیشاندەر ـ نیشان(علامة).

نـمــــاییـــدن(Nemayîden): نیشاندان.

نمج(Nemc): نم، شـھ.

نمد(Nemed): تەحتی.

نمدار(Nemdar): نمیای، شهدار.

نـمشک(Nemeşk): سـەرتیـک ـ قەیماغ ـ نیڤشک.

نمک(Nemek): خویێ.

نمکدان(Nemekdan): خوێدان ـ دڕکەیە ژ دەڤێ یارێ.

نـمکزار(Nemekzar): ئەردێ پڕ خویێ.

نـمک سود(Nemek sûd): گوشت یان هەر تشــتـەکێ دی یێ خـویێ کری.

نـمک شناس(Nemek şênas): ب نان و خویێ، ب وەفا، وەفادار.

نـــمــک نــاشــنــاس(Nemek naşênas): بێ نان و خـویێ، بێ وەفا، نان حەرام.

نـمکین(Nemekîn): ب خویَ ـ ب تام ـ دەلال.

نـمناک(Nemnak): نـمـیـای، شهدار.

نـمـودار(Nemûdar): خـوەیا، ئەشکەرا، بەرچاف ـ وەکی، مینا ـ نیـشـان(عـلامـة) ـ هێـلا پیـڤـانا بلندبوون و نزمـبـوونا چەنداتیـا دەرامـەتی کـو لسـەر کـاغـەزەکـا تایبـەت وەکی جـەدوەلا شـەترنجێ دهێتە رسم کرن.

نـمودن(Nemûden): نیـشـان دان، پێـشـکێـشـکرن ـ خـوەیابوون، ئەشکەرابوون ـ کرن.

نـموک(Nemûk): نمیای، شهدار ـ نیشان، ئارمانج.

نـمونه(Nemûne): وەکی، نموونه ـ برامبـەر ڤێ گـۆتنا کـوردی یە: «ژ گـای گـوه نیـشـا دان» ـ نەتمام، ب کـێـمـاسی ـ ژ کـارکـەفـتی، پویچ بووی ـ کرێت.

نـمید(Numîd): بێ هیڤی.

نـمـیـدن(Nemîden): نـمـیـان، شهداربوون ـ پویتەدان ب کەسەکی یان تشتەکی.

نـنر(Nunur): مەللاق.

ننـگ(Neng): شـەرم، حـەیا ـ کرێتاهی ـ رسوایی.

ننگین(Nengîn): شـەرمـزار ـ بێ ناڤ ـ کرێت ـ رسوا.

ننو(Nenû): جۆلانک.

ننه(Nene): دایک.

نو(Nuw): نوی، تازە.

نوا(Neva): ئاواز ـ ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن مـوزیکا ئیـرانی یە ـ پێـدڤیـاتیـێن ژیارێ(چ خـوارن بت یان ژێ جل و بـەرگ و...هتـد)بن ـ گرەو.

نواخـانه(Nevaxanê): زیندان، گرتیگەهـ، حەبس.

نـواخـتن(Nevaxten): نـەوازش کرن، دەسـتێ رەحمێ ب سەری دا ئینانەخـوار ـ ساز ژەنین ـ تشـتەک ب ئـەردی دادان یـان ل ئـەردی خستن.

نواده(Nevade): نەڤی.

نوار(Nevar): شریت.

نـوازش(Nevazêş): نـەوازش، دەستێ رەحمێ ب سەرێ کەسەکی دا ئینانە خوار، دلەی دلی کەسەکی دان.

نوازیدن(Nevazîden): بنێـرە:

(نواختن).

نواسه(Nevase): نەڤسی ـ نەڤی.

نواگـــر(Nevager): ســـازژەن ـ سترانبێژ.

نواله(Nevalê): گرکێن هەڤیری ـ ئەو باهرا خوارنێ کو بۆ کەسەکێ نە ئامادە داننە رەخەکی.

نوانخـانه(Nevanxanê): جـهێ بخودانکرنا هەژار و دەستکورتان.

نوانیـدن(Nevanîden): هەژاندن، لڤاندن ـ گرین و زێمارکرن.

نوباوه(Nuwbavê): نـوی هاتـی، نوی دیاربووی ـ فـێـقـیێ نـوی گەهشتی ـ زاروک.

نوبهاران(Nuwbeharan): بهار، وەرزێ بهارێ.

نوبهـــاری(Nuwbeharî): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن ئیرانی یە ـ ناڤێ ئێک ژ هەر سیە ئاوازێن باربەدی یە.

نوپا(Nuwpa): زاروکێ کـو ژ نـوی ب پیا کەفتبیت.

نوپان(Nûpan): سەلک، سەلکا کو ژ چەقێن دارا بیێ هاتبتە چێکرن.

نوج(Nûc): دارا کاژێ.

نوجـبـه(Nuwcebe): لهی، ئاف رابوون.

نوجوان(Nuwcevan): سنێلە.

نود(Neved): هژمارا نوت(٩٠).

نورد(Neverd): تیـرۆک ـ شـەڕ و جەنگ ـ جوان و دەلال.

نوردیدن(Neverdîden): زڤـرین ـ تاکرن، ڤەچەماندن ـ پیڤان، قوناغ ڤەبرین.

نورنجــه(Nuwrence): حـــەودا ئاڤێ، مەلەڤانگەهـ.

نوروز(Nuwrûz): نیـرۆژ، نەورۆز، جەژنا نەورۆزێ.

نورهان(Norhan): خەلات(خەلاتێ کـو سەفـرەچی بۆ کـەسـەکی دئینت لدەمێ ژ سەفەرەکێ ڤەدگەریێت)ـ مـزگـینی(خـەلاتێ کـو بـەرامـبـەری مـــــزگێن گـــــەهـانـدنێ ددەنـە مزگیندەری).

نوز(Nûz): هێژ، هێشتا، هەتا نهۆ.

نوزاد(Nuwzad): نویزادە، زاروکێ کو ژ نوی ژ دایک بووی.

نـوزده(Nûzdeh): هـژمـــــــــارا نوزدە(١٩).

نـوس(Nûs): کـــــەسـکـوســــــور، کەسکوئالا(قـوس قزح). هەروەسا (نوسە و نوشە) ژی لکارن.

نوساز(Nuwsaz): نوی ئاڤاکری، نوی چێکری.

نوسنگی(Nuwsengî): دەورەکە پشتی «عصر حجری» کو مرۆڤی ئالاڤێن ژ بەری چێکری بکار دئینان کو ناڤدارە ب (عصر حجري الجديدة) ئەو ژی دبیتە پشکا ئێکێ ژ خولا دوویێ یا چەرخێ چواریێ یێ ئەردناسیێ(Néolithique).

نوش(Nûş): شرینی ـ هنگڤین ـ هەر تشتەکێ خوەش و شرین بو خوارنێ و ڤەخوارنێ ـ فەرمانە ب ڤەخوارنێ، ئانکو: ڤەخوە ـ دەمێ وەک پەیڤەکا لێکدای دگەل هندەک پەیڤێن دی دهێت، ئانکوێن ژێک جیاواز ددەت، وەکی: (بادە نوش = مەی ڤەخور، نوشانوش = دەنگێ مەی ڤەخورا کو دبێژنە هەڤدو «چریو»).

نوشابە(Nûşabê): ئاڤا خوەش بۆ ڤەخوارنێ ـ عەرەق، مەی ـ کۆک، پێپسی.

نوشاد(Nuwşad): زاڤا(گەنجێ کو ژ نوی دبیتە زاڤا). هەروەسا (نوشاه) ژی لکارە.

نوشاندن(Nûşanden): پێ دانە ڤەخوارن.

نوشانندە(Nûşanendê): کەسێ کو ئاڤێ یان مەیێ ب کەسەکێ دی بدەتە ڤەخوارن.

نوشتن(Nê- evêşten): نڤیسین.

نوشتن(Neveşten): پێچان ـ قۆناغ ڤەبرین، رێ ڤەبرین.

نوشتە(Nê- evêştê): نڤشتی ـ نڤیسی.

نوشتە(Neveşte): پێچای، قوناغا ڤەبری.

نوش خند(Nûşxend): گرنژین.

نوشدارو(Nûşdarû): دەرمانێ نەخوەشیا ـ دەرمانێ کو کارتێکرنا ژەهرێ نەهێلیت.

نوشکفتە(Nuwşêkuftê): ژ نوی بشکفتی، گولا ژ نوی ڤەبووی.

نوش لب(Nûş leb): لێڤ شرین.

نوش لبینا(Nûş lebîna): ناڤێ ئاوازەکا کەڤنا موزیکی یە.

نوشنجە(Nûşence): خوەش بۆ ڤەخوارنێ.

نوشندە(Nûşendê): ڤەخور(کەسێ کو ئاڤ یان مەیێ ڤەدخوت).

نوشە(Nuwşeh): شاهێ نوی ـ

شاهێ گەنج ـ گەنجێ ژ نوی دبیتە زاڤا.

نوشە(Nûşe): هەردەم، هەروهەر ـ خوەشبەخت، کامەران ـ خوەش بۆ ڤەخوارنێ.

نوشیدن(Nûşîden): ڤەخوارن.

نوشین(Nûşîn): هەر تشتەکێ شرین ـ هەر تشتەکێ خوەش بۆ ڤەخوارنێ.

نوشین بادە(Nûşîn badê): مەیا خوەش ـ ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە ـ ناڤێ ئێک ژ هەر سیھ ئاوازێن (باربد)ی یە.

نوغان(Nuwxan): هێکا کرمێ ئارمویشی.

نوف(Nûf): دەنگ و دۆر، هۆسە ـ دەنگڤەدانا دەنگی ل چیای ـ دەنگێ رەوینا سەی.

نوفیدن(Nûfîden): گازیکرن ـ قێری راهێلان ـ نرین ـ هژیان، لڤین.

نوک(Nuk): نکل، دم ـ سەرکێ تیژێ تشتێن وەکی شویژنێ یان قەلەمی یان خەنجەرێ.

نوکار(Nuwkar): نویکار، کەسێ کو بێ سەربۆر بت و ژ نوی دەست ب کارەکی کربت ـ خولام، خزمەتکار.

نوکدخدا(Nuwkedxuda): زاڤا ـ کەسێ کو ژ نوی دبیتە خودان مال و مەزەل.

نوکر(Nuwker): خولام، خزمەتکار.

نوکرباب(Nokerbab): کەسێ کو ژ تەخا خولام و خزمەتکارا بت.

نوکیسە(Nuwkîse): کەسێ کو ژ نوی زەنگین بووی.

نول(Nûl): دۆرماندۆری دەڤی ـ نکل، دم.

نومید(Nuwmîd): بێ هیڤی، بێ ئومێد.

نون(Nûn): نۆکە، نهۆ ـ چالا ئەرزنکێ.

نوند(Nevend): توند و سرت ـ ژیر، یێ کو زوی فێری وی زانستی یان کاری ببیت یێ کو نیشا ددەن ـ هەسپ یان هێستریێ کو توند بچیت، بەزەک ـ پیلک یان سویاریێ کو بلەز بچیت.

نوه(Neve- Nevê): نەڤی.

نوید(Nuvîd): مزگینی، موژدە.

نویدن(Nevîden): نالین، گرین،

زێمـــارکـــرن ـ لەرزین، هژیان، د جهدا لڤین.

نویسا(Nevîsa): نڤیسەر.

نویسندە(Nevîsendê): نڤیسەر.

نـویـن(Nevîn- Nuvîn): نـوی، تازە.

نوییـــدن(Nûyîden): گـــرین و زێمارکرن.

نە(Ne): نەء، نۆ، نەخێر.

نە(Nuh): هژمارا نەه(٩).

نە(Nêh): شار، باژێر، جهێ ئاڤا ـ فەرمانە ب دانانێ، ئانکو: بدانە.

نهاد(Nêhad): سروشت، طبعەت، دەروون.

نهـادن(Nêhaden): دانان، دانانا تشتەکی ل جهەکی.

نهادە(Nêhadê): دانای.

نهار(Nêhar): کێمکرن، کێمکرنا کێشا لەشی، لەغەری.

نهاز(Nuhaz): سەرکێشا پەزی.

نهاز(Nêhaz): ترس.

نهازیدن(Nêhazîden): ترسیان.

نهازیدە(Nêhazîdê): ترسیای.

نهال(Nêhal): شتلا دارێ، دارا کو ژ نوی هاتبیتە چاندن.

نهالە(Nêhale): بنێرە: (نـهـال) ـ چەقـەکێ داری یە کـو نێـچـیـرڤـان دکەتە هەلامەت دا کو نێچیرا خوە پێ بهاژۆت بۆ لایێ تەلهێ.

نهالی(Nêhalî): جـهێ نڤـسـتنێ، دۆشەک، نالیک.

نهان(Nêhan): ڤەشارتی، نەپەن.

نهـفتن(Nêhuften): ڤـەشـارتن، داپۆشین.

نهـمـار(Nehmar): بێ هژمـار، گەلەک، فـراوان ـ بێ سـینور، بێ دویماهی ـ سەیر، عـنتیکە ـ دژوار، ب زەحمەت.

نهـبـان(Nêhban): قـــەپاخ، دەرقەدامک.

نهنبـیـدن(Nêhunbîden): ڤەشارتن، داپۆشین.

نهنج(Nêhenc): جهال.

نـهـنـگ(Neheng): نـەهـەنـگ (گیانەوەرەکێ مەزنێ دەریایی یە).

نـهـــــور(Nuhûr): چـاڤ ـ بەرێخوەدان، نێرین.

نهیب(Nehîb): ترس.

نهیدن(Nehîden): دانان ـ هزرکرن و خەم خوارن.

نی(Nî): نەء، نۆ، نەخێر ـ نینە.

نی(Ney): قـەرام، لەڤـەن ـ بلوول،

ئێک ژ ئالاڤێن موزیکێ یە.

نیا(Niya): باپیر و بابکالک.

نیـــاز(Niyaz): پێـــدڤـــیـــاتی ـ حـەژێکرن و داخـوازی، عـەشق و ئارەزوو.

نیـازمند(Niyazmend): پێـدڤی، موحتاج.

نیام(Niyam): کاڤلان.

نیایش(Niyayêş): دوعاکرن.

نیرم(Neyrem): دلێر، پەهلەوان ـ ناڤێ بابێ سـامی و باپیـرێ روستەمێ پەهلەوانە.

نیرنگ(Neyreng): فـێل، حـیلە، بسەردابرن ـ سحر، جادوو.

نیرنگ(Nêyreng): دوعا، د ئۆلێ زەردەشتی دا دبێژنە هندەک رێ و رەسـمـێن تایبـەت و دوعـایێن تایبەت ب وان رێ و رەسمانڤە.

نیرو(Nîrû): زاخ، هێز.

نیـــرومند(Nîrûmend): ب زاخ، ب هێز.

نیز(Nîz): ژی، هەم، وەکی:(رزگـار ژی هات، هەم رزگـار هات و هەم سـەربەست)ـ هەروەسـا، دیسـا، دیساڤە.

نیزک(Neyzek): نەیزەک.

نیـزە(Neyze): دارەکێ مـوکـوم و درێژ کـو ئاسنەکی سـەرتیـژ ب سەریڤە کەن ـ روم.

نیـســاری(Nîsarî): لەشکەری، کەسێ کو ب گێولێ خوە ببیتە سەرباز.

نیـــســـان(Neysan): وەکی نەیێ(بنێرە: نی Ney).

نیست(Nîst): پویچ بوون، نەمان.

نیستو(Nîstû): نشتەر.

نیش(Nîş): سـەرێ هەر تشـتێ کـو نکل تیـژ بت، وەکی: (سـەرێ شویژنێ، سەرێ خەنجەرێ، سەرێ نشـتـەری) ـ زیـلک(زیلکا گیانەوەرێن ژەهردار کو ژەهرا خوە ب رێکا وی زیلکی دگـەهیننە لەشێ مـرۆڤی) ـ کێلب(هەر چوار ددانێن سەر تیژێن مرۆڤی کو دو ل سلالن و دو ژی لخوارێ نە).

نیشتر(Nîşter): نشتەر.

نیشـخند(Nîşxend): کەنییێ نە ژ دل و ژ قەهرڤە.

نیـشە(Neyşe): بلوول(ئالاڤـەکێ موزیکێ یە).

نیـفە(Nîfe): مـالدۆخین، ئەو جهـ ژ شەلوالی کو دۆخینێ دکەنە تێرا ـ

کەڤلێ گیانەوەرێ مرار ـ مرار.

نیک(Nîk): باش، قەنج ـ خوەش ـ دەلال، جوان ـ قەنجیکار، مرۆڤێ کو کارێن باش بکەت کو کۆما وان دبێژنێ «نیکان».

نیک اختر(Nîk exter): بەختیار، خوەشبەخت، خوەش شانس.

نیکخو(Nîkxû): طبعەت خوەش.

نیکو(Nîkû): باش، قەنج ـ دەلال، جوان ـ قەنجیکار ـ طبعەت خوەش ـ روی دەلال.

نیلک(Nîlek): رەش و شین بوونا پویستێ لەشی ـ بسەر رەنگێ نیلی ڤە ـ قورینجک.

نیلگون(Nîlgûn): ب رەنگێ نیلی.

نیله(Nîle): نیلی، رەنگێ نیلی.

نیم(Nîm): نیڤ.

نیم بسمل(Nîm bêsmêl): نیڤ کوشتی، گیانەوەرێ کو ستویێ وی نیڤ تمام هاتبیتە برین و لدەمێ گیان دانێ بت.

نیم تخت(Nîm text): بنێرە: (نیمکت).

نیمچه(Nîmçê): جلکێ کورت ـ شیر یان تڤەنگا کورت ـ هەر تشتەکێ کورت و ب کێماسی.

نیم خورده(Nîm xurdê): بەرماییک.

نیم رخ(Nîm rux): نیڤ روی(وێنێ کو ژ ئالیەکێ رویێ مرۆڤی دهێتە گرتن).

نیمرو(Nîmrû): بنێرە: (نیم رخ) ـ رەخەکێ روی ـ هێکروین.

نیمروز(Nîmrûz): نیڤا رۆژێ، نیڤرۆ، دەمێ نیڤرۆ ـ ناڤێ کەڤنێ باژێرێ «سیستان» ـ ناڤێ ئاوازەکا کەڤنا موزیکا ئیرانی یە ـ ئێک ژ هەر سیه ئاوازێن «باربد»ی یە.

نیم کاره(Nîmkarê): نیڤەرو، کارێ کو نەهاتبیتە بدوماهیک ئینان.

نیم کاسه(Nîm kasê): ترارکێ بچویک.

نیمکت(Nîmket): کورسیکەکا پەحنە کو جهێ دو یان سێ کەسا لسەر بکەت. هەروەسا (نیم تخت و نیم دست) ژی لکارن.

نیم کره(Nîm kurê): نیڤەکا گۆیا زەمین کو ب هێلا ئستیوایێ دبیتە دوکەرێن؛ نیڤکەرێ باکور و نیڤکەرێ باشوور.

نیم گرم(Nîm grm): تێهن شیر.

نیمور(Nîmûr): ئالاڤێ گوهنێلی یێ زەلامی، کیر.

نیمه(Nîmê): نیڤه، نیڤا هەر تشتەکی.

نیو(Nîv): گەنج، جحێل ـ دلێر، ئازا، پەهلەوان.

نیواره(Neyvare): تیرۆک.

نیوش(Niyûş): فەرمانه ب گوهدارییێ، ئانکو: گوهێ خوه بدێ ـ لدەمێ دگەل هندەک پەیڤێن دی وەک پەیڤەکا لێکدای دهێت، ئانکوا گوهدار ددت، وەکی: سخن نیوش = کەسێ کو گوه ل ئاخفتنا دبیت.

نیوشا(Niyûşa): گوهدار. هەروەسا (نیوشنده و شنونده) ژی لکارن.

نیوشه(Niyûşe): گوه ل ئاخفتنێن خەلکی گرتن، ب دزیکیڤه گوهداریا دانوستاندنێن خەلکی کرن ـ هێدی گرین و کزکێت گری.

نیوشیدن(Niyûşîden): گوه لێ بوون، گوهدان.

نیوشیده(Niyûşîdê): گوه لێ بووی.

نیوه(Nîve): نالین، گرین، زێمار ـ قیژی و لێخورینا ژ قەهر.

نیین(Neyîn): هەر تشتێ کو ژ نەیێ یان لەڤەنی هاتبیته چێکرن.

و

و(Vav): تیپا سیهێ یه ژ ئەلفابێیا زمـــانێ فـــارسی ــ تیـــپـــا پێکڤەگرێدانێ یه ـ هەگەر کەفتە ناڤـــبـــەرا دو پەیڤـــان دا، لدەمێ بلێڤکرنێ ئەڤ تیپە دێ مینتە ب دویماهیا پەیڤا دەستـپێکێ ڤە، وەکـــی: (راه و چـــاه: Raho çah، خــــور و خــــواب: Xoro xab) ـ د هندەک پەیڤان دا ئێک (و) دهێتە نڤیسین، لێ ب (وو) دهێـتـە بلێـڤکرن، وەکی پەیڤـێن: (کــاوس: Kavus، داود: Da-vud)، دبێــژنە ڤی رەنگی «واو اشــبـــاع»ـ د هندەک پەیڤـــان دا دهێـــتـــە نڤــیــسین، لێ ناهێــتــە بلێڤکرن، وەکی: (خواب: Xab، خــواهر: Xaher)، دبێـــژنە ڤی رەنگی «واو مـعـدوله»ـ د هندەک پەیڤـان دا دەنگێ ضـەمما عـەرەبی ددەت، وەکی (دو، تو)ـ د هندەک پەیڤـان دا ژی دهێـتـە نڤـیـسین و دهێتە بلێڤکرن ژی، وەکی (خوب، نیکو، دور)، دبێــژنە ڤی رەنگی «واو معروف».

وا(Va): پێـــــشگرە و ئـانکویـێن (ڤــــەکــــری ــ دوباره) ددەت ـ هەروەسا بۆ هندەک خوارنێن رۆهن دهێـتـە گـۆتن، وەکی: (شــوربا، شوروا).

وابسـتـە(Vabestê): گـرێدای ـ نێزیکاتی یان خزمایینی.

واپس(Vapes): لدویڤ، لپـــەی، لپشت.

وات(Vat): ئاخفتن، سوحبەت ـ هەر تشـتێ کـو ژ کـەڤلێ گـیـانەوەرا هاتبیتە چێکرن.

واتگر(Vatger): ئاخـفــتـنکەر ـ شاعر ـ کەسێ کو کارێ وی دریارا

جل و بەرگ یان وان تشتایە کو ژ کەڤلێن گیانەوەرا دهێتە چێکرن.

واج(Vac): گـــۆتار، ئاخـــفتن، سوحبەت ـ دوعایا کو زەردەشتی لسەر سوفرا زادی دخوین.

واجار(Vacar): بازار، سویک.

واچیـــدن(Vaçîden): ژێکرن، چنین، دوبارە چنین، چنینەڤـە ـ ژ ئەردی راکـــرن، وەکی راکـــرنا چنیکێن نانی کو مریشک ژ ئەردی رادکەت ـ خرڤەکرن، کۆمکرن.

واخ(Vax):پەیڤا سەرسوورمانێ یان ئافـــەرین گـــۆتنێ یە(وەی، وەی وەی) ـ ب راستی، ب دروستاهی.

واخـــواست(Vaxast): خـــوە نەرازیکرن ـ عـێب ل تشـتـەکی ڤـەدیتن ـ پرسـیـارکـرن ل پێناڤ ئاگەهداربوون لسەر کێماسی یان گونەها کەسەکی.

واخـــواهی(Vaxahî): بنێـــرە: (بازخواست).

واخوردن(Vaxorden): جحنین(بۆ نموونە کـەسەک یێ ل هیـڤیێ کـو ئاخـفـتنەکێ گـوه لێ ببت یان تشـتـەکی ببـینت و بەروڤـاژی وێ خەیالێ بۆ روی بدەت، ل ڤی دەمی ئەو کـەس ژ سـەرسـورمـانێ دێ جـحنت) ـ بێ بهـا بوون، بازارێ تشتەکی نەمان.

واخیدن(Vaxîden): ژ هەڤ جودا کرن.

وادادن(Vadaden): زڤـــراندن ـ رهاکـرن ـ جـودابوونا گـێـچێ ژ دیواری.

وادیان(Vadyan): رزیانک.

وادیج(Vadîc): سیـخمێت مێوا ـ هەر جـهێ کـو تری پێـڤـە بهـێـتـە هەلاویستن.

وار(Var): پاشگرەکە و ڤان ئانکویا ددت: «وەکی، مـینا»، بۆ نموونە: (دایـرەوار: وەکـی بـازنـەی) و «خـــودان، خـــاوەن»، بۆ نموونە: (ســوگـــوار: خـــودانێ تازیێ، بەلادیتی، خەمـهەلگر)، و «لایق، هێژا»، بۆ نموونە: (شاهوار: تشتێ باش و پڕ بهـا کـو هێـژا و لایـقی شـاهی بت) ـ جـار، دۆر، نورە، نوبەت، گەڕ، کەڕەت.

وارستە(Varestê): ئازاد، رەها.

وارغ(Varex): ئەو جه ژ جۆوێ کو ب بەرا و ئاخێ رێ لبەر چۆنا ئاڤێ هاتبـتـە گـرتن دا ئاڤ د مـشـارەکـا

دی یان جـۆوەکـا دی را بچت ـ کنف، وەریس ـ بەرک ـ بایێ کـو ب دەنگ ژ گەوریێ دەرکەڤت.

وارن(Varen): ئەنیشک.

وارو(Varû): سەرابن، دەرنشیڤ، نوخین ـ قولیپانک.

واروزدن(Varûzeden): قولیپانک ڤەدان.

واروک(Varûk): بالیل، بەهلیلک.

وارون(Varûn): سەرابن، دەرنشیڤ، نوخین ـ بێ ئیفلەح، پێ ب رەشک، بەش، کوڕ.

واره(Vare-ê): بنێرە: (وار)ـ هندەک جارا ژ بۆیی کـو صـفـەت بهێته گوهارتن بۆ ناڤی، دێ (واره) ل دویماهیا وی صفەتی ئێته زێدەکرن، وەکی: (گوشواره: گوهارک، گاهواره: لاندک).

وارهاندن(Varehanden): ئازادکرن، خلاس کرن، قورتالکرن، رزگارکرن.

وارهیدن(Varehîden): ئازادبوون، خلاس بوون، قورتالبوون، رزگاربوون.

واژگون(Vajgûn): سەرابن، سەرنوخین، دەرنشیڤ، قولپی.

واژون(Vajûn): بنێرە: (واژگون).

واژه(Vaje-ê): پەیڤ، ووشە، واژە.

واستدن(Vasêteden): دیسان ستاندن، گرتنەڤە.

واستریوش(Vastiryoş): جۆتیار.

واسرنگیدن(Vaserengîden): هێرش برن ـ ئاخفتنێن رەق و دژوار گۆتن(ئێک لسەر سەرێ یێ دی بکەتە هەوار و قێڕی)ـ ئینکارکرن.

واشامه(Vaşame): کەفینک، دەرسوک.

واشدن(Vaşuden): ڤەبوون ـ جودابوون ـ شی بوون، حەل بوون(حەلبوونا پرسیارەکێ).

واشنگ(Vaşeng): داهۆلقوتێ کو ل هەیڤا رەمەزانێ و ل دەمێ پاشیڤێ مرۆڤی هشیار دکەت ـ زێرەڤان، بەرپرسێ دەستەکا زێرەڤانا.

وافور(Vafûr): ئالاڤەکە کو تریاکچی بکار دئینن لدەمێ کێشانا تریاکێ.

واکردن(Vakerden): ڤەکرن ـ شیکرن، حەلکرن.

واکشیدن(Vakêşîden): کێشانەدەر.

واکوفتن(Vakûften): دو تشت لێکدان.

واگذاردن(Vaguzarden): تشتەک ئێخستنە د خزمەتا کەسەکی دا، تەسلیم کرن ـ رەهاکرن، ژێڤەبوون، بەلا خوە ژێڤەکرن.

واگرایی(Vagerayî): دویری، ژ هەڤ دویرکەتن.

واگردان(Vagerdan): دوبارە زڤراندنەڤە ـ سەروبن کرن ـ سەروژنوی حساب کرن.

واگویە(Vagûyê): دوبارە گۆتنەڤە.

واگیر(Vagîr): ڤەگر(ئێشا کو ژ ئێکی بچیتە ئێکێ دیتر).

وال(Val): نەهنگ ـ جۆرەکێ پەرۆکێ ئارمویشی یە.

والا(Vala): بلند، بالا ـ پایەبەرز، پایەبلند.

والاتر(Valater): بلندتر، بالاتر.

والاد(Valad): بان ـ گونبەد، قوببە ـ دیوار ـ قالب، کەلواش.

والادگر(Valadger): بەننا، دیواردانەر، ئاڤاهی چێکەر.

والان(Valan): دەستەکەکە ژ گیانەوەرێن دەریایی یێن ب مەمک ـ رزیانک.

والانە(Valane): برین(جرح).

والە(Vale): سەراب، لەیلان ـ جۆرەکێ پەروکێ ئارمویشی یە ـ گرین ـ ئیصرارکرن، رژدی ـ ب ئانکوییێن خوە یێن عەرەبی ژی د زمانێ فارسی دا لکارە کو ئەڤەنە: (عاشق، دل دۆڕای، کەسێ کو د دەردێ عەشقێ دا سەرگێژ و حەیران مابیت ـ خەمگین).

والیدن(Valîden): شین بوون، مەزن بوون، وەرارکرن، نەمووکرن.

وام(Vam): دەین، قەر.

واماندن(Vamanden): ڤەمان، پاشدەمان ـ وەستیان و ژ پیا کەتن.

وامخواە(Vamxwah): کەسێ کو داخوازێ ژ کەسەکی بکەت کو دەستگرتنێ ب دەین دگەل بکەت ـ کەسێ کو داخوازا دەینێ خوە ژ دەینداری بکەت.

وامدار(Vamdar): دەیندار، قەردار.

وامی(Vamî): دەیندار، قەردار ـ سست و بێ هێز، وەستیای.

وان(Van): ئـێـک ژ پـاشـگـرێـن خــاوەنداری و پارێزڤــانییێ یە و واتاییێن (وەک، مــینا ـ پارێزەر، پارێزڤان ـ خودانکەر) ددت.

وای(Vay): دەنـگـێ ئـاخ و ئـوف و وەی و واییێن کو ژ مرۆڤێن خەمدار یان نەخوەش دهێت.

وجب(Veceb): بهوست.

وجین(Vêcîn): ئادەکرن.

وچر(Veçer): فەتوا.

وچرگر(Veçerger): مفتی(کەسێ کو فەتوایێ ددەت).

وخ(Vex): پەیڤا سەرسوورمانێ و ئافـەرین گـۆتنێ یە لـدەمێ مـرۆڤ تشتەکێ جوان دبینت و خوەشییێ ژ وێ جــوانییێ دبەت. ئەڤ پەیڤــە پتـرتر دەبل دهێـتە بکارئینان(وخ وخ) و د کـوردی دا بەرامــبـەری: (وەی وەی، ئـەحــــــۆ، تـەه تـەه و......هتد)یە.

وخشور(Vexşûr): پێغەمبەر(بەس بۆ زەردەشت پێغەمبەری لکارە).

ور(Ver): پاشگرەکــە و ئانکوییێن (خـــودان ـ بجی هینەر)ددەت ـ کـنـار، ئـال، رەخ ــ پـەیـڤـــــــا مەرج(شرط)ی یە کو کورتکریا (و اگـر : و هەکەر)ە ـ جیێرپاندن یان ئەزموونەک بوو کو ل ئیرانا کەڤن دهاتە ئەنجــامــدان بۆ دیارکــرنا گــونەهکاری ژ بێ گــونەهی و ب رێکێن خوراندنا ئاڤا تێکەل کری ب کــبــریـتێ و دناڤ ئاگــری را بوراندنا وان کەسا.

ور(Vêr): پرپێژی.

وراج(Vêrrac): پرپێژ.

وراز(Vuraz): بەرازێ نێر.

وراغ(Verax): ئـاگــــر ـ رۆنـاهی و گوریا ئاگری.

ورپوشــــە(Verpûşê): عــــەبا ـ دەرسۆک، کەڤینک.

ورج(Verc): بها، قەدر، رێز.

ورجاوند(Vercavend): پایەبەرز، رێزدار.

ورجـــمند(Vercmend): رێزدار، هێژا، بهاگران.

ورخج(Verexc): پیس، قــرێژی، قــیــڤــارگــرتی ـ پیس، چەپەڵ، پویچــەمــرۆڤ، مــرۆڤێ چوننە، مرۆڤێ بێخێر.

وردان(Vêrdan): بەهلیلک، بالیل.

وردک(Verdek): کوزۆت و جهێزا بویکێ.

وردنه(Verdene): تیرۆک.

ورز(Verz): کارێ بەردەوام، کارێ لدویڤێک ـ کارێ چاندنێ.

ورزا(Verza): کێلانا ئەردی ب گایێ جۆتی.

ورزش(Verzêş): وەرزش.

وەرزشکار(Verzêşkar): کەسێ کو وەرزشێ دکەت، وەرزشڤان.

ورزکار(Verzkar): جۆتیار.

ورزگاو(Verzgav): گایێ جۆتی(گایێ نێر کو بۆ جۆتی مفا ژێ دهێتە وەرگرتن).

ورزگر(Verzger): جۆتیار.

ورزگن(Verzgen): گۆزک، گۆزکێ پری ئاڤ.

ورزم(Verezm): ئاگر ـ گوریا ئاگری ـ تێهن و گەرماتیا ئاگری.

ورزنده(Verzendê): وەرزشکەر، وەرزشڤان.

ورزیدن(Verzîden): وەرزش کرن ـ کارکرن، لدویڤێک کارکرن ـ سەعی کرن، خوە واستاندن.

ورزیده(Verzîdê): وەرزش کری، ب هێز ـ ب دەستڤەئینای.

ورس(Vers): دارێ کو دکەنە د دفنا حێشترێ ڕا.

ورس(Verês): وەریس ـ کنف.

ورساز(Versaz): گەنجێ دەلال و کەشخە.

ورستاد(Verestad): حەقدەستێ رۆژانە ـ مۆچێ هەیڤانە، دەرمالە.

ورسیج(Versîc): دەرازینک.

ورشتاد(Vereştad): بنێرە: (ورستاد).

ورشکست(Verşêkest): دۆڕای، خوسارەتبووی.

ورشکستن(Verşêkesten): دۆڕاندن، خوسارەتبوون، زیان ڤێکەفتن، پاشدەمان د کارێ بازرگانی دا.

ورغ(Verx): سکر(سکرێ بچویک کو ژ دار و بەر و ئاخ و گیای لسەر رێیا ئاڤێ بهێتە دانان) ـ رۆناکی، رۆناهیاتی.

ورغلانیدن(Verxelanîden): پالدان(تەحریک کرن).

ورکاک(Verkak): تەیرێ کەلەخا.

ورگوش(Vergûş): گوهارک.

ورم(Verm): هش و بیر ـ ژ بەر(حفظ).

ورمالیدن(Vermalîden): دەهمەن هلدان، دەلنگ هلدان،

هـچـک هـلـدان ــ دڕکـــــــەیـە ژ (رەڤین)ێ.

ورنا(Vurna): گـەنج، جـەحـێل، تۆلاز.

ورواره(Vervare): ژۆر، ژۆرێـــت هاڤینی.

وروت(Vurût): قـــــــەهـریـن، تویرەبوون.

وروغ(Vurûx): بایێ کـو ب دەنگ ژ گـەوریێ دەردکـەڤت ـ تاریاتی، رەشاتی.

ورهمین(Verhemîn): نانێ کـو ژ ئارێ گـەنم و جـەهی دناڤـێکدا هاتبتە چێکرن.

وریب(Vurîb): خوەهر، کەج.

وریز(Verîz): سـتـورک، جـۆرەکێ ستورکێ یە.

وز(Vêz): دەنگێ پێشی و مێشا.

وزغ(Vezex): بەق.

وزیدن(Vezîden): لڤـینا هەوای، هاتنا بای.

وژولیـدن(Vêjûlîden): پەریشـان بوون، چرمسین، تێکچوون.

وژه(Veje): بهوست.

وستا(Vesta): ئاڤێستا.

وستاخ(Vustax): نەترس، دلێر ـ بێ ئەدەب، ئەدەب سز. هەروەسا پەیڤێن (گستاخ، بستاخ، استاخ، اوستاخ و بیستاخ) ژی لکارن.

وسه(Vese): گۆپال.

وش(Veş): پاشگرەکـە و ئانکوا (وەک، وەکـــی) ددت، وەکـــی: (شیروش: وەکی شێری ـ پریوش: وەکی پریا) ـ قەلپیشکێ پەمبی ـ خـــوەش ـ باش، قـــەنج ـ دەلال، جوان ـ هەلبژارتی.

وشت(Veşt): باش، قەنج.

وشتن(Veşten): زڤـــڕین(لدۆر تشـتـەکی زڤـڕین) ـ رەقـسین، سەماکرن.

وشکردن(Veşkerden): چالاکی کرن، کارەک ب باشی بجهـ ئینان.

وشکول(Veşkûl): زەلامێ چست و چەلەنگ.

وشکولیـــدن(Veşkûlîden): ب چالاکیبا رابوون، چەلەنگی کرن.

وشگون(Vêşgûn): قورینجک.

وشم(Veşm): هلم.

وشن(Veşen): باران ـ بەفر.

وشی(Veşî): پەڕۆکێ ئارمـــویشی یێ رەنگین(دیبا و اطلس).

وشینه(Veşîne): زری و کومزری.

وغست(Vexest): خوەیا، ئاشکەرا.

وغستن(Vexesten): خوەیاکرن، ئاشکەراکرن، دەرەهیکرن.

وغوغ(Vexvex): دەنگێ رەوینا سەی ـ دەنگێ بەقێ.

وغیش(Vexîş): زێدە، گەلەک، فراوان، مشە ـ بیش، جهێ کو مشە قەرام لێ بت.

وک(Vek): بەق.

ول(Vêl): رەها، ئازاد، سەربخوە.

ولانە(Velane): برین(جرح).

ولرم(Vêlerm): تێهن شیر.

ولغونە(Vulxûne): سۆراڤ.

ولگرد(Vêlgerd): فەلیتە، کۆلانی.

ولنگار(Vêlengar): بێ هەڤسار، سەربەردای.

ولو(Vêluw): رەها، ئازاد، سەربخوە ـ ژێک بژاله، پەلاتە.

ولی(Velî): لێ، لێ بەلێ، بەلێ پا، بەس.

ونج(Venc): چویچک.

وندیداد(Vendîdad): پشکەکە ژ پەرتوکا ئاڤێستایێ.

ونگ(Veng): دەنگێ گریێ بچویکا ـ ڤاله، خالی ـ دەست ڤاله، مفلس.

وننگ(Veneng): چەق یان شاکێت دارمێوێ.

وە(Veh): وەه، پەح(پەیڤا سەرسوورمانێ یە لدەمێ تشتەکێ جوان یان سەیر دهێتە دیتن).

وە(Vêh): باش، قەنج.

وهنگ(Veheng): هەچک (دارکەکێ دو چەقە کو چەقەک ژ یێ دیتر درێژترە و ئالیێ درێژتر ب وەریسی ڤە دهێتە بەندکرن و بۆ گرێدانا باری دهێتە بکارئینان. نوکە شوینا وی هەچکی، خەلەکێن ئاسنی بکار دهێن.) ـ فرا ئاڤێ، قورچا ئاڤێ.

وهیزک(Vehîzek): بنێرە: (بهیزک).

وی(Vey-Vêy): ئەو، وی، جیناڤێ کت بۆ سێیەم کەسێ نه ئامادە، وەکی: (وی آمد: ئەو هات ـ وی گفت: وی گۆت).

وی(Vey): چەنداتی ـ زێدەکرنا تشتەکی ب چەند جارکی، وەکی:(دە وی: دەه بەرامبەر، دەه جار هند) یان:(وی کردە است:

یێ زێده بووی.) ـ پەیڤا مخابنییێ یە (وەی، وای، ئاخ و......هتد).

ویار(Viyar): مەهبیران، ئەو حالەتە کو دەمێ ژنکا ب حال، دلێ وێ دچیتە هندەک جۆرێن خوارنا و ژ هندەکێن دی رەش دبیت.

وید(Vîd): کێم، پچەک، هندک ـ بەرزە، هندا، ون.

ویر(Vîr): هش و بیر ـ فەهم ـ زێمار، نالین ـ فریاد، قێری.

ویرا(Vîra): زیرەک، کەسێ کو هزر و بیرێن وی باش کار دکەن.

ویراستن(Vîrasten): رێکخستن، تەرتیفکرن.

ویران(Vîran): وێران، خراب، کاڤل.

ویژە(Vîjê): تایبەت.

ویل(Vîl): سەرکەفتن ـ دەستپێشخەری و تشتەک بدەستڤە ئینان.

ویلان(Veylan): سەرگەردان، حەیران ـ دەربەدەر، ئاوارە ـ پەریشان، تێکچۆی.

ویلە(Vîle): دەنگ و دۆر، قێری، دەنگێ بلند.

ه(Ha): تیـپـا سـیـه و ئێکێ یه ژ ئەلفابێـیا زمـانێ فـارسی و ب دو رەنگایه: (ه)یا کـو ل دەسـتـپێـک، نیـڤـەک و دویماهیـا پەیڤـا دهێت و بلێڤ ژی دبت، وەکی: (هر ـ شهر ـ گاه)، و (ه)یا کـو بلێڤ نەبت و تنێ ل دویماهیــا هندەک پەیڤــا دهـێـت، وەکـی: (بـنـده، خـنـده، زنده).

ها(Ha): پەیڤا بەرسڤ دانێ یه (ها، هـۆ، ئـا، ئـۆ، بـەلـێ، چـی یـه و......هتـد) ـ نیـشـانا کـۆمێ یه د تشــتــێن بێ گــیــان دا، وەکی: (خانەها، چوبها، سنگها).

هاج(Hac): سەرسوورمای، حەیران. (هاج و واج)بهەڤره پتر لکاره.

هاچه(Haçe): دارەکێ دوچەقـه کـو وەک پالپــشت دادننه بن چەقــێن دارێ داکو نەچەمیێت.

هادوری(Hadûrî): خـوازخـوازۆک، گەدا، گەدایێ زک ئێش کو زوی ب زوی ژ مـرۆڤی ڤـەنەبیت و داخـوازا خوه بکەته چیرۆک و هەر بێژیت و بێژیتەڤه ـ مرۆڤێن بێ سەروچاڤ، بێخێر.

هار(Har): رستکا مراری یان لەعل و یاقـوبت و تشـتێن ژ ڤی رەنگی، گەردەنی ـ سـتـۆ، موهرکێت سـتـۆی ـ هەر تشـتـێن کـو رێکخـسـتی و تەرتیفکری هاتبنه رێزکرن.

هاژ(Haj): بنێرە: (هاج).

هاژیدن(Hajîden): سـەرسوورمـای بوون، حـەیـیـرین ـ وەسـتـیـان، بێچاره بوون ـ گرین.

هاس(Has): کــورتکریا پەیڤــا (هراس)، ئانکو: ترس، سـەهم ـ دیسان، هەروەسا.

هـاک(Hak): تـۆڤ ـــ هـێـکـا

مریشکێ.

هال(Hal): قـەرار، ئارام، بێهن فرەهی.

هالو(Halû): زوی باوەر، دل سافی، دلپاک.

هالە(Hale): پویچەمرۆڤ، فتنەچی.

هامون(Hamûn): دەشت، ئەردێ ڕاست.

هامی(Hamî): حەیران، سەرگەردان.

هان(Han): پەیڤا تەمبیکرن و ئاگەهدارکرنێ یە، د کوردی دا بەرامبەری (نهێ)یە، هەروەکی دبێژین: (نهێ هەگەر تو جارەکا دی هۆ بکەیەهە......!).

هاون(Haven): هاون. هەروەسا (کابیلە) ژی لکارە.

های(Hay): پەیڤا گازیکرنێ یە(هۆی، ئوهۆی و......هتد) ـ پەیڤا مخابنییێ یە(ئاخ، ئۆف.....هتد).

های های(Hay hay): دەنگێ گری و زێمارێ یە.

های هوی(Hay hûy): دەنگ و دۆر، هۆسە و قەرەبالغ(د جڤاتێن ب کەیف و خوەشی دا).

هباک(Hebak): ڕاستکا سەری.

هبر(Heber): کێم و ئەداڤا برینێ.

هبک(Hebk-bek): کەفا دەستی، نیڤا دەستی.

هج(Hec): ڕاست ڕاوەستیای، لسەر پێ ڕاوەستیای، هەر تشتەکێ کو د ئەردی ڕا هاتبتە چکلاندن و ڕاست ڕاوەستیای بت، وەکی: (ئالا و رم و......هتد).

هجاور(Hecaver): کۆمەکا مرۆڤا، دەستەکەکا مرۆڤا.

هجدە(Hêcde): هژمارا هەژدە(١٨). هەروەسا (هیجدە، هشتدە، هشدە، هژدە) ژی لکارن.

هچە(Heçe): بنێرە: (هاچە).

هدنگ(Hedeng): هەسپێ سپی.

هدە(Hude): ڕاست و دروست ـ حەق ـ سوود و مفا.

هر(Her): هەمی، لسەرێک.

هر(Hêr): ئاخفتنەکە کو لدەمێ هاژۆتنا کەسەکی یان گیانەوەرا دهێتە گۆتن.

هرا(Herra): دەنگ و هەرا، دەنگ و قێریێن ترسناک ـ دەنگێ گیانەوەرێ درندە.

هراس(Heras): ترس، سەهم.

هراسناک(Herasnak): ترسناک، ب سەهم.

هراسە(Herase): هەلامەت.

هراسیدن(Herasîden): ترسیان.

هراسیدە(Herasîdê): ترسیای، ترساندی.

هراش(Heraş): دلڕابوون، هلاڤێتن.

هرجایی(Hercayî): ئاوارە ـ عەتارک ـ فەلیتە، کۆلانی.

هرز(Herz): بێهودە، بێ مفا ـ بێ شۆل، بێ کار.

هرس(Hers): بانێ خانی ـ نیرە یان کاریتێن کو د بانێ خانی دا دهێنە بکارئینان.

هرس(Heres): کەزاخە.

هرشە(Herşe): دارئالینک(هەر گیایەکێ کو خوە لدۆر دارێ بئالینت).

هرکارە(Herkare): مەنجەلا کو ژ بەری هاتبیتە چێکرن ـ یێ کو مایێ خوە د هەمی کاران بکەت و شارەزایی د وان کاران دا هەبیت ـ پیلک، قاسد ـ جەهسیس.

هرگز(Hergêz): هەرگیز، ئەبەد، قەد ـ هەردەم.

هرم(Hurm): گەرمها ئاگری، گوڕیا ئاگری.

هرماس(Hurmas): شەیتان، ئەهریمەن.

هرمز(Hurmuz): ئاهورامەزدا ـ ناڤێ ستێرا موشتەری یە ـ ناڤێ رۆژا ئێکێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی ـ ناڤێ رۆژا پێنجشەمبی یە.

هرو(Herv): دلێر، نەترس ـ کەلە.

هروانە(Hervane): نەخوەشخانە ـ جهێ کو مرۆڤێن شێت لێ دهێنە چارەسەرکرن و خودانکرن ـ ئەشکەنجە ـ جهێ ئەشکەنجەدانێ.

هروهل(Hervehel): تیڤکلێ کونجی یا پشتی کو دوهنێ وان ژێ هاتبیتە گرتن.

هرە(Hurre): قۆن، کۆنا قۆنێ ـ جۆرە گیایەکێ ژەهراوی یە کو لناڤ زەڤی یێن گەنم و جەهی شین دبت.

هرهر(Hêrhêr): حیل حیل(دەنگێ کەنیێ بلند).

هرهری(Herherî): بێ ئیمان، بێ باوەر.

هرهفت(Herheft): پێدڤیاتیێت

جوانکاریێن ژنکا کو د کەڤن دا ژ هەفت تشـــتـــان پێک دهاتن، وەکی: (سۆراڤ، سپیاڤ، خەنا، کلێ چاڤا و......هتد).

هریمن(Herîmen): کـــورتکریا پەیڤا (اهریمن): ئەهریمەن.

هرین(Hurîn): دەنگێن ترسناک، دەنگێ گیانەوەرێن درندە.

هزار(Hezar): بلبل، هزار ـ هژمارا هزار(۱۰۰۰).

هزارپا(Hezarpa): زیڤزیڤە.

هزارتابە(Hezartabe): دڕکـەیە ژ هەتاڤێ، رۆژ.

هزارچشـــمـــە(Hezar çêşmê): سەرەتان، پەنجەشێر، ئێشا پیس ـ قونێر.

هزاردســـتـــان(Hezardestan): بلبل، هزار.

هزارمیخ(Hezar mîx): دڕکەیە ژ جلکێن زڤر و جلکێ دەرویشا کو جـهێ دریار و پنیـا زێدە لســەر هەبت ـ دڕکـەیە ژ ئەســمـانێ پڕ ستێر.

هزارە(Hezare): هزارە(هزارا ئێکێ و هزارا دووێ و......هتد)ـ هزارەمین ـ رێ و رەسـمێن کو ب هلکەفتا زندیکرنا هزارەمین سـالا بوون یان مرنا کەسەکی دهێنە کرن.

هزاک(Hezak): هەبلە، نەزان ـ کەسێ کو زوی فێل لێ بهێنە کرن و بهێتە خاپاندن.

هزبر(Huzebr): زیرەک، چەلەنگ ـ دلێر، ئازا.

هزد(Hezed): سەقاڤ.

هزوارش(Huzvarêş): شـرۆڤـە و تەفسیر ـ بلێڤکرنا پەیڤەکێ نە ب وی رەنگێ کو هاتیە نڤیسین، بۆ نموونە؛ پەهلەڤـیـا دەمێ پەیڤـا (جلتـا) یان (ملکا)یێن ئارامی دکـەفـتـە بەرچاڤـێن وان، هەر ئێکسـەر دا هەڤـواتایا وان یا پەهلەڤی بلێڤ کـەن و بێـژن: (پوست) و (شاە).

هزینە(Hezîne): هەزینە، خەرجی.

هژهار(Hejhar): ددانەکێ زێدەیە کو د دەڤێ هەسپی دا دەردکەڤت و تا نەهێتە هلکێشان نەشێت ئالفی بخۆت.

هژیر(Hejîr): زیرەک ـ هشـیـار ـ لایق، هێـژا. هەروەسا (هجیر و خجیر) ژی لکارن.

هست(Hest): هەبوون(وجـــود ـ

موجود).

هستە(Hestê): بەرکێ فێڤیێن وەکی مژمژە و خوخ و حولیک و......هتد ـ پارچا ناوەندی یا ئەتومێ ـ د زاراوێ فیزیۆلۆژی دا تشتەکێ خڕ و گروڤرە کو دکەڤتە د ناڤ سیتوپلاسمێ دا.

هسر(Heser): قەڕاسە، بەستی.

هسک(Hesek): ملهێب.

هشپلک(Huşpulek): فیتی (دەنگێ فیتیا).

هشت(Heşt): هژمار هەشت(٨).

هشتاد(Heştad): هژمار هەشتێ(٨٠).

هشتصد(Heştsed): هژمار هەشسەد(٨٠٠).

هشتم(Heştum): هەشتەم، تشتێ کو کەفتبیتە د پلەیا هەشتێ دا.

هشتن(Hêşten): هێلان.

هشدار(Huşdar): پەیڤا هوشداریێ یە، هەروەکی دبێژن: ئاگەهداربە، هشیار بە.

هشنگ(Heşeng): بێ سەروچاڤ، بێخێر، پویچ.

هشوار(Huşvar): هشدار، هشیار.

هشومند(Huşûmend): ژیر، عاقل، هوشیار، هوشمەند. هەروەسا (هوشیار، هشیوار، هوشمند و باهوش) ژی لکارن.

هفت(Heft): هژمار حەفت(٧).

هفت آباء(Heft aba'i): دڕکەیە ژ هەفت ئەسمانا. هەروەسا ناڤێن (هفت اورنگ، هفت ایوان، هفت بام، هفت بناء، هفت بنیان، هفت پرگار، هفت پوست، هفت خضراء، هفت سقف، هفت طارم و هفت طبق) ژی لکارن.

هفتاد(Heftad): هژمار حەفتێ(٧٠).

هفت تیر(Heft tîr): دەبانجا کو هەفت گوللا دخۆت.

هفت جوش(Heft cûş): ئاسنەکێ گەلەک رەقە کو ژ تێکهلکرنا هەفت کەرەستێن دی پێن ئاسنی پێک دهێت. (طالیقون) ژی لکارە ـ دڕکەیە ژ مرۆڤێ ب تاقەت و تەحەمل.

هفت سین(Heft sîn): سوفرەکە کو لدەمێ نوی بوونا سالێ دهێتە دانان و هەفت رەنگە خواردەمەنیا لسەر دادنن ب مەرجەکی کو تیپا دەستپێکێ یا هەر هەفت

خواردەمەنیان ب پیتا (س) دەست پێ بکەت؛ وەکی: (سیر، سرکە، سیب، سماق، سمنو، سنجد، سبزی) و خوە ب وێ چەندە دلخوەش دکن کو دێ بڤێ چەندێ سلامەتی و خوەشبەختی قەست کەتێ. بۆ زانین بەری ئیسلامێ لشوینا تیپا (س)، تیپا (ش) لکار بوو، لێ ژ بەر بیر و باوەرێن ئیسلامەتیێ و حەرامبوونا (شەراب)ێ د ئۆلێ ئیسلامێ دا، سوفرا حەفت شین گوهارتن ب سوفرا حەفت سین، داکو (شەراب) لسەر سوفرێ نەهێتە دانان.

هفتصد(Heftsed): هژمارا حەفتسەد(٧٠٠).

هفته(Heftê): حەفتی(اسبوع) ـ حەفتیک.

هفده(Hefde): هژمار هەڤدە(١٧).

هفهف(Hefhef): حەفحەف(دەنگێ سەی).

هکچه(Hukçe): ئیسک.

هکک(Hukek): ئیسک.

هکل(Hukel): کڤارک.

هکهک(Hukhuk): ئیسک ـ کزگریوک.

هگرز(Hegêrz): هەرگیز، چو دەمەکی، ئەبەد.

هلا(Hela): پەیڤا گازیکرنێ یە(ئەی، یا) ـ پەیڤا تەنبیهـ کرنێ یە(نهێ).

هلاشم(Helaşem): هەر تشتەکێ نەباش و کرێت و بێخێر. (لهاشم) ژی لکارە.

هلاکت(Helaket): ئەڤ پەیڤە ژ پەیڤا (هلاک) یا عەرەبی هاتیە چێکرن و د زمانێ عەرەبی بخوە دا نینە، ئانکو: پویچ بوون، نەمان، هیلاک بوون.

هلالوش(Helalûş): فتنە، شورش و سەرهلدان.

هلک(Hulek): ئالاڤەکێ مینا سینیکا ترازیێ یە کو د مەنجەنیقێ دا بکار هاتیە و بەر دکرنە د نیڤا وێ «هلک»ێ دا و دهاڤێتنە نەیاری.

هلو(Hulû): خۆخ.

هله(Hele): بنێرە: (هلا).

هله(Hêlê): بهێلە، ژێ بگەرهە، دەست ژێ بەردە.

هلیدن(Hêlîden): هێلان، دەست ژێ بەردان.

هم(Hem): هەڤ؛ پێشگرەکە و واتایێن (وەکهەڤی، هەڤکاری و شریکاتییێ) ددەت، وەکی: (همسایە: جیران، همکار: هەڤکار، همراە: هەڤرێ، همدم: هەڤدەم، هەڤال) ـ وەک پێشگر دگەل هندەک پەیڤێن عەرەبی ژی دهێت؛ وەکی: (همسفر، همصورت و......هتد) ـ هەم، وەکی: (هەم ئەڤە و هەم ژی ئەڤێ دی) ـ ژی، وەکی: (ئەو ژی هات).

هما(Huma): هوما، فرندەکێ چیڤانۆکی یە.

همار(Hemar): ئامار ـ هژمار ـ حیساب.

همال(Hemal): هەڤتا، هەڤال ـ وەکی، مینا.

همانند(Hemanend): وەکهەڤ ـ وەکی، هەروەکی.

همایون(Humayûn): پیرۆز، مبارەک ـ ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە.

همباز(Hembaz): هەڤال، شریک، هەڤتا.

همبازی(Hembazî): کەسێ کو دگەل کەسەکێ دی یاریا بکەت.

هم بالا(Hem bala): تەمەت هەڤ، ئێک بەژن، هندی ئێک.

همباور(Hembaver): هەڤبیر، هەڤ باوەر.

هم بند(Hem bend): پێکڤە گرێدای.

همتا(Hemta): هەڤتا، هەڤال، شریک ـ وەکی، مینا ـ هەڤڕین ـ بەرابەر، ئێکسان.

همچنان(Hemçunan): هەروەسا ـ وەکی وی.

همچنین(Hemçunîn): هەرهوسا ـ وەکی ڤی.

همچو(Hemço): وەکی، مینا، شتی.

همگی(Hemêgî): ب هەڤرە، تەڤایی.

هملخت(Hemlext): پێلاڤ.

هموار(Hemvar): راست(ئەردێ راست).

همواره(Hemvarê): هەردەم، بەردەوام ـ لدویڤێک. هەروەسا پەیڤێن (همار، همارە، همارا، هاموار و هاموارە) ژی لکارن.

همه(Hemê): هەمی، تەڤایی.

همەدان(Hemêdan): هەمی تشت

زان، زێدە ئاگەهدار.

همی(Hemî): ئەڤە ـ هەرهوسا ـ هەردەم، هەمیشە ـ هەگەر لسەرێ کارێ رابردۆ بهێت، ئەو نیشانە ژ بەردەوامیا کاری، وەکی: (همی رفت: دچۆ. همی گفت: دگۆت.) ـ هەروەسا لسەرێ کارێ نهۆ و کارێ فەرمان ژی دهێت، وەکی: (همی رود: یێ دچت. همی رو: هەرە.).

همیان(Hemyan): هنبان، کیسێ پارا.

همیشه(Hemîşê): هەردەم، هەمیشە.

هنانده(Henayendê): کارتێکەر (مؤثر).

هناییدن(Henayîden): کارتێکرن.

هنجار(Hencar): رێ، رێباز ـ رێ و رەسم ـ رێکا راست، جادده ـ تەرز و شێواز ـ شەنگستە.

هنجام(Hencam): تەمبەل، کەدوەر، کەسلان.

هنجیدن(Hencîden): کێشانەدەر.

هند(Hend): بنێرە: (هنجار).

هندوانه(Hênduvane): وەکی هندی یا ـ زەبەش، شتی.

هنر(Huner): هونەر ـ پیشە ـ کارەکی بەرچاڤ.

هنرپرداز(Hunerperdaz): هونەرمەند.

هنرپیشه(Hunerpîşê): هونەرمەند(هونەرمەندێ شێوەکاری و موزیکی و شانۆ و سینەمایێ).

هنرمند(Hunermend): هونەرمەند. هەروەسا (هنرور، هنرپرور، باهنر، هنری) ژی لکارن.

هنگ(Heng): زاخ، هێز ـ قەدر، قیمەت، بها(بۆ مرۆڤێ خودان قەدر و قیمەت و بها دهێتە گۆتن)ـ دەستەک، گرۆپ ـ مللەت ـ هۆز ـ سوپا.

هنگار(Hengar): لەزاتی، توند و سرتی.

هنگام(He- êngam): دەم، وەخت، زەمان.

هنگامه(Hengame): هنگامە، دەنگودۆر ـ وەخت، زەمان، دەم.

هنگفت(Henguft): مەزن، گر، ب کەلەخ ـ زێدە، گەلەک، مشە.

هنوز(Henûz): هێشتا، هەتا نۆکە. هەروەسا پەیڤێن (نوز، هنیز، هنی) ژی لکارن.

هواپیما(Hevapêyma): فرۆکە،

بالەفڕ، تەیارە.

هوار(Hevar): هەڕفتە، کاڤل.

هواری(Hevarî): خیڤەتا مەزن.

هوازی(Hevazî): هەر زیندەوەرێ کو ب هەوای بژیت ـ ژ نشکەکیڤە.

هوبە(Hûbe): مل، شان.

هوتن(Hûten): خـــوەش قـــەد و قامەت، بەژن و بال دەلال.

هود(Hûd): جـــوهی(یـهـــودي)ـ تۆبەکەر ـ ناڤێ پێغەمبەرەکی یە ـ پویش و پەلەخێ کو ئاگر پێ بهێتە هلکرن ـ قەمیای.

هودر(Hûder): کرێت و بێخێر.

هودە(Hûde): سود، مفا، قازانج ـ راست، دروست.

هور(Hûr): خـــۆر، تاڤ، هەتاڤ. هەروەســا(خــور، خــورشــیــد، هوررخش، هورشـیـد)ژی لکارن ـ شەنس، بەخت.

هورمزد(Hormezd): ئاهورامەزدا.

هوش(Hûş): هش، عـەقل، هەست ـ زیرەکی، چەلەنگی ـ گیان، جان ـ مرن، مەرگ.

هوشـمند(Hûşmend): هشـیـار، زیرەک، ژیر، عاقل.

هشـــیــــار(Huşyar): بنێـــرە: (هوشمند).

هوشیدر(Huşîder): ئێکە ژ ناڤێن خودایێ بێ هەڤتا.

هـولـنـاک(Holnak): تـرسـنـاک، ب سەهم.

هولە(Holê- e): خاولی.

هولی(Holî): جـانـی هەسـپـێ کـو هێشتا نەهاتبیتە زین کرن ـ ئێک ژ جەژنێن هندی یا کو ل دەستپێکا وەرزێ بهارێ دهێتەکرن.

هوو(Hevû): هەوی(دو ژن کـــو ب مـــێـــرەکی بن، هەردو ژن دبنە هەوییێن هەڤدو). هەروەسـا ناڤێن (بناغ، بناج، بنانج، بنانچە، بنج، هـمـشـــوی، آسنی، آمـــوسنی و وشنی) ژی لکارن.

هوی(Hoy): هۆی(پەیڤا هشـداردان و ترساندن و مخابنییێ یە)ـ ترس، سەهم ـ بێهن، نەفەس ـ ئاخینک.

هویچ(Hevîç): گێزەر.

هوید(Hevîd): پارچەکا تەحـتـی یە کو لدۆرماندۆری پشـتـا حێشـترێ دهێـتـەدانان ـ زینا کـو ژ تەحـتـی هاتبیتە چێکرن.

هــویــدا(Huveyda): پــەیــدا، ئەشکەرا، خویا.

هی(He- êy): هێی (پەیڤا هشداردان و ئاگەهدارکرنێ یە)ـ لدەمێ ئافەرین گۆتنێ ژی دهێتە گۆتن ـ هەروەسا پەیڤا تەهدیدکرن و ترساندنێ یە ژی.

هیاهو(Heyahû): غەوغا، شەڕ و شەڕەدەڤ، دەنگ و دۆر و هۆسە و قەرەبالغ.

هیـپی(Hîpî): ژ پەیڤا (Hip) یا ئنگلیزی هاتیە وەرگرتن کو د زمانێ ئنگلیزی دا ئانکو پەریشانی و تێکچوون و حالەتێ مالیخولیایی یە، لێ نهو ل ئیرانێ بۆ هندەک گەنجا دهێتە بکارئینان کو سەر و ریهێن خوە بەرددەن و جلکێن نێزیکی یێن ژنکا دکەنە بەرخوە و کارێ خوە بەس یێ کری عەشق و ئەڤین.

هیچ(Hîç): هیچ، چونە ـ بێهودە ـ کێم، پچەک. هەروەسا (ایچ و هیش) ژی لکارن.

هیـچکارە(Hîçkarê): کەدوەر، کەسێ کو ب کێر چو کارەکی نەئێت.

هید(Heyd): ملهێب.

هیدخ(Heydex): هەسپێ گەنج و توند و سرت ـ هەسپێ کو هەڤۆتکرنا وی ب زەحمەت بت ـ هەسپێ شەری. هەروەسا (هیدج و بیدخ) ژی لکارن.

هیربد(Hîrbed): پێشەوایێ ئۆلی ـ مامۆستایێ زانستێن دینی و قازیێ زەردەشتی ـ بۆ وان مۆبەدا دهاتە گۆتن کو ژ بلی موبەدیێ وەک مامۆستا ب فێرکرنا قوتابیان ژی رادبوون.

هیـز(Hîz): سەرژنک ـ نێرامێ ـ خرابکار ـ بێ شەرم.

هیـزم(Hêyzum): دار و چقێن هشک کو بکێر سۆتنێ بهێن.

هیش(Hîş): بنێرە: (هیچ).

هیگر(Heyger): هەسپێ کو رەنگێ وی سۆرێ بناڤ رەشی ڤە چۆی بیت.

هیمە(Hîme): بنێرە: (هیزم).

هین(Hîn): ئەڤ، ئەڤە ـ پەیڤا ترساندن و هوشداردانێ بهەڤرەیە، وەکی دبێژن (نهێ!).

هیون(Heyûn): حێشتر، حێشترێ کو توند بچیت، حێشترێ مەزن ـ بۆ هەسپی ژی دهێتە گۆتن.

ی(Ya): تیـپـا سـیـه و دووێ و دوماهیێ یە ژ ئەلفابێـیـا زمـانێ فارسی و ب دو رەنگایە؛ مەعروف و مەجهول. هندی «ی» مەعروفە، دبێـژنە وێ «ی» یا کـو ب تمامـەتی دهێتە بلێڤکرن، وەکی: (بیخ، تیر، پـیـش، ریـش) و هـنـدی «ی» مەجهولە، ئەو «ی»یە یا کو وەکی کـەسـرەیەکـا تێـر و تژی دهێـتـە بلێڤکرن، وەکی: (دلیر، شمشیر)، بەلاّم ئەڤـرۆکـە چو جـیـاوازی نەهێلاینە د ناڤبەرا هەردو «ی»ان دا و هـەردویـان ب ئـێـک ئـاوا لێـڤـدکن. هەروەسـا ئەڤ تیـپـە لداوییـا هندەک پەیڤـان دهێت و رەنگێن خـوە هەنە: «ی» ژێدەری، وەکی: (دوسـتی، دشـمنی)، «ی» نسبـەت پێدانێ، وەکی: (تهرانی، شـیـرازی)، «ی» نەنیـاس کـو نیشانە ب کەسەک یان تشتـەکی نەدیـار، وەکی: (مــــردی، زنـی، سنگی، کـتـابی)، «ی» جـیناڤی، وەکی: (رفــــتی، دیدی، بردی)، «ی» زێدە کـو دکەڤـتـە ناڤـبـەرا دو پەیڤان و هەروەسا دکەڤتە داوییا وان پەیڤـێن کـو ب (ا، و) دهێنە بدوماهی ئینان، وەکی: (بوی گل، نوای بلبل) و «ی» بەردەوامـیێ، وەکی: (رفتنی، گفتنی).

یا(Ya): پەیڤـا پێکڤـەگـرێدانێ یە (یان، ئان).

یاب(Yab): فـەرمـانە ب ڤـەدیتنێ، ئـانکو: ڤــەبینە ـ پویچ بووی، نەمـای ـ بێـهـودە، بێ مـفـا، بکێرنەهاتی.

یـابـر(Yabêr): ئـاڤ و ئـەرد یـان گوندێ کو پاشای داباڤ کەسەکی ژ بۆیی کو خوە پێ بخودان کەت.

یابش(Yabêş): پەیدا بوون.
یابندە(Yabendê): پەیداکەر.
یابو(Yabû): هەسـپێ دوقـۆر، هەسپێ کو نە ژ نەژادەکێ رەسەن بت، هەسـپێ باری، هەسـپێ بارهلگر.
یابیـدن(Yabîden): پەیداکـرن ـ بدەستڤەئینان.
یاختن(Yaxten): کـێـشـانەدەر، ئینانەدەر(وەکی شیـر ژ کـاڤـلانی ئینانەدەر).
یاد(Yad): بیر، یاد.
یادآمدن(Yad ameden): بیرهاتن.
یـادآوردن(Yad averden): ب بیرئینانەڤە.
یادبـود(Yadbûd): یـادگـاری، پێـشکێـشکرنا تشـتـەکی وەک بیـرهـاتـن بۆ کـەسـەکێ دی ـ بیـرئینانەڤـە(رێ ورەسـمێن کـو ل بیـرهاتنا کـەسـەکی بهـێنە ئەنجامدان).
یاددادن(Yad daden): نیشادان، فێرکرن.
یـادداشـتن(Yad daşten): ژ بەربوون(حفظ)، ئاگەهداربوون.
یادکـردن(Yad kerden): بیـریا کەسەکی کرن.
یـادگـار(Yadgar): بنـێـرە: (یادبود).
یـادگـرفتن(Yad gêrêften): فێربوون، عەلمین.
یادە(Yade): بیـر(هزر و بیـر)ـ بەرتیل(رشوة).
یار(Yar): دوست، هەڤال، هەڤدەم ـ یار، خـوەشـتـڤی، ئەڤـیندار ـ هاریکار ـ وەکی، شتی، مینا.
یارا(Yara): هێز ـ وێریان.
یارایی(Yarayî): هێزداری، دلێری ـ بوێری، نەترسی.
یـاررس(Yar res): هـاریـکـەر، هاریکار.
یارستن(Yaresten): شـیـان، ژ دەرحەق دەرکەتن.
یارک(Yarek): کـورتکریا پەیڤـا (یار) ئانکو: یارک(دەمێ دبێژین: یارکێ وێ)ـ یارا بچویک ـ هەڤال بچویک.
یارگی(Yaregî): بنێرە: (یارایی) ـ دەلیڤە.
یارمند(Yarmend): هاریکەر ـ یار، دوست.
یارو(Yarû): کورتکریا پەیڤا (یار:

دوست، هەڤـال)ـ نیـشـانە ب کەسەکی کو نەڤێن ناڤێ وی بینن.

یاره(Yare): بازنک، دەستـبەند ـ تۆک، تۆق ـ بنێرە: (یارا).

یاری(Yarî): هەڤالینی، دوستینی ـ هاریکاری ـ ژن تی(هەگەر چەند برا ب ژن بـن، ژنێت وان دبنـە ژن تی ییێت هەڤدو).

یاریگر(Yarîger): هاریکار.

یازیدن(Yazîden): کـێـشـانەدەر، ئینانەدەر ـ دەست درێژکـرن بۆ ئالییێ تشتەکی ـ مەزن بوون، نەمو کـرن، وەرارکرن ـ پیـڤـان، قـوناغ ڤەبرین.

یاسج(Yasêc): تیر(تیرا کڤانێ کو سـەرکـەکێ پەحن و تیـژ بناڤێ پەیکان یێ پێڤە).

یافتن(Yaften): ڤـەدیتن، پەیداکرن ـ بدەستڤەئینان.

یافـه(Yafe): بێـهـودە، بێ مـفـا ـ بەرزە، هندا ـ بێ رێ و کـولان، پەریشان.

یاکند(Yakend): یاقویت.

یال(Yal): گـەردەن، سـتـۆ ـ زەند ـ مویێ ستۆیێ هەسپی و شێری.

یان(Yan): ئەو پەیڤـێن کـو دەمێ مرۆڤ ژ بەر دئاخڤت بێی حەمد ژ دەڤێ مرۆڤی دەردکەڤن.

یاور(Yaver): هاریکار، پشـتـەڤان ـ پلەیەکا ئەفسەری یە دناڤ رێزێن لەشکەری دا ـ دەستکێ هاونی.

یاوه(Yave): بێـهـودە، بێ مـفـا ـ سەربخوە، بێ خودان.

یاهو(Yahû): پەیڤـەکـە کـو پرانیـا دەروێشـا بکار دئینن و مـەبەسـتـا وان ژێ زاتێ خودێ یە ـ هەروەسا ناڤێ رەنگەکێ کـوترێ یە یێ کـو دەنگێ «یاهو» ژ دەڤی دەردکەڤت.

یب(Yeb): بنێرە: (یاسج).

یخ(Yex): قـەراسـە، بەسـتـی، جەمـەد. هەروەسا(هسر، هسیر، هتشه و کاشه) ژی لکارن.

یخ بستن(Yex besten): بەستن، جەمدین، قەرسین.

یخ بندان(Yexbendan): سـڕ و سەقەما دژوارا زڤستانێ کو ئاڤ لێ دهێتە قەرسین.

یخـچـال(Yexçal): کـونبـەفـر ـ سەلاجە، بوزدولاب.

یخـچه(Yexçê): کورتکریا پەیڤا (یخ) کو هەمان جەمەدە ـ گژلۆک.

یخه(Yexe): یاخە، پستۆک.

یدک(Yedek): هەسپێ زین کری یێ بێ سویار(کەس لسەر ن) کو کەسەکێ دی(چ سویار با لسەر هەسپەکێ دی یان ژی پەیا با)، دا هەڤسارێ وی هەسپێ زین کری گرت و ل پێشیا مەوکبێ شاهی کەڤتە رێ. هەروەسا (بالاد، بالادە و کتل) ژی لکارن.

یدکی(Yedekî): یەدەک، ئحتیاط.

یزدان(Yezdan): یەزدان، خودێ.

یزدان پرست(Yezdan perest): خودێ پەرێس.

یزک(Yezek): پێشرەوێ سوپای، کەسێ کو ل پێشیا سوپای دچیت.

یزنە(Yezne): زاڤا (مێرێ خویشکێ).

یسنا(Yesna): ئێک ژ پشکێن ئاڤێستایێ یە کو لدەمێ رێ و رەسمێن ئۆلی دهێتە خواندن.

یشت(Yeşt): پەراستن ـ پشکەکە ژ ئاڤێستایێ کو پەسنێن خودێ و فریشتا دکەت.

یشتن(Yeşten): پەراستن ـ پەسن دان، مەدح و ثەنا کرن.

یشتەکردن(Yeştekerden): دوعاکرن، نڤێژکرن.

یشک(Yeşek): ددان، ددانێن تیژ و برەکێن گیانەوەرێن درندە.

یشمە(Yeşme): کەڤلێ گیانەوەرا.

یغام(Yexam): دێو، ئافەریدەکێ چیڤانۆکی یە کو ب کەلەخێ خوەڤە زێدە مەزن و روی کرێتە.

یغتنج(Yextenc): جۆرەکێ مارێ رەنگ زەرە کو لناڤ بیستانا دیار دبت و بێ زیانە ژ بەر کو یێ بێ ژەهرە. هەروەسا (بفتنج و بفتج) ژی لکارن.

یغلا(Yexla): ئاغلەویک. هەروەسا ناڤێن:(یغلاو، یغلاوی، یغلوی و یغلو) ژی لکارن و ل دەڤەرا خوراسانێ پەیڤێن (لغلاو و لغلاوی) ژی بۆ دهێتە گۆتن.

یغما(Yexma): تالان.

یغمایی(Yexmayî): مەبەست ژێ هەر تشتەکێ دەڤەرا «یەغما»یە ل ترکستانێ، نەخاسمە کو روی دەلالێن وان د ناڤدارن.

یک(Yek): هژمار ئێک(١).

یکان(Yekan): ئێکانە، بێ هەڤتا ـ د زانستێ بیرکارییێ دا ئانکو ئەو هژمارێن کو دکەڤنە د خانا یەکان دا، بۆ نموونە د هژمارا (٣٤٥٦)دا،

هژمارا (٦) یا د خانا یەکان دا.

یـــک انـــداز(Yek endaz): ئێکسان، بەرابەر، تەمەت هەڤ.

یـکـان یـکـان(Yekan yekan): ئێک ئێکە.

یکایک(Yekayek): ئێک ئێکە، ئێک لدویڤ ئێکێ.

یکپارچە(Yekparçê): ئێکپارچە، هەمی بهەڤرە.

یک پهلو(Yek pehlû): دڕکەیە ژ مـرۆڤێ سـەررەق کـو بەس بۆچۆنا وی پێ دروست تر بت ژ هـەمـی بۆچۆنان.

یکتـا(Yekta): ب تنێ، ئێکانە، بێ هەڤتا.

یک تنە(Yek tenê): ب تنێ.

یک تهی(Yek tehî): جلکێ ئێک بەر و تەنک.

یک تیغ(Yek tîx): ئێک دەست و ئێک دەنگ د ناڤ مەیدانا شـەڕی دا، هەڤگرتی.

یکجا(Yekca): هەمی بهەڤرە، ب تمامەتی.

یک چشم(Yek çeşm): مرۆڤێ کو ب چاڤەکی بت و چاڤێ وی یێ دی کـورە بت ـ دڕکـەیە ژ مـرۆڤـێن کـو تشتا ب سەرڤە سەرڤە دبینن و کویر ل وی تشـتی نافکرن ـ هەروەسـا دڕکەیە بۆ مرۆڤێ منافق ژی.

یک چند(Yek çend): دەمـەکی، رۆژگارەکی، سال وەختەکی.

یکدانە(Yekdanê): هەر تشـتـێ هێـژا و بێ وێنە ـ گـەردەنیـا کـو مـراریەکـا پڕبهـا تێـدا هاتبـیـتـە بکارئینان.

یکدست(Yekdest): مــرۆڤێ ب دەستەکی ـ ئێکجۆر، ئێک رەنگ، وەکی ئێـک ـ ئێکسـان، بەرابەر، تەمەت هەڤ.

یکدش(Yekdeş): دوقـۆر(مـرۆڤ یان گـیـانـەوەرێ کـو ژ دو نەژادان بـت، ئـانـکـو بـاب ژ نـەژادەکـی و دەیـک ژ نـەژادەکێ دیـتــــر) ـ خوەشتڤی ـ خواستی.

یکدک(Yekdek): تێـهن شـیـر، نیڤ گەرم.

یـکدل(Yekdêl): ئـێکدل، ئـێک دەنگ، ئێکدەست، بهـەڤـرە ـ دلپاک، کەسێ کو سەرڤە و بنڤەیێ وی وەکی ئێک بن.

یکدندە(Yekdendê): بنێـــرە: (یک پهلو).

یکران(Yekran): هەسپ، هەسپێ رەسەن، هەسپێ کو رەنگێ وی زەرێ بناڤ سۆرێ ڤەبۆی ڤە چۆی بت.

یک زخم(Yek zexm): کەسێ کو ب دربەکی نەیارێ خوە بێخت ـ نازناڤێ سامێ نەریمانی یە، ژ بەرکو وی ئەژدەهایەک ب دربەکی کوشتبوو ـ ناڤێ گورزێ سامی یە.

یکسان(Yeksan): ئێکسان، بەرابەر، وەکهەڤ.

یکسو(Yeksû): ئێک ئال، ئێک لا، ئێک رەخ. هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە ئەڤ پەیڤێن ژێری: (یکسو شدن: خوە دانە رەخەکی، خوە دانە پاش ـ یکسو نهادن: ل ئالیەکی دانان ـ یکسو کردن: ڤاڤێرکرن، جوداکرن).

یکسون(Yeksûn): بنێرە: (یکسان) ـ بنێرە: (یکسو).

یک شنبە(Yek şenbê): ئێک شەمبی، دویەمین رۆژا حەفتیێ.

یک گره(Yek gêrêh): ئێکگرتی، هەڤپەیمان.

یک گونه(Yek gûnê): هەڤرەنگ، وەکهەڤ.

یک لا(Yek la): ئێک بەر، پەرۆکێ ئێک بەر ـ جلکێ بێ بەتەن.

یکە(Yekke): ب تنێ، ئێکانە، بێ هەڤتا.

یکەخوردن(Yêkê xorden): جحنین.

یگانە(Yegane): ئێکانە، بێ هەڤتا، بێ هەڤال.

یل(Yel): پەهلەوان، دلێر، دلاوەر ـ ئێلەک.

یلمان(Yelman): دەڤێ شیری(ئەو جهێ برەک ژ شیری).

یلە(Yele): رەها، ئازاد، سەربخوە.

یوخە(Yoxe): دەنگێ کو لدەمێ تام دیتن ژ کریارا گوهنێلیێ ژ مرۆڤی دهێت، وەکی:(ئوخ، ئوخەی، ئوف و......هتد) ـ هەروەسا پەیڤەکا بنیات ترکی یە ل ناڤ زمانێ فارسی دا ژی مشە لکارە و واتایا (نانێ تەنک) ددەت.

یوزیدن(Yûzîden): داخوازکرن ـ پەیداکرن.

یوسە(Yûse): مشار.

یولاخ(Yolax): ئەردێ بەیار.

یون(Yon): زین.

ژ كتێبێن چاپكری و بەلاڤبوویێن دانەری

* **ڤیانا جێمك** (ئەڤ كتێبە كۆمەكا هەلبەستێن ب كوردی ڤەهاندی و هۆزانێن وەرگێڕاینە ژ زمانێ فارسی بۆ زمانێ كوردی)
* ڤەهاندن و وەرگێڕانا مسعود خالد گولی
* چاپا ئێكێ، ١٩٩٥، چاپخانا اخلاص، دهۆك

* **ئاوازێن دلی** (ئەڤ كتێبە وەرگێڕانا كۆمەكا پەخشان و هۆزانانە ژ زمانێ فارسی بۆ زمانێ كوردی)
* وەرگێڕانا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن پرۆژێ یوبیلا زێرین
* چاپا ئێكێ، ١٩٩٦، چاپخانا هاوار، دهۆك

* **بیا از اینجا كوچ كنیم** (ئەڤ كتێبە وەرگێڕانا كۆمەكا هۆزانێن هۆزانڤان «مؤید طیب»ینە ژ زمانێ كوردی بۆ زمانێ فارسی)
* وەرگێڕانا مسعود خالد گولی
* چاپا ئێكێ، ١٩٩٧، چاپخانا كۆلێژا شەریعێ، دهۆك

* **أبر و أنبار و كابوس** (ئەڤ كتێبە كۆمەكا پوستەرە شعر و پۆستەرە چیرۆكێن كوردی یێن «هزرڤان برجینی، بابیزێ عەمەری، خالد صالح و اسماعیل بادی»نە بۆ زمانێ فارسی)
* وەرگێڕانا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن كۆڤارا مەتین
* چاپا ئێكێ، ١٩٩٨، چاپخانا خەبات، دهۆك

* **نەخشێ ل بەرا** (ئەڤ كتێبا فولكلۆری، كۆمكرن و شرۆڤەكرنا پەند و ئیدیەمێن كوردینە)
* كۆمكرن و شرۆڤەكرنا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن لقێ١/نڤێسینگەها راگەهاندنێ
* چاپا ئێكێ، ١٩٩٩، چاپخانا خەبات، دهۆك

* **فەرهەنگۆكا كلاسیكێن كورد** (ئەڤ كتێبە ڤەكۆلین و شرۆڤەكرنا چەندین پەیڤ و ئیدیەم و ناڤ و زاراڤێن صۆفیانەیە د ناڤ هۆزانێن هۆزانڤانێن مە یێن كلاسیك دا)
* نڤیسینا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن دەزگەهێ موكریانی
* چاپا ئێكێ، ٢٠٠١، چاپخانا خەبات، دهۆك

* **ئەلفابێیا كوردی و بنگەهێن گرامەرا كوردمانجی** (ئەڤ كتێبە ڤەگوهاستنا كتێبا رێزمانا جەلادەت ئالی بەدرخانی یە ژ رێنڤیسیا لاتینی بۆ رێنڤیسا عەرەبی كو ژ لایێ «عارف زێرەڤان» ڤە هاتیە كۆمكرن)
* ڤەگوهاستنا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن دەزگەهێ موكریانی
* چاپا ئێكێ، ٢٠٠١، چاپخانا خەبات، دهۆك

* **بنگەهێن راستنڤیساندنا كوردی (كرمانجی)** (ئەڤ كتێبە ڤەگوهاستنا كتێبا راستنڤیساندنێ یا نڤیسەر «عارف زێرەڤان»ی یە ژ رێنڤیسا لاتینی بۆ رێنڤیسا عەرەبی)
* ڤەگوهاستنا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن دەزگەهێ سپیرێز
* چاپا ئێكێ، ٢٠٠٢، چاپخانا وەزارەتا پەروەردێ، هەولێر

* **فەرهەنگا گولی (فارسی ـ كوردی)** (ئەڤ كتێبە ئەوە یا كو د دەستێن وەبێن هێژا دا)
* دانانا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن دەزگەهێ سپیرێز
* چاپا ئێكێ، ٢٠٠٢، چاپخانا وەزارەتا پەروەردێ، هەولێر